

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**KIBRIS ÜZERİNE BARIŞ PLANLARININ UYUŞMAZLIK
ÇÖZÜMÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ: 1947-2017**

Pınar YURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2024

©2024- Pınar YURT

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KIBRIS ÜZERİNE BARIŞ PLANLARININ UYUŞMAZLIK
ÇÖZÜMÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ: 1947-2017

EXAMINATION OF PEACE PLANS ON CYPRUS FROM
THE POINT OF CONFLICT RESOLUTION: 1947-2017

Hazırlayan

Pınar YURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Öner AKGÜL

KIRŞEHİR-2024

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Pınar YURT tarafından hazırlanan “*Kıbrıs Üzerine Barış Planlarının Uyuşmazlık Çözümü Açısından İncelenmesi: 1947-2017*” adlı tez çalışması 8 Temmuz 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Doç. Dr. Öner AKGÜL

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Baybars ÖĞÜN

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Sinan BARAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2024

(İmza)

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08/07/2024

Pınar YURT

İmza

ÖZET

KIBRIS ÜZERİNE BARIŞ PLANLARININ UYUŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ: 1947-2017

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Pınar YURT

Danışman: Doç. Dr. Öner AKGÜL

2024 – 231+xi

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Öner AKGÜL

Dr. Öğr. Üyesi Baybars ÖĞÜN

Dr. Öğr. Üyesi Sinan BARAN

Kıbrıs meselesi uzun yıllar Türk dış politikasını meşgul eden önemli bir sorun olmuştur. Lozan Barış Anlaşması gereği Kıbrıs, İngiltere hakimiyetine bırakılmıştır. Süreç sonrası Türkiye'nin adaya müdahale düşüncesi oluşmamıştır. Fakat 2. Dünya Savaşı bitiminde İngiltere'nin politik bir dönüşüm süreci içerisine girmiş olması, hakimiyeti altında bulunan topraklardan çekilmesine sebep olmuştur. Çekilme sonrası dönem Türkiye ile Yunanistan arasında adanın paylaşımına yönelik sorunları da beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan sorunlar Kıbrıs üzerine birçok barış planının öne çıkmasına sebep olmuştur. Kıbrıs sorununa yönelik çözüm arayışları II. Dünya Savaşı'ndan bu yana sürdürülmüş, ancak bir türlü çözüm bulunamamıştır.

Çözumsuzlüğün nedenleri çok boyutlu düşünülmelidir. Sadece çalışmada yer alan uyuşmazlık planları açısından değil, çözumsuzlüğün tarih boyunca devam etmesine neden olan birçok farklı boyutta sebep bulunmaktadır. Kıbrıs sorununda Rum ve Yunanistan'ın Enosis amaçlarının sürecin başından sonuna kadar devam ettiği görülmektedir. Adada yaşayan Türk toplumu Enosis'e karşı çıkmış statükonun devam etmesini ve Türkiye'ye verilmesini desteklemiştir. Süreç ilerledikçe İngiltere'nin de Türk tarafını taksime özendirirken ada üzerindeki varlığından da hiçbir zaman vazgeçmeyeceği görülmüştür.

Araştırmada, 1947 yılında başlayan Kıbrıs barışına ilişkin uyuşmazlığa çözüm arayışları 2017 yılı da kapsayacak şekilde incelenmiştir. Adada yaşayan toplumlar, garantör devletler ve birçok devletin süreç çerçesinde yer aldığı görülmektedir. Fakat yapılan tüm girişimlere rağmen Kıbrıs sorununa yönelik 70 yıllık uyuşmazlık çözüm arayışlarının hiçbirinden olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Bu çalışmadaki temel amaç Kıbrıs krizine yönelik ortaya atılan çözüm yolları, planlar ve önerilerin neden sonuçsuz kaldığı, amacına hizmet etmediğini ortaya koymaktır. Çözumsuzlükte aktif rol oynayan unsurlar; kişi, devlet ve sistem üzerinden incelenmiştir. Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün nedenlerinin analizi yapılırken çözüm görüşmeleri, planlar, öneriler ve anayasa arayışları incelendiğinde tüm sorulara yanıt bulunması ve merak uyandırması amaçlanmıştır.

Araştırma, Kıbrıs krizinin neden çözüme yönelik tüm plan, öneri ve görüşmelere rağmen çözüme ulaşmaması noktasında ortak bir değerlendirme yapıp genel kanıya varma bağlamında önemlidir. Bu noktada güncel ve ayrıntılı bir çalışma olması sebebiyle literatürdeki boşluğun doldurulması hedeflenmiştir.

1947 Lord Winster Planı ile başlayan ve 2017 Crans Montana görüşmeleriyle devam eden süreç için veri toplamada yerli ve yabancı kitaplardan, makalelerden, gazetelerden, dijital kaynaklardan, meclis celse tutanaklarından, anı ve biyografik çalışmalardan faydalanılmıştır.

Çalışmada, yöntem olarak çözüm arayışları arasında nedensellik bağı araştırılırken ilk plandan son plana kadar kronolojik bir sıra izlenmiştir. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak çözüm yolları, gelişmeleri ve sonuçları üzerinde yetmiş yıllık bir süreci içine alan vaka analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çözüm, Çözumsuzlük, Öneri, Plan, Uyuşmazlık

ABSTRACT

EXAMINATION OF PEACE PLANS ON CYPRUS FROM THE POINT OF CONFLICT RESOLUTION: 1947-2017

M.Sc. Thesis

Preparer: Pınar YURT

Advisor: Asst. Prof. Dr.

2024-231+xi

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Öner AKGÜL

Asst. Prof. Dr. Baybars ÖĞÜN

Asst. Prof. Dr. Sinan BARAN

For many years, Turkey's foreign policy has been preoccupied with the crucial issue of Cyprus. In accordance with the Lausanne Peace Treaty, Cyprus was left to the British domination. After the process, Turkey has not been find thoughts of intervening in the island. However, at the end of World War II, England has been entered a political transformation process, causing it to withdraw from the lands under its control. The post-withdrawal period brought along issues regarding the division of the island between Turkey and Greece. The problems that arose had led to the emergence of many peace plans on Cyprus. The search for a solution to the Cyprus problem was continued without a solution since World War II until today. The reasons for the deadlock should be considered multidimensionally.

There are many different reasons why the deadlock has continued throughout history, not just in terms of the conflict plans included in the study. In the Cyprus issue, it is seen that the Enosis aims of the Greek Cypriots and Greece continued from the beginning to the end of the process. The Turkish community living on the island had

opposed Enosis and supported the continuation of the status quo and its transfer to Turkey. As the process progressed, it had seen that England was encouraging the Turkish side towards partition, and that it would never give up its presence on the island.

In the research, the search for a solution to the dispute regarding the Cyprus peace, which started in 1947, was examined by including the year 2017. It is seen that the societies living on the island, guarantor states and many states are involved in the process. However, despite all the attempts made, no positive results were obtained from the search for a solution to the dispute that has been going on for 70 years regarding the Cyprus issue.

The main purpose of this study is to reveal why the solutions, plans and suggestions put forward for the Cyprus crisis were inconclusive and did not serve their purpose. The elements that play an active role in the deadlock have been examined through individuals, the state and the system. While analyzing the reasons for the deadlock in Cyprus, it is aimed to find answers to all questions and arouse curiosity when examining the solution negotiations, plans, proposals and constitutional searches.

The research is important in the context of making a common assessment and reaching a general opinion on why the Cyprus crisis has not reached a solution despite all the plans, suggestions and negotiations for a solution. At this point, it was aimed to fill the gap in the literature because it is an up-to-date and detailed study.

For the process that started with the 1947 Lord Winster plan and continued with the 2017 Crans Montana negotiations, case analysis was made through domestic and foreign books, articles, newspapers, digital resources, memoirs, biographical studies, and parliamentary session minutes.

In the study, while investigating the causality link between the solution searches as a method, a chronological order was followed from the first plan to the last plan. Using qualitative research methods, a case analysing covering a seventy-year period was conducted on the solution methods, developments and results.

Keywords: Deadlock, Dispute, Plan, Solution, Suggestion,

ÖN SÖZ

Kıbrıs üzerine barış planlarının uyuşmazlık çözümü açısından incelenmesinin yapıldığı çalışmanın ilk bölümünde Kıbrıs meselesine yönelik uyuşmazlık çözüm arayışlarına genel bir çerçeveden bakılmıştır. İkinci bölümde Kıbrıs barışına yönelik uyuşmazlık çözüm planları, önerileri ve anayasaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Kıbrıs barışına yönelik yetmiş yıllık süreçte yapılan tüm çözüm arayışlarının analizi yapılmıştır. Uyuşmazlık çözüm arayışlarının neden başarısız olduğu, ortak noktaları ve farkları değerlendirilmiştir.

Yapılan tez çalışmasının temel amacı, 1947'den 2017 yılına kadar Kıbrıs üzerine yapılan tüm barış planlarının, öneri ve anayasalarının uyuşmazlık çözümü açısından vaka analizidir. Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün nedenlerinin analizi yapılmıştır. Çözüm görüşmeleri, planlar, öneriler ve anayasa arayışları incelenerek konuyla ilgili tüm sorulara yanıt bulunması ve merak uyandırılması hedeflenmiştir. Bu çalışmanın Kıbrıs üzerine çözüm planlarının ortak nedenlerinin, eksikliklerinin anlaşılması ve geniş kapsamlı bir çalışma olması sebebiyle literatürdeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu süreçte beni destekleyen ve her zaman bana yol gösteren kıymetli hocam Doç. Dr. Öner AKGÜL'e, ders dönemindeki katkılarından dolayı kıymetli hocam Doç. Dr. Sertan AKBABA'ya, akademik yolda yürümeme vesile olan kıymetli hocam Prof. Dr. Aziz ŞAHİN ve eşi Tuğba ŞAHİN'e, bana hep güvenen beni teşvik eden arkadaşlarım Öğretim Görevlisi Dr. Songül DEMİRKAN'a ve Büşra SÜLEYMANOĞLU'na, adlarını tek tek sayamayacağım ama yanımda olduklarını bildiğim arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Her zaman varlıklarını arkamda hissettiğim ve beni her daim destekleyen aileme, süreçte enerjisiyle beni toparlayan oğlum Ömer Asaf'a ve her zaman arkamda duran değerli eşim Erhan YURT'a çok teşekkür ederim.

Kırşehir-2024

Pınar YURT

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	vi
HARİTALARIN LİSTESİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	5
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. KIBRIS MESELESİNE YÖNELİK UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM ARAYIŞLARINA GENEL BAKIŞ; KRİZ, ANALİZ, ÇÖZÜM VE ÇÖZÜMSÜZLÜK	5
1.1.1. Kıbrıs Meselesinde Kriz ve Analiz.....	5
1.1.2. Kıbrıs Meselesine Yönelik Uyuşmazlık Arayışlarında Çözüm.....	7
1.1.3. Kıbrıs Sorununda Çözümsüzlük.....	18
BÖLÜM II.....	21
2. KIBRIS BARIŞ'INA YÖNELİK UYUŞMAZLIK PLANLARI, ÖNERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI	21
2.1. VALİ LORD WINSTER PLANI (REGINALD THOMAS HERBERT FLETCHER) (1947)	21
2.1.1. Lord Winster Plan İçeriği	24
2.2. DİPLOMAT SIR EDWARD JACKSON (ANAYASASI) PLANI (1948)	25
2.2.1. Edward Jackson Anayasa İçeriği.....	27
2.3. I. İNGİLİZ DIŞİŞLERİ BAKANI MAURICE HAROLD MACMILLAN PLANI (1955).....	27

2.3.1. I. Harold Macmillan Plan İçeriği	29
2.4. VALİ FIELD MARSHAL SIR JOHN HARDING (ESKİ GENEL KURMAY BAŞKANI MAREŞAL) PLANLARI (1955-1956).....	29
2.4.1. I. Sir John Harding Plan İçeriği	33
2.4.2. II. Sir John Harding Plan İçeriği.....	33
2.5. ANAYASA UZMANI LORD CYRIL JOHN RADCLIFFE ANAYASASI (RT HON.) (1956)	34
2.5.1. Lord Radcliffe Anayasa İçeriği	35
2.6. YUNANİSTAN DIŞİŞLERİ BAKANI EVANGELOS AVEROFF TOSSITSAS ÖNERİSİ (1957).....	36
2.6.1. E. Averoff Tossitsas Öneri İçeriği.....	39
2.7. SIR HUGH MACTINTOSH FOOT MUHTARİYET ANAYASA TASARISI (1957)	39
2.7.1. Hugh Foot Muhtariyet Anayasa İçeriği	41
2.8. İNGİLTERE DIŞİŞLERİ BAKANI JOHN SELWYN LLOYD PLANI (1957)	42
2.8.1. John Selwy Lloyd Plan İçeriği	45
2.9. NATO GENEL SEKRETERİ PAUL HENRI CHARLES SPAAK PLANI (1957-1958)	45
2.9.1 Paul Henri Charles Spaak Plan İçeriği	47
2.10. II. DÖNEMİN BÜYÜK BRİTANYA BAŞBAKANI MAURICE HAROLD MACMILLAN PLANI (1958)	47
2.10.1. II. Harold Macmillan Plan İçeriği	49
2.11. ABD ÖZEL TEMSİLCİSİ DEAN ACHESON PLANLARI (1963-1964)...	50
2.11.1. I. Dean Acheson Plan İçeriği	60
2.11.2. II. Dean Acheson Plan İçeriği	60
2.12. NATO BAŞKOMUTANI LYMAN LOUIS LEMNITZER PLANI (1964). 61	
2.12.1. Lyman Louis Lemnitzer Plan İçeriği.....	63
2.13. EKVATOR ESKİ CUMHURBAŞKANI DR. GALO PLAZA LASSO PLANI (RAPORU) (1965)	64

2.13.1. Galo Plaza Lasso Plan İçeriği.....	67
2.14. ANGLO-SAKSON KANADA (AMERİKAN, İNGİLİZ VE KANADA) PLANI (1978).....	67
2.14.1. Anglo Sakson Kanada Plan İçeriği.....	68
2.15. BM GENEL SEKRETERİ KURD JOSEF WALDHEIM ÖNERİLERİ (1981)	68
2.15.1. Kurd Waldheim Öneri İçeriği.....	71
2.16. BM GENEL SEKRETERİ PEREZ DE CUELLAR ÖNERİLERİ (1983-1986).....	71
2.16.1. Perez De Cuellar Öneri İçeriği	74
2.17. BM GENEL SEKRETERİ BOUTROS GALİ ÇÖZÜM PLANI/FİKİRLER DİZİSİ “GALİ HARİTASI” (1992).....	75
2.17.1. Boutros Gali Çözüm Plan İçeriği	77
2.18. BM GENEL SEKRETERİ KOFİ A. ANNAN PLANI VE ÖNERİLERİ (1997/2001-2002/2004).....	77
2.18.1. I. BM GENEL SEKRETERİ KOFİ ANNAN PLANI (1997).....	78
2.18.1.1. I. Kofi Annan Plan İçeriği (1997).....	80
2.18.2. II. BM GENEL SEKRETERİ KOFİ ANNAN PLANI (2001-2002)	80
2.18.2.1. II. Kofi Annan Plan İçeriği (2001-2002).....	82
2.18.3. III. BM GENEL SEKRETERİ KOFİ ANNAN PLANI (2004).....	83
2.18.3.1. III. Kofi Annan Plan İçeriği (2004)	87
2.19. CRANS MONTANA GÖRÜŞMELERİ (2017)	88
2.19.1. Crans Montana Görüşmeleri İçeriği	92
BÖLÜM III	94
3. KIBRIS BARIŞINA YÖNELİK YETMİŞ YILLIK PLAN, ÖNERİ VE ÇÖZÜM YOLLARININ ANALİZİ	94
3.1. KIBRIS MESELESİNDE 1947’DEN BAŞLAYAN VE 2017’YE KADAR DEVAM EDEN UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI NEDEN BAŞARISIZ OLMUŞTUR.....	94
3.2. TÜM UYUŞMAZLIK ARAYIŞLARININ ORTAK ÖZELLİKLERİ VE	

FARKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	106
BÖLÜM IV.....	108
4. SONUÇ	108
KAYNAKÇA.....	121
EKLER	143
ÖZGEÇMİŞ.....	231

HARİTALARIN LİSTESİ

Sayfa

Harita 3.1. ABD Özel Temsilcisi Dean Acheson Tarafından Sunulan Harita.....	227
Harita 3.2. 1992 Tarihli BM Genel Sekreteri Boutros Gali Haritası.....	228
Harita 3.3. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kurucu Devletleri Haritası (Kıbrıs için Annan Plan Ek 2a, Mart 2004)	229
Harita 3.4. 2004 Tarihli III. BM Genel Sekreteri Kofi Annan Kapsamlı Plan Haritası.....	230

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKEL	Emekçi Halkın İlerici Partisi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
EOKA	Kıbrıs Milli Direniş Teşkilatı
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
NATO	North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı / Türk Direniş Örgütü
UNFICYP	United Nations Peacekeeping Force in Cyprus / Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü

1. GİRİŞ

İstiklal Savaşı bitiminde 1924 yılında Lozan’da yapılan antlaşmayla Türkiye, Kıbrıs’ın İngiltere toprağı olduğunu onaylamıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde siyasi ortamdaki çalkantılar Rum toplumunun Enosis amaçları ve Yunanistan’a bağlanma isteğı çatışmalara zemin tekvin etmiştir (Kapucu, 2020: 82). İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrası İngiltere’nin Kıbrıs Adasında özerk bir yönetim ortaya çıkarma gayesi birçok çözüm planının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geçmişten günümüze kadar devam eden Kıbrıs sorunu için adaletli ve devamlılık sağlayacak farklı dönemlerde farklı çözüm arayışları içine girilmiştir.

2. Dünya Savaşı sonrası Ada toplumunda kutuplaşmalar yaşanmış ve 1948 yılında yeni siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştır. Yeni siyasi oluşumların kurulması sonrası dönem tam bölünmenin de başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. İngiliz anayasa önerilerinin tartışıldığı meclisin olduğu bir dönem ve Yunanistan’ın iç savaş ilan etmesi sonrası EOKA mücadelesinin başlangıcına kadar geçen sürecin Kıbrıs sorununa büyük etkisi olmuştur (Alecou, 2016a:1). Kıbrıs adasında meselenin çözümüne yönelik uyuşmazlık arayışları bilhassa 1950 yılı sonrası Türk dış politikasını meşgul etmeye başlayan mühim mevzulardan biri haline gelmiştir. Özellikle adada yaşayan Kıbrıs Rum halkının Enosis çabaları, Kıbrıs Türk halkının ise Türk cemaatlerinin varlıklarının korunması ve Türkiye’nin güvenliği gibi konulardan kaynaklı birleşmeye karşı çıkması uyuşmazlığın kaynağını oluşturmaktadır (Eroğlu, 2002: 735). Kıbrıs meselesinin baş göstermesi Batı devletleriyle problem yaşama olasılığını ortaya çıkarsa da yapılan Londra ve Zürih Antlaşmaları meseleye geçici bir çözüm getirmiştir (Şahin ve Bağcı, 2009: 201).

16 Ağustos 1960 tarihinde ada toplumlarının eşitliğine dayanan Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ama bu süreç uzun sürememiştir. Rum tarafı adada yaşayan Türk toplumuna yönelik şiddet hareketlerini artırmış ve Türk toplumu kurulan yapının dışına zorla atılmıştır. 1964 ile 1967’de şiddetlenerek artan olaylar sadece adayla sınırlı kalmamış, ada dışını da etkisi altına almıştır. Krize dönüşen olaylar Türkiye ve Yunanistan arasında savaş olasılığını ortaya çıkarmıştır (Göktepe, 2012: 1397).

1974 yılına kadar adada yaşayan Türk toplumu yoğun baskılara maruz kalmış ve Türkiye garantör sıfatıyla 20 Temmuz 1974’te Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir. Adada yaşayan Türk toplumunun canları ve mallarının emniyeti sağlanmıştır. 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Kıbrıs Türk toplumu bir ülke olarak temsil

hakkı kazanmıştır. Kuruluş sonrası yapılan müzakerelerde GKRY'nin uzlaşmaya yanaşmayan politikası sonrası süreçten olumlu bir sonuç alınamamıştır. 1990 yılı sonrası AB Kıbrıs sorununa dahil olmuş ve yeni siyasi konjonktür kendini göstermiştir. KKTC'nin tanınması için diplomatik girişimlerin yapılması ve yeni politikalar belirlenmesi gerekmektedir (Çelik ve Çelebi, 2020: 168).

Kıbrıs adası başat güçlerle devamlı müzakere ve mücadele geçmişine sahip olmuş ve bu güçlerin yönetimdeki etkisi altında kalmıştır (Thompson vd., 2004: 282-299). Kıbrıs Sorununda Rum tarafı hiçbir zaman uzlaş ve anlaşma yolunu tercih etmemiş ve sık sık BM'ye başvurmuştur. Amaçları Türklere yönelik kararların çıkması ve adanın tekrar tamamen Rum egemenliğine girmesidir. Bu süreçte Rumlar aşırı şekilde silahlanma yoluna gitmiştir (Güler, 2004: 110). Barışı sağlamaya yönelik kapsamlı yaklaşımlar, kapsamlı politikaları da gerekli kılmaktadır (Luksha, 2023). Bağımsızlık tüm dünya devletlerinde olduğu gibi Kıbrıs'ın da haklı davası olarak değerlendirilmektedir (*Where Can I Find Statements Made by Cyprus during the General Debate of the United Nations General Assembly?* t.y.:11). Britanya ise stratejik konuma sahip olan sömürgesi Kıbrıs söz konusu olduğunda adanın mülkiyetini korumayı amaçlamıştır. Bu bağlamda hem minimum maliyetle hem de iç işlerine karışarak bu görevi yerine getirmiştir (Alecou, 2016b: 50). Batı toplumlarının üstünlüğüne karşı tutucu davranışlar ile adanın Britanya Hükümeti'nin emperyalist ticaret ağına dahil olması gerektiği düşüncesi Kıbrıs adasının Türkiye ya da Yunanistan'ın olmasının bir öneminin olmadığını kanıtlamaktadır. Britanya Hükümeti ticari çıkarlarına ters düşeceği gerekçesiyle idarenin devrine katiyen izin vermemektedir. İngilizlerin amacı adada İngiliz Kıbrıs'ı yaratmaktır. Fakat Kıbrıslılar buna engel olmuştur (Artam, 2009: 382).

Kısacası geçmişte önce İngilizler daha sonra da Batı stratejileri değerlendirildiğinde adada “Eşit, egemen, siyaseten uluslararası tanınmış iki devlet” oluşumu kabul edilmektedir. Çözüm haricindeki uyuşmazlık arayışlarının Türkiye ile KKTC aleyhinde olduğu ya da olacağı ortadadır (Aydınlık, 2021, 26 Eylül). Kıbrıs Meselesinde uyuşmazlık çözüm arayışlarının sonuçsuz kalmasında en ehemmiyetli mevzulardan biri de soruna taraftar birçok ülkenin varlığıdır. Sadece ada içerisinde yaşayan Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlar değil Türkiye, İngiltere, ABD, Yunanistan ve diğer AB ülkeleri de soruna taraf olmuştur. Günümüzde ise Akdeniz'in güneyinde yer alan devletler İsrail de dahil olmak üzere soruna taraftır. Özellikle kıta sahanlığı, petrol ve doğal gaz çalışmaları, mahsus ekonomik bölge gibi hususlar meseleye dahil olma sebepleridir (Vatansever, 2010: 1487).

Adada iki toplumluluk, iki kesimlilik, siyasal eşitlik ve federalizm gibi kavramlar, toplumları ayıran tampon bölgenin yani Yeşil Hattın¹ hangi tarafında bulunduğunuzla özel anlamlar kazanmaktadır. Toplumlar arasında temel konularda bile keskin fikir ayrılıklarının varlığı dikkat çekmektedir (Ker-Lindsay, 2011: XI-XII).

Devletlerarası çıkar çatışmaları ortaya çıktığı zaman devletler anlaşmazlıkları iki farklı yöntemle çözmüştür. İlk yöntem diplomatlar eşliğinde yapılan müzakereler yani barışçıl metotlar olarak değerlendirilirken yetersiz kaldığı noktada savaş yöntemiyle çözüm yoluna gidilmiştir. Kıbrıs üzerine barış planlarının uyuşmazlık çözümü açısından incelenmesinin yapıldığı çalışmada çözüm yöntemlerinden birincisi tercih edilmiştir. Çalışmada 1947 ile 2017 yılları arası dönemde Kıbrıs krizine yönelik gerçekleştirilen çözüm önerisi, planı ve yollarının çözümsüzlüğü ele alınmıştır.

Kıbrıs sorununa yönelik BM Genel Sekreterleri tarafından öne sürülenlerin çoğunlukta olduğu çözüm planları ve önerileri ortaya atılmıştır. Sonrası dönemde sürece farklı devletler de dahil olmuştur. 1947 Lord Winster Planı ile başlayan Kıbrıs krizine yönelik çözüm arayışları 2017 Crans Montana görüşmeleri sonrasında da devam etmiştir. Yaşanan tarihsel süreç başlangıcından son çözüm arayışlarına kadar ulaşılabilen belgeler eşliğinde ele alınacaktır. Çözüm yolları, planlar ve önerilerin neden sonuçsuz kaldığı, dönemlere etken olan kişi, devlet ve sistem üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Müzakere dönemi, yönetim ile güç paylaşımı, güvenlik ve garantiler, Avrupa Birliği (AB), ekonomi, mülkiyet ve toprak düzenlemeleri esas çözüm konu başlıklarıdır. Müzakere sürecinde Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreterleri, NATO, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), İngiltere, Amerika, Türkiye ve Yunanistan aktif rol oynamıştır. Elde edilen veriler sonrası olaya neden olan kaynakların değerlendirilmesi tüm sürecin analizinin yapılmasıyla anlaşılabacaktır.

Neden Kıbrıs krizine yönelik çözüm arayışları başarısız olmuştur? Neden uzun yıllar devam eden arayışlardan olumlu bir sonuca ulaşamamıştır? Çözüm arayışlarının ortak noktaları ve farkları nelerdir? Hangi noktalarda yetersiz kalmıştır? Neden Kıbrıs sorununa dış devletler dahil olmuştur? Yaşanan dönemde var olan siyasi oluşumların etkileri nelerdir? 1947 ile 2017 arası çözüm dönemi aktif siyasi parti ve liderleri eşliğinde

¹ NOT: Kıbrıs'ın ikiye ayrıldığı ve İngiltere güçlerinin adada bulunan komutanı General Peter Young'un 30 Aralık 1963 tarihinde yeşil kalemle çizmiş olduğu bir çizgidir. Ada toplumlarını birbirinden ayıran bir ateşkes hattının oluşturulması planlanmıştır. "Kıbrıs'ı İkiye Ayıran Çizgi: 'Yeşil Hat'", Anadolu Ajansı, 21 Ağustos 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/35402>.

Kıbrıs’a taraf olan devletler üzerinden incelenecektir. Süreç içinde yer alan ülkeler, ülke içi ayrılıklar, etken örgütlerin sürece etkisi değerlendirilecektir. Bu analiz kitaplar, makaleler, eski yeni gazeteler, belgesel tarama, anı, biyografik çalışmalar ve meclis celse tutanakları eşliğinde ele alınacaktır. Araştırmadaki bazı belgelerin gizli olması ve bu alanda sınırlı kaynak bulunması çalışmanın kısıtlayıcı noktaları arasındadır.

Yapılan çalışma geniş bir perspektiften ele alınıp geniş kitlelere ulaşması açısından önemlidir. Kıbrıs’ta çözümsüzlüğün nedenlerinin analizi yapılırken çözüm görüşmeleri, planlar ve öneriler incelendiğinde tüm sorulara yanıt bulunması ve bu sorulara merak uyandırması amaçlanmaktadır. Ayrıntılı bir çalışma olması vasıtasıyla/vesilesiyle çözümsüzlüğün ortak nedenlerinin ve eksikliklerinin anlaşılması bağlamında literatüre katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM I

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KIBRIS MESELESİNE YÖNELİK UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM ARAYIŞLARINA GENEL BAKIŞ; KRİZ, ANALİZ, ÇÖZÜM VE ÇÖZÜMSÜZLÜK

1947 yılından başlanarak ele alınan ve günümüze kadar kalıcı bir çözüm bulunamadan devam eden süreç bu bölümde kriz, analiz, çözüm, çözümsüzlük üzerinden ele alınacaktır. Kıbrıs meselesine yönelik barış planlarının uyuşmazlık çözümü açısından incelenmesinde çözümsüzlüğün nedenleri irdelenmiştir. Sürece dahil olan devletler ve tutumları dikkat çekmektedir.

1.1.1. Kıbrıs Meselesinde Kriz ve Analiz

Çıkar çatışmaları yaşayan insanlar anlaşmazlıklarını temel iki yöntemle çözüme kavuşturmaktadır. İlk olarak diplomatlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri müzakereler barışçıl yöntem olarak değerlendirilirken, savaş olan ikinci yöntem müzakereler ışığında çözülemeyen veya tarafların bu inanca sahip olmadıkları ve askeri kuvvetler marifetiyle gerçekleşen yöntem olarak değerlendirilmektedir (Ekinci, 2018: III-IV). Ülkeler arası ittifaklar yoluyla ulaşılan barış nosyonu ülkelerin iç yapılarında arzuladıkları bir yaşam biçimidir. Kişilerin diğer kişilerle ilişkilerinde de aynı durumun varlığı önem taşıyıp istek uyandırmaktadır. Barış nosyonu yalnızca şiddet ve savaşın olmaması değildir. Aynı zamanda toplumların eşit, huzurlu, güvenli, ayrımcılık ile ötekileştirmenin olmadığı, adil bir ortamda yaşamalarını içine almaktadır. Bu nosyonların varlığı bireylerde iç huzuru sağlar ve doğadaki tüm canlılara karşı saygıyı da içinde barındırır (Aktaş ve Safran, 2013: 131).

Devlet önderleri savaşa ya da barışa nasıl karar verirler? Bu soru geçmişten günümüze en çok karşımıza çıkan sorular arasındadır. Bizi sorunun kaynağını bulmaya iten sebep savaşa çözüm üretme isteğimizin kaynaklanmaktadır. Fakat başka bir sorumuz da önderin ve onun içsel dünyasının nasıl anlaşılıp açıklanacağıdır (Akgül, 2020: 28).

Kriz, mevcudiyetin esası ile uyumu şeklinde ifade edilen vakit mekânsal devamlılıkların meydana gelmesi sonucu egemen kriz vaziyetinin enerjiden faydalanılarak baskı altına alındığı görülmektedir. Enerji akışında veyahut düzenin kurulmasında rol oynayan mekanizmalarda sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Düzeni tekrar tekrar kurmak mümkün olmadığından krizlerin doğal olarak meydana çıktığı görülmektedir. Sistemdeki karmaşa daima varlık gösteren “doğrusal olmayan dinamikleri” kuvvetlendirdiği için bir

şekilde yatkinlığın da şiddetlenmesine sebep olmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte varlık gösteren düzen karmaşılaşmakta ve sistemin krize eğilimli bir duruma evrilmesine sebep olmaktadır. Sistemlerdeki kapanış ve içinde birden çok kriz ögelerinin meydana getirdiği “kriz sistemi” yatkinlığı kuvvetlendirmekte globalleşmenin de krizin üretilmesine sebep olmaktadır (Yazgan, 2009: İ).

Analiz düzey problemi araştıran yazar K. J. Holsti, “International Politics” eserinde temel olarak üç düzey analizi değerlendirmektedir. Uluslararası ilişkiler, alanındaki “analitik modeller de” birey, devlet ve sistem olan bu düzey türlerinden birine dahil olmaktadır. Sistem düzeyinde yapılmakta olan analizler temel şekilde yapıyı değerlendirmekte ülkenin kendine has değerleri, karar verici ve seçkin tutumlarıyla alakadar olmamaktadır. Örnekle değerlendirecek olursak “klasik güç dengesi sistemi modeli” ülkelerin anlaşmalara karşı anlaşmalar meydana getirdiğini göstermektedir. Diğer devletlere karşı hegemonya kurmaya çalışan bir devlet varsa ya tek ya da toplu şekilde karşı çıkılır dengeli devlet güçsüzün yanında olup dengenin bozulmasını engellemektedir. Sistemsel kuramlarda devlet dışarının tesirine göre şekillenen bir yapıdır ve kara kutu ya da bilardo topu şeklinde değerlendirilmektedir. Bu sebepten kaynaklı sistem analizi yapıldığında hem birey, seçkin ve karar verici davranışları hem de kendine has özellikleri değerlendirilmez. Bu düzey analizlerde temel modeller dış politikayı ülkenin etrafına karşı göstermiş olduğu reaksiyonu olarak değerlendirmektedir (Holsti’den aktaran Arı, 2008: 120).

Devlet düzeyi analizlerde, devlet dış politikası ya da enternasyonal (uluslararası) problemler kabul edilen kurama bağlı biçimde şekil almaktadır. Mesela oyun teorisine bağlı hareket ediyorsak diğer ülkeler karşısında kârı en üst seviyeye çıkarmak ve kaybı ise minimum seviyeye indirmek gerekmektedir. Bu varsayımı klasik realizm kuramı üzerinden analiz ettiğimizde güç mücadelesinin yönlendirdiği iktidar mücadelesi verildiği görülmektedir. Neorealizme göre değerlendirme yapıldığında kısmi bir güce sahip olma yanında güvenliğini sağlayıp yaşamını devam ettirme amacı güdülür. Birey üzeri değerlendirmede karar verme model ve kuramlarında karar verici politik lider davranışları değerlendirilmektedir. Bu örnekte bireyin ideolojisi, bireylerin ideolojileri, motivasyon araçları, değer yargıları, çevreyi algılama şekilleri, önyargıları, motivasyon ve idealleri önemli olmaktadır (Holsti’den aktaran Arı, 2008: 120).

Araştırılan konu niteliği hem kuramsal bakış açısını hem de konuyla ilgili bir analiz düzeyinin seçilmesini zaruri hâle getirmektedir. Yalnız analiz düzey seçiminin konunun

başlangıcında yapılması ve ilerleyen süreçte değiştirilmemesi gerekmektedir. Araştırmanın başarısı açısından bazı nosyonlar dikkate alınmalıdır. Bunlar çalışmanın başarısını artıracak olan betimleme, öngörme ve açıklamadır. Araştırmacı tüm araştırma düzeylerini kullanabilmektedir. Örneğin kimi durumlar sistem analizini üstün kılarken kimi durumlarda dış politikada devlet faktörünün daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu süreçte birey analizini tercih etmek daha uygun olabilmektedir. Uluslararası ilişkiler dalında kuram ve bakış açılarından analiz düzeyi olarak biri veya birkaçı tercih edilebilir. Araştırmacının benimsediği kurama göre analiz düzeyi belirlenmiş olacaktır (Arı, 2008: 134).

1.1.2. Kıbrıs Meselesine Yönelik Uyuşmazlık Arayışlarında Çözüm

Kıbrıs meselesi sadece bölgeyi ilgilendiren bir sorun olarak kalmamış ayrıca adada yaşayan toplumlardan dolayı Türkiye ve Yunanistan'ı da ilgilendirmiştir. Sovyetler, komünist parti aracılığı ile, İngiltere hem üslerin varlığını hem de hakimiyetini sürdürmek için, ABD ise elindeki üstünlüğü Sovyetler Birliği'ne kaptırmamak için sürece dâhil olmuştur. Ortaya çıkan çok taraflı soruna yönelik çözümler tarafları memnun edemez bir hal almıştır. NATO bünyesinde yer alan iki ülke savaşın eşğine gelmiş ve ABD bu duruma tepkisiz kalmamıştır. Çözümün taraflar arasında sağlanması amacıyla yıpranmayı önleme çabası içine girmiştir (Akman, 2012: 92). Kıbrıs sorunun çözümü yıllardır arzulanan ve beklenen bir durumdur (Adamides ve Constantinou, 2012: 242-243).

Türkiye'nin uzun yıllar devam eden bir sorunu olan Kıbrıs, Lozan'da İngiltere hakimiyetine bırakılmış ve Türkiye'nin buraya müdahalesi akıldan geçirilmemiştir. Fakat 2. Dünya Savaşı sonrası İngiltere politika değiştirip hakimiyeti altında bulunan topraklardan birer birer çekilmeye başlamıştır. Bu durum Kıbrıs sorununa yönelik Türkiye ve Yunanistan arasında nüfuz mücadelesinin başlamasına zemin hazırlamıştır. İngiltere adadayken Türkiye'nin konuya ilişkin bir mücadelesi olmamış fakat çekilme sonrası hem coğrafi hem de tarihi yakınlıktan dolayı söz sahibi olmayı gerektiren bir durum ortaya çıkmıştır. İki ülke (Türkiye ile Yunanistan) arasında bu süreç sonrası ileri boyutta ve şiddetle kendini gösteren bir yarış ortamı oluşmuştur. Türkiye'nin gayesi adada yaşamını sürdüren Türk toplumunun ezilmemesidir. İngiltere'nin Kıbrıs'tan tamamen çekilmesinin düşünülmemesi yönünde adım atılması planlanmıştır. Sorun çıkarmayacak, işi yokuşa sürmeyecek ılımlı bir politik seyir takip edilmiştir. Bu açık şekilde Menderes ve Boyd görüşmelerinde de ortaya çıkmıştır. Türkiye ile İngiltere'nin birbirlerine karşı ılımlı politikalar ve tarafların birbirlerini kırmayan bir yaklaşım içinde oldukları görülmüştür.

Menderes, Boyd'un konumunu zayıflatmamaya çalışırken Boyd da Menderes'in taleplerini ifa etmeye çalışmıştır. Yapılan görüşmelerin mühim tarafı Türkiye'nin taksim tezini ön plana çıkarmasıdır (Sakin, 2014: 461).

Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs sorununa 1954 sonrası taraf olmuştur ve üç politika izlemiştir. İlk politikası adanın Türkiye'den alındığını ve tamamen Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini savunan "İlhak" tezidir. Fakat süreç içerisinde bu tezin başarılı olmadığı görülmüştür. İkinci politikası ise yaşanan olumsuz ekonomik ve siyasi koşulların yanı sıra İngiltere'nin baskıları sonucu adanın paylaşılmasına olumlu yaklaşmış ve taksim tezini savunmuş fakat bu politikası da Yunanistan'ın uzlaşmadan uzak tavırları yüzünden başarısız olmuştur. Üçüncü politikası ise İngiltere tarafından baskılarla dayatılan Federal Kıbrıs çözümüdür ve Türkiye tarafından kabul edilmiştir (Albayrak, 2000: 274).

Türkiye resmi olarak ilk defa 1955'te Kıbrıs'la ilgilenmeye başladığı dönemlerde aşağıdaki tezi savunmuştur:

1. İngiltere'nin adadaki varlığı devam etsin.
2. İngiltere adadan ayrılırsa ada Türkiye'ye bırakılmalıdır.
3. Bunlar gerçekleşmezse ada taksim edilmelidir (Erim, t.y.: 15).

Zira Türkiye'nin 1956 yılından beri süre gelen Kıbrıs politikası an itibarıyla tamamen değişmiştir. Taraflar arasında yapılan görüşme Kıbrıs sorunu tarihinde önemli bir noktada kendine yer bulmuştur (Sakin, 2014: 461).

İngiliz stratejist ve siyasetçiler, dışarda tek ve içerde iki ülke kavramının eski bir konsept olduğunu ifade etmiştir. 1947 yılında Winster Planı, 1948 yılında Edward Jackson Anayasası, 1955'te Macmillan Planı ile 1956'da Radcliff Planı "Dışta tek olan ama içte iki halkın oluşturduğu, egemenlik, temsiliyet ve yönetimin iki halk tarafından paylaşıldığı" bir çözüm desteklenmektedir. Tüm plan, öneri ve anayasaların zemininde yatan adada bağımsız bir Kıbrıs ülkesi bulunsun dünya bu şekilde bilsin fakat perdenin gerisinde İngiliz haklarına hiçbir şey olmasın, İngilizlerin ada üzerindeki söz hakkı devam etsin fikridir ve böyle de olmuştur (Millî Devlet Gazetesi, 2021, 21 Ağustos).

1956 yılı bitimi ile 1957 yılı başlarında Türkiye'de Kıbrıs sorununa kamuoyunun ilgisi artmış ve taksim fikri öne çıkmıştır. Ülkede mitingler gerçekleştirilmiş ve "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganları atılmıştır. Gazetelerde de aynı slogan sık sık tekrarlanmıştır (Erim, t.y.: 15).

DP döneminde Kıbrıs sorunun çözümünde Nihat Erim görev almıştır. Erim, Adnan

Menderes'in sorunun çözümü için önerdiği beş temel konunun da içinde yer aldığı bir rapor hazırlamıştır. Raporda yer alan konular: İngilizlerin adada kalması, eğer İngilizler çıkacaksa adanın bize verilmesi, bu durum gerçekleşmezse bölüşülmesi, self determinasyon, ne kadar istenirse de Yunanistan'a verilmesi şeklindedir (Duman, 2019: 2912-2916).

Türkiye sol partileri Kıbrıs adasına NATO perspektifinden bakmaktadır ve NATO üyeliğiyle Türkiye'nin emperyalist bir baskı altında kalmış olması durumu Kıbrıs'ta da yaşanmaktadır. Ada üzerine değerlendirmelerde Atatürk'ün "tam bağımsız" ile "antiemperyalist" dış politik yaklaşımını Türkiye sol partileri genel kural olarak kabul etmişlerdir. Türkiye'nin NATO üyesi bir devlet olarak adaya bir müdahale ihtimali bağımlılığın o dönem devam etmesine ve Türkiye'nin işgalci bir güç olarak değerlendirilmesine sebep olabilecektir. Kıbrıs'ta federal ve bağımsız bir çözüm için o dönemlerde Atatürk referans gösterilirken o döneme benzer durum şu an sağ partilerin ana argümanı haline gelmiştir. Kıbrıs için o dönem sol kesim federasyon ile bağımsızlık önermekteyken, günümüzde o döneme ait partiler, yayınlar veya emsal düşünceleri savunan siyasal çevrelerde bölünmeler görülmüştür ve Türk askerleri tarafından korunan bir Kıbrıs çözüm şekli önerilmektedir (Tamçelik, 2014: 376).

1960'ta Batı toplumu adayı bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti olarak kabul etse de gerçekte olan İngiltere sömürgesi olmaya devam etmesiydi. Hâlâ İngiltere'nin eski sömürgelerinin idaresi için kurduğu "Ortak Refah Ülkeleri" planının bir parçasıdır (Millî Devlet Gazetesi, 2021, 21 Ağustos).

Makarios 1960 yılı sonrası dönemde net bir şekilde Türk toplumunun anlaşma yolu ile elde ettiği haklarına savaş açmıştır. Makarios, dini ve siyasi tutkuları çerçevesinde Rum toplumunu yönlendirmiştir. Bu girişimleriyle de Rum çıkarlarını toplumsal ve siyasi düzeninin üstünde bir güç olarak görmüştür. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütünleştirici bir araç olması gerekirken ada toplumunun bütünleşmesini engelleyerek kamusal yaşamın merkezi konumundan uzaklaşmıştır. Cumhuriyet hem Makarios hem de taraftarlarının Enosis'e bağlılık ve inançlarının yerini alamamıştır. Bu anlamda "Kıbrıs eşittir Yunan" düşüncesi savunulmuş ve adada yaşayan Türk toplumu Kıbrıs'ın "fazlalıkları" şeklinde değerlendirilmiştir. Bu algı iki toplumlu devlet sisteminden homojen ve üniter millete dayalı ülke kurma prosesini başlatmıştır. Yani ülke istediği toplum modelini ortaya çıkarmak için çaba harcamakta ve bu çerçevede Türk toplumuna sadece azınlık statüsü rolü biçebilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İnşa süreci Makarios tarafından, kuruluş ise Türkiye,

İngiltere ve Yunanistan tarafından gerçekleştirilmiştir. Adada Cumhuriyetçilik çerçevesinde vatandaşlık sistemi gelişmemiş, ortak ülkü, çıkar ve vatan kavramları benimsenememiştir. Bu süreçte tüm toplumu kucaklayacak halkın egemen olduğu bir yapının oluşmasını engellemiştir (Şahin ve Parlakay Topbaş, 2016: 794).

1963'te Başbakan Karamanlis seçimleri kaybetmiş ve ortaya otorite boşluğu çıkmıştır. Makarios ise bu durumu fırsat bilerek bu boşluğu değerlendirme yoluna gitmiştir. Türkiye'nin tüm karşı çıkmalarına rağmen kasım ayı bitimine doğru anayasa değişikliği öngören taleplerini yardımcısı olan Dr. Fazıl Küçük'e sunmuştur. Makarios'un önerileri kısa sürede gergin bir ortam yaratmış ve iç savaşa sebep olmuştur. Papandreou 1964 Şubat'ında Yunanistan'da seçimleri kazanmış ve anlaşmaları kaldırma gerekçesiyle hem Atina hem de Lefkoşa ile ortak hareket etmiştir. Taraflar arasında yapılan uzlaşmaya göre meselenin çözümünün BM gündeminde aranması planlanmıştır. Yapılan anlaşmalar feshedilerek adaya tam bağımsızlığın getirildiğini ilan edeceklerdi. İki devletin parlamento kararıyla adanın Yunanistan'a bağlandığını duyuracaklardı. Fakat daha sonra süreçte uzlaşma ortamının yerini çatışma ortamı almıştır. Makarios 1963'te adadaki Türk toplumuna verilen anayasal güvencelerin ortadan kaldırılması için anlaşmaları feshi yoluna gitmiştir. Türkiye sürece karşı çıkmış Enosis destekçisi Rumların Kıbrıs Türklerine yönelik saldırıları artmış ve toplumlararası çatışmalar baş göstermiştir (Yellice, 2018: 315).

Çözümün ekonomik faydalarını özel olarak analiz ettikten sonra, çözümün iki toplumluluk, iki bölgeli federasyon ile siyasi eşitliğe dayanması gerekliliği öngörülmüştür. BMGK, 4 Mart'ta adada Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün (UNFICYP) kurulumunu öneren 186/1964 sayılı kararı onaylamıştır. BM Barış Gücü Kıbrıs adasında siyasal uyuşmazlık çözümüne katkı sunmak istemektedir (Relations with the United Nations | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2014). UNFICYP ilk kez 1964'te Güvenlik Konseyi öncülüğünde adadaki Türk ve Rum toplumları arasında yaşanan çatışmalara son vermek amacıyla kurulmuştur (Contributing to a Political Settlement in Cyprus, t.y.).

BMGK, UNFICYP görevini milletlerarası alanda güvenlik ve barışın tesis edilmesi, yasa ve düzeni koruma, çatışmaların tekrarını engelleme ve olağan şartlara dönülmesini sağlamak olarak açıklamıştır. Konsey ayrıca sorunun barışçıl yollarla çözümünün teşviki için BM Genel Sekreteri'ne arabulucu atama tavsiyesinde bulunmuştur. 25 Mart 1964'te BM Genel Sekreteri tarafından 186 sayılı GK kararı ile Sakari S. Tuomioja arabulucu olarak atanmıştır. Fakat 9 Eylül 1964'te vefat etmesi üzerine 1 hafta sonrasında Galo Plaza Lasso yeni arabuluculuk görevine getirilmiştir. Plaza, Mart 1965'te sunduğu rapor ile görev

sınırlarını aşarak geleceğe yönelik bir anlaşma çerçevesi sunmuş, adada iki toplumunda bu kapsamda müzakerelere başlamaları teklifinde bulunmuştur. Fakat arabuluculuktan olumlu sonuç alınamamıştır. Buna rağmen tarafların siyasi çözüm için iletişim gereksinimleri sürmüş ve Genel Sekreter, 4 Mart 1966’ da özel temsilcisine verdiği talimatta anlaşmalı bir siyasi çözümü özendirmek gayesiyle hem ada içinde hem de dışında kendisi adına iyi niyetli çalışmalar yapmasını istemiştir. UNFICYP görevleri askeri personel, polis personel ve sivil personel şeklinde ayrılmaktadır. Bu görevlerini adadaki Türk ve Rum toplumu yetkilileriyle iş birliği içerisinde gerçekleştirmiştir. Lefkoşa’da bulunan “Yeşil Hat” boyu gözlemci görevi üstlenerek gerginliğin azaltılması, acıların indirgenmesi, hayatların kurtarılması ve sivil faaliyetlerin tekrar tesisi için geçici önlemler alınmıştır (Relations with the United Nations | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2014). Fakat Kıbrıs meselesinde siyasi bir çözüme ulaşılamaması sebebiyle bu gücün görevi tampon bölgenin korunması, ateşkes hatlarının denetlenmesi, insani yardım faaliyetlerinin devam ettirilmesidir. Ayrıca BM Genel Sekreteri’nin misyonun desteklenmesi bağlamında ada da varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Contributing to a Political Settlement in Cyprus, t.y.).

1968’den günümüze kadar devam eden süreçte BM müzakerelerde önemli rol oynamıştır. İki toplumunda siyasi eşitliğine dayanan “iki bölge ve iki toplumlu federasyon” şeklindeki anlaşmayı amaçlayan girişimlerde Kıbrıs Rumlarının uzlaşmadan uzak tutumları nedeniyle başarı sağlanamamıştır (Failed Negotiation Processes | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2023). Çözümün ekonomik faydalarını özel olarak analiz ettikten sonra, çözümün iki bölge federasyon ile siyasi eşitliğe ve iki toplumluluğa dayanması gerektiği söylenmiştir. UNFICYP’nin (Kıbrıs’taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü) ilk kuruluş amacı iki toplum arasındaki çatışmaların önlenmesiyken 1974’te ek görevlerin yetkisi verilmiştir. Kıbrıs meselesinin siyasi çözümünde etkili olamayan kuruluş, tampon bölgenin korunması, insani yardım faaliyetleri gerçekleştirilmesi, ateşkes hatlarının denetlenmesi yanında Genel Sekreter’in iyi niyet misyonunun desteklenmesi için adadaki varlığı devam etmiştir (Contributing to a Political Settlement in Cyprus, t.y.).

Yunanistan adayı sınırlarına katmak için 15 Temmuz 1974’te askeri darbe gerçekleştirmiştir. Bu durum hem politik hem de stratejik dengelerinin yerle bir olmasına sebep olmuştur. Bu süreç 1834’le birlikte benimsenen, senelerdir süregelen ve büyük emeklerle ortaya çıkardıkları Orta Doğu ve Doğu Akdeniz Stratejilerini temelinden yıkmıştır. Yunanistan darbesi sonrası yıkılıp feshedilen Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tekrar eski

haline getirmek amacıyla Türkiye harekete geçmiştir. İngiltere'nin tüm karşı çıkımlarına rağmen 20 Temmuz 1974'te Türkiye adaya müdahale etmiş ve dengelerin temelden sarsılmasına sebep olmuştur. Daha sonra dengelerin farklı şekilde tekrar kurulması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Yayılmacı Batı'nın yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla geçmişteki gücü azalmaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye bölgesel bir güç haline gelmiştir. Hem Rusya hem de Çin ile siyasi çıkarların örtüşmesi, bilhassa Doğu Akdeniz enerji yataklarının varlığı yayılmacı politika izleyen Batı toplumlarını hareketlendirmiştir. Bu hareket Doğu Akdeniz'in tek parça olarak denetim altına alınması ve gizlice geriden yönetilmesidir. İngiliz diplomat Stephen Lillie'nin Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne onaylatmaya çalıştığı iki farklı ülke kavramı bulunmaktadır. Eğer onaylanırsa Mavi Vatan (Türkiye'nin) öğretisi gerçek olur ve yayılmacı Batı yüzünden KKTC hem Ege'deki (Adalar Denizi) hem de Doğu Akdeniz'deki haklar kaybedebilir. Kısaca geçmişten günümüze bakıldığında İngilizler başta olmak üzere tüm Batı stratejileri adada “Eşit, egemen, siyaseten uluslararası tanınmış iki devlet” dışındaki bir çözüm arayışının Türkiye ve KKTC aleyhinde bir durum ortaya çıkaracağını gözler önüne sermektedir (Millî Devlet Gazetesi, 2021, 21 Ağustos).

Komite Uzmanları, Kıbrıs'ta ilerlemeler yaşandığı kabul ederken 1974'te yaşanan olaylar ve bölünmenin kendilerini üzdüğünü belirtmişlerdir (Committee on the Rights of the Child Reviews the Report of Cyprus on Children in Armed Conflict, 2017, 26 Eylül).

Müzakere amaçlı ortaya atılan tüm çözüm arayışları 1985/86 Taslak Çerçeve Anlaşması; 1992'de BM desteğiyle yapılan Fikirler Dizisi, 1994 Güven Artırıcı Önlem Paketi ve 2004 Nisan ayında yapılan BM Kapsamlı Yerleşim Planı diğer bir ifadeyle Annan Planı Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmemiştir (Failed Negotiation Processes | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2023).

AB adaylığı ve milletlerarası baskılardan dolayı Türkiye iki devletlilik tezinden vazgeçse bile asla eşitlikçi ve iki toplumlu yapıdan vazgeçmemelidir. Self determinasyon hakkıyla Garanti ve İttifak Antlaşmalarını talep etmelidir (Sasam, “Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Önerileri”, 2019, 3 Mayıs). Kıbrıs meselesinde federal çözümün avantajlı olduğunu iki toplum lideri Nikos Anastasiadis ile Mustafa Akıncı, bir düşünce kuruluşu tarafından yapılan “Federal bir Kıbrıs'ta Yaşam” konulu etkinlikte savunmuştur. Anastasiadis çözümün nasıl yararlar getireceğini ayrıntılı şekilde ifade ederken iki liderin “aynı vizyonu paylaştıklarını” sözlerine eklemiştir. Ayrıca insanlara kalıcı, işlevsel ve sürdürülebilir bir çözüm sunmanın önemli olduğuna değinirken “yapıcı belirsizlik” içermemesinin mühim

olduğu noktasında hemfikir olduklarını belirtmiştir (Eleftheria Gazetesi, 2016, 14 Haziran).

Saha gerçeklerine uzak olan BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi), Türk toplumunun desteklemediği ve çok kez denenen ve başarı sağlanamayan çözüm planlarında ısrarını sürdürmüştür. Yekpare tarafların, federal çözüm amacının adadaki Türk toplumunun egemen iradesinin sonucu olmadığını anlaması gerekmektedir. BMGK'nin tavrı Genel Sekreter'in raporlarıyla sağlanan zeminden çok uzaklaşmıştır. Çözümün teşvikine değil adada bulunan Rum toplumunun, Kıbrıs'ın kadim/asli ortağı olan Türk toplumunu hiçe saymasına sebep olmuştur. Ayrıca yaşanan durum uzlaşmadan uzak tavrın körüklenmesine yetmiştir. Adadaki kalıcı, adaletli ve sürdürülebilir çözüm için iki toplumunda iradelerinin yansıtılması ve üçüncü tarafların dayatmasının olmaması gerektiği vurgulanmıştır (No: 172, 13 July 2023, Press Release Regarding the United Nations Security Council's Press Statement on Cyprus / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.).

Kıbrıs meselesi için yapılan tavzihte “Taraflar, BMGK kararları uyarınca, açıklık, esneklik ve tavize açık bir şekilde, siyasi eşitlik temelinde kapsamlı, adil, iki toplumlu ve iki kesimli federal çözüm için resmi müzakerelere dönmeyi hedeflemeli” sözleri kullanılmıştır. Yapılan açıklamada tek yanlı eylemlerden uzak durulmasının altını çizilirken adada gerçekleşecek tek yanlı eylemlerin gerginliğe sebep olabileceği ve barışa giden çözüm sürecini baltalayacağı bağlamında bir değerlendirme yapılmıştır (Anadolu Ajansı, 2023, 12 Temmuz).

Adada kalıcı ve adil uyuşmazlık çözüm çabalarının dayandığı temel nokta iki toplumun arasında iç denge (eşit ortak) ile dış dengenin (Türkiye ile Yunanistan yani iki ayrı anavatanın ada üzerindeki dengesinin) korunmuş olmasıdır. BM Genel Sekreterleri bünyesinde arka arkaya yapılan çözüm gayretleri esnasında, Garanti ve İttifak Anlaşmalarının devamlılığı, siyasi eşitlik, mülkiyet problemlerinin global takas/tazminat zemininde çözülmesi, iki kesimlilik, özgürlüğün kısıtlanması yani dolaşım mülkiyet ve yerleşim gibi kavramların kısıtlanması şeklinde temel parametreler ortaya çıkmıştır (Cyprus (Historical Overview) / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.).

BM bünyesinde son yıllarda Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum halkı önderleri arasında çok sayıda müzakere yapılmış fakat ortak paydada buluşulamamıştır. Bu sebepten meselenin çözümü için BM'nin arabuluculuk tekniklerini tekrar gözden geçirmesi gerekmektedir (Şahoğlu, 2023: 1).

BM ve AB'nin meselenin çözümü hakkındaki önerileriyle KKTC ve Türkiye'nin çözüme yönelik düşüncelerinin birbirinden farklı olduğu ifade edilmiştir. Kıbrıs sorunun çözümünde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği iki toplum ve iki bölgeyi yeni Kıbrıs ülkesinin kurulması düşüncesini savunurken Türkler KKTC'nin tanınmasını savunmuştur. Ayrıca Rum toplumuyla ortaya çıkarılacak "iki devletli" konfederasyonla barışın sağlanması planlanmaktadır. Türk toplumunun bu görüşünün benimsenmediği enternasyonal örgütler, kararlarını oy birliği ya da ezici çoğunlukla almaktadır. Türkiye bu bağlamda durumun değiştirilmesinde yeterli derece politik destek ve ekonomik güce sahip değildir. Sorunun çözümü ancak Türkiye ile Yunanistan'ın yakınlaşması sonucu sağlanabilecektir. Kuzey ile Güney Kıbrıs arasında yapılacak müzakerelerde anlaşma sağlanamayabilir bu doğal bir durumdur. Türkiye, AB üyeliğine yönelik Kıbrıs'ta acil çözüm arayışları içerisinde. Bu durumun elde edilenlerin kaybedilmesine sebep olması muhtemeldir (Doğan, 2002: 84).

Kıbrıs müzakere sürecinde 50 senede toplam 7 BM Genel Sekreteri, 22 "Kıbrıs Özel Temsilcisi" ve "Danışman" görev almıştır. Amaç yarım asır önce başlamış ve halen devam etmekte olan müzakerelerde barış ve karşılıklı iletişimin kurulması yolunda köprü vazifesi üstlenmektir (Yenidüzen, 2018, 5 Temmuz).

Yunanistan'ın Kathimerini gazetesine samimi bir röportaj veren İngiltere Güney Kıbrıs Yüksek Komiseri Stephen Lillie'nin sözleri ve "Kıbrıs çözüm tablosu" Batı'nın Kıbrıs adayla alakalı düşüncelerini net şekilde göstermektedir. İngiltere sorun ile ilgili anlaşmanın milletlerarası topluluklar tarafından tek bir ülke olarak çözümlenmesinde ısrar etmektedir. Batı'nın 300 yıllık yayılcı politikası, emperyalist emelleri Kıbrıs meselesinin kayıtsız şartsız kendilerine biat edecek "tek devletli" bir sonuçla çözümlenmesidir. Batının onayından geçecek ve kurulması düşünülen "tek egemenli" görüntüsü taşıyan bu yapay devlet içinde asırlardır devam eden iki toplum arasında siyasi dengelerin nasıl kurulduğu, idaresinde kimin ne hakkı ne kadar yetkisi bulunacağı ya da hangisinin hangisini idare edeceğinin bir önemi yoktur (Millî Devlet Gazetesi, 2021, 21 Ağustos).

1997 yılı aralık ayında yapılan Avrupa Birliği Lüksemburg Zirvesi kararında GKRY ile müzakerelerin başlaması KKTC'nin hem BM müzakere süreci hem de çözüm parametreleri için yıkıcı bir darbe olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra adada yapılacak temaslarda iki devletinde yer alması gerekliliği vurgulanırken Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Avrupa Birliği arasında yapılacak tam

üyelik müzakere sürecine katılmasının mevzubahis olmadığı ifade edilmiştir. Bu tutum Türkiye tarafından desteklenirken Avrupa Birliğiyle Yunanistan-Türkiye ve Kıbrıs ilişkileri ile ilgili konuların görüşülmemesi kararı hükümet düzeyinde alınmıştır. Güney Kıbrıs ile AB arasında tam üyelik müzakere süreci başlamıştır. Bu süreç Türkiye ile KKTC federe modelinin, Türkiye'nin dahil olmadığı bir AB içinde ne derece kalıcı olacağı noktasında soru işaretlerine sebep olmuştur. Proses değerlendirildiğinde talep edilen bütün güvenceler müzakereler sonucu ortaya çıkmış olsa da iki toplumluluk, iki kesimlilik ile Türkiye tarafından sunulan etkin garantinin devamlılığı gibi parametrelerde aşınmalar ortaya çıkabileceği görülmektedir. Sonuç olarak adaya ilişkin politikamızda fiili durumun esas alındığı yeni parametreler ortaya çıkarılmış ve müzakere sürecinin devam etmesi için KKTC'nin hükümrân (egemen) bir ülke şeklinde mevcudiyetinin teslimini esas alan bakış açısı kabullenilmiştir. Devletimizin konuyla alakalı politikasının bir başka boyutu da KKTC'nin güçlü egemen ve bağımsız bir ülke olması yanında Türkiye ile yapılan iş birliklerinin artırılması, çeşitlenmesi ve derinleşmesidir. Türkiye ve KKTC arasında 20 Ocak/20 Temmuz 1997 ile 23 Nisan 1998'de yapılan "Ortak Açıklamalar" sınırlarında şümüllü (kapsamlı) bütünleşme prosesi yürürlüğe girmiştir. Cumhurbaşkanı Denktaş, 31 Ağustos 1998'de meseleye kalıcı çözüm hedefiyle Kıbrıs'taki iki ülke arasında konfederasyon kurulması önerisinde bulunmuştur. Bu öneri adadaki iki ülkenin esas sorunlarını çözerek devamında ortak yapılanmanın sağlanmasını temel almaktadır (Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı / T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

1999'da yapılan Helsinki Zirvesi sonrası gelişmeler Türkiye'nin 1990'lar sonrası uluslararası sisteme uyum sağladığının net bir göstergesidir. AB ve ABD, öncülüğünü yaptığı enternasyonal sistemin hem yapısını hem de ideolojisini meydana getirme iddiasındaki güçlerdir. Türkiye Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği'ni güneyden çevrelemesi sebebiyle Batı'nın vazgeçemediği müttefiki haline gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye Ortadoğu'yu kuzeyden çevrelemesi açısından da büyük öneme sahiptir. Hem Batı hem de İslam değerlerinin ortak paydada buluştuğu bir devlet olması sebebiyle önemlidir. Fakat önemini demokrasideki gelişmeler şekillendirmiştir. Bu noktada ülkenin tarihi tabularını yıkması gerekmekte ve 1990 yılının iç dinamikleri yeterli gelmediği için dış dinamikleri devreye girmiştir. Helsinki Zirvesinde AB üyelik amacı taşıyan süreç kesinlik kazanmış ve başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda tekrar milli menfaat tanımlaması yapılmıştır. Kürt sorunu yanında değerlendirilen ilk süje Kıbrıs olmuştur. Adada ortaya çıkan gelişmeler meselenin çözülmesinde etkili olamasa da "milli dava"nın alternatif

düşüncelerle tartışılması ve ortaya çıkacak çözüm yollarından hangisinin ülke milli çıkarları açısından uygun olduğunun değerlendirilmesi noktasında önemlidir. Statükonun sorgulanması sonrası Türkiye’de yapısal bir değişim ortaya çıkabilir bu noktada prosesin Kıbrıs meselesiyle birlikte başladığını ifade etmek doğru olacaktır. Tam olarak geçmişe benzer bir durum Soğuk Savaş bitiminde de yaşanmıştır. Kıbrıs meselesi Türkiye’nin iç dengelerini yansıtan ve gerçekliği görme fırsatı bulduğu bir ayna görevi ifa etmiştir (Fırat, 2004: 79).

1999 Aralık ayından 2000 Kasım ayına kadar yakınlaşma görüşmeleri 2002 Ocak ayından 2003 Şubat ayına kadar da doğrudan görüşmeler devam etmiştir. 10 Kasım 2002’de de ilk revizyon yapılarak, 11 Kasım 2002’de kapsamlı çözüm önerisi ortaya atılmıştır. Aralık 2002 yılı için 26 Şubat 2003’te ikinci revizyon yapılmıştır. 10-11 Mart 2003’te Lahey’de Kıbrıs’ın birleşmesine yönelik referandum yapılmasına karar verilmiştir. Taraflar daha sonra Kıbrıs’ın tekrar birleştirilmesi için referanduma götürülmüştür. 2003’te adadaki iki toplumu “kapsamlı bir çözüme” ulaştırma çabaları 1999 yılı ve öncesi dönemde yoğun şekilde yürütülmüştür. Yapılan çabalar eşsiz bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. 16 Nisan 2003’te de AB Katılım Anlaşması imzalanmış fakat taraflar süreç içerisinde ortak bir noktada buluşamamıştır (Security Council, 2003).

Mehmet Ali Talat ile Rum lider Dimitris Hristofyas, 2004 yılında çözüm meselesinin bir duraklama süreci yaşadığını ve bu durumun artık son bulunduğunu ifade etmişlerdir. 2008 yılı 21 Mart’ta başlayan süreç kapsamında KKTC Başbakanı Ferdi Sabit Soyer, Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat’ın açıklamasını paylaşmıştır. Açıklamada BM ve AB ilişkilerinden mesul temsilci Özdil Nami ve Rum idaresi Başkanlık Komiseri Yorgos Yakovu yedi teknik komite ve 6 çalışma grubu kurulması yönünde anlaşmaya varmıştır şeklindedir. Başbakan Soyer, Bayrak televizyonun yayınladığı Akis adlı programdaki açıklamasında, çalışma grubu ile komitenin Kıbrıs sorunun özlü mevzularının konuşulması amacıyla oluşturulduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs Türk toplumunun çözüme yönelik istikrarlı bir yaklaşım sergilediği vurgulanmıştır. Bu mevzuda yeni dönemin başladığının altını çizilmiştir. Ayrıca 21 Mart 2008, ada Türk toplumunun talep ettiği şekilde tarafların kabul edilebileceği çözüm yolunda önemli adımdır. Kıbrıs meselesinin çözümü için 2008 senesi bitiminin amaçlandığı sözlerine eklemiştir. Talat ile Rum lider Dimitris Hristofyas 21 Mart 2008’de yapılan görüşmeleri meselenin çözümü için mühim bir adım olarak anlatmıştır. (Kıbrıs- Derleme, 2009, 20 Temmuz).

Rum lideri Nikos Anastasiadis açıkladığı çözüm formülünde Kıbrıslı Türklere de seslendi:

“Bu yılın kabul edilemez statükonun ve küçük vatanımızın bölünmüşlüğüne sona ereceği yıl olmasını yürekten diliyorum. Bu yılın, bu statükoya son verip, Kıbrıs’ı yeniden birleşmeye, barış içinde bir arada yaşamaya, sosyo ekonomik iş birliğine ve Kıbrıslı Rum ve Türklerin, halkımızın tümünü birlikte yaratmaya ve ilerlemeye götürmesini istiyorum. İnandığım vizyon bu.” (Aljazeera, 2017, 3 Mayıs).

Müzakereci atamalarıyla Eylül 2013’te diyalogların başladığını ifade eden Anastasiadis, amaçlanan ve arzulanmakta olan çözüm net şekilde tekrar belirlenmelidir. Çünkü bu süreçte ada Türk toplumu liderleri 2 ülkeli çözümü alternatif olarak sunmuştur, değerlendirmesini yapmıştır. Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumlar arasındaki güvensizlik ortamının azalması ya da tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir. Diyaloglara hareketlilik kazandırmak için bir dizi dengeli ve güven artıracak tedbir önerisinde bulunan Anastasiadis, bu durum iki halkın değil, Türkiye’nin de yararına olacaktır. Ne yazık ki, önerimi ada Türk liderliği topluca reddetmiştir. Anastasiadis, tarihi sorumlulukların bulunduğunu ve bunlardan kaçınılamayacağını ifade ederken ada iki toplumun ortak evi geleceğidir demiştir. Bu sebepten Türkiye ile Türk toplumu liderlerine çağrıda bulunduğunu ve bu vizyonun birlikte paylaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Adanın hak ettiği pozisyona gelmesi (çağdaş Avrupa devleti) için birlikte çalışılması gerektiğini vurgulamıştır. (Aljazeera, 2017, 3 Mayıs).

Kıbrıs Savunma Bakanlığı Daimî Sekreteri Christos Malikides, yayınlanan raporun girişinde Kıbrıs’ta 2010’da İhtiyari Protokolü onayladığını ifade etmiştir. Türkiye’nin deklarasyonuna ise çekinceler koyduğunu sözlerine eklemiştir. Ada topraklarının %37’sinde yasa dışı yollarla yabancı devlet işgali sürmekte, Seçmeli Protokol Hükümleri sadece hükümet idaresi altındaki bölgelere uygulanmaktadır. Kısa bir süre önce Kıbrıs’ta askerlik gönüllü ve yükümlüler için 24 aydan 14 aya düşürülmüştü. Askeri hizmete reşit olmayanların alınma sayısı azalmış ve 2016’da %35’e kadar düşmüştür. Adada 43 sene devam eden yasadışı askeri işgaller dikkat çekmektedir. Bu sebepten adada, askeri gayeler ve yeterli seviyede operasyonel hazırlık için belli oranda asker sayısının korunması gerekmektedir. Devlet savunmasını tehlikeye düşürmeden askerlik sisteminde ek çıkışlar imkansızdır (Committee on the Rights of the Child Reviews the Report of Cyprus on Children in Armed Conflict, 2017, 26 Eylül).

Kıbrıs'ta yapılan görüşmede BM Barış Gücü misyonuna tam olarak destek verildiği açıklaması yapılırken aynı zamanda bu göreve ve uygulanmasına da saygı gösterilmesi gerektiğine yönelik çağrıda bulunulmuştur. Genel Sekreter Antonio Guterres'in yakın tarihte BM temsilcisi atama önerisi desteklenirken kendisi ve ekibi tarafından gösterilen kişisel alakadan da memnun kaldıklarını aktarmışlardır. Kıbrıs'ın iki kesiminde de yapılan seçimler için "fırsat penceresi" sundu şeklinde açıklama yapılmıştır. Her iki topluma da itibar artırıcı ve somut adımlarla şartların uygun hale getirilmesi çağrısında bulunulmuştur. "Taraflar, BMGK kararları uyarınca, açıklık, esneklik ve tavize açık bir şekilde, siyasi eşitlik temelinde kapsamlı, adil, iki toplumlu ve iki kesimli federal çözüm için resmi müzakerelere dönmeyi hedeflemeli." sözleri kullanılmıştır (Anadolu Ajansı, 2023, 12 Temmuz).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, sadece Ankara'nın tanıdığı olduğu KKTC milletvekillerine hitap ettiği konuşmasında Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne karşı iki devletli bir çözümü desteklediğini tekrarlamıştır. Kıbrıs Rum kesimi AB üyesidir ve Rum Hükümeti uluslararası alanda tanınmaktadır. Rumlar, iki devletli çözüm formülünün KKTC'nin tanınmasını sağlayacağı için tartışmaktan kaçınmaktadır (Reuters, 2021, 21 Temmuz).

Son olarak da 2008'de başlayan ve 2017 Crans Montana görüşmelerine kadar devam eden uyuşmazlık çözüm arayışlarının Rum tarafının uzlaşmaya yanaşmaması sebebiyle sonuçsuz kaldığı ifade edilmiştir (Failed Negotiation Processes | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2023).

1.1.3. Kıbrıs Sorununda Çözumsuzlük

Kıbrıs meselesinde uyuşmazlık çözümü önündeki en büyük engelin uluslararası kamuoyunda ortaya çıkan yanlış ve adaletli olmayan kararlar olduğu görülmektedir. Görüşmeler sırasında iyimser bir tablo ortaya çıkmakta fakat iş sonuca geldiğinde taraflar yanlış bir tavır sergilemektedir. Yaşanan tüm olayları unutmaya yolunu seçen dünya kamuoyu Kıbrıs Türklerini çözümsüzlüğün sebebi olarak görmektedir. Türk toplumu bedeller ödeyerek bugünlere gelmiştir ve elde ettiği kazanımlarından vazgeçmesi yönünde baskılara uğramaktadır. Kıbrıs sorunu uyuşmazlık çözümü iki toplumun tekeli altında ve çözüm iki toplum/bölgeci federasyon veya üniter (liberal demokratik) ülke seçenekleri arasında gidip gelme durumundadır. Fakat gelecekte ada da Ermeniler, Latinler, Maruniler, Çingeneler, Pontuslar, göçmenler ile onların sosyal, siyasal ve ekonomik sorunları çok kültürlü yapıdan dolayı ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda onlara yönelik politikaların yapılması gerekliliği dikkat çekmektedir (Akçalı, 2007: 57).

Kıbrıs Türk toplumunun uluslararası alanda verdiği mücadele yalnızca hukuk alanında değil aynı zamanda siyaset ve diplomasiyle de ilgilidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınması uyuşmazlık çözüm arayışlarını kuvvetlendirecektir. Süreç içerisinde “denk güçler” arasında kalıcı ve “sürdürülebilir” çözümün ortaya çıkabileceği değerlendirildiğinde farklı çözüm yollarının ortaya çıkması ve uzlaşmadan uzak Rumların ada gerçeklerini onaylama bağlamında müspet bir etki yaratacaktır (Anadolu Ajansı, 2019, 6 Ağustos).

BMGK, onayladığı 4 Mart 1964 tarihli/186 sayılı kararıyla hem ada meselesi çözümü gerçekleşmeden hem de Türkiye AB üyeliği kabul edilmeden, ada Rumları “Kıbrıs Cumhuriyeti” ismiyle AB üyeliğine kabul edilmiştir. Rumlar AB'ye Annan Planı'nı reddetmemelerine rağmen kabul edilmişlerdir. Atina ve Rumlar meselenin çözümüne ne ihtiyaç duymuşlar ne de çözümsüzlükten rahatsız olmuşlardır. Bu durumun sorumlusu olduklarını idrak etmeleri gerekmektedir. Çözüm arayışları, BM zemini ve BM Genel Sekreterleri iyi niyet vazifesi kapsamında başlamış ve 1975 sonrası BMGK'nın BMGS'ye sunduğu yeni iyi niyet vazifesiyle devam etmiştir. Çözüm arayışları gerçeklerden ziyade varsayımlar üzerinden yapılmıştır. 1968'de başlayan 1974 ortalarına kadar devam eden müzakerelerde Türk toplumunun amacı “yerel özerklik” olmuştur. Fakat Rumlar bu talebe olumsuz cevap vermiştir. Kıbrıs'ta 1974 sonrası “iki ayrı siyasi coğrafya; dil, din, kültür, milli ülkü bakımından birbirlerinden farklı iki halk; iki devlet, iki ayrı halk idaresi ve demokrasi” hâkim olmuştur. Kıbrıs Türk toplumu gerçeği görmezden gelinerek çözüm arayışlarına devam edilmesi ve suni çözümlerin dayatılması gibi durumlar adadaki dengeleri bozan bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Asıl yapılanın barış ya da çözüm arayışı olmadığını adada ve Doğu Akdeniz'de önemli problemler yaratma çabası olduğu ifade edilmiştir. Hem BMGK hem de AB şu ana kadar bir çözümün ortaya çıkmamasında kendi sorumluluklarının bulunduğunu görmelidirler. 1980 sonrası BMGK çözümde “iki toplumlu, iki kesimli federasyon” amaçlamıştır. Türkiye'nin desteğini alan Kıbrıs Türkleri BM'nin federal çözüm girişimlerini onaylarken Rumlar reddetmiştir. 2004 yılında Kıbrıs meselesinin çözüme yönelik ilk kez kusursuz bir plan ortaya atılmıştır. Bu plan “iki eyaletli, iki kesimli” federal ülke öngörmüş olan Annan Planı'dır. Bu plan uluslararası aktörler ve Türkiye tarafından desteklenmiştir. Referandumda Kıbrıs Türk toplumu planı kabul ederken, Rum toplumu reddetmiştir. BM parametreleri değerlendirildiğinde “federal çözüm” ortaya çıkmasının mümkün olmadığı netleşmiştir. Annan, Rumların planı kabul etmemesi sonrası Rum toplumu siyasi eşitlik temelinde federe bir yapının içerisinde ada

Türk toplumu ile güç ve refahı paylaşacaksa, sözlü olarak değil, hareketleri ile göstermelidir şeklinde bir değerlendirme yapmıştır (Uluçevik, 2021, 18 Şubat).

Türkiye uluslararası alanda çok yönlü bir dış politika seyri izlemiştir. İddialı davranışlar sergileyerek bağımsız bir role doğru ilerlemektedir. Bu dönüşüm dış politikada Batı ekseninden uzaklaşan bir yönelimdir. Kıbrıs sorunun çözümsüzlüğü AB üyeliği bakımından önemli bir engel olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme Kasım 2003 Avrupa Komisyonu İlerleme Raporunda kendini göstermiştir. AB Türkiye Temsilciği Başkanı olan Harisjorg Kretschmer, Kıbrıs meselesinin çözümünün Türkiye'nin katılımı için ön koşul olmadığını doğrulamıştır. Fakat Türkiye'nin çözüm sürecinde katkısı AB sürecini olumlu etkileyecektir. Avrupa Parlamentosu Başkanı Pat Cox, adada çözümün Türkiye için siyasal bir şart olmadığını vurgularken sorun çözüldüğünde AB ile Türkiye ilişkilerinin atmosferinin de değişeceğine dikkat çekmiştir (Dodd, t.y.: 99).

BM Annan Planı, KKTC Muhalefet Partileri tarafından desteklenmektedir. Planın katkı sağlayacağı AB üyeliğinden çok etkilenecekleri ortadadır (Dodd, t.y.: 100).

BÖLÜM II

2. KIBRIS BARIŞ'INA YÖNELİK UYUŞMAZLIK PLANLARI, ÖNERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

Kıbrıs krizine yönelik 1947'den 2017 yılına kadar birçok plan, öneri ve çözüm yolu ortaya atılmıştır. Tarafların bu arayışlara olumlu ya da olumsuz bakış açıları sonrası süreç şekil almıştır. Soruna yönelik başlangıcından günümüze kadar kalıcı bir sonuç elde edilememiştir.

2.1. VALİ LORD WINSTER PLANI (REGINALD THOMAS HERBERT FLETCHER) (1947)

Osmanlı devleti Kıbrıs adasını 1878 yılında İngiltere'ye kiralamıştır. Kiralama sonrası Rum ve Yunanistan tarafı Hristiyan kimliklerinden dolayı adanın kendilerine bırakılacağı hayaline kapılmışlardır. Arkasından sonu gelmez devir talepleri başlamıştır. Yirminci yüzyıl başı itibarıyla Anadolu ve Yunanistan'dan nüfusun kendi lehlerine çevrilmesi amaçlı Rum göçmenleri getirme yolunda ilerleme kaydetmişlerdir. 20. yy. ilk dönemlerinden itibaren hem Anadolu'dan hem de Yunanistan'dan Rum göçmenleri getirmeye çalışmışlar bu sayede nüfus dengesini kendi lehlerine çevirmişlerdir. 1878'e gelene değin bazı zamanlar 1'e bir kimi zamanda 1'e iki oranını yükseltip 1'e üç daha sonra da "bir Türk'e dört Rum" dönüşümünü gerçekleştirmeyi başarmışlardır. Şüphesiz gerçekleşen bu değişimin altında yatan sebep Enosis (adanın Yunanistan'a bağlanması) ve yönetimin "Üniter Rum Devleti" tarafından gerçekleştirilmesi talepleridir. Nüfus dengesindeki değişim sonrası Türklere yönelik örgütlenmiş saldırılar meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrası BM ve Amerika'nın baskılarıyla sömürge uygulamalarının sonlanması gündeme gelmiş sömürgelerin bağımsızlık kazanması Kıbrıs adasında da yeni sürecin başlangıcı olmuştur. İngiltere adada iki halkında söz sahibi olduğu yeni sistemini kurarak Kıbrıs'tan ayrılmayı dile getirmeye başlamıştır (Atun, Rumların Onayladığı Kıbrıs Planları, 2012, 2 Ağustos).

Kıbrıs'ta uyuşmazlık çözüm arayışları ilk olarak Lord Winster Planı'yla başlamıştır. Günümüzde de devam eden arayışlar ve sunulan tüm plan, öneri ya da anayasalar ister kabul edilsin ister edilmesin masa üzerinde durmakta ve liderleri beklemektedir. Bu duruma "BM'nin Kıbrıs Müktesebatı" denilmektedir. Planda bahsedilen adada adil ortak şekilde gerçekleşecek yönetim 61 yıl önce düşünülmüş ve planın içinde kendine yer bulmuştur. Türklere karşı ortaklığı yok ya da azınlık gibi terimlerin pek bir anlam ifade

etmediği ortaya atılmıştır. Çünkü ilk plandan başlanarak değerlendirme yapıldığında sunulmuş olan tüm planlarda Kıbrıs Türkleri “Ortak” şeklinde değerlendirilmiş ve tüm planların içinde kendisine yer bulmuştur. Ele alınan tüm planlarda “Kıbrıslı Türkler” azınlık statüsünde değerlendirilmemiş ve bu sınıf içine sokulmamıştır. Kısaca ifade edecek olursak “BM Müktesebatı” kapsamındaki planların hepsinde adadaki Türk toplumu Kıbrıs meselesinin ortağı şeklinde ele alınmıştır. Bu bağlamda bir planın yürürlüğe girebilmesi için Türklerin ortaklığı şarttır (Atun, Hristofyas Çözüm İstekli Mi, 2008, 28 Mayıs).

Kıbrıs’ta 1946’da totaliter bir yönetim şekli hakimdi sonrasında bu yönetim şekli yerini demokratik çabalara bırakmıştır. İngiliz Sömürgeler Bakanı olan Greech Jones, konuyla alakalı bir beyanat sunmuştur: “Adadaki temsilcilerden meydana gelecek ve merkezi bir Kavanin Meclisi kurulması da dahil bir anayasa reformu teklifleri ileri sürecek olan bir İstişare Meclisinin kurulmasını valiye teklif etmeye niyet etti.” (Gazioğlu, 1960: 66). Öncesinde Sivil Havacılık Bakanlığı görevi yapan Lord Winster 1946 yılından 1949 yılına kadar Kıbrıs valiliği görevini üstlenmiştir (Institution, t.y.). Adaya tayin edilen asil ünvanlı Bay “Reginald Thomas Herbert Fletcher” vali Lord Winster’ dir (Atun, 2021: 38).

Greech Jones, 23 Ekim 1946’da Kıbrıs adasında ekonomiyi geliştirmek amacıyla tedbirler alacağını ve siyasal düzeni liberalleştirme gayesiyle çalışmalar yaptığını duyurmuştur. Yapılan açıklama sonrası 10 senelik iktisadi kalkınma planlanarak yürürlüğe konulmuştur. Daha sonra temsilcilerini halkın oluşturduğu yeni meclis kurularak yeni anayasal düzenlemeler yapılması planlanmıştır (Gazioğlu, 2000: 375).

1947 yılında İngiltere tarafından masaya “İki halktan, yani Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlardan” meydana gelecek ülke planı ortaya koyulmuştur (Atun, Rumların Onayladığı Kıbrıs Planları, 2012, 2 Ağustos).

26 Ağustos 1947 tarihinde valinin imzasıyla aşağıdaki tebliğ yayınlanmıştır:

“Adaya vardığımda Kıbrıs halkına yaptığım beyanatta, Merkezi Hükümetin adanın istikbali hakkındaki niyetlerini açıkça izaha çalışmışım. Maamafih, o zaman söylediklerimi sarfınazar edici, ahiren bazı beyanatta bulunulmuştur. Bu beyanat birçok şayialara yol açtığından, İngiltere’deki ilgili makamlar nezdinde, Kıbrıs’ın Yunanistan’a tesliminin hazırlandığına dair halihazırda cereyan eden ve etmesi muhtemel fikirleri tekzip etmeğe Merkezi Hükümet tarafından yetkili kıldım. Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı hususunda, İngiltere ile Yunanistan arasında hiçbir anlaşma kat’iyyen mevcut değildir ve böyle bir anlaşma için ne bir konuşma, görüşme mevcuttur, ne de böyle bir şey

mutasavverdir. Bu söylediklerimin aksine cereyan eden bütün şayialar tamamıyla yalan ve asılsızdır.” (Gazioğlu, 1960: 67-68).

Meclis, görevi bittiğinde meşrutiyet teklif edecek ve bu görev Lord Winster tarafından incelenecektir. Daha sonra kendisi Müstemlekât Nazırına havale edecek ve Müşarunileh’de Merkez Hükümeti’ne sunacaktır. Winster ve Müstemlekât Nazırı Meclis teklifatı müzakerelerinde ortak ve basit fikirlerle hareket edeceğini ifade etmiştir. Bu düşüncede Kıbrıs halkının çağdaş siyasal düşünce gereğince ada halkına din, vicdan, ifade, siyasal düşünce hürriyeti getiren ve toplumsal güvenlik sağlayacak bir meşrutiyetin gerçekleştirilmesi olacaktır. Adanın huzur ve refahının sağlanması, hayat standardının artırılması, mutluluk ve güvenliğin sağlanması için çalışacağını ifade etmiştir. Eğer ada sakinleri de kalpten ister ve birlikte çalışılırsa ada halkı için yapılacak çok şey olacaktır. Bunun için karşılıklı inanmak ve dayanışma içinde olmak gerekmektedir (Hürsöz, 1947, 28 Mart). Kilise ve milliyetçi sağı Enosis dışında hiçbir şey memnun etmemiştir. Winster tarafından yapılan daveti kabul etmeyerek anayasal sürecin parçası olmamışlardır. Vali tarafından kırk üye davet edilmiş sadece on sekiz üye anayasal tartışmalar içerisinde yer almıştır. On sekiz üye içerisinde 7 Kıbrıs Türk toplumundan, 8 Kıbrıs Rum toplumundan, 1 Maruni ve 2 Kıbrıslı Rum (İngiliz Hükümeti tarafından düşüncelerine sempati duyan) üye bulunmaktadır. Oluşumu olumlu karşılanmayan meclis ortaya çıkar çıkmaz engellerle karşı karşıya kalmıştır (On All Fronts: EOKA and the Cyprus Insurgency, 1955-1959, t.y.: 34).

İngiltere 1947 yılında Kıbrıs’ta yaşayan iki halkın bir arada olduğu yeni bir yönetim sistemi oluşturarak adadan ayrılacağını dile getirmeye başlamıştır. Ortaya koyulacak yeni yönetim planı ile ortaya çıkacak olan yeni devlet “İki halktan, yani Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlardan” oluşacaktır. Rumlar içinde Türkler olan bu plana Türkler gerekçe gösterilerek hayır demişlerdir. Geçmişten günümüze Kıbrıs sorununa yönelik uyuşmazlık çözüm arayışlarında Rumlar tarafından kabul edilen hiçbir çözüm planı yoktur. İki ülke arasında adaya yönelik ortak paylaşım gerektiren bu arayışlara olumlu bakma düşünceleri de bulunmamaktadır (Atun, Rumların Onayladığı Kıbrıs Planları, 2012, 2 Ağustos).

Rum tarafı, müzakerelerin ucu açık şekilde yürütülmesi için elinden geleni yapmıştır. Türkiye’nin iktisadi, siyasal ve askerî açıdan zayıf olduğu zamanları takip etmiştir. Kıbrıs’a askeri müdahale yapamayacak bir pozisyona girene kadar bu tavrını sürdürmüştür (Turkish News, 2012, 2 Ağustos).

Vali Lord Winster tarafından Anayasa Komisyonun başarısızlığa uğraması sonrası

11 Haziran 1948'de Kıbrıs Türklerinin problemlerinin tespit edilmesi ve çözüm getirilmesine yönelik rapor hazırlama amaçlı “Türk İşleri Komisyonu” kurulmuştur. Mehmet Zekâ Bey'in başkanlığında kurulan komisyon 6 kişiden oluşturulmuş ve Denктаş'ta görev almıştır. Bu komisyonla birlikte İngiltere yönetimince Kıbrıs Türk halkının problemleriyle ilgilenilen ve çözüm bulunan bir süreç başlamıştır (Işıklar, t.y.: 179).

1948'de İngiliz Büyükelçisi Kıbrıs adasının stratejik olarak önemli bir noktada olduğunu belirtmiştir. ABD ile İngiltere'nin adadaki istikrarının devam ettirilmesi için ortak çıkarlar göz önünde bulundurulmalıdır. İngilizler, Kıbrıs meselesinin istismar edilmesini onaylanmadığını Yunanlılara duyurmuştur. Yunanlılarda kendilerinin İngilizler tarafından destekleneceği düşüncesine kapılmıştır (Foreign Relations of the United States, 1948, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV- Office of the Historian, t.y.). Yerel basında Lord Winster'a Enosis taleplerinin hiçbir zaman değişmeyeceği belirtilmiştir. Winster'ın durumu gidip İngiliz Kabinesine bildirmesi gerekmektedir (Holland, 1998: 15).

Lord Winster'ın anayasa arayışlarının başarısızlığı sonrası işçi hareketleri hız kazanmış ve militan bir şekil almıştır. Hükümet karşıtı eylemler kendini göstermiştir. Akel tarafından gösteri ve mitinglerin yapıldığı süreçte ada için de özerk yönetim önerildiği dikkat çekmektedir. Toplumların temsilcilerinden oluşan danışma meclisinde bu yönde çalışmalar gerçekleşmiştir. Halka özerk yönetimin (kapsamlı) benimsendiği duyurulmak istemiştir. Sağcılara, hükümete ve kiliseye gözdağı vermek yanında güç gösterisinde bulunmak niyetiyle de yapılmıştır. Yeni anayasa çalışmaları ilerlerken solcular özerk yönetim şeklini benimsemiştir. Solcular ile Enosis yolunun tıkanacağı gerekçesiyle bu duruma karşı olan sağcıların bir kısmı arasında büyük çatışmalara sebep olmuştur (Gazioğlu, 2000: 427-428).

2.1.1. Lord Winster Plan İçeriği

7 Kasım'da yapılan toplantıda başkan tarafından “Meclisin yetkileri kapsamında, Kıbrıs'ta uygulanmasının mümkün olduğunu tahmin ettiği” anayasa şeklini ana hatlarıyla açıklamıştır. Yasama (Kavanin) Meclisi, İcra Meclisi, İcra Yetkisi, Teşri Meclis, Teşri Meclisin Yetki ve Fonksiyonları, İcraat Meclisi, İcraat Meclisinin Teşkili, İcraat Meclisinin Fonksiyonları ve Üyelerin Ödenmesi ile ilgili kararlar alınmıştır. Reddedilen bu anayasa teklifi ve Türk Heyeti'nin Anayasa Raporu plan içeriğinde yer almıştır (Gazioğlu, 1960: 71-81). Adada hem Kıbrıslı Türk hem de Rum toplumlarından oluşacak bir devletin kurulması planlanmıştır. Adada “özerk yönetim” sağlama amaçlı olan plan Enosis varlığına

risk teşkil etmektedir. Rum toplumu Enosis konusunda ısrarlıdır. Tam özerlikten bahsetmeyen ve Enosis öngörmeyen bu plan kabul edilmemiştir (Ek 1’de 1947 tarihli Vali Lord Winster Plan içeriği tam metnine yer verilmiştir).

2.2. DİPLOMAT SIR EDWARD JACKSON (ANAYASASI) PLANI (1948)

1 Kasım 1947’de Sir Edward Jackson başkanlığında meclis toplanmış ve kilisenin emri ile sağcılar katılım sağlayamamıştır. Üye sayısı ikisi aday gösterilenler olmak üzere 18 kişiyi aşmamıştır. 7 Türk, 10 Rum üyeden 8’i solcu (Akel) ve 1’i de Maronit’tir (Crawshaw, 2022).

Kıbrıs’ın tam özerkliğinin görüşülmesi için 7 Kasım 1947 tarihinde 8 solcu üye öneride bulunmuştur. Fakat adanın hem meclis başkanı hem de başyargıcı olan Sir Edward Jackson, bu özerklik süjesinin meclis yetki sınırlarına girmediğini ifade etmiştir. Siyasi analistler, 1945 ile 1946 yılları arası komünist siyasi davanın Yunanistan’daki yenilgisine dikkat çekmeye çalışmıştır. Ada komünistleri Yunanistan’ın hareketini monarko/faşist görerek Enosis düşüncesine sıcak bakmıyorlardı. Danışma meclisine katılmayı reddetmemelerinin sebebinin bu olma ihtimali yüksektir. Tam özerklik mevzuunda meclisin hareket etme ihtimalinin olmadığı anlaşılmış, sol görüşü savunan adadaki Rum gruplar, Enosis’i destekleyenler gibi İngiliz planına karşı çıkmıştır (Keefe, 1971: 37).

Kıbrıs’ta hem danışma meclisi başkanlığı hem de o dönem baş yargıçlık görevi yürütmekte olan Jackson, 1948 yılında taslak bir anayasa hazırlanmasını talep etmiştir. 7 Mayıs 1948 tarihinde özerkliğe dayanan bir sistemin formüle edildiği bir taslak anayasa açıklanmıştır. Türk tarafı bu taslağı Enosis’e açılan bir kapı olarak değerlendirdiği için karşı çıkmıştır. Rum toplumu ise tam tersi taslağı Enosis’i geciktireceği düşüncesiyle kabul etmemişlerdir. Anayasa taslağı iki toplum tarafından olumlu karşılanmamış ve uygulamaya geçmemiştir. 20 Mayıs 1948’de Edward Jackson’ın başkanlık yaptığı bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda 7 Türk, 10 Rum ve 1 Maronit’in dahil olduğu 19 kişiden oluşan danışma meclisinde anayasa taslağı görüşülmüştür. Fakat Kıbrıs Rum toplumunun süreci baltalaması sonrası görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Yaşanan olumsuz gelişmeler sonrası 11 Haziran 1948’de Kıbrıs Türk toplumunun kendine özgü problemlerinin görüşülebileceği Türk İşleri Komisyon’u kurulmuştur (Hasgüler, 2018: 319).

Stratejik bir pozisyona sahip olan Kıbrıs’ın mülkiyeti İngiltere tarafından az masrafla ve işlerine müdahalede bulunmadan korunmaya çalışılmıştır. İngiltere içerisinde adada insan haklarına yönelik yapılan ihlaller protesto edilmiştir. Toplumların hem kendi

kaderlerini tayin hem de adanın Yunanistan ile birleşmesi talepleri artış göstermiştir. Bu gelişmeler İngiltere'yi prosesin sürdürülmesi noktasında zorlamıştır. Ada toplumunun tamamını temsil edenleri ortak bir anlaşmaya varma konusunda ikna etme girişimlerinde başarı sağlanamamıştır (Alecou, 2016c).

İngiltere'nin 1948'de yaptığı çözüm yolları 2. Dünya Savaşı bittikten sonra Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Kıbrıs uyuşmazlık çözüm arayışları hayata geçirilebilmiş olsaydı adadaki Kıbrıs Rumları Yasama Konseyi içinde 18 üyeye karşı 18'den az olmayan bir çoğunluğu elinde bulunduracaktı. Açıkta kalan ikincil geniş çıkar alanları bulunmaktaydı. Enstrüman mükemmel olmamakla birlikte geliştirilebilir bir temel oluşturulabilirdi. Tarih analistlerine göre 10 yıl önce onaylanma şansı bulunabilirdi. Self determinasyon ile Enosis şümül dışında bırakılmıştır. Süreç içerisinde ada halkına hükümler öncesinde danışılmış olmasına rağmen 1948 yılının siyasi ortamının gereği teklif kabul edilmemiştir (Keefe, 1971: 38-39).

Rum toplumunun yaygaraları ile Enosis'i gerçekleştirme amaçlı yaptıkları taşkınlıklar adada yaşayan Türk toplumunun sesini duyurması gerektiğini ortaya koymuştur. 28 Kasım 1948'de Ayasofya Meydanı'nda bir miting düzenlenmiştir. Mitingde Türk halkı Kıbrıs'ta Rumların ortaya çıkardığı tedirgin, istikrarsız, huzursuz ve siyasi açıdan gergin ortamı coşkulu bir şekilde dünyaya duyurmuştur. Yapılan miting harika bir zamanda gerçekleşmiştir. Türk varlığı farklı kurum ve kuruluşları ile Enosis'e karşı olduğunu ortaya koymuştur. Türk toplumu adada hak ve adaletin sağlanması yolunda kararlı olduğunu göstermiştir. Eğer İngiltere'nin bir gün adayı terk etme durumu ortaya çıkarsa Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini net şekilde dünyaya duyurma imkanına sahip olmuştur (Gazioğlu, 2000: 428-429).

Denktaş, her zaman bağımsız ülke dileğinde bulunmuştur. Fakat Türkiye 1950 yılı ortalarına kadar devam eden süreçte Kıbrıs meselesine dahil olmamıştır. Türkiye'nin adada İngiliz hakimiyetinin sürekliliğini istemesi dikkat çekmiştir. Kıbrıs mevzusunda Türkiye politikaları süreklilik arz etmemiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti inşa süreci öncesi Kıbrıs diye bir mesele olmadığını ve statükonun devam etmesi gerektiğini savunmuştur. İngiltere'nin adayı terk edeceği kesinleşince "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır" gerekçesiyle adanın kendisine verilmesini talep etmiştir (Yalçın, 2023: 141).

2.2.1. Edward Jackson Anayasa İçeriği

1948’de Sömürgeler Bakanlığının Kıbrıs için teklif ettiği anayasada Yasama Meclisi, Yasama Meclisinin Yetki ve İşlevleri, İcra Meclisi (Yürütme Kurulu), İcraat Meclisinin oluşumu ile ilgili kararlar yer almıştır (Atun, 2021: 40-42). Anayasa taslağı özerkliğe dayalı bir sistem ortaya çıkarmak için planlanmıştır. Türk toplumu Enosis kapısını aralaması, Rum toplumu ise geciktirdiği gerekçesiyle bu çözüm arayışına karşı çıkmıştır (Ek 2’de 1948 tarihli Diplomat Sir Edward Jackson Anayasa içeriğine yer verilmiştir).

2.3. 1. İNGİLİZ DIŞİŞLERİ BAKANI MAURICE HAROLD MACMILLAN PLANI (1955)

Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, adada İngiliz egemenliği sona erdirilecekse, 1878 yılına kadar adayı idaresi ve egemenliğinde tutan, 1923 yılına kadar da sadece egemenliğinin sahibi olan Türkiye’ye geri verilmesi gerektiği tezini savunmuştur. Fakat bu durum gerçekleşmezse adanın Yunanistan’a verilmesi gibi bir adım atılması düşüncesi içine girilebilir. Bu durumunda ise Lozan Antlaşması’nın tamamen tekrar gözden geçirilmesi gerektiği vurgulamıştır (Erim, t.y.: 9-11).

1954 öncesi dönem Türkiye, Yunanistan’ın Kıbrıs’ı elde etme çabalarına İngiltere’nin varlığı sebebiyle “Kıbrıs diye bir sorunumuz yoktur” diyerek sessiz kalmıştır. Fakat süje Yunanistan tarafından 1954’te BM gündemine taşınmış ve Türkiye’de gayriiradi kendini taraf olarak bulmuştur (Göktürk, 2014: IX).

Rum tarafı Kıbrıs meselesini 1954’te BM’ye taşımış fakat olumlu bir sonuç alamamıştır. 1 Nisan 1955’te adada güç kullanımı artmış, Türkiye Londra Konferansı’na davet edilmiş ve taraflardan biri haline gelmiştir (Balyemez, 2020: 423). Londra Konferansı hem Türkiye’nin hem de Kıbrıs’ın dış politikada kırmızı çizgisi haline gelmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası yaşanan kriz Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk ilişkilerinin yerini yıllarca sürececek bir çözümsüzlük sürecine bırakmıştır (Babaoğlu, 2018: 323).

29 Ağustos 1955 ile 7 Eylül 1955 tarihleri arası Londra’da (Lancaster House) yapılan konferansta Türkiye adına Dışişleri Bakan yardımcısı Zorlu, Yunanistan adına Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ve İngiltere adına İngiliz Dışişleri Bakanı Macmillan yer almıştır. Hem ada hem de Yunanistan içerisinde Enosis’i destekleyici şekilde gösteri ve terör (tedhiş) olayları artış göstermiştir. İngiltere bu hareketlenme nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlığın çözümü için garantör üç ülke (Türkiye, Yunanistan ve

İngiltere) arasında Londra’da konferans yapılması önerisinde bulunmuştur. 29 Ağustos ve 7 Eylül 1955’te toplanan I. Londra Konferansı’nda bir sonuca ulaşılamamıştır. İngilizler, Kıbrıs egemenliğinin kendisinde bulunması koşuluyla ada da yerel özerklik önerisinde bulunmuştur. Kıbrıs’ın savunulmasına ise Türkiye ve Yunanistan’ın katılması fikrini desteklemiştir. Yunanistan adada self determinasyon ilkesini benimsemiştir. Bu isteğinden dolayı teklifi reddetmiştir. Türkiye ise iki ülke tarafından yapılan önerileri kabul etmemiştir. (Atun, 2021: 45).

1955 yılında Lancaster House’ta toplanan üçlü konferansta İngilizlerin hedefi şöyleydi: İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın taleplerinin karşılıklı ne derece çelişkili olduğunun farkındaydı. Konuyu dünya kamuoyunun da bilmesi gerekiyordu. Zira Kıbrıs sorununu sadece Rumların self determinasyon isteği şeklinde ve BM anlaşması dahilinde meşru olumlu olarak değerlendiriliyordu. Adada yalnız Rumların bulunmadığı bir de Türk ahalisinin varlığının bulunduğu dikkat çekilmektedir. Rum isteklerine karşı onların da isteklerinin olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Konferans gerçekleşince İngiltere’nin hedefi doğal olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan tarafı açık açık Enosis dememiştir. Çünkü dünya kamuoyunun yaşanan durumu bir toprak ilhakı olarak hoş görüyle karşılamayacağını farkındadır. Self determinasyonu öne sürerek halkın kendi kaderini kendisinin tayin etmesini savunmaktadır (Erim, t.y.: 9-11).

Yunan Hükümeti tarafından Dokuzuncu Genel Kurul gündeminde, BM himayesinde halkların aynı haklara sahip olması ve kaderlerini tayin prensibinin ada toplumlarının tümüne uygulama şeklinde bir madde eklenmesi önerilmiştir. Birleşik Krallık’ın bu duruma şiddetli bir muhalefeti vardır. Aksi yönde tavsiye edilmesine rağmen Yunanistan bu maddeyi sunmuştur. Bu durum ABD’yi maddenin mecliste tartışmaya açılması ve davanın esası süjesinde bir pozisyonda durma güçlüğüyle karşı karşıya bırakmıştır (Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII- Office of the Historian, t.y.).

Yunan Hükümeti ile Kıbrıs ve Yunanistan’daki Rum Ortodoks kiliselerinin onayladığı bir çözüme gidilmesi hem muhafazakâr hem de ılımlı grupların iktidarlarını sürdürmelerine kolaylık sağlayacaktır. Yunanistan’ın Kıbrıs meselesindeki hayal kırıklıkları ile Atina Hükümeti ve Ortodoks Kilisesi arasında konuyla ilgili farklılıklar bulunmaktadır. Buda temelde muhafazakâr yanında ılımlı gruplardan oluşan fakat değişebilen derecelerde solun etkisi altında kalan bir dizi daha istikrarı az hükümetlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Foreign Relations of the United States, 1955–1957,

Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV- Office of the Historian, t.y.-a: 589).

22 Eylül 1958’de Makarios verdiği bir mülakatta BM garantisi altında bağımsızlık öngörüsünde bulunmuştur. Konuyla ilgili Macmillan’a bir mektup göndermiştir. Yine aynı doğrultuda Yunanistan Cumhurbaşkanı, BM Genel Sekreteri Spaak’a İngiltere projelerinin devam etmesi durumunda Yunanistan’ın NATO üyeliğinin tehlike altında olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Spaak’ın tarafların çok olduğu bir konferans toplamayı amaçlayan diplomatik misyonu, Yunanlıların direnişi karşısında başarısızlığa uğramıştır (Hoffmeister, 2006: 4).

Ecevit, Macmillan Planı’nın Kıbrıs’a taksim tezinin kapısını araladığını ve bu nihai çözüm şekli olan tezin garanti altına alınması gerektiğini savunmuştur. Demokrat Parti Hükümeti’nin bu planı onaylaması gerektiğini söylemiştir. Londra ve Zürih Anlaşmaları sonucu kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Ecevit tarafından desteklenmiştir. Bu Cumhuriyeti yaşatacak olan Türk ve Rum halklarıdır ve bu bağlamda anlaşma sağlaması gerekmektedir. Ayrıca garantör devletlerin dostluğu Kıbrıs Cumhuriyeti’nin varlığına etki edecek faktörlerden biridir (Vural, 2019: 290).

2.3.1. I. Harold Macmillan Plan İçeriği

İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan’ın konferansta açıkladığı planda Kıbrıs’a yönelik özerklik önerileri öne çıkmıştır. Adada demokratik gelişmenin normal bir seyir alması amaçlanmıştır. Liberal bir anayasa sunulması hedeflenmiş, çoğunluğa dayalı bir meclis oluşturulması düşünülmüştür. Ada toplumlarına bazı konularda güvenceler verilecektir. Toplumlar tarafından farklı görüşler ortaya atılmış ve yapılan konferans tepkilere sebep olmuştur (Gazioğlu, 1998: 94-102). Ecevit taksim tezine kapı açan bu çözüm yolunun garanti altında olması düşüncesinin arkasında durmuştur. Yunanistan self determinasyon ilkesinde ısrarlıdır. Bu sebepten bu çözüm arayışına karşı çıkmaktadır (Ek 3’te 1955 tarihli İngiliz Dışişleri Bakanı Maurice Harold Macmillan Plan içeriği yer almıştır).

2.4. VALİ FIELD MARSHAL SIR JOHN HARDING (ESKİ GENEL KURMAY BAŞKANI MAREŞAL) PLANLARI (1955-1956)

İngiliz ordusunda 1. ve 2. Dünya Savaşlarına katılan Sir John Harding, 1955 ile 1957 yılları arasında Kıbrıs’ta vali olarak görev yapmıştır. Görev yaptığı dönem EOKA silahlı direnişin artış gösterdiği bir süreçtir (Hasgüler, 2018: 307).

İngiliz idaresine karşı EOKA silahlı mücadelesini ilk olarak 1 Nisan 1955’te

başlatmıştır. Bu tarih Kıbrıs'ta halen milli bayram olarak kutladıkları bir gündür. Adada şiddet olaylarının artması Harding'in sıkı önlemler alma ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu önlemler ışığında toplama kampları açılması, sokağa çıkma yasakları, şüpheli kişilerin yargılama olmaksızın gözaltında bulundurulması, hatta silah ve yangına sebep olacak cihazların taşınması gibi durumlarda bu suçlara yönelik ölüm cezası benzeri tedbirler uygulanmıştır. Tartışmalı şartlar altında birçok infaz gerçekleştirilmiştir (Cyprus Colony, t.y.).

EOKA'nın silahlı direnişine karşı okulların kapatılması, basına sansür uygulanması ve örfi idare şeklinde sert önlemler alınmıştır. Sonrasında elinde patlayıcı madde ya da silah bulunduran herkesin idamla yargılanması kararı uygulanmıştır. Yaşanan sıkıntılı süreç uyuşmazlık çözüm arayışları amacıyla yapılan müzakereleri zora sokmuştur (Hasgüler, 2018: 307).

Yapılan tüm görüşmeler akamete uğramıştır. Makarios'un talep ettikleri ile hükümetin kendisine verebilecekleri arasında büyük farklar bulunmaktadır. Harding Macmillan Planı'nı 7 Eylül 1955'te açıklamış ve Makarios'a kabul ettirmeye çalışmıştır. Makarios ise self determinasyonun hakkının tanınması konusunda garanti talep etmektedir. Sömürge hükümeti bu hakkın verilmesini prensip olarak kabul etmekte fakat tarih ve uygulama şekliyle alakalı garanti vermemektedir. Çünkü adada self determinasyonun uygulanması direk Yunanistan'a ilhakını ifade etmektedir. Adada yaşayan 120.000 kişilik Türk toplumunun ve haklarının hiçe sayılması demektir. Böyle bir girişim NATO ve Ortadoğu'da Türklerin dostluğunun kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Makarios, İngilizlerin self determinasyona cevabı hayırdır. Kıbrıs'ın da bu olumsuz duruma cevabı hayırdır demiştir (Gazioğlu, 1960:105-106).

Kıbrıs sorunun kendini göstermesinden itibaren John Harding, Makarios ile görüşmek üzere harekete geçmiştir. İlk resmi görüşmesini 4 Ekim 1955'te "LIDRA PALAS" otelinde gerçekleştirmiştir. Yapılan gizli toplantı sonrası ortaya çıkan tebliğde "Kıbrıs'ın istikbali üzerinde fikir teatisinde bulundular" toplantı bitimindeyse daha sonra görüşmelere devam edilmesi yönünde anlaşmaya varıldı bilgisi yer almıştır. Mareşal Harding, toplantıyı tarihi olarak nitelendirmiştir. Harding toplantıya sivil katılmış havayı yumuşatmayı amaçlamıştır. Yirmi beş seneden beri ilk defa bir İngiliz valisi ve ada başpiskoposu arasında toplantı gerçekleşmiştir. Daha sonra Harding Türk toplum liderleriyle de üç grup halinde toplantı yapmıştır. İlk önce müftü Dâna Efendi'yi kabul etmiş ve görüşme elli dakika sürmüştür. Daha sonra Türk belediye üyeleri olan Avukat

Fadıl Korkut ve Ümit Süleyman’la görüşmüştür. Son görüşme Kıbrıs Türk’tür Partisi’nin Genel Başkanı Fazıl Küçük ile yapılmış ve 1 saat sürmüştür. Görüşmeler ilerleyen günlerde de iki toplum liderleriyle devam etmiştir. Makarios ile yapılan gizli toplantı Türk toplumunda endişe yaratmıştır. Harding radyodan halka seslenmiş ve muhtariyet konusunda iş birliği yapılmasını talep etmiştir. Bu durum Harding ile Başpiskopos arasındaki görüşmelerin çıkmaza girdiğinin bir göstergesidir Dr. Küçük vali ve İngiliz Bakan L. Boyd’a birer telgraf göndermiştir. İlk önce Kıbrıs’ta hüküm sürmekte olan tedhiş/terör olaylarının tamamının bertaraf edilmesi, barış ve huzurun yeniden tesisi ve yönetime eşit haklar verilmesi yoluyla statükonun devam etmesini istemişlerdir. Self determinasyon ve Yunanistan’a ilhakına karşı duruşlarını yeniden belirtmişlerdir. Harding’in Makarios ile yaptığı hiçbir görüşmeden olumlu sonuç alınamamıştır (Gazioğlu, 1960: 102-104).

Makarios ile yapılan müzakereler durma noktasına gelince kendisi 1956 yılı mart ayında sürgüne Seyşeller’e gönderilmiştir. Makarios’a EOKA tarafından 21 Mart 1956 tarihinde suikast düzenlenmiş ve şans eseri yatağın altına yerleştirilmiş olan bombanın patlamaması üzerine kurtulmuştur. Harding yönetiminin insan hakları ihlallerini belgelemesi sonrası Makarios 16 Haziran 1957 tarihinde sürgünden dönmüştür. Harding ise aynı yılın 22 Ekim’inde istifa etmiştir (Hasgüler, 2018: 307).

Londra, Kıbrıs’ta normalleşme için iki yol olduğunu düşünmektedir. Bu yollardan ilki EOKA örgütünün tamamen yok edilmesi ikincisi ise tarafların kabul edecekleri yeni bir politika belirlemektir. Özellikle Türkiye ile Yunanistan’ın kabul edeceği bir politika hedefi içindeydiler. İngilizler düşünülen iki yolu da uygulama kararı alarak işe başlamışlardır. İngiltere’nin adaya vali olarak atadığı John Harding EOKA’nın ortadan kaldırılmasına yönelik girişimlerine başlamıştır. Nisan ayının ilk günlerinde Londra’ya içinde bulunan koşullarla ilgili bir rapor gönderen Harding, “yerel hükümetin” uygulamaya geçmesi gerektiğini belirtmiştir. Sunduğu gerekçede mevcut şartlardaki doğrudan yönetimin İngiltere’nin çıkarlarına ters düşeceğini öne sürmüştür. Rum tarafının memnuniyetsiz tavrını bertaraf edecek self determinasyonu da kapsayan üçlü bir anlaşma yapılması önerilmektedir. Böylece İngiltere’nin adadaki konumunun sağlamlaşması için zaman kazanılacaktır (Irkicatal, 2012: 198).

Mareşal Sir John Harding’in Kıbrıs meselesine yönelik son değerlendirmesi ile Mareşal Montgomery’nin mektubu arasında sansasyonel bir benzerlik dikkat çekmektedir. İngiliz Büyükelçisi Harding’e dönerek birilerinin Türklere ve Rumlara “kafa kafaya

vermeleri” gerektiğini hatırlatması sonucuna ulaşıldığını belirtmiştir. Montgomery, Türk çıkarlarının Yunanistan tarafından korunmasını, Türkiye’nin ise adanın güvencelerine tabi olan çoğunluk yönetimi ile “tek bir devlet” olma ilkesini kabul etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Montgomery, tarafların taviz vermesi gerektiği görüşünü savunurken, Harding’in adanın bölünmemesi yönündeki fikirlerini de paylaşmıştır. Kendi görüşlerinin de aynı yönde olduğunu ve Enosis’i desteklemediklerini ifade etmiştir. Öne sürülen hiçbir uyuşmazlık çözüm önerilerini benimsemediklerini dile getirmiştir (Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV- Office of the Historian, t.y.-b: 518).

Öncesinde Makarios ile Vali John Harding bir dizi müzakere yapmış ve şiddet olaylarına barışçıl çözüm getirme gayesi taşımışlardır. Fakat iki konuda anlaşmaya varılamamış tartışmalar yaşanmıştır. Bunlardan ilki İngiliz idaresinde kurulan Kıbrıs’ın siyasi özerkliğidir. İkincisi ise Türkiye’nin adadaki konumuyla ilgilidir. Resmi ve gayriresmî çevreler müzakere sağlanan bir anlaşmanın yakın bir tarihte olacağını düşünse de Makarios’un sergilediği sert tavır anlaşmayı raydan çıkarmayı başarmıştır. Harding yaşanan gelişmeler sonrası Makarios’un tutuklanmasını emretmiştir. Sonrasında yaşanacak olaylara karşı Rum milliyetçiler sert tedbirlerle öne çıkmıştır. Başpiskopos sürgüne gönderilmiş ve adadaki gerginlikte farklı boyutlara tırmanmaya başlamıştır (Novo, 2023: 90).

Kıbrıs Valisi Harding, Başpiskopos Makarios’un tutuklanıp sınır dışı edilmesinin barış şartlarına dönülmesi önünde “büyük bir engel” olduğu için alınmış bir karar olduğunu vurgulamıştır. Bu uzaklaştırmayla birlikte düzen ve barış ortamının yanı sıra iyi yönetiminde teşvik edileceği ve Makarios’un adada etkisinin de kalmayacağı ifade edilmiştir (BBC News, 1956, 9 Mart).

Kıbrıs meselesine yönelik İngiltere’nin anayasal önerilere ağırlık verip, hız kazandırması gerekmektedir. Ayrıca EOKA eylemlerini bertaraf edecek tedbirler alması zaruridir. Mareşal Harding, Ledra Palas Oteli’nde ayın 5’inde Makarios ile müzakerelere başlayarak Rum tarafına çözüme verdiği önemi göstermiştir. Adanın geleceğine yönelik karşılıklı düşünce alışverişinde bulunmuşlardır. Sürece yönelik yapılan toplantı “tarihi” olarak değerlendirilmiştir. 5 dakikalık toplantıya George Sinclair (vali yardımcısı) ve Makarios’un güvendiği yakın arkadaşları Nikos Granidyotis (Etnarhia Genel Sekreteri) ile Paskalidis (aynı ofisin sekreteri) katılmıştır. Vali’nin Kıbrıs’a gelir gelmez Makarios ile görüşmelere başlaması Kıbrıs Türk toplumunda şüphe, kaygı yaratmış ve sürecin yakından

takip edilmesine sebep olmuştur. Türk toplumunu göz ardı etmediğini göstermek için bir gün sonra toplum önderleriyle görüşmeler yapmıştır. Türk toplumundan üç ayrı grupta görüşmesi, Rum tarafında ise tek liderle görüşmesi büyük tepki çekmiştir. Türk toplumundaki gruplarda; Dr. Küçük ve etrafında bulunanlar, Müftü Dana Efendi ve Türk Belediyesi Üyeleri Avukat, Fadıl Korkut ve Ümit Süleyman (Onan) bulunmaktadır. Yapılan bu görüşmeler hoş karşılanmamıştır. İngiliz valisinin bu tavrıyla müftünün de politikaya sokulmak istendiği görülmüştür. Siyasi düşünce ve liderlik açısından Türk toplumunun bölünmesine yönelik bir girişim olarak yorumlanıp eleştirilmiştir. Bu süreçte Vali, Makarios ile gizli görüşmelerde gerçekleştirmiştir. Gizli görüşme sonrası vali Kıbrıs radyosunda adadaki toplumlara seslenerek İngiliz çözüm önerilerinin incelenmesini istemiştir. Anlaşılan Makarios'la yapılan iki görüşmeden de olumlu bir sonuç alınamamıştır (Gazioğlu, 1998: 116-117).

2.4.1. I. Sir John Harding Plan İçeriği

I. John Harding Planı özerklik kapısını sonuna kadar açmıştır. Girişi güvence altına alınırken geleceği de açık bırakılmıştır. Plan içeriğinde self determinasyon, özerklik ve yeni anayasa konuları öne çıkarken, aynı zamanda Enosis'e giden yol bağlamında da Yunanistan toplumuna güvenceler verilmiştir (Gazioğlu, 1998: 116-135). Harding tarafından yapılan planda muhtariyet ön plana çıkmaktadır. Makarios self determinasyon konusunda ısrar etmektedir. Fakat bu durum adanın Yunanistan'a ilhakı anlamına gelmektedir. İngiliz Hükümeti, NATO ve Ortadoğu'daki Türk dostluğunu kaybetme niyetinde olmadığı için Makarios'un bu isteğine karşı çıkmıştır (Gazioğlu, 1960: 103-106). (Ek 4'te 1955-1956 tarihli I. Vali Field Marshal Sir John Harding Plan içeriğine yer verilmiştir).

2.4.2. II. Sir John Harding Plan İçeriği

II John Harding Planı'nda da Makarios'un talepleri ve onunla yapılan görüşmeler devam etmiştir. Plan içeriğinde self determinasyon, self government ve self government'in uygulama biçiminin Britanya Hükümeti ile ada toplumu temsilcileri arasında müzakere edilmesi yönünde anayasal düzenlemeler öne çıkmıştır. Ethnarhia (Gazioğlu, 1960: 112-115). (Ek 5'te 1955-1956 tarihli II. Vali Field Marshal Sir John Harding Plan içeriği yer almıştır).

2.5. ANAYASA UZMANI LORD CYRIL JOHN RADCLIFFE ANAYASASI (RT HON.) (1956)

DP'nin Kıbrıs meselesi üzerine etkisi şu şekilde değerlendirilebilir. DP (Demokrat Parti) Türk Siyasal hayatının bir döneminde iz bırakmıştır. Kıbrıs'a yönelik politikası 10 yıllık iktidarında dört sefer değişikliğe uğramış ve bu bir nedene bağlanmıştır. Başlangıçtaki politikasında, İngiltere'nin Kıbrıs'ta egemenliğini sürdürüp statükonun devamlılığının sağlanmasını savunmuştur. 6-7 Eylül 1955 vakaları sonrası İngiltere Kıbrıs'tan çekileceğini ifade etmiştir. Kıbrıs adasının tekrar Türkiye'nin olması yönünde çalışmalar yapılmış ve bu sav benimsenmiştir. 1956'ya yaklaşıldığında İngiltere Radcliffe Anayasası'yla self determinasyon hakkının iki ada halkına da sağlanabileceğini açıklayınca DP bu süreçte de taksim tezini kabullenmiştir. DP 4. süreçte de Londra ve Zürih Anlaşmalarıyla bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması fikrini savunmuştur. Tüm hatları ile ele alındığında DP, Yunanistan'ın Enosis savını ortadan kaldırarak Rumların adada bağımsız bir devlet kurmasını engellemiştir. Yapılan iki anlaşmada adada barışın sağlanması noktasında önemlidir. Çünkü Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye garantör sıfatları verilmiştir. Yönetimde de paylaşım yapılmış Cumhurbaşkanı Rum tarafından olurken yardımcısı Türk tarafından belirlenmiştir. Milletvekili dağılımlarında nüfus oranı etkili olmuştur. DP'nin Enosis'i engellemesi ve iki halkın bir arada yaşaması için iki halklı yönetimin oluşturulmasına yönelik gayretleri başarılı bir politika izlediğinin göstergesidir (Kaya ve Yeter, 2018: 227).

Lord Radcliffe projesi üzerine bir değerlendirme yapıldığında ada üzerinde İngiltere'nin tam egemenliği öngörülmektedir. Özerklik ise yetki genişliği sınırında kalmaktadır. Görevlendirilen valinin hükümdardan daha geniş yetkilere sahip ve yasama meclis yetkilerini sınırlandırabilecek bir salahiyeti bulunmaktadır. Lord Winster'ı ihtiyatlı olmaya iten sebep iki toplumun bir arada yaşadığı adada muhtariyetin ortaya çıkaracağı büyük sonuçlardır. Süreç adanın kaderini tayin için bağımsızlık ve muhtariyet gibi formüllerin sonucunun sakat olacağını ispatlamaktadır. Bu sebepten iki toplumun varlığı göz önünde bulundurularak ideal çözüm yolunun bulunması gerekmektedir. Bu anayasada Kıbrıs'taki Rum toplumunun çoğunlukta olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Türk toplumunun mağdur olmaması ve kısıtlanmaması için sağlam güvenlik önlemleri alınması amaçlanmıştır. Türk toplumunun korunmasına yönelik tedbirler kapsamında Yüksek ve Garantiler Mahkemesi kararlar almıştır. Valinin gerekli gördüğü müdahale hakkı, Türk toplumu mensuplarının 2/3 çoğunluk kararı ile güvence altına alınmıştır. Fakat sürecin

zorlu tarafı Rumların Kıbrıs'ın Yunanistan topraklarına katılması dışında bir çözümü kabul etmeyeceği düşüncesidir. Bu amacı yok saymak onlar için imkansızdır (Erim, t.y. :35).

Nihat Erim, Lozan Antlaşması'nın Türkiye ve Yunanistan arasında dayanağının genel tasfiye olduğunu ve çok ince bir denge ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Eğer adada Rum toplumu arzularına terk edilirse ortada denge diye bir şey kalmayacaktır. Yeniden dengenin kurulmasına kadar geçecek süre içerisinde iki ülke ilişkilerinin sadece kendilerinin değil, bölgenin de huzurunu kaçıracağı ortadadır. Yeni dengenin nasıl oluşturulacağı da ayrı bir sorun teşkil etmektedir (Erim, t.y. :37).

Lord Radcliffe tarafından büyük çabalarla ortaya çıkarılan anayasa tasarısında ülkelerin kendi kaderlerini tayin etmesi diğer bir ifadeyle self determinasyon ilkesi öngörülmemiştir. Self determinasyon öngörülme planı Yunanistan tarafı reddetmiştir. Türkiye ise taslak anayasada taksimi andıran bir hava sezmesinden ötürü olumlu yaklaşmıştır. Türkiye, Nihat Erim ile Suat Bilge'nin de içerisinde bulunduğu bir heyeti gereken temasların kurulması için Kıbrıs'a göndermiştir. 2 Ocak 1957'de Vali Harding, Türk toplumu önderleri ve İngiliz yetkililer görüşmelerde bulunmuştur. Yapılan temaslar ve Radcliffe'le görüşmesi sonrası Erim, Kıbrıs meselesinin çözümünün üç devlet içerisinde çözülmesinden başka bir yol olmadığını ifade etmiştir. Yapılan girişimlere Yunanistan'ın cevabı meseleyi tekrar BM'ye götürme yönünde olmuştur. BM'nin 1. Siyasi Komisyonu self determinasyon süjesini ele alırken Türkiye temsilcisi Selim Sarper ve Yunanistan Dışişleri Bakanı ve temsilcisi Averof'un arasında sert münakaşalar yaşanmıştır. Tartışmalar sonrası komisyon, Hindistan delegesi Krişna Menon tarafından yapılan üçlü görüşme (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) çözüm yolu önerisini 2'si çekimser oya karşın 76 oy ile kabul etmiştir. Genel Kurul'da ise karar 1'i çekimser oya karşın 57 oy ile onaylanmıştır. Bu durum Yunanistan tarafından yenilgi olarak algılanmıştır. BM'nin üçlü görüşme kararı Yunanistan'ı üzerken Türkiye tarafından mutlulukla karşılanmıştır (Olgun, 1992: 11-12).

2.5.1. Lord Radcliffe Anayasa İçeriği

Lord Radcliffe'nin hazırladığı anayasada iki cepheden meydana gelen bir statü planlanmaktadır. İlki vali idaresinde olan mahfuz cephesi iken diğeri idarenin muhtariyet cephesi olmaktadır. Bu cephelerin sevk ve yönetimi vali sorumluluğunda olacaktır. Toplumların kendilerini alakadar eden mevzularda yasa yapmaya hakları bulunduğu dikkat çekilmektedir. Özellikle vurgulanması gereken nokta Majeste Kraliçe hakimiyeti altında bir Kıbrıs anayasası hazırlanmış olmasıdır. Üs olarak kullanılması düşünülen adada İngilizlerin menfaatlerini koruma çabası içinde olduğu görülmektedir. Hazırlanan anayasa

içeriğinde Vali, Teşrii Meclis, Genele Yetkiler, Muhtar Meseleler (Tahditler ve Garantiler, Kavanin Meclisi ve İcraat), Valiye Ait Meseleler, Kıbrıs Müşterek Meclisi (Kanunların Tasdiki, Adliye ve Adli Hizmetler), Radyo ile Yayın, Karma Maarif, Hükümet Hizmeti ve Hükümet Hizmetleri Encümeni, Genel Müfettiş ve Baş Savcı, Garantiler Mahkemesi, Özel Türk Kanunlarının Tadili, Valinin Affetme Yetkisi, Maliye: Özel Tedbirler (Kıbrıs Radyo Korperasyonu, Karma Marif Encümeni, Polis Kuvveti ve Hapishane ve Türk Kıbrıslıların İşleri), Maliye: Muhtar Meseleler, Maliye: Valiye Ait Meseleler, Fevkalade Ahval Kanunları konularında kararlar yer almıştır (Gazioğlu, 1960: 131-144). (Ek 6'da 1956 tarihli Anayasa Uzmanı Lord Cyril John Radcliffe Anayasa (Rt Hon.) içeriğine yer verilmiştir).

2.6. YUNANİSTAN DIŞİŞLERİ BAKANI EVANGELOS AVEROFF TOSSITSAS ÖNERİSİ (1957)

İnsanların çoğu tarafından Evangelos Averoff Tossitsas hem beyefendi hem de ılımlı olarak değerlendirilmektedir (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976- Office of the Historian, t.y.-a).

Kıbrıs meselesinin çözümü bir çıkmaza girmiş ve bu çıkmazın kırılması da büyük bir hamle gerektirmektedir. Averoff, Türk toplumunun kendilerine ait bölgeleri Kıbrıs'ın %25'ine kadar indireceklerine ve Yunanistan'ın adada iki bölgeden oluşan federe sistemi onaylanacağına kesin gözüyle bakmaktadır. Edinilen güvenilir kaynağa göre (Türk muhabir) Rumların iki bölgeli sistemi kabul etmesi ve enternasyonal alanda onay vermesi durumu beklenmektedir. Bu durumda Türk toplumunun kendilerine ait bölgeyi %25'e kadar indirebileceklerinin bilgisi alınmıştır. Makarios tarafından Averoff'un büyük bir direnç göstereceği fakat Yunanistan'ın kolayca fikrini değiştireceği ifade edilmiştir. Yapılacak öneride GOT'a özel bir mesaj gönderilerek, Rum toplumuna iki bölgeli sistemi onaylatmaya hazır olunduğu fakat Türk tarafının da bu noktada taviz vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Türk toplumuna Kıbrıs'ın %22'sine çekilmesi önerilmelidir. Fakat halen nüfus oranlarına göre bu değer çok yüksek olmasından dolayı Türk toplumunun bu duruma olumsuz cevap vereceği düşünülmektedir. Dikkatle değerlendirilmesi gereken durum bazı tuzakları da öne çıkarmaktadır. Denenir fakat başarı sağlanamazsa, net şekilde sızma olacak ve adadaki NATO üsleri, kongre stratejisi veya "Kissinger Planı" her yerde kınanacaktır. Başarılı olunursa Yunanistan ve destekçileri yapılan hain plan ya da stratejiler için ada ve ada Rum toplumunu satmayı tercih ettiğiniz için saldırıya geçecektir. Eğer işe yarayacak olursa Türkiye'yle ilişkilerin önemli oranda çözülmesine yardımcı

olacaktır. Yunanistan'ın iç meseleleriyle ilgilenmesi noktasında izin verilebilir ve kongre kısıtları ortadan kaldırılabilir. İttifakın ana bağları korunurken üçüncü tarafların yapacağı müdahaleler engellenerek dünyada önemli görülen bu sorun yatıştırılabilecektir (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976- Office of the Historian, t.y.-b).

Averoff, komünizme karşı baskın düşüncelere sahip ve aynı zamanda batı yanlısıdır. Ayrıca Konstantin Karamanlis'in (hem eski Başbakan hem de Cumhurbaşkanı) halefi olarak görülen sırdaşıdır. Kendisi Yunanistan'da “köprü kurucu” olarak bilinmektedir. Averoff, 1946 yılında ilk defa parlamentoya seçilmiştir. 39 yaşındayken kabinede üye olarak 1956 ile 1963 yılına kadar Başbakan Karamanlis'e Dışişleri Bakanlığı yapmıştır (Howe, 1990, 3 Ocak). Averoff, Zürih ve Londra Anlaşmalarını güçlü şekilde desteklemiştir. Anlaşmaların çökmesi sonrası Makarios tarafından 30 Aralık 1963'te “Memorandum” yapılmıştır. Makarios, yapılan anlaşmaların tek taraflı fes edilmesi sonucu çözümsüzlüğün ortaya çıktığını savunmuştur (“Lost Opportunities, The Cyprus Question, 1950-1963” by Evangelos Averoff-Tossizza (Book Review)- ProQuest, t.y.: 141).

Dimitrios Loannides askeri cuntası, olağanüstü şartların yaratıldığı bir ortamda gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bu süreçte Yunanistan tarafından ada hükümeti ile Makarios'a yönelik müdahale gerçekleştirilmiştir. Bu durum adanın Türkiye tarafından işgalini hızlandıran bir durum olarak değerlendirilmektedir. Loannides, devletin güçlü adamı olarak nitelendirilmektedir. Kıbrıs adası Cumhurbaşkanı'nın kendi kazdığı mezara yine kendisi tarafından düşürüleceğini öngören Yunanistan askeri önderleri, kendisinden emir almak istemeyerek sivil yönetim talebinde bulunmuştur. Sözüm ona Rum Cumhurbaşkanı General Phaidon Ghizikis tarafından Rumların önde gelen politikacıları ve Genelkurmay Başkanları 23 Temmuz 1963 günü ivedi bir toplantı gerekçesiyle çağırılmıştır. Bu toplantıda rejimin iktidarı bırakması yönünde bir karar çıkmıştır. Ek olarak eski Yunanistan Başbakanı Panayotis Kanellopoulos'ın milli birlik hükümeti kurması yönünde bir karar çıkmıştır. Fakat Eski Dışişleri Bakanı Averoff'un karşı çıkması üzerine bu karar gerçekleşmemiştir. Averoff ile askerler arasında tekrar görüşme yapılmıştır. Görüşme sonrası hükümetin kurulması görevi devletin eski Başbakanı Konstantinos Karamanlis'e verilmiştir. 1963 yılından o güne kadar Paris'te sürgün hayatı yaşayan Karamanlis devletin tekrar ayağa kaldırılması gibi zorlu bir vazife için bir sonraki gün ülkeye gelmiştir (Evriviades, 1979:162).

Averoff tarafından askeri cunta 1974 yılında hem demokrasinin tekrar tesisi hem de

Karamanlis'in sürgünden çağırılması yönünde ikna edilmiştir. (Howe, 1990, 3 Ocak).

Cunta çöküşü arifesi olan 23 Temmuz 1974 tarihinde İoannides Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Politikacılar, General Phaedon Ghizikis ile askeri kuvvetler önderleri tarafından görevden alınmıştır. Görevden alınan politikacılar milli hükümet kurulması amacıyla istişarelerde bulunmak için davet edilmiştir. Beş saat süren toplantı sonrası ara verilmiş daha sonra tekrar görüşmeler başlamıştır. Eski Dışişleri Bakanı Averoff da orada bulunmaktadır. Karamanlis'e telefonla ulaşmış ve derhal dönmesini iktidarı yeniden ele almasını istemiştir. Averoff'un bu girişimi askeri şefler tarafından da desteklenmiştir. Karamanlis çağrıya cevap vererek Atina'ya uçmuştur (Modiano, 2009, 5 Haziran).

7 yıllık askerî diktatörlük dönemini cunta karşıtı bir tavırla geçirmiştir. Fakat askeri unsurların kazanımı amacıyla Yunanistan'da kalmayı tercih etmiştir. Daha sonra askeri cunta yönetimi düşmüş ve Averoff 1974 ile 1980 yılları arasında Karamanlis'e bağlı Savunma Bakanlığı görevini üstlenmiştir. Görev yaptığı dönem Yunanistan'ın NATO askeri kanadına tekrar dönmesini sağlamıştır. 1974 Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatı'nı (Gazetede işgal olarak nitelendirilmektedir.) protesto amaçlı ittifakın askeri kanadını bırakmıştır (Howe, 1990, 3 Ocak).

Averoff'un, askeri alandaki genel bakış açısı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Yunanistan için uluslararası alanda da mücadele etmiştir. Batı kamuoyunun ikna edilmesinde mühim bir görev üstlenmiştir (Tossizza, 1978: 490). Averoff Tossitsas, Başpiskopos, Grivas ve Eknark Makarios arasında karmaşık ilişkiler bulunmaktadır. Albay Grivas'ın yürüttüğü fakat Yunanlıların kabul etmediği gerilla savaşı Atina İngiliz Büyükelçiliğince kabul edilerek "kara operasyonlar" şeklinde nitelendirilen istihbarat çalışmalarına sebep olmuştur (Xydis, t.y.: 360).

Yunanistan'ın Averoff'un da içinde yer aldığı darbe planları, raporlar ve yorumlar ortadadır. Bunların dikkate değer olmaması ile tamamen yok sayılması da düşünülmemelidir. Averoff'un Savunma Bakanlığı vazifesinde kilit konumda bulunduğu da unutulmamalıdır. Karamanlis ile dayanışma içinde ve sadakati şüpheye ihtimal verilmeyebilir. Fakat kesin şekilde eminde olunamaz. Çünkü kendi oyununu kendi oynamaktadır. Kıbrıs'ta uyuşmazlık çözümü için farklı ittifaklar kurmaya yönelmesi, destek almaya çalışıyor olduğunun bir göstergesi olabilir (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976- Office of the Historian, t.y.-b).

2.6.1. E. Averoff Tossitsas Öneri İçeriği

Averoff Tossitsas önerisi Türkiye'ye taksim Yunanistan'a Enosis kapısının aralama siyaseti izlemiştir. Kıbrıs'ta İngiliz egemenliğinin sürdürülmesi, adada asayişin sağlanması ve komünistlerin adaya sızmalarının engellenmesi amaçlanmıştır. Belirli süreli bağımsızlık (Kısıtlı Bağımsızlık) fikri ortaya çıkarken süre bitiminde de self determinasyonun uygulanması düşünülmektedir. Yine aynı şekilde on yılı aşmayacak süreli özerk yönetim ve sonrasında self determinasyon hakkının kullanılması kendini göstermiştir. Adaya bağımsızlık verilmesi yirmi yılı aşmayacak şekilde Kıbrıs'ın Commonwealth üyesi kalması ve süre bitiminde koşulsuz şekilde self determinasyonun uygulanması fikri dikkat çekmiştir. Garantili bağımsızlık fikrine tekrar bakılması gerektiği vurgulanmıştır. Plan içeriğinde Egemen İngiliz Üsleri, Komünizm Fesadına Karşı Güvenceler, NATO Üyeliği, Garantör Devletlerin Sorumluluğu, Commonwealth Üyeliği, Garanti Anlaşması Daimî Olmalıdır, Dezavantajları, Avantajları konularında kararlara yer verilmiştir (Gazioğlu, 1998: 321-325). (Ek 7'de 1957 tarihli Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff Tossitsas Öneri içeriğine yer verilmiştir).

2.7. SIR HUGH MACTINTOSH FOOT MUHTARİYET ANAYASA TASARISI (1957)

Sir Hugh Foot, siyaset, diplomasi ve yönetim gibi alanlarda eşit derece başarı gösteren nadir kişilerden biridir. İngiliz sömürgesi altında görevli olduğu dönemde valilik, baş sekreterlik ve bölge memurluğu görevlerini üstün derecede gerçekleştirmiştir. Hitabet yeteneği güçlü ve etkili olan Foot, diplomatlığı döneminde uluslararası bir üne kavuşmuştur ("Lord Caradon (8 October 1907-5 September 1990), 1997: 467).

1943 ile 1945 yılları arası dönemde Kıbrıs Sömürgeler Bakanı olarak görev yapan Foot, 1958 ile 1960 yılları arası dönemde ise Kıbrıs'ta vali (son vali) olarak görevde bulunmuştur. Halkla ilişkiler konusunda usta bir vali olan Foot, Ledra Caddesi'nde yaptığı yürüyüşlerde silah taşımadan ve Kıbrıs halkıyla sohbet ederek adaya gelişini göstermiştir. Adaya gelişinden bir hafta sonra yüz tutuklu salınmış sokağa çıkma yasağı sebebiyle ev hapsinde olan köylüler üzerinden kısıtlamalar kalkmıştır. 1958 Mayıs ayında solcu Rumlara, TMT'nin ise AKEL'de görev yapan solcu Türk Kıbrıslılara yönelik saldırıları Foot zamanında yaşanmıştır (Hasgüler, 2018: 286).

Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların birbirlerine küs oldukları ve durumun düzeltilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir. Rum toplumuyla yakınlık kurulması ve valinin aradan çıkarılması gerektiği ifade edilmiştir (Erim, t.y. :110-111).

Yeni Kıbrıs valisi Sir Hugh Foot'un, adadaki sorunu gözden geçirip tavsiyeler vermesine kadar geçen süreçte İngiliz Hükümeti'nin bir girişim yapması çok mümkün görünmemektedir. Bu durumun en az altı hafta süreceği tahmin edilmektedir. Bay Barbour, eylül ayında Londra'da yürütülen gayri resmi/gizli görüşmelerini sürdürecektir. Spaak'ın çabalarına destek verileceği, Ankara ve Atina'nın gereken tavizleri vermeye teşvik edileceği bu bağlamda anlaşmaya varılabileceği beklentisi bulunmaktadır (Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV- Office of the Historian, t.y.-b: 519).

Vali Foot tarafından adanın istikbali ile ilgili 1 Ağustos 1958'de bir beyanat verilmiştir. Foot, muhtelif sorunlar üzerinde farklı görüş ayrılıkları yaşanabileceğini ifade etmiştir. Bunun gözlemlenebilecek bir durum olduğuna dikkat çekmiştir. Lakin son iki aydan bu yana konuyla alakalı olarak ilerleme kaydedildiğini de sözlerine eklemiştir. Foot, toplumlar arasında köklü muhalefetin ve farkların bulunduğunu kabul etmiştir. Tecrübesini dile getirirken cemaatlerin birlikte hareket edebileceğini ve işlerinde özgür olmaları gerektiğini savunmuştur. Garantör devletler arasında uzlaşmanın zorunluluğundan bahsederken tedhiş hareketlerinin faydadan ziyade zarara sebep olacağını ifade etmiştir. Sürecin normal seyir almasının fayda sağlayacağı görüşünü savunmuştur. Fakat görülen odur ki valinin girişimleri adada bir farklılığa sebep olmamıştır (Bozkurt Gazetesi, 1958, 2 Ağustos).

1959'da Zürih ve Londra Anlaşmalarının temelinde yeni cumhuriyet kurulması yönünde karar alınmıştır. Hükümetin kurulması ve anayasa süreci sancılı geçse de adada yaşayan toplumlar uzlaşmadan başka çareleri olmadığının farkındadırlar. Sonuç olarak son İngiliz valisi Foot, seksen iki sene İngiltere sömürgesi Kıbrıs'ın idaresini 16 Ağustos 1960 tarihinde adada yaşayan Türkler ile Rumlara bırakmak durumunda kalmıştır (Akademik Tarih, 2019, 8 Eylül). Ada artık 16 Ağustos 1960 itibarıyla İngiltere sömürgesi değil bağımsız Cumhuriyettir. Yapılan resmî tören sonrası vali yetkilerini III. Makarios (Cumhurbaşkanı) ve yardımcısı olan Dr. Küçük'e bırakmıştır (Historical Review, t.y.).

1960'ta iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti, ada Türk ve Rum toplumları üzerinden anlaşmaya varılarak uluslararası anlaşmalarla şekillenmiştir. Toplumlara ayrıca tanımlanan toplumsal mevzularda özerklik verilmiştir (Nedjatigil, 1999: iii). Sir Hugh Foot, 1962 yılında istifa etmeden önce 30 yılı aşan bir süre İngiltere sömürge subaylığı yapmıştır. İngiliz topraklarına yönelik liberalist bir tutum sergilemiş ve bağımsızlık zeminin hazırlanmasında önemli adımlar atmıştır (The New York Times, 1964, 19 Ekim).

1963'te iki toplumlu cumhuriyet idaresine katılımı sona ermiş ve Türk toplumunun hakları elinden alınmış ve devlet organlarından dışlanmış. 1960 Anayasası'nda Rum yönetimi tüm adanın hükümeti olarak kendini göstermeye çalışmıştır. Bugün ise iki farklı toplumun özerk yönetimleri ve kendine ait bölgeleri bulunmaktadır (Nedjatigil, 1999: iii).

Foot, 1959'da Zürih ve Londra Anlaşmalarının imzalanması sonrası 1960'ta Kıbrıs bağımsızlığı hazırlıklarında kilit rol oynamış ve 25 Ekim 1964'te soyluluk alarak "ömür boyu Baron" unvanını kazanmıştır (Hasgüler, 2018: 286).

Bağımsızlık öngören bütün belgelerin imzalanması gece yarısı yapılan bir tören ile gerçekleştirilmiştir (CVAR | Did You Know?, t.y.). Kıbrıs'ın son valisi Hung Foot İngiliz arşiv belgeleri içerisinde yer alan bir notta, Kıbrıs adasında bağımsızlık fikrini savunduğunu ve Enosis'in çözüm için en iyi yol olmadığını belirtmiştir. Kıbrıs'taki Rum çoğunluğun, aday Yunanistan'ın bir şehri yapacak olan Enosis'i onaylamadıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda "bağımsız Kıbrıs için yeni bir zemin bulunmasına zihinlerimizi açık tutmalıyız." sözlerini sarfetmiştir. 'Instant Enosis (Hemen Enosis)' ile alakalı güçlü argümanların olduğunu ifade etmiştir. Foot, durumun Makarios'a dayatılmasının hüsrana sonuclanacağını dile getirmiştir. Bu açıdan BM arabulucusunun her noktada desteklenmesi gerekmektedir. Fakat belirlenen bir plan içerisinde yer almamaya özen göstermesi tavsiye edilmektedir. Foot, İngiliz İşçi Partisi iktidarının 1964 senesi bitiminde BM temsilciliği göreviyle atanmıştır. Görev süresi bitimine kadar hem Genel Kurul hem de Güvenlik Konseyinde Rum başvuru tezleri ile İngiliz çıkarlarının uyumlaştırılması amaçlı girişimlerde bulunmuştur. Foot, saygın bir diplomattır (Gazioğlu, 2007: 588).

Foot, ailesiyle birlikte Gazimağusa'dan HMS Chichester gemisi ile ayrılırken sömürge idaresinin de sonunu getirmiştir (Yiangou, 2020: 61).

2.7.1. Hugh Foot Muhtariyet Anayasa İçeriği

İngiliz Hükümeti, yedi yıllık süre zarfında temsili bir anayasa çalışmasının yapılacağını ve bunun vali tarafından yürütüleceğini vurgulamıştır. Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı ile İngiliz Hükümeti'nin self determinasyon ilkesini kabul ettiği görülmektedir. Yedi yıl süreli Türk azınlık hakları garanti altına alınmıştır. Olağanüstü halin bitiminden yedi sene sonra self determinasyon ilkesi temelinde çözüm bulunmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Adada yaşayan Türk toplumuna da Rum toplumu kadar kendi kaderlerini tayin etme hakkı verilmeli ve gelecekteki statülerini kendileri belirlemelidir

(Yeşilbursa, 2019: 1985-2002). (Ek 8’de 1957 tarihli Sir Hugh Mactintosh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarı içeriğine yer verilmiştir).

2.8. İNGİLTERE DIŞİŞLERİ BAKANI JOHN SELWYN LLOYD PLANI (1957)

John Selwyn Lloyd, 1945 yılında Avam Kamarasına girerek muhafazakâr olmuştur. Zamanlaması çok iyi olan Lloyd, Anthony Eden ile Rab Butler’in kanatları altına girmiş sayısı azalan parlamento partisinde sıçramayı başarmıştır. 1951 yılında Muhafazakârlar iktidara geldiğinde Eden’in himayesinde sekiz ay kaldıktan sonra Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. Macmillan’ın hazineye geçtiği bir dönemde büyük bir yükseliş olarak dikkat çekmiştir. Bu durum Eden’in ona güveninin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda da dış politikayı kendi himayesinde tutma isteğinden kaynaklanmaktadır (Tillers2214, 2018, 13 Haziran). Selwy Lloyd, Dışişleri Bakanlığı ve sonrasında Şansölye olmuştur. Lloyd, Macmillan’ın taleplerine boyun eğmeye hazır bir kişilik olarak kendini göstermiştir (Clarke, 1989).

Lloyd tarafından gerçekleştirilen diplomatik geziler hem anlaşmazlıkların hem de çatışmaların gölgesinde kalan istikrar ile barışı teşvik eden mühim gayretleri özetlemektedir. Yapılan gezilerin uluslararası ilişkiler ile küresel diplomasi etkisi, sürekli değişen jeopolitik ittifaklar içerisinde barışçı dünya düzeninin aranmasının kalıcı ispatı niteliğindedir (Shah, t.y.).

İngiliz Dışişleri Bakanı, 6 Aralık 1956’da Londra şehrinde Türk Büyükelçisi Muharrem Nuri Birgi tarafından ziyaret edilmiştir. Üçlü bir konferans önerilmiş ve taksim planının Türk Hükümeti tarafından masaya getirilip getirilmeyeceği sorusu sorulmuştur. Bu sorunun taraf olan ülkeler arasında tartışılması gereken bir mevzu olduğu Birgi tarafından ifade edilmiştir. Türkiye’nin uygun olan taksim tezine direkt gitmesi gerektiği söylenmiştir. Yaşanan geçiş sürecinde planlanan özerk idare önerisinin ise tamamen terk edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Gerekçe olarak da oluşturulması planlanan sistemin başarı getirmesini sağlayacak bir ortamın adada bulunmadığı gösterilmiştir. Birgi, Yunanistan tarafının net şekilde Enosis istediğini ifade ederken böyle bir durumda Radcliffe Anayasası’nın ortadan kalkacağı düşüncesini de tekrarlamıştır. Selwy Lloyd taksimin çeşitli pratik zorlukları olabileceğine dikkat çekmiştir. Bunun üzerine Birgi, zorlukların büyük ölçüde abartıldığını bu bağlamda hem Suriye hem de Trakya sınırında yaşanan durumların daha zor olduğunun ve bu konuda geniş tecrübeye sahip olunduğu ifade etmiştir. Türkiye tarafından sunulan taksimin bencil bir hareket olmadığı

vurgulanmıştır. Ayrıca İngiltere'nin sorunun kalıcı çözüme ulaşması yolunda büyük katkıları olacağı ifade edilmiştir. Birgi tarafından daha sonra Amerika ve Spaak'a, özellikle kendisinin de üzerinde durmuş olduğu "garantili bağımsızlık" önerisine İngiltere'nin yaklaşımı sorulmuştur. Lloyd, Amerika ve Spaak'ın taksim alternatifi bir fikrin yoklamasını yapmak üzere ortaya attığını ifade etmiştir. İngiltere'nin 19 Aralık 1956 tarihinde izah ettiklerine aynı şekilde bağlı kaldıkları bildirilmiştir. İngilizlerin garantili bağımsızlık düşüncesini destekledikleri fikrinin yanlış olduğu açıklanmıştır. Türkiye'yle tartışma ortamına girilmemesinin temel sebebi, bu tarz bir öneri karşısında nasıl bir ortak davranış sergileneceğinin saptanamamasıdır (Gazioğlu, 1998: 329).

Lloyd, Kıbrıs meselesine yönelik endişe içinde olduğu ifade etmiştir. Çok geç olmadan ileriye yönelik adımlar atılması gerektiği belirtmiştir. Ayrıca Yunanistan Hükümeti'nin yokluğunda, yaklaşmakta olan seçimlerin ortaya çıkaracağı sorunların yanı sıra önemli bir nokta dikkatleri çekmektedir. Bu nokta Yunanistan toplumunun eski dönemlerden daha fazla çözüme yakın bir duruş sergilemesidir. Sebebi Türk toplumunun duygusal gücünün farkına vardıkları ve sürenin Yunanistan lehinde işlemediği düşüncesidir. Diğer taraftan Türkler zaman ilerledikçe daha uzlaşmadan uzak bir tavır içine girmektedir. Bu şartlar içerisinde Lloyd, Türkiye Hükümeti'nin muhtemel üs mevzuundaki tavrını daha gerekçi boyutlara taşıma gayesiyle Türkler yanında daha büyük gayret gösterme niyetindedir. Lloyd, Türklere karşı bu yeni yaklaşımın Amerika'nın maksimum desteğini alma yolunda iyi bir zamanlama olduğunu düşünmektedir (Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus- Office of the Historian, t.y.-a: 1).

İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, Cumhurbaşkanı Makarios ve Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'le görüşme yapmıştır. Kıbrıs'ın 19 Mart 1960'ta bağımsızlığına kavuşması amacıyla Londra Antlaşması'nın uygulanması noktasında müzakereleri sürdürme kararı almışlardır (Bozkurt Gazetesi, 1960, 23 Ocak).

Lloyd tarafından parlamento problemine atıfta bulunulmuştur. Bağımsızlık tarihi 19 Mart 1960'ın karşılanması amacıyla anlaşmayı 10 gün içinde neticelendirmek gerektiğini ifade etmiştir. Çok fazla evrak işi olmasına rağmen bu durum Lloyd tarafından fark edilmemiştir. Basında çizilen karamsar tablonun adadaki Rum toplumundan beslendiği ifade edilmiştir. Lloyd ise aksine müzakerelerde önemli ilerlemeler kaydedildiği ve çıkmaz bir duruma girilmediği inancındadır. Esas problem İngiliz idaresinde bulunan bölgelerin

hem kapsamı hem de nasıl idare edileceğidir. İngiltere bütün sivil yönetim işlevlerini adada yaşayan toplumlara devretme teklifinde bulunmuştur. Fakat bu durum gerçekleşirse İngiltere'nin bu bölge sınırlarında egemenliğinin bulunmadığı manasına gelecektir. Makarios tarafından bu öneri reddedilmiştir. Makarios egemenlik sahasının daraltılması yönündeki isteğini devam ettirmiştir. Times gazetesinin haberini yorumlayan Roos, İngiltere'nin “yaklaşık üç mil kare” alanın küçültülmesi yönünde bir teklifinin olmadığını ifade etmiştir. Lloyd, “şu kadar mil kare” terimini kullananların net şekilde müzakerelere yönelik bir yardımının bulunmadığını ifade etmiştir. Roos, adadaki Türk toplumunun müzakereler konusunda iş birlikçi davrandığını, hızlı sonuç alınması ve başarı sağlanması konusunda gayretli ve istekli olduğunu ifade etmiştir. Hem Türk hem de Yunanistan Hükümetleri benzer bir tutum sergilemişlerdir. Ada Rumlarının yaptığı taktiklerden bıkmış oldukları görülmektedir. Yunanistan, İngilizler tarafından sunulan şartların uygun olduğunu ifade etmiştir. Roos, müzakere sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesinin önemli bir şans olduğunu dile getirmiştir. 7 Şubat 1960 tarihine kadar sonuç alınamazsa bağımsızlık tarihinin minimum iki ay daha gecikeceği kesindir. Hatta Makarios'un şu saatten sonra ne yapacağını kestirmek imkansızdır. Londra'daki ortak komitenin yarım bırakılmış olan ayrıntılarla ilgili çalışmalar yaptığı ifade edilmiştir. Geriye kalan mühim problemler çözüme kavuştuğunda, anlaşmaların da kısa sürede sonuçlanacağı ümidi içinde olduğu dikkat çekmektedir (Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus-Office of the Historian, t.y.-b).

Kıbrıs meselesinin gündem konusu haline gelmesi amacıyla verilen mücadele zirveye ulaşmıştır. İngiltere'nin 15 üyesi bulunan komitesinin kararına karşı dolaylı olarak girişimler gerçekleştirilmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs meselenin doğal olarak kazanılacağına dair inancı yoktu. Fakat kararsız üyelerin içerisinde propaganda için yeterli zamanı kazanacağı düşüncesindedir. Gayretlerinden olumlu sonuç almaya yakın olsa da Yunanistan ve Kıbrıs lehinde bir oyla kaybederek başarısız olmuştur. BM Genel Kurulu 19'a karşılık 30 oy ile Yunanistan temsilcisinin Kıbrıs sorununa dahil olmasını onaylamıştır. Selwy Lloyd'un İngiltere-Yunanistan dostluğuna nostaljik göndermeler yaptığı yönünde iddialar bulunan konuşması, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stefanopoulos argümanlarına karşı mağlup olmuştur (EKathimerini Gazetesi, 2004, 25 Eylül).

Türk diplomat (Londra Büyükelçisi) Muharrem Nuri Birgi, adada İngiliz üslerinin

bulunmasına Türkiye'nin olumlu yaklaştığı savunulan planın kâğıt üzerindeki görüntüsünün güzel olduğunu dile getirmiştir. Fakat içerikte verilen ayrıntılarından dolayı asla uygulanabilecek bir plan olmadığını vurgulamıştır. Öneride Türk üssü kurulmasına yönelik bir maddenin de bulunduğu fakat tatmin edici olmadığı belirtilmiştir. Üs kurulmasına yönelik maddenin adaya yönelik işgal düşüncesi izlenimi ortaya çıkaracağı ifade edilmiştir. Türk Hükümeti'nin bu tarz bir talebinin olmadığı coğrafi statüsüne göre bir düzenlemenin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Güçlükleri artırma ve bayrak gösterme gibi bir amaçlarının olmadığı vurgulanmıştır. Türk tarafının önerilere karşı itirazları bulunduğunu ifade eden Lloyd, taksimin karmaşık ve zorlayıcı sonuçlar ortaya çıkarabileceği bu nedenle “egemenliğin paylaşılması şeklinde bir başka görüş daha oluşturduklarını” söylemiştir (Gazioğlu, 1998: 329-330).

2.8.1. John Selwy Lloyd Plan İçeriği

Spaak ile Amerika “Garantili Bağımsızlık” önerisini savunurken İngiliz Hükümeti hem bu fikre karşı hem de taksime karşı bir alternatif olan “Kısıtlı Bağımsızlık” planını ileri sürmüştür. Selwyn Lloyd savunduğu “Kısıtlı Bağımsızlık” planında, Kıbrıs'ta egemen İngiltere üsleri, Türk üssü ya da Türkiye tarafından idare edilecek NATO üssü, Kıbrıs Anayasası'nın uluslararası alanda garanti altına alınması, adanın geriye kalan kısmında bağımsız devlet oluşturulması gibi konular yer almıştır (Gazioğlu, 1998: 329). (Ek 9'da 1957 tarihli İngiltere Dışişleri Bakanı John Selwyn Lloyd Plan içeriği yer almıştır).

2.9. NATO GENEL SEKRETERİ PAUL HENRI CHARLES SPAAK PLANI (1957-1958)

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Avrupa siyasetinin ortaya çıkmasında büyük bir etkiye sahip olan Paul Henri Spaak “Bay Avrupa” lakabı ile anılmaktadır. Belçikalı siyasetçi olan Spaak, 1945'te BM İlk Genel Kurulunda başkanlık yapmıştır. 1957 Mayıs'ında NATO'nun İkinci Genel Sekreterliği görevini yürütmüştür (NATO, t.y.). Paul Henri Spaak'a göre istikrar ve barışın temin edilmesinin en etkili yolu devletleri bağlayıcı anlaşma mecburiyeti birleştirmektir. BM'nin 1946 yılında yapılan ilk toplantısında başkan olan Spaak, 1957 ile 1961 yılları arasında da NATO Genel Sekreteri olarak görev almış ve bu amaca hizmet etmiştir (Paul-Henri Spaak – EU Pioneer | European Union, t.y.).

Kıbrıs meselesinde Türkiye ile Yunanistan'ın ortak noktada buluşmalarını sağlayan ve arabuluculuğu en iyi yöneten Henri Spaak'dır. Paris'te aralık ayında yapılması planlanan NATO toplantısı, Menderes ile Karamanlis'in samimi görüş alışverişi

yapabilmeleri için muhteşem bir fırsat olacaktır (Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV- Office of the Historian, t.y.-b).

Averoff'un belirttiği üzere Amerika ve NATO Genel Sekreteri Spaak üçlü konferansa Atina'yı ikna etmek için çok uğraşmış fakat bu diplomatik baskılara rağmen Yunanistan Hükümeti boyun eğmemiştir. Averoff, Spaak ile aralarında yapılan özel konuşmada kendisine şu sözleri söylediğini açıklamıştır. Kıbrıs adasında Türkiye'nin kesin çıkarlarının bulunduğu fakat mevzu hakkında yasal kaygıların çoktan aşıldığını ifade etmiştir. Çözüm sürecinin esas engel teşkil ettiğinin altı çizilmiştir. Yunanistan'a karşı asıl tehlike adadaki İngiltere askeri varlığının sürmesi değildir. Fakat ani şekilde ayrılma ihtimallerinin bulunma tehlike olarak kendini gösterebilir. Yine Averoff'un ifadelerine göre Yunanistan Hükümeti'nin üçlü konferansı kabul etmemelerinin asıl amacı şu şekildedir: "Eninde sonunda, self determinasyon hakkının uygulanması yoluyla Enosis'i gerçekleştirebilecekleri inancı ile hareket ediyorlardı." (Gazioğlu, 1998: 322).

Henri Spaak'a göre adada sadece geçici bir çözüm sağlanabilirdi. Fakat ortaya çıkacak çözüm formülün Enosis, taksim ya da bağımsızlık olması sadece geçici çözüm olarak kalacak, kalıcı bir çözüm sağlanmayacaktır. Kıbrıs sorunun dondurulmasını amaçlayan bu çözümde taraflar geçici çözümü değerlendirmelidir. Geçici çözüm arayışları nihai çözümü engellemeyecek ve Kıbrıs özerkliğini genişletecektir. Yapılan anlaşma azınlık durumundaki Türk toplumunun güvenliğini kapsamalıdır. 25 Temmuz 1957'de yapılan Spaak ve üç devletin daimî delegelerinin katıldığı toplantıda yukarıda değinilen konular ayrıntılı ele alınmış ve tarafların görüşleri sonrası tekrar düzenlenmiştir. Fakat son düzenleme yapılan bu belgenin metni ya da esaslarına Amerikan belgelerinde yer vermemişlerdir. Bu süre zarfında Yunanistan tarafının Türkiye'ye yönelik çirkin davranışları görülmektedir. 1957 Ekim'inde yapılan genel seçimler sonrasında ciddi şekilde ekonomik sorunlarla karşılaşan Türkiye'nin dış yardım ihtiyacı ortaya çıkmış ve kaynak arayışları başlamıştır. Bu amaçla başta Amerika olmak üzere birçok ülkeye başvurulmuş ve müzakere süreçleri uzun sürmüştür (Armaoğlu, 1996: 745-782).

Nihayet, konferansın toplanmasına yaklaşıldığı yönünde haberler gelmeye başlamıştır. NATO Genel Sekreteri Spaak'ın Yunanistan resmi makamları ile kurduğu temaslar ile ABD temsilcilerinin gayretleri sonrası Makarios'un ekibindekiler yola gelmeye başlamıştır (Gaste Arşivi, 1958, 25 Ekim).

Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs için Paris'te yapılan gizli üçlü toplantının olumlu sonuçlandığını ifade etmiştir. Aynı görüşü İngiltere Dışışleri Bakanı Selwyn Lloyd da savunmuştur. Fakat Yunanistan Dışışleri Bakanı Evangelos Averoff hem Roma hem de Paris'te verdiği demeçlerinde henüz sorunun kaynağına inilmediğini lakin iyimser bir hava sergilendiğini vurgulamıştır. Kıbrıs konusunda Ankara, Atina ve Londra'dan alınan haberlerden siyasi atmosferde olabildiğince düzelme yapıldığı görülmektedir. ABD Orta Doğu İşleri Uzmanı aynı zamanda Dışışleri Bakan Yardımcısı William Rountree, Atina'dan ayrılmadan önce Londra'ya Kıbrıs sorunundaki Amerika'nın pozisyonunu açıklamıştır. Amerika'nın ülkeleri bir araya getiren uzlaşa ve barıştırma gayreti içinde bulunduğuna ifade edilmiştir. NATO Genel Sekreteri Spaak, kendisine yapılması düşünülen her türlü hizmete ve yardım teklifine açık olduğunu açıklamıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan yakınlaşmadan mutluluk duyduğunu ifade etmiştir (Bozkurt Gazetesi, 1958, 22 Aralık).

2.9.1 Paul Henri Charles Spaak Plan İçeriği

NATO Genel Sekreteri Paul Henri Spaak tarafından Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amaçlanan planda Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi fikri ortaya atılmıştır. Kıbrıs anayasasında imzası bulunan devletlerin garantisi altında olması ve bağımsızlığı sağlanınca NATO ve Commonwealth üyelik başvurusunda bulunması gibi kararlar alınmıştır (Gazioğlu, 1998: 322-323). (Ek 10'da 1957-1958 tarihli NATO Genel Sekreteri Paul Henri Charles Spaak Plan içeriğine yer verilmiştir).

2.10. II. DÖNEMİN BÜYÜK BRİTANYA BAŞBAKANI MAURICE HAROLD MACMILLAN PLANI (1958)

Türkiye'nin net tavrı sonrası adaya asker çıkarma haberleri kamuoyunda artarak devam etmiştir. Kıbrıs toplumları arasındaki çatışmaların şiddetlenmesi İngiltere'nin adadaki askeri gücünü artırmasına sebep olmuştur. Yeni İngiliz planının hazırlık aşamasında Kıbrıs'a asker sevkiyatı artarak devam etmiştir. Bu sevkiyat İngiltere'nin askeri güç kullanarak taksimi gerçekleştirmeyi düşünen Türkleri engellemek yönündedir. Ayrıca yeni planının uygulamasındaki kararlı tavrı dikkat çekmektedir. Aylardır beklenen yoğun çalışmalar sonrası ortaya çıkan plan 19 Haziran 1958'de Macmillan tarafından açıklanmıştır. Plan, adada üçlü condominium (müşterek egemenlik, hakimiyet), köklü bir statü değişikliği ve Kıbrıs egemenliğinin Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılmasını öngörmektedir (Gazioğlu, 1998: 397-400).

Macmillan tarafından hazırlanan plan, Radcliffe Planı'ndan çok farklıdır. Plan ada toplumlarının özellikle Türk toplumunun varlığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bir Türk toplum meclisi bulunacak ve Türklerle ilgili işleri karara bağlamak üzere bir Türk yönetimi kurulacaktır. Macmillan Planı da Radcliffe Planı'na benzer şekilde self determinasyonu değil, self government'i (otonomi, muhtariyet) savunmaktadır. Planın toplumlara kabul ettirilmesi amaçlı Macmillan'ın görüşmelerini yoğun şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Hükümet konseyi başkanı validir. Valinin veto (hükümet konseyi kararlarını) yetkisi bulunmaktadır. Süreç içerisinde bu plan da taraflar tarafından kabul edilmemiştir (Erim, ty.: 79).

İşçi Partisi ileri gelenlerinden biri olan Bevan, bu planın en büyük eksikliğinin toplumları aynı çatı altında birleştirecek ortak ve seçilmiş bir yasama meclisinin olmayışı demiştir (Erim, ty.: 80).

Harold Macmillan, Kıbrıs çözüm planını öne sürerken siyasetin dört ilkede bir araya gelebileceğini ifade etmiştir. Adada yaşayan toplumların çıkarlarının gözetilmesi, ortaya çıkacak çözümü toplumların benimsemesi (Türkiye ve Yunanistan da dahil), İngiliz tesis ve üslerinin korunması (üsler İngiltere'nin uluslararası alanda sorumluluklarını yerine getirmesinde gereklidir.), barış ve güvenliğin kuvvetlendirmenin yanı sıra müttefiklerle iş birliği yapmak bu dört ilke kapsamındadır (Erim, ty: 81).

Kıbrıs sorununda 1958 yılı bitimine kadar Türkiye'nin tezinin hep taksim yönünde olduğu görülmektedir. Yunanistan ise self determinasyonun kademeli şekilde ve derhal uygulanması tezini savunmuştur. Yunanistan adadaki Rum çoğunluğunun varlığını göz önünde tutarak self determinasyon talep etmektedir. Türklerle azınlık hakları ve güvenceleri noktasında görüşmeler yapılabileceği belirtilmiştir. Türk tarafı self determinasyonun siyasi, tarihi ve hukuki geleneklerle birlikte değerlendirilmesini istemektedir. Yunanistan ise sadece Rum toplumu için kabul edilebilir bir tez olduğu yönünde tavır sergilemektedir. Yunanistan'ın amacı kendi çıkarlarına uygun kararı BM'ye kabul ettirmek yönündedir (Erim, ty: 83-88).

Macmillan Planı'nı uygulamaya koyarak İngiltere idaresinin taksim yönünde hareket etmediğine dikkat çekilmek istenmiştir. 1958 senesi bitimine doğru İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında dengeli bir siyaset izlemiştir. Açık şekilde çözüm görüşmelerine kendi ulusal çıkarlarını koruyarak ve üsler üzerindeki egemenlik haklarını devam ettirerek yardım etme niyetindedir. Bu plan uyarınca ada Türk toplumu meclisi 15

Ocak 1959'da seçim yasa tasarısını Washington'a bildirmiştir. Bunun taksime yönelik başlatılmış bir süreç olmadığı ifade edilmiştir. Fakat otonomi özerklik ilkesine dayandığı vurgulanmıştır (Gazioğlu, 2000: 9).

Macmillan, ilke ve önerilere dayanan politikanın ada halkına ayrıcalık ve özel korunan bir statü getirdiğini ortaya koymuştur. Toplumlar iç işlerinde yetki kullanma imkanına sahip olacak ve kendileri denetleyeceklerdir. Halk bu imkanlardan faydalanırken İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında dostluk ilişkilerini güçlendirecek ve iş birliğini ortaya çıkacaktır. Çatışma yerine iş birliği süreçte kendini gösterecektir. Yapılan çabaların yararlı olması durumunda önce olağanüstü yasalar hafifletilecek sonrasında tamamen ortadan kaldırılacaktır (Gazioğlu, 1998: 401).

2.10.1. II. Harold Macmillan Plan İçeriği

1878 yılında adayı diplomatik komplolar ve siyasi şantajlar yoluyla ele geçiren Birleşik Krallık, 308 senelik Türk dönemini fiili şekilde sona erdirmiştir. İngiltere, 1950'lerin bitimine doğru adayı tek başına elinde tutamayacağını anlamıştır. Kıbrıs egemenliğini Türkiye ve Yunanistan arasında paylaştırmaya karar vermiştir. Bu amaçla 1958 yılında açıklanan Macmillan Planı, Kıbrıs egemenliğinin bu iki ülke arasında paylaşılmasını yani tri-condominium ve adada yaşayan toplumlara kendilerini alakadar eden iç meselelerde özerklik tanınmasını öngörmüştür (Gazioğlu, 1998: 94-248).

O dönemde Büyük Britanya Başbakanı olan Harold Macmillan, parlamentoda 19 Haziran 1958 tarihli çözüm planını açıklamıştır (Nedjatigil, 1999: 50). 1958 yılında yapılan Macmillan Planı'nın ana hatları şu şekilde ifade edilebilir: Ada, yalnızca İngiltere ve kendi milletler topluluğundan değil Türkiye ve Yunanistan'la da yapılması düşünülen iş birliği avantajlarından/kazanımlarından yararlanacaktır. Kıbrıs'ta üç garantör ülkenin çıkarları bulunmaktadır. Bu sebepten İngiltere idaresi adada barışın, gelişmelerin ve refahın yaratılması noktasında bu iki devletle iş birliği içinde olmalıdır. Ayrıca yönetime katılımını desteklemeli ve bu durumdan memnun olmalıdır. Süreç vali ile ortaklaşa yürütülmeli iki ülkeden de birer temsilci atanmalıdır. Toplumlarının kendi iç işlerinde özerkliğe sahip olduğu bir hükümet kurulması düşünülmektedir. Majeste Kraliçe Hükümeti, toplumların Türk ve Rum olarak tanınma talepleriyle ilgili bir imkân yaratacak düzenlemeyi olumlu karşılayacaktır. Bu ortaklığın sürdürülmesi ve istikrar ortamının yaratılması gerekmektedir. Bu amaçla adanın 7 yıl süreyle uluslararası statüsü değiştirilmeyecektir. "Temsili hükümet ve toplumsal özerklik (otonomi) sistemi hem ada toplumları hem de Türkiye ve Yunanistan

hükümetleri temsilcilerinin yapacağı fikir alışverişi sonrası ortaya çıkacaktır. Yeni anayasanın temel maddelerinde şunlar dikkat çekmektedir. Ada toplumlarının iç işleri için birer toplum meclisi (tam ve nihai yasamaya yetkili) oluşturulacaktır. İç yönetim (toplumları ilgilendiren işler ve iç güvenlik harici konular), vali başkanlığında Türkiye ve Yunanistan Hükümetlerinin birer temsilcileri ile 2 Kıbrıslı Türk ve 4 Kıbrıslı Rum toplam 6 bakandan (Toplum Meclislerince belirlenecek) oluşturulacak konseyin sorumluluk ve yetkisi altında bulunacaktır. Vali bu temsilcilerle fikir alışverişinde bulunma ve toplumların çıkarlarını koruması yönünde yetkilere sahiptir. Toplum temsilcilerinin görüşleri doğrultusunda dış işleri, iç güvenlik ve savunma konularında valinin korunmuş yetkileri bulunmaktadır. Toplum temsilcileri ayrımcı nitelikte gördükleri yasaları tarafsız mahkemelerde inceletme imkanına sahip olacaklardır (Gazioğlu, 1998: 400-401). (Ek 11’de 1958 tarihli II. Dönemin Büyük Britanya Başbakanı Maurice Harold Macmillan Plan içeriğine yer verilmiştir).

2.11. ABD ÖZEL TEMSİLCİSİ DEAN ACHESON PLANLARI (1963-1964)

Kıbrıslı Rumların şu ana kadar Kıbrıs’ı ilgilendiren bir konuda onay verdikleri bir çözüm planı bulunmamaktadır. Rumların Türkleri adaya ortak ettikleri ve adayı paylaşma şartı taşıyan hiçbir plana onay verme düşüncesi taşımadıkları görülmektedir. 1959’da Kıbrıslı Türkler kurucu ve devlet ortağı şeklinde tarif edilmiştir. Rumların yaptıkları talihsiz açıklama anayasayı istemeye istemeye imzaladıklarını, asıl hedeflerinin Enosis olduğunu göstermektedir. Hakikaten de aradan üç buçuk sene bile geçmemesine rağmen Kıbrıslı Türklerin adadan temizlenmesi amacına yönelik kanlı saldırı girişimleri başlatılmıştır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın esasını teşkil eden Londra ve Zürih Anlaşmalarının altında imzası bulunan Makarios’un, Londra ile Zürih Anlaşmaları Enosis yolunun ilk adımı şeklinde açıklaması bulunmaktadır (Atun, Rumların Onayladığı Kıbrıs Planları, 2012, 2 Ağustos).

Kıbrıslı Türklerin “kendi kaderini tayin hakkı” var mıdır? Sorunun farkında olup olmama noktasında sıkıntı yaşanmaktadır. Nedeni şu ki 1960’lı yıllardan beri Kıbrıs siyasi proste bu hakkı kullanmasına rağmen siyasette ön plana çıkarma isteği taşımamıştır. Halbuki 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti’ne “self determinasyon” hakkımızı kullanarak katılmıştık. 1963’te ise siyasi irademizle Kıbrıs Cumhuriyeti’nden ayrılma kararı aldık. Self determinasyon bize hem katılma hem de ayrılma hakkı tanımıştır. Adadaki siyasi varlığa kaynaklık etmesi gerekirken Türk halkını “tanınmamışlıkla cemaat esamesindeki toplum” olarak değerlendirmiştir. Halbuki Ada halkı 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti’ne

katılmakla yetinmemiş aynı zamanda BM nezaretinde siyasi karar verme gücünü kullanarak çözüm amaçlı müzakerelere de katılmıştır (Havadis Gazetesi, 2015, 25 Aralık).

1963 yılı sonunda ada toplumları içerisinde şiddet olayları tekrar ortaya çıkmış ve Türkiye askeri müdahale hazırlığı içine girmiştir. Bu süreçte İngilizler, Türkiye ve Yunanistan'la birlikte garantörü oldukları Londra ve Zürih Anlaşmalarının çökmesini engellemeye çalışıyordu. İngilizler tarafından sunulan öneri adada NATO devletleri güçlerinden meydana gelecek bir barış gücü oluşturulmasıdır. Önce bu duruma karşı çıkan ABD daha sonra hem destek vermiş hem de barış gücüne katkı sağlamıştır (Stearns, 1992: 78).

Kıbrıs adasında 1963 yılında başlayan şiddet olayları sonrası ABD ile İngiltere olaya müdahil olmuştur. Çözüm için sunulan Acheson Planı'nda Kıbrıs adasına bir NATO birliğinin geleceği ve sayınının 10 bin kişi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bunun yanı sıra 1200 kişiden oluşan ABD birliği Türkiye, İngiltere ve Yunanistan birliklerine katılacaktır. Birlik, İngiliz bir komutanın idaresinde olacaktır. Sonrasında birliğe bir arabulucunun tayini NATO tarafından gerçekleştirilecektir. Makarios bu planı ve Amerikan Dışişleri Bakanı'nın ortaya attığı başka bir barış planını da reddetmiştir (İsmail, 1998: 105).

1963 yılında adada Türk ve Rum toplumları arasında şiddet olaylarının patlak vermesi sonrası, dünya örgütleri farklı şekiller ve platformlarda itilafa dahil olmuştur. Ada çok defa Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulun gündeminde yer almıştır. Bu süreçte de Genel Sekreter aktif olarak rol almıştır. BM'nin süjeye müdahil olduğunun net göstergesi 1964'ten beri Kıbrıs'ta sürekli bir barış gücü varlığıdır (The UN as an Instrument of National Policy, t.y.: 46).

Kıbrıs meselesinin tırmanışa geçtiği 1963 ile 1964 yılları arası dönemde çözüm arayışları da yoğun olarak sürdürülmüştür. Acheson Planlarını, ABD'nin hususi mümessili Gooderham (Dean) Acheson öne sürmüştür. Plan, NATO çatısı altında yer alan Yunanistan ve Türkiye arasında krizi engellemeyi amaçlamaktadır. Kıbrıs sorunun iki bağlaşıklık devlet arasında savaş yaşanmadan çözülmesi gerekmektedir. Bu plan doğrultusunda ada iki ülke arasında paylaştırılacak, sorun çözülürken NATO dışında bir gücün soruna karışması engellenecektir. Fakat planın içeriği adanın ne şekilde paylaşılacağını net bir şekilde ortaya koymamıştır. Rumlar, Makarios'un planı "kayıtsız ve şartsız Enosis öngörmediği için" reddettiğini ifade etmiştir. Türkler ise prensip olarak kabul etmemiştir. "Koşulsuz Enosis" öngörmeyen herhangi bir planın onaylanmayacağı Makarios tarafından ifade edilmiştir.

Türkiye ve Yunanistan'ın desteklemediği çözüm arayışlarında bir neticeye ulaşılamamıştır (İlim ve Medeniyet, 2018, 19 Kasım).

Yapılan plan iki müttefik güç arasında adanın paylaşımını net bir sonuca ulaştıramamış ve iki devlet de planın arkasında durmamıştır. Acheson Planı'nın ana hatları şu şekilde ifade edilmiştir: Kıbrıs'ın Kapkaz yarımadası bölümünde, hükümranlığı Türkiye'ye ait ve anavatanın ayrılamayacak cüz'ü olacak bir arazi tahsis edilecektir. Sınırları egemenlik temeli üzerinden yapılacak müzakereler belirleyecektir. Türkiye bu alanda istediği sayıda asker bulundurup Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamak için tedbirler alabilecektir. Türklerin ilerde yaşanabilecek tecavüzlere karşı sığınabilecekleri bir yer olacaktır (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi [CSTD] D:1, C:21, B:91, T:3, O:1, 1964, 4 Eylül: 587-588).

Plan, 1963 ile 1964 yılları arasında yaşanan Kıbrıs krizi sürecinde ortaya çıkmıştır. ABD'nin konuyla ilgilenmesi için seçilen temsilci Dean Acheson'ın ortaya koyduğu uyuşmazlık çözüm önerilerinin tümünü kapsamaktadır. Öneriye göre bağımsız devlet Kıbrıs, NATO üyesi olan Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılacaktır. Bu şekilde taraflar arasında savaşın eşiğine gelinmesine sebep olan sorun çözülecektir. NATO dışındaki devletlerin adanın geleceğine müdahale etme ihtimali kalmayacaktır. Planda insan ve toprak bağlamında adanın nasıl bölüşüleceği net şekilde belirtilmemiştir. Türkiye'ye Kıbrıs'ın kuzeydoğusunda Kapraz Yarımadası etrafında bir alan ayrılmıştır. Fakat tarafların onaylamadığı plandan olumlu bir sonuç alınamamıştır (X'te Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Kulübü, 2022).

Başbakan İsmet İnönü, Cumhuriyet Senatosundaki konuşmasında hükümete Kıbrıs meselesiyle ilgili gizli oturum talebinde bulunmuştur. 15 Haziran 1964'teki istem 19 Haziran 1964'te güven oyuyla sonuçlanmıştır. Yapılan gizli oturumda Kıbrıs'taki zulümlere yönelik anlaşmadan doğan haklarımızdan dolayı adaya askeri müdahale mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Askeri müdahale girişimi Amerika seyahati yüzünden ertelenmiştir. Bu zamana kadarki olayları arz eden İnönü ilk önemli gelişmenin Amerika'da yaşandığını, üst düzey devlet adamları ile görüşüldüğünü ve durumun incelendiğini ifade etmiştir. Sonucunda Zürih ve Londra Anlaşmalarının ürünü olan bu anlaşma ile anayasanın yürürlükte bulunduğu ilan edilip kabulü gerçekleşmiştir. Hızlı şekilde Kıbrıs anlaşmazlığının çözümü için önlemler alınması planlanmıştır. Bu süre zarfında güvenliğin, huzurun temini ve ihtiyacı olan Türklerin yoksulluk sıkıntısını artmaması için çözüm yolları aranıp iş birliğine karar verilmiştir. En önemli nokta ise

taraflarının Türkiye ve Yunanistan arasında bir temasın gerçekleşmesi durumunda çareler bulunması gerektiğidir (CSTD, D:1, C:21, B:91, T:3, O:1, 1964, 4 Eylül: 575-576).

25 Aralık 1963'te Rumlar tarafından yapılan katliamlar ve artan baskılar sonrası Türkiye'nin dış politikasında Kıbrıs ehemmiyetli bir konumda yer almıştır. Türkiye'nin adaya çıkartma yapacağı Amerika tarafından duyulunca bu olası çıkarmaya tepki verilmiştir. Amerika Başkanı Johnson'ın 5 Haziran 1964 tarihli mektupta; Türkiye tarafından Kıbrıs'a yönelik yapılacak olası bir müdahalede SSCB tarafından Türkiye aleyhine gerçekleştirilecek harekât durumunda dostlarına Türkiye'nin korumasına yönelik düşünme fırsatı vermediğini ifade etmiştir. Mektup, NATO tarafından Türkiye'nin korunmasının garanti edilmediği ve ABD silahlarının bu harekât sırasında kullanılamayacağı şeklinde devam etmiştir. Türkiye tarafından bilinen 1947 senesine ait anlaşma Johnson mektubunda hatırlatılmıştır. Mektubu, 13 Haziran 1964'te Başbakan İnönü yanıtlamıştır. Adaya yapılacak çıkarmanın şimdilik ertelendiğini fakat Türkiye'nin ada üzerinde bulunan garantörlük haklarının devam ettiği vurgulanmıştır. Türk tarafının mektuba verilen cevabında mektubun hem yazılış tarzı hem de içerik olarak hayal kırıklığı yaşatan bir nitelik taşıdığı belirtilmiştir. Adada büyük haksızlıkların, zulümlerin yapılmakta olduğunu ve hukuk çerçevesine uygun olası bir müdahalenin mevzubahis olacağı net şekilde belirtmiştir. Türkiye tarafından 21 Haziran 1964'te adaya çıkarma yapılacağı ilan edilmiştir. 1964 yılında İnönü Johnson'la istişare yapmak için ABD'ye gitmiş ve 22 ile 24 Haziran tarihlerinde görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmede meselenin barışçıl yöntemlerle çözülmesi noktasında anlaşmaya varılmıştır. İnönü, Amerika dönüşünde Londra ile Paris'e uğrayarak görüşmeler gerçekleştirmiştir. İngilizlere bu süreçte Türkiye'nin yanında olup olmadığı sorulmuştur. İngilizler Kıbrıs'taki üslerine saldırı olmaması gerektiğine dikkat çekerken, yapılacak olan harekâta olumlu yaklaşmadığını belli etmiştir. Fransız Cumhurbaşkanı De Gaulle'nin Enosis yanlısı bir tavır sergilediği görülmüştür. Türkiye, bu süreçte adada devam eden mezalim ve Rumlar tarafından yapılan büyük baskılar karşısında tek başına kaldığını bir kez daha anlamıştır. (Yalçın, 2023, 15 Mayıs).

Kıbrıs meselesi için Temmuz 1964'te Cenevre'de Acheson ve garantör devletler arasında görüşmeler başlamıştır. Planda Türkiye'ye Kapraz Yarımadası içinde egemen bir alan verilmesi ve Türk toplumunu yoğun yaşadığı bölgelerin birkaçında özerk Türk idarelerinin kurulma önerisi sunulmuştur (Yalçın, 2023, 15 Mayıs).

Cenevre’de Acheson’la üç görüşme gerçekleştirilmiştir. İlki 11 Temmuz, ikincisi 12 Temmuz ve son görüşme 14 Temmuz 1964 günüdür. 14 Temmuz görüşmeleri de dahil diğer tüm toplantılara askeri danışman Tuğgeneral Turgut Sunalp’de katılmıştır. Yunanistan’la yaptığı görüşmelerde Acheson, Kapkas adasının kuzey bölümünde Türklere güvenli bir alan verilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Nihat Erim ise Kapkaz yarımadası teklifinin Ankara için hayal kırıklığına sebep olduğunu vurgulamıştır. Sunalp dört madde olarak sunulan teklifin Türk ihtiyaçları için yetersizliğini sıralamıştır (Erim, t.y. :349-350).

- a) Yarımada yeterince asker yığmasına yetmeyecek kadar dardır.
- b) Savunma olanağı sağlayacak kritik arazi parçalarına sahip değildir.
- c) Savunmada manevra için yeterli saha yoktur.
- d) Hiçbir limana ve hava meydanı olabilecek sahaya malik değildir (Erim, t.y. :349-350).

Ada’nın stratejik açıdan değerlendirmesi yapıldığında bizim için ihtiyaç sadece üs kurmak değildir. Kıbrıs adasında güvenliğimize yönelik tehdit oluşturacak durumlar ortaya çıktığında, güvenliğin sağlanması noktasında önemli olduğunu vurgulamıştır (Erim, t.y. :349-350). 1964 yılı 15 Temmuz’da ABD başka bir çözüm planı sunmuştur (İsmail, 1998: 105).

Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak görüşmeler için önlemler arama yoluna gidilmiştir. Yapılan gezinin ABD’nin ardından Londra ile Paris’te ortaya çıkan evreleri ise genel olarak anlaşmaların geçerli olduğunu ve hızlı şekilde çözüm bulunması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. İki ülkeyi bir araya getirme noktasında sorunlar yaşanmıştır. Sonunda ise BM arabuluculuğunda Cenevre’de müzakereler gerçekleştirilmiştir. Müzakereler “Yüksek Meclis Dışişleri Komisyonu Başkanı” ve meclisin onayıyla ada sorununu BM huzurunda takip etmekle görevli Prof. Nihat Erim’in katılımıyla Cenevre’de açılmıştır. Askeri konularda müşavir General Turgut Sunalp kendisine eşlik etmiştir. Temmuz ayı ortası BM’de iki hükümeti bir araya getirmeye uğraşan Amerikalı seçkin devlet adamı Acheson’la yapılan görüşmelerde anlaşma ihtimali ortaya çıkmış ve çözüm yazılı şekilde delegemize teslim edilmiştir. Erim teklifi de alarak 16 Temmuz 1964’te Ankara’ya dönmüş ve teklif Bakanlar Kurulunda görülmüştür. Teklif anlaşma olarak kabul edilmiş sonrasında Cenevre’ye heyet gönderilmiştir. 20 Temmuz’dan sonra müzakere zemininde görüşmeler sürmüştür. Kıbrıs idaresi, zor kullanarak Türk cemaatin yaşama hakkını elinden almak istemektedir (CSTD, D:1, C:21, B:91, T:3, O:1, 1964, 4 Eylül: 575-576).

7 ve 10 Ağustos 1964'te Rum saldırılarına karşı Türk jetleri, ada üzerinde uçuşlar gerçekleştirmiştir. Yapılan gösteri uçuşları sonrası Mansura ve Erenköy'de Rum saldırıları devam edince Rumların birliklerine ve mevzilerine saldırılar düzenlenmiştir. Hükümet tarafından sunulan bildiride: Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin adada Kıbrıslı Rumların imha hareketlerini durduramayacağı açıklanmıştır. Harekât alanı, Erenköy ile Mansura olan ada Türklerin haklarının ve güvenliğinin temini gayesiyle Garanti Antlaşması kapsamında bu bölgeye bombardıman yapıldığı ifade edilmiştir (Sarica vd., 1975: 81-82).

Kruçef ve Johnson çarpışmaların sonlandırılmasını istemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin hem Türkiye'den hem de Makarios'tan ateşkes isteği kararıyla:

- 1- Süreçle ilgisi bulunan devletlerin hemen ateşkes yapmaları
- 2- İlgili tarafların güvenlik ve barışın tespiti amacıyla Birleşmiş Milletlerle iş birliği yapmaları
- 3- İlgili bütün devletlerin durumu daha da ciddileştirecek hareketlerden kaçınmaları önerilmiştir (Sarica vd., 1975: 81-82).

Acheson Planında ilaveten Adada Rum ve Yunan yönetiminde kalacak kısımda yaşayacak Türk toplumu için “Mahalli self government” ya da “Mahalli self administration” bölge önerileri de bulunmaktadır (Hürriyet Gazetesi, 1964, 31 Ağustos).

Görüşmeler sürerken adada Rum eylemlerinde artış görülmüştür. Rumların adada yaptığı fecaat karşısında Türkiye tarafından 8 Ağustos 1964'te otuz altı uçakla 9 Ağustos 1964'te ise altmış dört uçakla yani toplamda yüz Türk savaş jetiyle hava harekâtı düzenlenmiştir. Harekât sırasında Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel'in uçağı düşürülmüştür. Sağ kurtulan pilotu Rumlar ele geçirerek işkencelerle şehit etmiştir. Basında, Rumların bir taraftan havadan kuşatıldığı diğer taraftan da Türk Deniz Kuvvetlerinin otuz gemisinin Akdeniz'e açıldığı yönünde haberler yer almıştır. Gelişmeler sonrası adada yaşanan olaylar Türkiye'nin endişelerinin artmasına sebep olmuştur. Planda Türkiye lehinde değişiklikler yapılmasına rağmen plan Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. Türkiye tarafından öne sürülen federasyon düşüncesi de görüşmelerde reddedilmiştir (Yalçın, 2023, 15 Mayıs).

Dean Acheson tarafından ortaya atılan I. Acheson Planı başarısız olmuştur. 8 Ağustos 1964'te Türkiye'nin Erenköy'e yaptığı hava harekâtı, 20 Ağustos 1964'te yeni planın sunulmasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Mr. Jhonsun'ın ilettiği yeni öneri Acheson tarafından taraflara sunulmuştur. Öneride kuzey ve güney yönlü çizilecek olan çizginin doğu bölümünde yer alan bölgenin Türkiye'ye elli yıllık bir süre için üs olarak kiraya verileceği ifade edilmiştir. Bu öneri Erim tarafından kabul edilmemiş ve Ankara tarafından da kabul edilmeyeceği ifade etmiştir (Erim, t.y. :399).

Türkiye'ye elli yıl kira ile üs verilmesinden daha ziyade bu teklifin kaldırılıp mülkiyeti ve hükümlerini kendilerine ait olacak ve ayrılmaz bir parçası sayılacak ilkesinde ısrarcı olmuştur. Nihat Erim tarafından verilen ilk talimatta bu şekildedir. Teklifleri 22 Ağustos 1964'te ABD büyükelçisi resmi olarak tevdi etmiştir. Süreç içerisinde mülkiyet ve kira bağlamlarında ihtilaf yaşanmıştır. Verilen talimattan bir gün sonra ABD büyükelçisi tekrar gelmiştir. İtirazlara cevaplarıyla birlikte tekliflerinde ısrarlı olduklarını bildirmişlerdir. Net şekilde kabul edilmesinin imkânsız olduğu belirtilmiştir. Daha sonra tekrar ABD'den bir cevap gelmiştir. ABD, Türkiye ile Yunanistan'ın tekliflerini kabul edilmemesi üzerine Cenevre'deki çalışmalarına ara vermiş olduğu bildirmiştir. Acheson'a bir davette bulunulmuş konunun kendisiyle istişare edileceği bildirilmiştir. Acheson'ın yaptığı umutlu temaslar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Acheson Adnan Menderes'in tabir ettiği şekliyle dünyanın en kuvvetli devletini temsil etmiş fakat "bir kasaba papazı tarafından baltalanmış ve başarısızlığa uğratılmıştır. Acheson, uzun yıllar Dışişleri Bakanlığı vazifesi yürütmüştür. Yetenekli ve deneyimli olan diplomatın bu yenilgisi hayal kırıklığına sebep olmuştur. Londra'ya Washington'dan dönerken uğramış ve üst düzey temaslar gerçekleştirmiştir. Makarios ile ilgili şu sözleri dikkat çekmiştir (Gazioğlu, 2007: 545).

"Makarios, azami zorluk ve sorun yaratma uğraşı içindedir ve gerçek olan şudur ki, asla çözüme ilgi duymamaktadır. Papandreu ise, Makarios üzerinde gerçek bir etki yapma yeteneğine sahip değildir. Türklere gelince, onlar o kadar bozgun ve o kadar çok boşa uğraştıkları inancı içindedirler ki, en kötü bir sonuçla karşılaşmak tehlikesi vardır. Bu da Türkiye'yi kaybetmek pahasına Kıbrıs'ı kurtarmak demektir." (Gazioğlu, 2007: 545).

Nihat Erim tarafından Acheson'a Yunanistan'ın son ABD önerisine cevaplarının ne olduğunu yönünde bir soru sorulmuştur. Acheson'dan Atina tarafının da çözüm önerisini kabul etmediği yönünde cevap almıştır (Erim, t.y.: 410).

Başbakan İsmet İnönü, Millet Meclisinde genel görüşme sırasındaki konuşmasında:

Sorun fiili olarak bizim açımızdan her zaman şikâyet süjesi olarak kendini göstermiştir. BM kuvvetleri ve kararları bizim arzuladığımız derece talep ve ızdıraplarımıza faydalı olamamıştır. Nedenlerini hükümet kusurunda arıyorsak bu durum iç politikanın iğnelenmesi olacaktır. Sorununa haksız teşhis konulmasına sebep olacak ve doğal olarak yargılamayı yanlış bir yola sürükleyecektir. BM ve güçlerine istenilenin yaptırılması mümkün olan bir durum değildir. Bu konuda konuşmak faydalı değildir.

İçerisinde yer bulduğumuz süreçte hukukun dışındaki faaliyetlerine karşın BM'nin tüm imkanlarından faydalanmanın yollarını arama ve bulma çabası içindeyiz demıştır (Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi, Sayı 2, 1964, Ekim: 61).

Plan, Kıbrıs adasının bölünmesini öngören, Amerikalılar ve İngilizler tarafından tasarlanan toplumlararası çatışmalar patlak verdiğinde sunulmuştur. Kapkaz ve Meis'in Türkiye'ye bırakılması ve adanın tümünde Türk toplumuna ait yarı bağımsız bölgeler kurulması planlanmıştır. Rum tarafında ada Türklerine tanınması planlanan geniş hakların korunmasına yönelik yabancı komiserler atanması şartıyla adanın Yunanistan'a bağlanması önerilmektedir. Yapılan planda adanın büyük bir kısmını Türkiye'ye devreden ve ada Türklerine ülke içinde mikro ülke yaratmaya kadar giden idari haklar tanınmaktadır. Plan, İngiltere'nin zaten hali hazırda elinde tuttuğu yüzde üçlük bölümü korumasına izin verirken adadaki Yunan egemenliğinin de net bir şekilde kısıtlanmasına sebep olmuştur. Plan o kadar işlevsizdi ki sonucun 1974'te Türkiye tarafından dayatılan çatışma ile bölünmeye sebep olacağını kimse hayal dahi edemezdi. Planı Kıbrıs ile Yunanistan reddederken Türkiye açıkça ifade etmese de onaylamamıştır. Daha sonra Acheson göstermelik ikinci Acheson Planı'nı sunarken Amerika'nın planla ilgili baskılarının olmadığı ifade edilmiştir. Türkiye planın kabul edilemeyeceğini hemen bildirmiştir. Planda öne çıkan önerilerin karmaşıklığından ziyade Amerika'nın 1964 yılında ada için en uygun uyuşmazlık çözümünün bir nevi taksim olduğu kararını vermesidir. Sonraki süreçte de ABD çalışmalarını bu yönde sürdürmüştür (Kimon, 2020, 25 Temmuz).

Dışışleri Bakanı Feridun Cemal Erkin dönemi yoğun ve stresli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin garantörlük vasfını her daim kullanacağını ifade etmiştir. Türkiye'nin adaya yönelik müdahalesi ABD tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Sovyetlerin soruna dahil olmak istemesi ABD'de tedirginlik yaratmıştır. Johnson mektubu sonrası neredeyse Türkiye ile Amerika ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Erkin hem meclis hem kamuoyuna sürekli bilgi vermiş iktidar ve muhalefeti ortak paydada buluşturmaya çalışmıştır (Karakoç ve Olkun, 2020: 2328).

İki darbe arası dönemde Türk dış politikasının en yoğun gündemi Kıbrıs sorunudur. 1964'te ABD'den gelen Johnson mektubu Türkiye ile ABD ilişkilerine darbe indirmiştir. Türkiye'nin uluslararası alanda yalnız bırakıldığını gözler önüne sermiştir (Kasapsaraçoğlu, 2021: 285).

Johnson mektubu sonrası yaşanan dönem Türk dış politikasında yaşanan en kritik

dönemdir. Ülkemiz çok yönlü bir politika izlemiş mektup sonrası Sovyetler Birliği ve 3. dünya devletleriyle bağlantılarını tekrar değerlendirme fırsatı bulmuştur (İlyas, 2015: 163).

Johnson'ın gönderdiği mektup özelde ABD ile olan ilişkilerimizi genelde ise dış politikamızı uzun bir dönem meşgul etmiştir. Mektup içeriğinde SSCB saldırıları karşısında savunmasız bırakılacağımızın ifade edilmiştir. NATO'nun güvenliğimizi ne oranda sağlıyor olduğu sorusu kamuoyunda tartışmaya açmıştır. TSK silahlarının ABD kaynaklarından temin edilmesinin ne kadar olumsuz bir sonuca sebep olduğu ortaya çıkmıştır (Oran, 2008: 689).

Adalet Partisi (AP) tarafından 1965'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda onaylanan 2077 sayılı karar, ada Rumları ve Yunanistan'ın düşünceleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. AP iktidarının karşı karşıya kaldığı ilk dış politik sorun olarak kendini göstermektedir. Sovyetler Birliği ile Bağlantısızlar gözetiminde gerçekleşen girişimlerde Türkiye uluslararası alanda büyük başarısızlığa uğramıştır. Alınan BM kararı kamuoyunda büyük tepkilere sebep olmuştur. 27 Aralık 1965'te meclis genel görüşmeleri başlatmış ve AP ile CHP tarafından iki öneri verilmiştir. Adalet Patisi “Türk umumî efkârının, Kıbrıs davasının geçirmiş olduğu safhalar ve varılmış olan merhale ve sebepleri hakkında bilgi sahibi olabilmesini ve milletvekillerinin düşünce ve kanaatlerini ifade edebilmeleri” amacıyla genel görüşme talep ederken, CHP “Birleşmiş Milletler Asamblesi'nde Kıbrıs davası için son alınan karar karşısında, Millet Meclisi'nin aydınlanmasına ve milli menfaatlere uygun tedbirlerin ortaya imkân vermek üzere” genel görüşme talebinde bulunmuştur (Fırat, 1997: 207-208). AP, BM'de alınan kararda sadece Ürgüplü hükümetinin sorumlu olmadığını kendisinin de sürece dahil olduğunu ortaya koymuştur. Önerge başlığında ortaya çıkan sonucun sürecin başından beri izlenmekte olan Kıbrıs politikasının bir sonucu olduğu ortaya çıkmaktadır (Fırat, 1997: 208).

1960-1974 yılları arası yaşanan gelişmeler Kıbrıs meselesine bakış açısını şekillendirmiştir. Önceki süreçte mevcut konjonktürün uygun olmaması ve altta açıklanan sebepler müdahalenin seyrini etkilemiştir. Sonrasında ise uygun ortam oluşturulmuş ve müdahale gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs adası eski bir geçmişe sahip ve Türkiye açısından jeopolitik önem arz etmektedir. Adada var olan toplumlardan biri olan Yunanistan'ın adayı kendi topraklarına katma çabaları günümüze kadar gelen sorunun başlangıcı olmuştur (Demir, 2005: 347-367).

Yapılan toplumlararası görüşmelerde “çözumsuzlük çözümünü” kabullenen

Denktaş, nihai olarak çözüm yoluna yaklaştıkça zaman kazanma amacıyla tavır değiştirmiştir. Ada Türklerinin farklı idarelerini örgütleme yoluna giderek statükoyu ada Rumlarına kabul ettirmeye çalışmıştır (Fırat, 1997: 228-229).

Kâğıt üzerinde resmi bir dayanağı olmasa da Acheson Planı'nın Amerikan Dışışleri ile hükümetinin bilgisi ışığında hazırlanan bir karar olduğu bilinmektedir. Büyükelçi Mr. Jearnegan, Acheson'un yanında yer almıştır. Acheson, Amerika'da Dışışleri Bakanlığı görevi yürütmüş ve NATO'da önemli hizmetleri bulunmuş bir devlet görevlisidir (Erim, t.y.: 352).

Hatıpler tarafından aynı konuyla ilgili olarak taksim fikri, federasyon ile I. Acheson planı arasında sıkışan hükümetin hem bocaladığı hem de kesin bir hedef belirleyemediği ortaya koyulmuştur. Aslında hatıplerin hedeflerinin belli olduğu ifade edilmiştir. Londra ve Zürih Anlaşmalarıyla kazanılan haklar ve uygulanmasının sonuçları değerlendirilmiştir. Amaç Kıbrıs Türk cemaatinin hak ve varlığının korunması ile Türkiye'nin güvenliğinin temin edilmesidir. Sadece bu hedefin yerine getirilmesi için düşünülmüş bir formülün yeterli olacağı ifade edilmiştir. Ortaya konulacak olan formülün kesin bir çözüm yolu niteliğinde olması gerekmektedir. Garantiler ile ulusun içte ve dışta ortaya çıkabilecek yeni krizlerden korunması, kuşkusuz olarak ulusun ve TBMM'nin en önemli isteğidir (Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:2, 1964, Ekim: 70).

Cenevre'de yapılan konferans önemli bir noktayı gözler önüne sermiştir. ABD tarafından baskı uygulanan Türkiye ve Yunanistan'ın uzlaşma için çaba göstermesine rağmen son sözün Kıbrıs Cumhuriyeti'nde olduğu ortaya çıkmıştır. Çözüm sürecinde onayı olmadan hiçbir sonuca varılamayacağı görülmüştür. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hem Türkiye hem de Yunanistan'dan bağımsız bir iç ve dış politika seyrine sahip olduğu görülmektedir. Süreç içerisinde NATO'nun Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan denetimi altında bir yönetim şekline sahip olmasını istemediği görülmektedir (Fırat, 1997: 137-138).

Süreçte Acheson, Türkiye'nin terk edilmişlik duygusu içinde olduğunu dile getirmiştir. Sürecin atlatılması ve Kıbrıs'ta askeri birlik değişimi sırasında hukuki hakların korunmasının İngiltere, Türkiye ile Yunanistan'ın yanında ABD'nin de destekleriyle çözülmesi gereken bir durum olduğunun altı çizilmiştir (Gazioğlu, 2007: 545). (Ek 24'te ABD Özel Temsilcisi Dean Acheson tarafından sunulan haritaya yer verilmiştir.)

2.11.1. I. Dean Acheson Plan İçeriği

Dean Acheson tarafından ortaya atılan ilk planın kapsamında şu bilgiler yer almıştır. Türkiye'ye Kıbrıs'ın Karpaz Yarımadası'nda Türkiye egemenliğinde ve ada yüzölçümünün %5'i kadar bir s verilecektir. Bu teklife karşılık adanın Yunanistan'la birleşmesine razı olması ve Enosis'i gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Türkiye'nin güvenlik kaygılarına karşılık meis adanın verilmesi düşünülmüştür. Ada Türk toplumuna Lozan'da öngörülen azınlık haklarının verilmesi planlanmıştır. Plan Makarios tarafından adı konulmamış taksim olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Yunanistan'ın karşı teklifleri kendini göstermiştir. Türkler, "El- Greco burnunda 32 km karelik" bir alanın yirmi beş ile otuz yıl süreli verilmesi ve azınlık hakları teklifini reddetmiştir (İsmail, 1992: 188-190). (Ek 12'de 1963 tarihli I. ABD zel Temsilcisi Dean Acheson Plan içeriğine yer verilmiştir).

2.11.2. II. Dean Acheson Plan İçeriği

ABD, arabulucusu Dean Acheson, Cenevre'de Kıbrıs sorunun zmne yönelik yeni bir plan teklifinde bulunmuştur. Karpaz Yarımadası batı sınırının yani Komi Kebir'in batısında (iki millik) bir hat çekilmesi (kuzey ve güney yönlü) planlanmıştır. Türkiye hattın doğusunda bulunan alanda elli senelik bir süre için askeri s bulundurabilecek ve Magosa limanından serbestçe faydalanabilecektir. Yunanistan Hükümeti'nin ada toplumlarına Lozan Anlaşması ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de dahil azınlık ve insan hakları noktasında sağlam teminat vermesi düşünülmüştür. Ada 8 kaymakamlık bölgesine (2'si daima Türk) ayrılacaktır. Bölgelerde idari memurlar arasında önemli miktarda Türklerle yer verilecektir. Lefkoşa'da vali yanı sıra yüksek dereceye sahip bir Türk memur ve yeterli sayıda kendisine bağlı memur bulunacaktır. Türk işleri idarecisi unvanı taşıyan yüksek dereceli memur, adadaki Türk toplumunun haklarının ve refahının sağlanıp sağlanmadığını kontrol edecektir. Gerekirse bu konularla ilgili vali ve Atina Hükümeti yanında gerekli durumlarda uluslararası komisere de başvuru yapabilecektir. Ankara ve Atina Hükümetlerinin uygun görmesi durumunda BM ya da farklı bir uluslararası makamın adada yüksek komiser bulundurabileceği ifade edilmiştir. Görevi ada Türklerinin haklarının ihlal edilip edilmediğini gözlemlemektir. Gerekli durumlarda Yunanistan idari güçlerine onların are olamadığı durumlarda ise uluslararası bir makama bildirecektir. Ada Türk toplumu için ayrı bir medeni kanun çıkarılacak ve mahkemelere ilk olarak Türk hakimler bakacaktır (Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi, 1964, 20 Ağustos: 7-8).

Adada İngilizler üniter bir Kıbrıs devleti meydana getirilmesi, farklı bölgelerde Türk ve Rum toplumlarına federe devlet kurma, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına son verilip adanın Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşımını öngörmektedir. Enosis'in gerçekleştirilmesinin planlandığını da net şekilde gözler önüne sermektedir. Bu çözüm arayışının ada Türklerinin Kıbrıs'tan ayrılması sonucu da ortaya çıkabilecek bir durum olduğu vurgulanmıştır (Gazioğlu, 2007: 297). (Ek 13'te 1964 tarihli II. ABD Özel Temsilcisi Dean Acheson Plan içeriğine yer verilmiştir).

2.12. NATO BAŞKOMUTANI LYMAN LOUIS LEMNITZER PLANI (1964)

Dwight Eisenhower'dan sonra Lyman Lemnitzer Genelkurmay Başkanlığı vazifesine atanmıştır. 1963'te ise Başkan Kennedy kendisini NATO başkomutanlığı görevine seçmiştir. Görev süresi içerisinde Kıbrıs adasının mülkiyeti bağlamında Türkiye ve Yunanistan anlaşmazlığı da dahil çok fazla siyasi problemle ilgilenmiştir (Pennsylvania Center for the Book, t.y.).

Kıbrıs'ta 1964 yılı aralık ayının bitimine doğru başlayan saldırılar sürerken İngiltere yüklendiği vazifesini eldeki güçlerle sürdüremeyeceğini ve polis görevini ifa edemeyeceğini vurgulamıştır. Ortaya çıkan olaylarda adada can ve mal güvenliğinin tehlikeye girmesi üzerine huzurun sağlanması için NATO üyesi ülkeler adaya barış gücü gönderme girişimlerinde bulunmuştur. Türkiye ve İngiltere'nin talebi üzerine süje NATO'da görüşülmüştür. Halihazırda 2.500 İngiliz askeri adada düzeni sağlamakla görevlendirilmiştir. Üç NATO üyesi devlet ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumu temsilcilerinin bulunduğu ekip 15 Ocak 1964'te Londra Konferans'ında toplanmıştır. Gizli şekilde çalışmaları yürütülen konferansta Türkiye, toplumların fiziksel ayrım sağlayacağı bir çözüm arayışı içindeyken, Yunanistan üniter bağımsız bir ülke tezini savunmuştur. Görüşmeler 21 ile 22 Ocak 1964'te anlaşmaya varılamaması üzerine kesintiye uğramıştır. Daha sonra İngiltere 24 Ocak 1964'te barış ve güvenliğin tesisini NATO üyesi ülkelerin oluşturduğu barış gücüne devretme önerisinde bulunmuştur. Fakat Rum toplumu sorunun BM bünyesinde değerlendirilmesini istemiştir. Sonrasında ise 28 Ocak 1964'te adaya BM Barış Gücü gönderilmesine rızası bulunduğunu BM Genel Sekreteri'ne bildirmiştir. Bunun üzerine Türkiye çağrı yapmış ve ABD konuyla ilgili İngiltere'yle ortaklaşa bir plan ortaya koymuştur. NATO Barış Gücü'ne yönelik 31 Ocak'ta sunulan İngiltere ve ABD ortak planıdır (İsmail, 1992: 318-319).

31 Ocak 1964'te Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik Lemnitzer Planı öne sürülmüştür. Planı, Türkiye ile Yunanistan 1 Şubat 1964'te, ada Türkleri 2 Şubat 1964'te

onaylamıştır. Gönderilecek kuvvetlerin NATO askerlerinden meydana gelmemesi BM'nin uygun bulması gerekmektedir. NATO'nun tekelinde olmayan biçimde değiştirilen ve ABD Dışışleri Bakanı George Ball'ın öne sürdüğü bu planı Makarios kabul etmemiştir. Yapılan plandan başarılı bir sonuç elde edilememiştir (İsmail, 1992: 319-320).

Cumhurbaşkanı, General Lemnitzer'in Türkleri ve Rumları adaya girmeme konusunda uyardığını söylemiştir. Dünyanın birçok yerinde çok fazla sorunla karşı karşıya kalındığını ne kendilerinin çekileceğini ne de başkalarından böyle bir beklentileri olduğunu dile getirmiştir. İnönü'ye General Lemnitzer hissettiklerini ifade etmelidir. George Ball ise Lemnitzer'in aracısız olarak Türk ordusuyla görüşmesi gerektiği belirtmiştir. Çünkü tam olarak ordu kontrolünün İnönü'de olmayabileceğini ileri sürmüştür (Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey- Office of the Historian, t.y. :7).

ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı George Ball, Türk askeri kuvvetlerinin 2 veya 3 günlük bir süre içerisinde harekete geçebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Türk tarafından adaya yapılacak olan müdahalede önceden kendilerine danışılacağı yönünde söz verilmiştir. Fakat ada Türk toplumuna yönelik bir katliamın ortaya çıkması halinde Türk askeri kuvvetleri derhal harekete geçebilecektir. Türkiye'de sivil idarenin güçsüz olması orduyu da zora sokabilecektir. Konuyu bu süreç içerisinde Cumhurbaşkanı Makarios tek olarak BMGK'ya götürülebilecektir. Bu bağlamda şiddetli çatışmalar ortaya çıkmadığı sürece ya da Türkiye tarafından ordu müdahalesi gerçekleşmediği sürece konseyden önemli bir sonuç çıkmasından şüphe duyulmamaktadır. Büyükelçi David K. E. Bruce'nin açıklamasına göre İngiltere'nin adadaki sorunu Malezya'da yaşanan krizinden çok daha mühim bir mevzudur. Kıbrıs adasında yaşanan barışın korunmasına yönelik çalışmalar yapılırken yaşanan büyük acılar hatırlatılmıştır. Adanın savunması niyetiyle kullanılacak 2 büyük üs bulunmaktadır. Fakat bu üsler haricinde iç çatışmaların ortaya çıkması ve sürecin üstesinden gelinemeyecek bir hal alması durumunda plan üslerdeki kuvvetleri geri çekerek beklemektir. Lakin adaya İngiltere tarafından çok sayıda takviye asker gönderilirse muhafazakâr taraf, seçim zamanı İşçi Partisi taraftarlarının ciddi saldırısına uğrayacaklarının farkındadır. İngiltere adadan çekilmesi öncesi sömürge yanlısı bir güçtür. Bu sebepten ötürü adanın geçmişte kendilerine ait olduğu konusunda hassastır (Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey- Office of the Historian, t.y.).

Görüşmeleri Londra'da başlamış olan ve ABD'nin girişimleri sonucu ortaya çıkan

plan, Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Rumların reddetmesiyle sonuçsuz kalmıştır. şubat ayı sonunda Kıbrıs'ta yaşayan toplumlar arasında çatışmaların yeniden artmasına sebep olmuştur (Gülen, 2012: 402).

Türkiye adada yaşayan Türk azınlığının kötü durumunun reklamını yapmak istemektedir. En iyi yolun İşkenderun limanına çok miktarda asker çıkarmak olduğunu bilmektedir. Bu amaçla devriyeye birkaç geminin çıkartılmasının ve Ankara'dan olayları kışkırtacak birinin bulunup konuşturulması yolu çoktan öğrenilmiştir. Sonuç olarak adanın işgal edilebileceği korkusu adada yaşayan Rum toplumunun harekete geçmesine sebep olmuştur. Tüm batı başkentlerinde diplomatik girişimler hız kazanmıştır. Yaşanan korku Makarios'un 30 bin kişiden oluşan i muhafızları vazifeye çağırmasına sebep olmuştur. Ayrıca Lemnitzer'in Ankara'ya gitmesine ve Başkan Johnson'unda soruna dahil olmasına sebep olmuştur. Makarios, on dokuz ile yirmi bir yaş arası bütün gençlerin askere çağırılması yönünde karar almıştır. Bununla da yetinilmemiş Sovyetler ya da Amerika'dan ağır silahların alınmasına başlanacağı şeklindeki tehditlerle adada yaşayan Türk toplumunun çaresizliğine dikkat çekmiştir. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük, Makarios'a geçen haftanın ilk günlerinde Rum toplumu Türk toplumundan ayıran ve geniş güvenlik önlemleri altında korunan “Yeşil Hat” üzerinde bir konferans teklifinde bulunmuştur. Fakat bu teklif Makarios tarafından net bir şekilde reddedilmiştir. Bu durum adada yaşayan Türk toplumunun öfkesinin alevlenmesine sebep olmuştur. Ankara'nın tepkisine sebep olan durum sonrası İşkenderun ani şekilde askerle doldurulmuştur. Başbakan İsmet İnönü'nün radyoda söylediği şu sözler dikkat çekmiştir: “Kararımız kesindir. Kıbrıslı Türklerin geleceği için sarsılmaz bir güvenlik sağlamak zorundayız.” Daha sonra birkaç saatlik süre içerisinde Türkiye üst düzeydeki askerleri ile telaşlı bir şekilde toplanan Lemnitzer, taraflara ılımlılık çağırısı yapmıştır. Johnson ise NATO müttefiki olan Türkiye ile Yunanistan'ın arasında ortaya çıkabilecek bir savaş durumundan tedirgin olmuştur. İnönü'ye ivedi şekilde bireysel bir mesaj atarak ılımlı davranış sergilenmesini istemiş ve Kıbrıs'la ilgili karmaşanın özölmesi için Amerika'ya çağırmıştır. İstek “güncel olayların baskısı” sebebiyle İnönü tarafından reddedilmiştir. Fakat bir Türk sözcüsü işgale yönelik tehdidin “şimdilik” bittiğini açıklamıştır (Time, 1964, 12 Haziran).

2.12.1. Lyman Louis Lemnitzer Plan İçeriği

Lyman Louis Lemnitzer'in yaptığı yoğun temaslar sonucunda bu plan ortaya çıkmıştır. Planda on bin kişinin altında olmayacak şekilde isteğe bağlı NATO

kuvvetlerinden bir birlik oluşturulacaktır. Bin iki yüz kişiden oluşan ABD birliği, ada toplumları birlikleri ve siyasi açıdan Londra’da ilgili devletlerin temsilcileri tarafından oluşturulacak heyet idaresinde olacaktır. Oluşturulan ortak birlik İngiliz general idaresinde bulunacaktır. NATO üyesi üç garantör ülkeye tek yanlı müdahalede bulunma sorumluluğu yüklenecektir. NATO içerisinde başka bir ülkeden de arabulucu seçilecektir. Plan Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilmiş fakat Makarios tarafından reddedilmiştir (İsmail, 1992: 319). (Ek 14’te 1964 tarihli NATO Başkomutanı Lyman Louis Lemnitzer Planına yer verilmiştir).

2.13. EKVATOR ESKİ CUMHURBAŞKANI DR. GALO PLAZA LASSO PLANI (RAPORU) (1965)

1960 ile 1965 yılları arası dönemde Kıbrıs sorununa yönelik bir değerlendirme yapıldığında Türkiye’nin sancılı bir geçiş dönemi içerisinde bulunduğu görülmektedir. Hem muhalefet hem de kamuoyunun baskıları altında kalınmış ve teknik açıdan hazırlığı olmayan ordusuyla olaylardan uzak durulmuştur. İttifakların sürekliliğine özen gösteren bir tutum içerisinde olduğunu görülmektedir. Statükonun korunması yönünde büyük bir çaba harcamıştır (Fırat, t.y.).

Rumlar adada üniter bir devlet yapısı gerektiğini, İttifak ve Garanti Anlaşmalarının kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Türklere bu mevzularda muhtariyet verilmesinin yanı sıra azınlık hakları tanınmasını istemektedirler. Kendilerine ise Enosis’e ulaşmayı kolaylaştıracak self determinasyon hakkı tanınması talepleri bulunmaktadır. Türkler 1960 anlaşmalarıyla kurulan sisteme coğrafi temel sağlanmasını amaçlayarak, resmi şekilde ilk defa coğrafi federasyon teklifinde bulunmuştur. Öneriye göre Lefkoşa merkeze Yayla köyünden başlayan ardından Mağusa’ya kadar çekilecek bir hatla ayrılması planlanan ve 1048 mil kare alanın yani %38’lik (Ada yüzölçümünün) bir alanın kuzeyinin Türk halkına bırakılması gerekmektedir. Çözümü her yerden 10.000 ailenin göçü ile mümkündür. Taraflar (iki halk) kendi sınırları içerisinde federe devlet yetkisinde bulunmayacak bütün savlarda muhtariyeti taşımali ve anavatanları ile ilişki içinde bulunmalıdır. Müdafaa, dış işleri, gümrük, federal bütçe, bankacılık, ticaret, para basımın da ölçü ile standart sapma, yurttaşlık, posta-telekomünikasyon ile işlemlerinde yasama ve yargı yetkileri gibi alanların federe devlet yetkisinde bulunması amaçlanmıştır. Federe yasama organında Temsilciler Meclisi üyelerinin %30’unu Türkler %70’ini ise Rumlar oluşturmalı ve eşit sayıda üyelerle temsil olunacak Senato bulunmalıdır. Bakanlar Kurulunda (BK) “70-30” ile polis ve orduda “60-40” oranının saklı(mahfuz) tutulması gerekmektedir. Federe ülkenin diğer bir

ülkeyle birleştirilmesi ile taksim yasaklanmalı, Garanti ve Bağlaşma Anlaşmaları anayasaya bağlı ve ayrılamaz bir bütün olmalıdır. Galo plaza, 26 Mart 1965 yılında düşüncelerinin yer aldığı yazanağı (raporu) hem taraflara sunmuş hem de BM Güvenlik Konseyi'nin önüne getirmiştir. Raporda Plaza'nın Rumların düşüncelerini tesahup ettiğini (benimsemek) adadaki Türk toplumuna azınlık statüsü önerdiğine dikkat çekilmiştir. Yapılacak sözleşmeyi kabul etmeyen Kıbrıs Türklerinin ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne göçü öngörülmüştür. Hem ada Türkleri hem de Türkiye Plaza'nın yetkisini aşacak şekilde hareket ettiğini, rapor yerine öneride bulunduğunu ve arabuluculuk görevinin sonlandığını duyurmuştur. Görülüyor ki federe devlet fikrini ilk defa ortaya atan ve bu fikrin 1965 yılından itibaren arkasında duran Kıbrıs Türkleridir (İsmail, 1998: 106-107).

BM'nin ilk arabuluculuk görevini üstlenen Sakari Severi Tuomioja, Cenevre görüşmelerinin içinden çıkılmaz hale geldiği günlerde sıkıntılı bir süreç yaşamıştır. 16 Ağustos 1964'te kriz geçirmiş ve 9 Eylül 1964'te ani bir şekilde ölümü sonrası Galo Plaza Lasso göreve getirilmiştir (Gazioğlu, 2007: 582). Göreve başladıktan sonra ilk olarak ilgili şehirleri gezmiş daha sonra birkaç defa Makarios'la görüşmüştür. Daha sonra 2 defa Dr. Küçük'le, Ankara'da da bir defa Denктаş ile görüşme gerçekleştirmiştir. 9 Kasım 1964'te ise Washington'da hem ABD Dışışleri Bakanı hem de yardımcısıyla uzun ve ayrıntılı istişarelerde bulunmuştur. Yapılan görüşmelerde yoğun şekilde Enosis tartışmaları yapılmıştır. Süreçteki Türkiye'nin takındığı tutum, Yunanistan'ın çelişkili ve kararsız tavırları, özellikle Eoka örgütü kurucusu Georgios Grivas'ın Kıbrıs'ta darbe yapma ihtimali, tam bağımsızlık süjesi, etkin hale gelen Makarios ve gücü ayrıntılı şekilde incelenmiştir. (Gazioğlu, 2007: 555).

7-9 Ekim 1964 ile 19-21 Kasım 1964 tarihleri arasında Ankara'ya gelen BM adına arabuluculuk görevi üstlenen Galo Plaza, Başbakan, Dışışleri Bakan Yardımcısı, Dışışleri yetkili personeli ve ilgili diğer kişilerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Arabulucuyla yapılan görüşme açık yüreklilik ve anlayış çerçeveleri içerisinde gerçekleşmiştir. Özellikle adanın Türkiye güvenliği açısından ve adadaki Türk toplumu esenliği bakımından ne derece önemli olduğu bağlamında fikir alışverişi yapılmıştır. Ayrıca Rauf Denктаş'ta, Galo Plaza'ya Türk cemaatinin düşünceleri konusunda bilgi vermiştir (Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:3, 1964, Ekim- Aralık: 9).

Arabulucu Ankara'da bulunduğu süre içerisinde gazetecilerin sorularına şu şekilde cevap vermiştir; Kıbrıs adasında 2 toplumun bulunduğunu, adada yapılacak tekliflerin,

görüşlerin ve barışa yönelik girişimlerin bu iki toplum tarafından yapılması gerektiğini vurgulamıştır. BM Genel Sekreteri'ne mart ayı ortalarında bir rapor vereceğini ifade etmiştir. Türk Hükümeti tarafından arabuluculuk görevinin devam etmesinin istendiğini belirtmiştir. Bu davanın Türkiye için milli bir dava olduğunu ayrıca İngiliz üsleri ile ilgili geleceğe yönelik kararların da iki toplum tarafından alınması gerektiğini ifade etmiştir (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:5, 1965, 24 Şubat: 46).

15 Mart 1965'te Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Kıbrıs'la ilgili Hürriyet gazetesi özel demecinde: "Hükümet bu konuda lâzım gelen dikkati göstermektedir. Emrivakilere asla boyun eğilmeyecektir. Kıbrıslı soydaşlarımıza karşı yöneltilecek herhangi bir hareket, derhal mukabelesini görecektir. Bu, böyle bilinmelidir. Bu hususta kararlı olmakla beraber, işin, hukukî, insanî ve sulh esasları içinde hallini de temenni etmekteyim" ifadelerini kullanmıştır (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:6, 1965, Mart: 34-35).

Hükümetin Kıbrıs meselesine yönelik adil ve barışçıl yollarla yürüttüğü olumlu girişimleri mart ayında da devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından gazeteye verilen özel demeç ile Kıbrıs meselesine yönelik "hukukî, İnsanî ve sulh esasları içinde hallini temenni etmekteyim" ifadelerini kullanmıştır. Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ise yapılan meclis görüşmelerinde Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıkların Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini direkt etkilediğini belirtmiştir (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:6, 1965, Mart: 5).

BM Baş Delegatesi olan Orhan Eralp, Galo Plaza ile ilgili BM Genel Sekreteri U Thanta verdiği raporda/vesikada şunlara değinmiştir. Genel Kurul Siyasi Komisyonu, başlaması planlanan Kıbrıs müzakerelerinde Türklerin düşüncesi olarak üyelere şu aktarımlarda bulunmuştur: Bu raporda adada arabuluculuk vazifesi yürüten Galo Plaza'nın yetki sınırları dışına çıktığı, raporunun varsayımlara dayandığı, soruna taraf olanlardan birinin güvenini zedeleyecek şekilde tutum sergilediği gözlerden kaçmamıştır. Ayrıca ada Türkleri ve Türkiye tarafından katıyen kabul edilmeyecek tekliflerin sunulduğu söylenmiştir (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:14, Belge 14, 1965, 23 Kasım: 40).

Orhan Eralp, Plaza tarafından verilen raporun arabuluculuk çabası şeklinde değerlendirilemeyeceği söylemiştir. Arabulucunun görevinin sona erdiğini belirtmiştir. Arabuluculuk raporunun tamamen Makarios yanlısı onun istek ve yönlendirmeleri sonrası ortaya çıkmış bir rapor olduğu görülmektedir. Türkiye ve Türk toplumunun görüşü

alınmamış ve hatalı bir davranış sergilenmiştir. Makarios ile Plaza Kıbrıs Türklerinin azınlık haklarına sahip olabilecekleri “hükümet şekli altında” bağımsız yaşaması yönünde fikir birliğine varmıştır. Antrparantez Makarios ile Plaza, adanın 1960’ta yapılan anlaşma hükümlerinden (bağlayıcı) kurtulması gerektiğini savunmuşlardır. Adanın Türkiye’yle bağlarının kesilmesi bağlamında anlaşmaya varmışlardır. Türk toplumunun esasa değil şekle tabi olan Enosis ayrılık noktasıdır şeklinde yorumu bulunmaktadır. Rum toplumuna Plaza bir süre kendinizi bu istekten uzak tutmalısınız demiştir. Şartlar ortadadır ki Türkiye Hükümeti’nin bu raporu kabul etme gibi bir niyetleri bulunmamaktadır (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:14, Belge:14, 1965, 23 Kasım: 73-74).

7 Ocak 1966’da Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil; Makarios’a Kahire Konferansı başarısının yanında Afrika ülkelerinin durumlarının, adaya yönelik istismar ile Plaza raporunun bir olgu olarak ortada olduğunu ifade etmiştir. Bunları dikkate almak yerine eski düşüncelerin bizi nasıl bir başarıya götüreceği sizin takdiriniz demiştir. BM’ye hangi tezlerle (Taksim/Federasyon) gittiğimizin konuşmalardan anlaşılması imkânsızdır. Fakat Yunan tarafı isteklerini açıkça söylemektedir (CSTD, D:1, C:31, T:5, B:28, O:2, 1966, 7 Ocak: 518).

2.13.1. Galo Plaza Lasso Plan İçeriği

Galo Plaza’nın 26 Mart 1965’te ortaya atılan planında üç nokta öne çıkmaktadır. Devlet yapısı, bağımsızlık/self determinasyon ile dünya barışı ve birey ile azınlıkların korunması şeklindedir. 1963 yılı öncesi sıkıntılı duruma dönülmemesi için çözüm yolları bulunmalı, self determinasyon hakkı tanınmalıdır. 1960 Anlaşmalarının getirdiği yükümlülüklerden kurtulmak gerekmektedir. Adanın federal bir yapıya dönüşmesi engellenmelidir. Çözüm çoğunluk ilkelerine uygun şekilde ele alınmalıdır. Türkler ilk defa coğrafi federasyon teklifinde bulunmuştur. Galo Plaza’nın görev sınırlarını aştığına dikkat çekilmiştir. Üniter ülke sistemi, İttifak ve Garanti Anlaşmalarının sonlandırılması, Türklere azınlık, muhtariyet kendilerine ise Enosis’e kapı açacak self determinasyon talepleri olmuştur (Atun, 2021: 209-211). (Ek 15’te 1965 tarihli Ekvator Eski Cumhurbaşkanı Dr. Galo Plaza Lasso Planına yer verilmiştir).

2.14. ANGLO-SAKSON KANADA (AMERİKAN, İNGİLİZ VE KANADA) PLANI (1978)

Bülent Ecevit, 20 Temmuz 1974’te TBMM gizli oturum tutanaklarında, bizler sorunu silahlı güçlere başvurmadan müzakere eşliğinde çözmek için birçok yola

başvurduk. Yapılabilecekler sınırlıydı bunlar önceki deneyimlerden bilinmekteydi. Çünkü Yunanistan aramızda var olan hiçbir sorunu diyalog eşliğinde müzakere etme yoluna yanaşmamıştı ifadelerini kullanmıştır (Haber Kıbrıs, 2012, 20 Temmuz).

Türkiye'nin son yüz yıllık dış politikası, enternasyonal sistem içerisinde daha dayanıklı bir aktör ortaya çıkarabilecek öğeler içermektedir. Diğer aktörlerle yaşanan problemler ve sistemik baskıların yanı sıra belirsizlik zeminin yarattığı güçlüklerle mücadele etme durumlarında kalınmıştır. Zorlukların kazandırdığı birikimler yüz yıllık proste bütün etkileşimlerine kılavuzluk etmiştir. Yapılan dış politik hamleler Türkiye'nin birikiminin oluşmasına katkı sağlamış ve dış aktörlerle uluslararası alanda nasıl baş edebileceğine kılavuzluk etmiştir (Bağcı ve Demirel, 2023: 514).

1978 senesi bitimine yakın dış aktörler adadaki sorununa yönelik ortak bir öneri sunarak çözüm bulma gayreti içine girmişlerdir. Amerika Başkanı Jimmy Carter, senatoda sağladığı az sayıda çoğunlukla Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunu kaldırmıştır. Çözüm için diplomatik yollar arayan Carter, Kanada ve İngiltere ile kapsamlı bir çözüm arayışı yoluna gitmiştir. Ülkelerin isimlerinden esinlenen çözüm planı "American, British and Canadas Plan" diğer adıyla ABC Planı ortaya atılmıştır. Planda 12 maddeden oluşan ve iki bölgeden oluşan federe bir cumhuriyet önerilmiştir (Atun, 2021: 244).

2.14.1. Anglo Sakson Kanada Plan İçeriği

Anglo Sakson Kanada planı'nda, Kıbrıs sorunu çözüm esasları ve Maraş bölgesi ile ilgili karar alınmıştır. İki toplumdan ve kurucu devletten oluşan federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti devleti kurulması planlanmaktadır. Kurulan cumhuriyetin bir başka ülke ile birleşmesi kesin olarak yasaklanmıştır. Kurulan yeni devlet için anayasa görüşmeleri yapılacaktır. Anayasa içerisinde temel haklar, mülk edinme, dolaşım ve yerleşim hakları yer alacaktır. Planda federe devletin görev ve sorumluluk sınırlarına yer verilmiştir. Maraş Bölgesi ile ilgili olarak toplumlar yakın bir tarihte yerleşime açılması için hangi yolların izleneceği noktasında BM Genel Sekteri ve temsilcileriyle iş birliğinde bulunacaklardır (Atun, 2021: 244-247). (Ek 16'da 1978 tarihli Anglo-Sakson Kanada (Amerikan, İngiliz ve Kanada) Planı içeriği yer almıştır).

2.15. BM GENEL SEKRETERİ KURD JOSEF WALDHEIM ÖNERİLERİ (1981)

BM Genel Sekreteri Kurt Walheim 1972 yılında göreve başlamıştır. Kıbrıs meselesi o dönem yaşanan sorunlardan biridir. Waldheim insani niteliklerine herkesi hayran bırakan yetenekli müzakereci ve barış destekçisi bir kişidir. Döneminde tehlikeli ve karmaşık

diplomatik müzakereler yürütmüştür (United Nations General Assembly Thirty-First Session, 1976, 8 Aralık: 1404).

Kurt Waldheim, Birleşmiş Milletler 4. Genel Sekreterliğini 1972 ile 1982 yılları arası iki dönem arka arkaya sürdürmüştür. Kıbrıs adasında 1974 yılı yaz aylarında önemli olaylar ortaya çıkmıştır. Önce 15 Temmuz 1974'te Albaylar Cuntası darbesi ve ardından Türkiye tarafından 20 Temmuz 1974 müdahalesi gerçekleştirilmiştir. Waldheim bu süreçte kritik bir pozisyonda yer almıştır. Süreç değerlendirildiğinde BM Genel Sekreterliği görevini yürüttüğü dönem son derece önemli bir dönemdir (Hasgüler, 2018: 553).

BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ı ziyaret edecektir. Rum toplumu yapılacak görüşmeler mevzuunda iyimser bir yaklaşım içindedir. Ajanslardan alınan haberlerde hem toplumlararası görüşmelerin tekrar başlayacağı hem de adadaki Barış Gücü'nün denetleneceği bilgisi alınmıştır (Bozkurt Gazetesi, 1972, 22 Mayıs).

Waldheim'in hem Kıbrıs Barış Gücü'ne hem de Türkiye'ye yapacağı ziyaret tarihleri netleşmiştir. 6 ve 7 Haziran 1972'de barış gücünü ziyaret ederken aynı zamanda Kıbrıs'ta bulunan Türk ve Rum cemaatleriyle de temaslar gerçekleştirecektir. (Bozkurt Gazetesi, 1972, 24 Mayıs).

Kanada'ya resmi ziyarette bulunan Kurt Waldheim, yaptığı basın toplantısında Kıbrıs'ta bulunan Türk ve Rum toplum liderleri arasında görüşmelerin tekrar başlamasının önünde hiçbir engelin olmadığını ifade etmiştir. 6 Haziran 1972'de iki toplumunda önderleriyle görüşeceği, 8 Haziran 1972'de Ankara'ya gideceği, 9 Haziran 1972'de ise Atina'ya gitmesi planlanmaktadır. BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi olan Osorio Tafall, son yapılan görüşmelerde Kıbrıs'ta yaşayan toplumların kendi ifadelerince "kayıtsız-şartsız yeniden başlatılması hususunda bir ön anlaşmaya varıldığı" iddiasında bulunulmuştur. Yapılan ön anlaşmanın son hali Waldheim'in yaptığı ziyaret esnasında şekillenecektir. Tekrar başlatılacağı tarihte Türk idaresinin onay vermesi sonrası belirlenecektir (Bozkurt Gazetesi, 1972, 26 Mayıs). Kıbrıs meselesinin çözümü için adaya gelen BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Rauf Denktaş'la görüşmüştür (Bozkurt Gazetesi, 1974, 27 Ağustos).

Waldheim, Kıbrıs meselesinin barışçıl yollarla çözülmesi için çalışmalar yürütmüştür. Daha geniş kapsamlı müzakerelerin başlayabilmesi amacıyla Türkiye ile Yunanistan'a muhtıra vermiştir. Muhtırayı 2 ülke hükümetleri de ılımlı karşılamıştır.

Alınacak olumlu sonucun BM Genel Sekreteri tarafından Güvenlik Konseyine sunulması planlanan raporda yer alacağı bilgisine yer verilmiştir. Muhtırada Kıbrıs'ın bağımsız olacağı ve yapılması planlanan görüşmelerin toplumların ilişkilerine etki eden anayasal problemlere “inhisar” edebileceği söylenmiştir. Muhtırada Rum lider, Makarios'un ocak ayı içerisinde ithal ettiği ve BM kontrolüne tabi Çek yapımı silahların dağıtılamayacağı ifade edilmiştir. Problemin çözümüne yönelik müzakerelerde BM, Türkiye ve Yunanistan'dan birer temsilci katılması düşüncesi de yer almıştır. Genişletilmiş görüşmelerin ön şartsız başlaması yönünde Makarios'un talebi bulunmasına rağmen Waldheim muhtırada bazı esaslı unsurların hemen onaylanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Türk toplumunun düşüncelerine yakın olan unsurların ilki Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve anayasal problemlerdir (Bozkurt Gazetesi, 1972, 28 Mayıs).

BM Genel Sekreteri Kurt Josef Waldheim, Kıbrıs'ta hem Türk hem de Rum hükümet liderleri ile görüşme yapmak ve adadaki BM Barış Gücü'nün denetlenmesi amaçlı üç ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerin ilkini 1972 Haziran'ında, ikincisini 1973 Ağustos'unda ve üçüncüsü ise 1974 Ağustos'unda gerçekleştirmiştir. Son ziyaret sonrası Genel Sekreter, Türk toplumu lideri Rauf Denktaş ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Glafcos Clerides arasında görüşmelerin başlamasına katkı sağlamıştır (Kurt Waldheim | United Nations Secretary-General, t.y.).

Kurd Waldheim tarafından verilen demeçte Bülent Ecevit ile yapılan şümüllü görüşmenin çok faydalı geçtiği ve görüşmede birçok sorunun ele alındığını ifade edilmiştir. “Kıbrıs'ta yeni bir durum meydana gelmiştir. Bu durum gereğince Birleşmiş Milletler Barış Gücüne verilecek yeni şekil üzerinde durduk” demiştir. New York'a giderken, yapılan görüşmelerin adadaki toplumların birbirlerini anlamalarına ve problemlere çözüm bulmalarına katkı sağlayacağına inandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda herkesin çözüm arayışlarına yönelik iyi niyetle çalıştığını vurgulamıştır (Bozkurt Gazetesi, " Waldheim'in Demeci", 1974, 27 Ağustos: 4).

BM Genel Sekreteri atanması için ilk tavsiye 7 Aralık 1976'da yapılan kapalı oturum sonrası gerçekleşmiştir. Güvenlik Konseyi tarafından Genel Kurul'da Waldheim'in 1 Ocak 1977 tarihinden 31 Aralık 1981 tarihine kadar iki defa beş yıllık vazife için Genel Sekreter atanmasına yönelik kararı oy birliğiyle kabul etmişlerdir (Questions Relating to the Organs and Membership of the United Nations, t.y.: 313).

Kurt Waldheim, 9 Ağustos 1980'de Lefkoşa'da “Açılış Konuşması” yapmış bu

konuşma da toplumlararası görüşmelerin yeniden başlamasına olanak sağlamıştır. Yapılan konuşmada Kıbrıs uyuşmazlığına ilişkin anayasa çerçevesi, federe, toprak veçhesi ve iki kesimlilik çözüm hedefinin olduğu vurgulanmıştır (Moreket ve Evran'dan aktaran Aydoğdu, 2005: 168).

2.15.1. Kurd Waldheim Öneri İçeriği

Kurt Waldeim'in 23 Ağustos 1980'de açıklanan hazırlık önerilerinde toplumlar tarafından yapılan anlaşmaların geçerliği kabul edilmiştir. Adayla ilgili sorunun anayasal olarak federal, coğrafi olarak bi-zonal (iki mıntıkalı) çözüm şeklinin iki toplum tarafında da desteklendiği ifade edilmiştir. Güvenlikle ilgili konuların adanın bir bütün olarak düşünülerek çözüleceği üstünde durulmuştur. Ayrıca adanın BM gözetiminde 19 Mayıs Anlaşması'nın beşinci maddesine uygun şekilde tekrar yerleşime açılması planlanmıştır. Anayasal ve toprakla ilgili konularda plan içeriğinde yer almıştır (Moreket ve Evran'dan aktaran Aydoğdu, 2005: 168). (Ek 17'de 1981 tarihli BM Genel Sekreteri Kurd Josef Waldheim Önerileri içeriğine yer verilmiştir).

2.16. BM GENEL SEKRETERİ PEREZ DE CUELLAR ÖNERİLERİ (1983-1986)

Kıbrıs toplumları arasındaki problemlerin çözümünün nasıl olacağına dair kapsamlı tahminler uzun süredir yapılmaktadır. Perez de Cuellar tarafından ada toplum liderlerine yapılan açıklama toplumları kızdırmıştır. Açıklama “Kıbrıs, Kıbrıs Rum toplumu ve Kıbrıs Türk toplumunun ortak evidir. Aralarındaki ilişki çoğunluk ve azınlık ilişkisi değildir, Kıbrıs Devleti'ndeki iki toplumun ilişkisidir. 1979 tarihli üst düzey anlaşmada (Spyros Kyprianou ve Rauf Denктаş arasında) iki toplum, başka herhangi bir ülkeye tamamen veya kısmen birleşme ve her türlü bölünme veya ayrılma seçeneğini özellikle reddetmiştir.” şeklindedir (Stearns, 1992: 124).

Uluslararası sistemdeki baskılar Türk toplumunun sert tavrına sebep olmuştur. 17 Haziran 1983'te KTFD Meclisi toplanmıştır. Mecliste ada Türklerinin self determinasyon hakkının bulunduğu ve hiçbir şekilde ortadan kaldırılamayacağı yönünde karar almıştır. Türk toplumu tarafından tek taraflı alınan ve toplumlararası görüşmeleri negatif etkileyecek karar Perez de Cuellar'ın harekete geçmesine sebep olmuştur. Cuellar, toplumlara 8 Ağustos 1983'te yeni uyuşmazlık çözüm planını sunmuştur. Kipriyanun reddetmesi sonrası Dışişleri Bakanı Rolandis istifa ederken, toplumlararası görüşmelerin devam etmesine Başkanın karşı olmasını gerekçe göstermiştir. Çözüme sıcak bakan Rumlar görüşmelerin devam etmesini savunurken aynı zamanda Türk toplumunun da

bağımsızlık yönünde karar almasını engellemeye çalışmıştır. Çözüm karşıtı olanlar Türk toplumun bağımsızlık yönünde karar alması için baskıcı bir tutum içine girmişlerdir. Bu süreçte 6 Kasım 1983 tarihinde Turgut Özal liderliğinde ANAP iktidara gelmiştir. 15 Kasım 1983'te KTFD oybirliği ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının duyurulması kararını almıştır (Oran, 2013: 107).

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanı olan Elçi Yalım Eralp haftalık basına brifing vermektedir. Bu brifinglerden birinde gazeteciler tarafından sorulan Cuellar'ın Türk ve Yunan toplumu temsilcileri ile Viyana'da gerçekleştireceği görüşmelerdeki beyanına ilişkin soruyu "Toplumlarası müzakerelerin yeniden başlatılmasını tabiatıyla yararlı mütalâa ediyoruz" diyerek cevaplamıştır. Diğer taraftan BM Genel Sekreteri özel temsilcisi olan James Holger'le Lefkoşe'de görüşmede bulunan KKTC Savunma ve Dışişleri Bakanı Necati Münir Ertegün görüşme sonrası bir demeç vermiştir. Bu demeçte: Cuellar'ın iyi niyet çerçevesi içinde yapma düşüncesinde bulunduğu konularla ilgili istişarede bulunduğunu belirtmiştir. "Türk tarafı, Perez De Cuellar'ın yeni girişimi konusunda olumlu bir tutum içindedir" ifadelerini kullanmıştır (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:7, 1984, Temmuz: 25-26).

Kıbrıs'la ilgili soruyu Başbakan Turgut Özal şu şekilde yanıtlamıştır: Ada süjesi dünya üzerinde çözülmesi en müşkül sorunlardan biridir. Yıllardır çözülememesi bunun net göstergesidir. Sorun başından itibaren hatalar yapılarak ilerlemiştir. Hataların ilki, Kıbrıs'ta 2 farklı toplum bulunmasına rağmen birinin isyankâr diğerinin bir devlet olarak değerlendirilmesidir. Bu durum Avrupa ve BM'de bu şekliyle kabul görmektedir. Davranışlar böyle sürdürülürse soruna çözüm bulmak git gide zorlaşacaktır. Ada toplumları eşit haklar aldığında federasyon ya da konfederasyon olmasının bir önemi olmayacağı ve çözümün mümkün olabileceğine dikkat çekmiştir. Fakat taraflardan biri bana ait dediği sürece çözüm zor olacaktır (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sayı:9, 1984, Eylül :38-39).

Cuellar'ın daha önce girişimlerde bulunduğu Ocak 1985 yılında Denктаş ve Kyprianous arasında New York'ta gerçekleşen toplantı ortak bir zeminde buluşulamaması üzerine başarısız olmuştur (New York Times, 1986, 17 Nisan).

BM Genel Sekreteri ve temsilcileri (özel) arasında görüşmelerin perde arkasında gerçekleştiği ifade edilmiştir. Karşılıklı tarafların uzlaşma sağladığı bir belge bulunmaktadır. Ocak 1985'te ortaya atılan bu belge Türk toplumu tarafından kabul edilen

ve Rumlar tarafından reddedilen belgeyle büyük bir benzerlik taşımaktadır. İki toplumun liderleri Perez de Cuellar tarafından belgenin imzalanması gerekçesiyle BM merkezine çağırılmıştır. 29 Mart 1986'da öncesinde anlaşmaya varılmış olan belge Genel Sekreter tarafından taraf ülkelere sunulmuştur. Fakat Rum Lider Kiprianou tarafından belge direk reddedilmiştir. Türk Toplum Lideri Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş, bu belgeyi kabul etmiş olduğunu duyurmuştur (İsmail, 1998: 193).

1985 yılı Nisan ayında gerçekleşen başka bir girişimde Denктаş'ın itirazları üzerine başarı sağlanamamıştır. Bu öneri Kıbrıslı Rumlar tarafından şartlar göz önünde bulundurulduğunda az tatmin edici olarak değerlendirilmiştir. Rumlar belgede önerilen federal sistemin kurulmasından önce Türk kuvvetlerinin geri çekilmesini öngören bir takvimin bulunmasını istiyorlardı. Ayrıca Türkiye'nin adaya yönelik başka bir askeri müdahale ihtimalinin ortadan kaldırılması için uluslararası garantilerin tekrar gözden geçirilmesini talep ediyorlardı. Ada Rumları öne sürülen sistemin yeteri kadar üniter ve federal olmadığını düşünmektedir. Ayrıca anlaşmada Federe Cumhuriyetin, Türk bölgesinde bağımsız dış ticaretinin engellenmesini talep ediyorlardı. Yapılan diğer itirazlar ise Türk toplumunun federal hükümetin aldığı bazı kararlar üzerindeki veto hakkı ve" üç özgürlük" yani bütün Kıbrıs halkının her iki bölge içinde de yerleşme, hareket etme ve mülkiyet edinme gibi haklarını kapsamaktadır (New York Times, 1986, 17 Nisan).

Kıbrıs'ın Rum lideri Spyros Kyprianou, adanın yeniden birleşmesine yönelik BM planında büyük bir revizyona gidilmesi yönünde bir karar almıştır. Rum tarafının tavrı Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu ile istişareler sonrası netleşmiştir. Kyprianou, Yunanistan lideriyle görüşmesi sonrası salı günü adaya dönmüştür. Rum tarafı yetkilileri Perez de Cuellar tarafından sunulan planda Amerika etkisinin Türk kesimi lehine yansıyabileceğini ifade etmektedir. Yetkili bir Kıbrıslı, Sovyetler tarafından yapılan son öneriyi Rumların olumlu karşıladığını ve 28 Nisan 1986'da Kıbrıslı Rum Dışişleri Bakanı George Iacovou tarafından Moskova'da görüşüleceğini ifade etmiştir. Salı günü Papandreu, Sovyetler Birliği'nin Büyükelçisi Viktor F. Stukalin'le görüşmüştür. Yapılan yorumlarda Batı beklentilerinin karşılanamaması açısından ada Rumlarının çok daha büyük bir Sovyetler rolü imasıyla daha etkili bir çözüm beklentisi içinde olmaları mümkündür. Mart ayında Perez de Cuellar tarafından son olarak yeniden birleşme önerisi Kıbrıs Türk lideri Rauf Denктаş ve Kyprianousa sunulmuştu. Adada İki etnik toplum arasında yaşanan çekişme 1974 Türk işgali olarak nitelendirilen Kıbrıs Barış Harekâtına, hem de güney kesimindeki Rum kesimine ek olarak kuzey kesiminde de Kıbrıs Türk Devleti'nin

kurulmasına yol açmıştır. Öneriyi sunan Cuellar, İki Kıbrıslı liderden, üç adamın katılım sağlayacağı erken bir konferansa hazırlamak üzere gelecek pazartesi yapılacak toplantıya katılımlarını istemiştir. Yapılacak konferansta Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında federal bir cumhuriyetin kurulmasına yönelik daha önce karara varılan anlaşmanın ayrıntıları değerlendirilecektir. Bunun yerine Kyprianous, Papandreu'nun desteğini alarak en son yapılan BM taslağında büyük revizyonlar yapılması için iade etmiştir. Ada Rumları belgenin kabul edilemez olduğunu düşünmelerine rağmen kapıyı BM inisiyatifine tam olarak kapatmayı göze alamamışlardır (New York Times, 1986, 17 Nisan).

Kıbrıs meselesinin müzakere ile çözümlenmesine yönelik sunulan son rapora kadar BM Genel Sekreteri girişimlerini devam ettirmiştir. Girişimlerini, Kıbrıs'ta bulunan Türk ve Rum toplumlarının çözüme yaklaşmasına yönelik iyi niyet misyonuyla kararlı şekilde sürdürmüştür. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Denktaş ve Cumhurbaşkanı Kyprianou hem 16 Eylül'de hem de ilerleyen günlerde görüşmeler gerçekleştirecektir. Genel Sekretere tam destek verileceği, iş birliği yapılacağı ve geçmişten günümüze yapılan tüm çalışmaları ileriye taşıyacaklarını ifade etmişlerdir. 2 Temmuz ve 4 Temmuz 1986 tarihleri arasında Türkiye Başbakanı Özal'ın Kuzey Kıbrıs'ı ziyareti diğer bir gelişmedir. Bu süreçte Rumlar tarafından yapılan gösterilerden dolayı Kıbrıs'ın kuzeyi ile güneyi arası ana geçiş noktalarında geçişlere izin verilmemiştir. Bunun üzerine Kıbrıs Türk toplumu yetkilileri 4 Temmuz'da Birleşmiş Milletler ara bölgesindeki tüm geçiş noktalarını kapattıklarını ilan etmişlerdir. Kapatılan noktalar 12 Temmuz 1986'ya kadar da açılmamıştır. Ortamda gerginliğe sebep olacak ve barışçıl çözümü zora sokacak eylemlerden uzak durulması yönündeki görüş tüm taraflara açık şekilde ifade edilmiştir (Letter to the Speaker of the House of Representatives and the Chairman of the Senate Foreign Relations Committee Reporting on the Cyprus Conflict, 1986, 9 Eylül).

2.16.1. Perez De Cuellar Öneri İçeriği

1984 senesinde BM kararına bağlı olarak ortaya çıkan arayışlarda adadaki soruna yönelik adil ve kalıcı çözüm amaçlanmıştır. Anlaşma tarafları Doruk Anlaşmasına bağlı olduklarını belirtmişlerdir. İki toplumlu ve iki bölgeci Federal Cumhuriyet kurma gayesiyle hareket edeceklerini ve 1981 ile 1982 yıllarında toplumlararası görüşmelerde anlaşma sağlanan anayasa hükümlerini onayladıklarını belirtmişlerdir. Plan içeriğinde Federal Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilgili kararlar yer almıştır. Federal Cumhuriyet, adada yaşayan Türk ve Rum toplumundan oluşacaktır. Özel uluslararası bir şahsiyete sahip olacaklardır. Federal Cumhuriyetin dili, bayrağı, marşı konularında kararlar alınmıştır. Federe Cumhuriyetin

Federal Hükümetlere verilecek yetki ve görevleriyle ilgili kararlara yer verilmiştir. Toplumların anlaşmaya varması durumunda ek sorumluluklarda verilebilecektir. Yasama organı iki meclisten meydana gelecektir. Federal Anayasa sorunları çözümüne yönelik koruyu hükümler içerecektir. Yönetim şekli Başkanlık sistemi ve Bakanlar Kurulu 7:3 oranında ada Rum ve Türklerinden oluşacaktır. Cumhurbaşkanı Rum yardımcısı Türk toplumundan olacaktır. Sorunların çözümüne yönelik Anayasa Mahkemesi bulunacaktır. Taraflar çalışma grupları oluşturmayı kabul etmişlerdir (İsmail, 1998: 193-198). (Ek 18’de 1983-1986 tarihli Perez De Cuellar Öneri içeriğine yer verilmiştir).

2.17. BM GENEL SEKRETERİ BOUTROS GALI ÇÖZÜM PLANI/FİKİRLER DİZİSİ “GALI HARİTASI” (1992)

9 Ocak 1992’de ada toplumları ve Türkiye ile Yunanistan’a yazılan mektupta Kıbrıs meselesinin erken çözüme kavuşması gerektiği ve bu konuya önem verildiği vurgulanmıştır. Güvenlik Konseyi tarafından istenen çalışmaları tamamlamak hızlı ilerleme gerektirmektedir. BM Genel Sekreteri temsilcilerine *two sides* (iki taraf) ile Türkiye ve Yunanistan liderleriyle çözüm görüşmelerinin tekrar başlaması önerisinde bulunmuştur. 13 Ocak’ta Yunanistan Başbakanı Mitsotaki ve 16 Ocak’ta ise Başbakan Demirel Genel Sekreter temsilcileri tarafından ziyaret edilmiştir. Şubat ayında da görüşmeler devam etmiştir. Genel Sekreter, 20 Ocak’ta Cumhurbaşkanı Vasiliu ve 21 Ocak 1992’de ise Cumhurbaşkanı Denктаş ile sorunun gözden geçirilmesi niyetiyle görüşmeler yapmıştır. Görüşmelerde 1991 yılında kaydedilen ivmenin korunmasının önemli olduğunu vurgulanmıştır. Çalışmalarda süratli ilerlemenin sağlanması gerektiğini hatırlatılmıştır. Gali, ayrıca 24 Ocak 1992’de Yunan Dışişleri Bakanı Samaras ile görüşmüştür. Şubat ayında da görüşmeler devam etmiştir. Temsilciler tarafından Kıbrıs’ta 5 ve 9 Şubat 1992 arası ilk tur görüşmeleri yapılmıştır. 14 Şubat’ta Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel’le görüşme fırsatı bulan Genel Sekreter iki hükümetten de tam destek almıştır. Vassiliou’yla yapılan görüşmelerde 8 başlık için hep bir son düşünceleri ve eşlik eden iyi niyet maskeleri tartışılmıştır. Yapılan çok sayıdaki görüşme meseleyi ileriye taşıyamamıştır (Security Council, 1992: 4).

1992 yılında Türkiye’de 10 yıldır süregelen ANAP iktidarı sona ermiş yerini DYP-SHP koalisyonuna bırakmıştır. İktidara gelen DYP ve SHP Koalisyon Hükümeti Özal’ın Kıbrıs ve Türkiye ile Yunanistan ilişkileri süjesinde sergilenen pragmatik yaklaşımını terk etmiştir. Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin devre dışı bırakılmadığı geleneksel bir yaklaşım benimsemiştir. Türkiye’nin eski dönem politikasında sıkıntılar yaşayan Denктаş, yeni

dönem politikasıyla yalnız ve desteksiz bırakılmayarak rahatlatan bir süreç yaşamıştır. 3 Nisan 1992 tarihinde sunulan Gali Fikirler Dizisi adada yaşayan toplumların kabul edebileceği ve siyasal eşitlik prensibine dayanan bir çözüm yolu olmalıdır. Kıbrıs Devleti İki kesimli federatif yapılı bir sisteme sahip olsa da tek uluslararası kişiliği ve tek egemenliği bulunmalıdır (Oran, 2013: 455).

18 Haziran 1992 tarihinde BM Genel Sekreteri toplum liderleriyle önce ayrı ayrı görüşmüştür. Daha sonra iki toplum liderini bir araya getirerek görüşme sağlamıştır. Süreçte Anayasa, toprak ve göçmenler olarak 3 temel problem üzerinde durulmuştur. Denktaş tarafından bu üç süje birlikte değerlendirilmiştir. Denktaş, hepsinin kabul edilmesi durumunda bir anlaşmanın yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Türkiye ve Denktaş üzerinde uluslararası kamuoyunun baskısı net şekilde ortadadır (Oran, 2013: 456).

Kıbrıs meselesine çözüm arayışlarına yönelik ilk tur görüşmeleri New York'ta başlamıştır. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a Boutros Gali ismiyle öne çıkan “Harita olmayan harita” (Non Paper) sunulmuştur. Haritada Türklere %28,2 oranında bir toprak öngörülmekte ve 37 tane Türklere ait köyün Rum tarafına verilmesi istenmektedir. Bu köyler içerisinde Güzelyurt'ta dahildir: Rumların Kapraz yarımadasında kanton oluşturmaları talep edilmekte ve on binlerle ifade edilen sayıda Rum halkının kuzeye dönmesi öngörülmektedir. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş tarafından bu harita reddedilmiştir. Fakat paket anlaşması gereği toprakların %29(+) oranına indirgenebileceği ve bu orana Güzelyurt'un dahil edilmesi koşulunu sunduğunu açıklamıştır (İsmail, 1998: 234).

1992'de “Çerçeve Anlaşması” niteliğinde ortaya çıkan Gali Fikirler Dizisi'nin garantör ülkeler açısından barış anlaşması gibi bir niteliği yoktur. Bu anlaşmanın önemi şu noktada ortaya çıkmaktadır: Adada sorunun çözümüne yönelik temel esasları ve prensipleri tespiti noktasında önem arz etmektedir. Kıbrıs'ta barışın tesisi için bir çatı görevi üstlenmektedir. Bu sebepten dolayı çok defa basmakalıp düşüncelerin çatışmasına ve yargılanmasına sebep olacak şekilde gerilimi yüksek tartışma ortamı yaratmıştır. Yaşanan bu tartışmalar Adada yaşayan Türk ve Rum halklarının siyasi algılama biçimlerine, tutum şekilleri ile politik kültürünün eleştirisel tetkikinde yüksek oranda katkı sağlamıştır (Tamçelik, 2015: 391).

1992 yılı Haziran ve Kasım aylarında Kıbrıs sorununa yönelik kapsamlı çözüm arayışları bağlamında müzakereler yapılmıştır. Müzakerelerde adada kurulması düşünülen ortaklığın genel hatlarının ele alınacağı Gali Fikirler Dizisi incelenmiştir. Uyuşmazlık

çözümünde iki federe devletin oluşturacağı yeni federal yapı çözümün temelini oluşturmuştur. 1960 tarihli İttifak ve Garanti Antlaşmaları korunurken yeni oluşacak federal yapının “most favoured nation” hem Türkiye hem de Yunanistan’a sınırsız bir statü tanınması öngörülmüştür. Tarafların anlaşmaya varacağı çerçeve anlaşması sonrası dörtlü konferansta kesinleştirilip otuz gün içinde halk oylamasına sunulması düşünülmüştür. Kıbrıs Türk Toplum Fikirler Dizisi’nin 100 paragraflık kısmından sadece 91 tanesini kabul etmiştir. 9 paragraf için müzakere yapabileceğini ifade etmiştir. Rum toplumu ise Türk Toplumunun federe olsa bile ayrı bir yapı içinde olması ve Garanti Antlaşmasının devamını onaylamamıştır. Klerides Rum kesiminde yapılan 1993 Şubat ayı seçimlerini Gali çözüm yoluna karşı çıktığı için kazanmıştır. Göreve geldiğinde bu çözüm arayışına müzakere etmek istemediğini hedefinin AB üyeliği girişimlerini hızlandırmak olduğunu söylemiştir. Yunanistan’ın desteğini alarak üyelik çalışmalarına devam etmiştir. 1995 Mart ayında BM adaylık statüsü alan GKRY üyeliği odak noktası haline gelmiştir. Rumların bu tavrındaki amaçları Yunanistan’ın Enosis amacına dolaylı olarak hizmet etmek ve garanti hakkı bulunan Türkiye’ye karşı Yunanistan’ın AB üyeliğini arkasına almak olmuştur (Cyprus (Historical Overview) / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.). (Ek 25’te 1992 Tarihli BM Genel Sekreteri Boutros Gali Haritasına yer verilmiştir).

2.17.1. Boutros Gali Çözüm Plan İçeriği

Boutros Gali tarafından yapılan planın çözüm görüşmeleri 15 Temmuz 1992’de başlamıştır. 2. turunda Fikirler Dizisi şekil almıştır. Plan içeriğinde adada bütünlüklü anlaşma kapsamıyla alakalı fikirler yer almıştır. Bu anlaşma Kıbrıs meselesine yönelik adaletli ve sürekli çözüm yolunda mühim bir adımdır. Bütünlük hedefleri, anayasal yönleri, yönlendirici ilkeler, Federal Hükümetin yetki ve işlevleri, yapısı, oluşumu gibi başlıklar plan içeriğinde yer almıştır. Çözüm planında Yasama, Yürütme ve Adli organ kapsamına da yer verilmiştir. Temel hak ve özgürlükler, siyasi, ekonomik ve kültürel haklar, güvenlik ve garanti, yer değiştirmiş kişiler, toprak ayarlamaları, ekonomik kalkınma ve güvenceler, geçici düzenlemeler, BM’ye bildiri, ilaveler BM Genel Sekreteri Boutros Gali Planı içeriğinin alt başlıkları arasında yer almıştır. (İsmail, 1998: 234-248). (Ek 19’da 1992 tarihli Boutros Gali Çözüm Planı (“Gali Haritası”) içeriğine yer verilmiştir).

2.18. BM GENEL SEKRETERİ KOFI A. ANNAN PLANI VE ÖNERİLERİ (1997/2001-2002/2004)

Kofi Annan’ın Kıbrıs’ta barışı sağlamaya yönelik uyuşmazlık çözüm planları üç farklı şekilde ortaya atılmıştır.

2.18.1. I. BM GENEL SEKRETERİ KOFİ ANNAN PLANI (1997)

BM'nin Barış Gücü 1964'ten bu yana Kıbrıs adasında görev almış fakat arabuluculuk gayretleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. BM Genel Sekreterlerinin uyuşmazlık çözümüne yönelik önerileri, planları, arabuluculuk girişimleri ve düzenlenen zirvelerden de bir başarı sağlanamamıştır. Adada yaşayan toplumlar meseleye yönelik katı ve uzlaşmadan uzak bir tavır alarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Fakat gerçek olan şudur ki tarafların karşılıklı sertleşmesinin kaynağı BM'nin barışa yönelik girişimleridir. Süreçte Rumların BM'yi davasına meşruiyet kazandırmak amacıyla kullanması dikkat çekmektedir. Çözüm süreci, Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun güvenemeyeceği bir BM'nin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çok bilinmeyenli bir denklem olarak değerlendirilen soruna en geniş "kapsamlı" girişim 1992 yılında Gali'nin Fikirler Dizisiyle gerçekleşmiştir. 2002 ve 2004'te Kofi Annan'ın adıyla anılan planları ile Gali Fikirleri birbiriyle ilişkili kavramlara sahiptir. Bunlar gayrimenkul, sınır, iki bölge, güvenlik ve devlete ortak katılım şeklinde ifade edilebilir. Kıbrıs meselesinin çözümü için önerilen Annan Planı'nın, Gali Planı'ndan ilham alınarak hazırlandığı söylenebilmektedir (Tamçelik, 2013:1263-1264).

Başkan Bill Clinton, 4 Haziran 1997'de son zamanların en etkili diplomatı olarak değerlendirilen Richard Holbrooke'u Kıbrıs özel temsilciliği görevine atamıştır. Holbrooke, uyuşmazlık çözümü için uygun kişi olarak görülmektedir. Dayton'da uygulanmış olan maraton sistemi önce Türk toplumunu endişelendirse de bu sürecin tekrarlanmayacağına ilişkin güvence alınmıştır. Güvence sonrası 9 Haziran'da Annan'ın görüşme çağrısına olumlu cevap verilmiştir. 1994 yılı Ekim ayından beri aynı masada bir araya gelmeyen Denktaş ile Klerides New York'ta 9 Temmuz 1997'de 4 gün süren görüşmeleri gerçekleştirmek için bir araya gelmiştir. Süreç içinde Holbrooke geri planda kalmak istemiş ve görüşmeler ağustos ayına ertelenmiştir. Bu süre zarfında taraflar BM tarafından sunulan planı inceleyeceklerdir (Oran, 2013: 473).

Annan Planı'nın dayandığı esprisi ve temel ilkeleri sorun çözümünde başarı sağlayamamıştır. BM Genel Sekreteri Annan, adadaki uyuşmazlığı yetki sınırları dışına çıkararak çözme yoluna gitmiştir. Süreç Denktaş'ın hasta olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Öneri planı oldubittiye getirilip Türk tarafına zorla kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Hatta hastalığı sebebiyle Denktaş, Kopenhag toplantısında bulunamamıştır. Annan'ın öngördüğü düzeni Kıbrıs Türk toplumu reddetmiştir. Fakat Güney Kıbrıs Rum toplumu AB üyeliğine giriş amaçlı gereken formaliteleri yerine getirip sürecin ilk adımını Kopenhag Zirvesine

katılarak atmıştır. 12 Aralık 2002’de KKTC tarafı Kopenhag’a kabul edilmemiş daha sonrası için kararlaştırılan 28 Şubat 2003 ve 16 Nisan 2003 tarihli görüşmelerden de sonuç alınamamıştır. KKTC tarafından öne sürülen sakıncalar Rum idaresi tarafından cevapsız bırakılmıştır. Uyuşmazlık sürüncemede kalsa da 2004’te Rum yönetimi AB’ye katılarak meselenin çözülmesini amaçlamaktadır. Adadaki barışın sağlanması için yalnızca Türk tarafının tavizler vermesi beklentisinde olanlar ve AB sevdası Türkiye’yi buna mahkûm bırakıyor şeklinde yorum yapanlar yanılgı içindedir. Bu planla adada huzur, güvenlik ve barışın sağlanması imkansızdır. Kalıcı bir barış uluslararası camiaya da huzur getirecek ve Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran kurucu ülkelerin onayıyla gerçekleşecektir. 2004’te Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB’ye girmeyi planlayan Güney Kıbrıs Rum idaresi KKTC’nin mevcudiyetini kabul etmeyerek ya da zor kullanarak bertaraf edecek mi? Cevap için akıl ve mantık çerçevesinde hareket etmek gerekmekte, gerçekçi ve taraf ülkelerin stratejik, politik ve askeri varlığının gücünü hesaba katmak gerekmektedir (Eroğlu, 2002: 792-793).

2004 Haziran ayında adanın tekrar birleştirilmesini öngören BM planı referandumda olumsuz sonuçlanmıştır. Demetris Christofias, 28 Şubat 2008’de Tassos Papadopoulos yerine Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Demetris Christofias göreve geldikten sonra Brüksel ilişkilerindeki gerileme yerini yumuşamaya bırakmış ve Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik yapılan girişimler tekrar başlamıştır (European University Institute & Gagat, 2010: 59).

Adadaki Rum toplumunun Türkiye’nin Kıbrıs’taki askeri varlığına meydan okuması gibi bir durum söz konusu olmayacaktır. Zira AB’nin en yeni ve zengin üyelerinden biri olmuştur. Meselenin çözülememesi ve özellikle Papadopoulos Hükümeti’nin 2004’te çıkardığı engellerden uluslararası yetkililer rahatsızlık duymuştur. Bu sebepten sürecin ilerlemesine dair gerçek belirtiler ortaya çıkmadan yeniden gündeme getirilmesini istememektedirler. Fakat bu statüko ebediyen süremez. Annan Planı’na gidilen süreçte art arda sunulan anlaşmalar yeni bir birleşmeye doğru yol alamazsa dünya üzerinde istikrarsız görülen bu bölge AB içinde potansiyel karışıklık unsuru olarak varlık göstermeyi sürdürecektir. Bu sorunun çok zaman kaybedilmeden çözüme ulaşması Yeşil Hat’tın her iki yakasındaki Kıbrıs toplumları ile beynelmilel ortaklarının menfaati gereğidir. Görünen odur ki ilerlemenin tek çözümü yukarıda teklif edilen tek yanlı adımların atılmasıdır. Kuzeydeki toplumun çözüme yönelik tavrının devamını sağlamak, güney tarafında siyasal değişimi gerçekleştirmek ve toplumlar arası uzlaşmayı artırmak gerekmektedir. Bu noktada dış aktörlerin toplumlara müzakerelerin başlaması yönünde

baskı uygulaması gerekmektedir. Kuzey tarafına uygulanan izolasyonun azalması için çaba gösterilmelidir (171. Avrupa Raporu, 2006, 8 Mart: 31).

Kopenhag Konseyi toplantısının ardından ortaya çıkan temayüller, uyuşmazlık çözümünü destekleyen ve desteklemeyen unsurlar arasında mücadelenin çıktıkları olarak kendini göstermiştir. Bazı taraflar Türkiye'nin Avrupa'daki istikbaline kuşkuyla bakmış ve süreç içerisinde hem Kıbrıs'ın AB üyeliğine hem de Annan Planı için aktif karşıt görüşlerini sürdürmüşlerdir. Hatta Kopenhag kararından memnun olmayıp Türkiye'nin AB üyeliğinin arkasında duranlar, Türkiye'nin AB bakış açısı net bir hal alıncaya kadar çözüm sürecinin ertelenmesi önerisinde bulunmuştur. Avrupa yanlısı taraflar Kıbrıs'ın AB'ye girişi sonrası anlaşmaya varılmasının daha güç olacağı ve uluslararası alanda Türkiye'nin yükünün artacağını vurgulamıştır (Tocci vd., 2003:7-8).

2.18.1.1. I. Kofi Annan Plan İçeriği (1997)

1997 tarihli Kofi Annan Planı'nda İki federe devletin kurulması, toplumların eşitliği, anlaşmazlıkların çözülmesine yönelik bir mekanizmanın oluşturulması amaçlanmıştır. Yapılması planlanan anayasanın toplumların onayından geçerek yürürlüğe girmesi ve ortak kararlar değiştirilebileceği öngörülmüştür. Kurulacak devletin laik olacağı ve din görevlilerinin devlet görevlerinde yer alamayacağı vurgulanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nden bağımsız kendi bayraklarını kullanabilecekleri ifade edilmiştir (Oran, 2013: 473). (Ek 20'de 1997 tarihli I. Kofi Annan Planı içerik metnine yer verilmiştir).

2.18.2. II. BM GENEL SEKRETERİ KOFI ANNAN PLANI (2001-2002)

Kıbrıs'ta sorunların kalıcı şekilde çözülmesi amacıyla 2000 senesinde Türk ve Rum toplum liderleri bir araya getirilmiştir. Birçok bölgesel problemin çözümünde gayret gösteren ve uluslararası diplomasiin tepe noktasında vazife üstlenmiş olan Kofi Annan Türkiye ile Kıbrıs açısından da önemli bir noktada yer almaktadır. Kofi Annan, kendi adını taşıyan planla iki toplumu “yeni bir devlet çatısı altında yaşamaya en çok” yaklaştıran kişi olarak değerlendirilmektedir. 1970'ler sonrası dönemde hem adanın tekrar birleştirilmesi hem de barış planları kapsamında tarafların buluşturulması BM'nin en mühim amaçlarından biri haline gelmiştir. Eski genel sekreterlerin bu prosesteki çok sayıda girişiminden bir ilerleme kaydedilememiştir. Fakat Annan'ı aynı görevde kendinden önce bulunan kişilere göre daha başarılı ve şanslı kılan farklı bir zemin bulunmaktadır. Bu zemin Annan Planı'nı diğer çözüm planlarından daha başarılı olma ihtimalini artıran ve şanslı kılan AB'nin 1999 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üyeliğinin onaylanmasıdır (BBC

News Türkçe, “Kofi Annan: Kıbrıs’ı barışa en çok yaklaştıran diplomat” 2018, 18 Ağustos).

BM Genel Sekreteri Annan, bölünmüş olan Kıbrıs’ın geleceğine yönelik durdurulan kararları tekrar canlandırma niyetiyle adaya gitmiştir (Kofi Annan to Revive Cyprus Talks, 2002).

2002 yılında Annan, “Annan Planı” şeklinde ifade edilen “Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temelli” bir belge sunmuştur. Toplumların uzlaşmaya varamadığı eksiklikleri tamamlayarak taraflara son şekliyle sunmuştur. Referanduma sunulan belgede son söz doğrudan iki halka bırakılmıştır. Plan içeriğinde iki kesimli bir ortaklık, tarafların karşılıklı birbirlerinin kimlik ve bütünlüklerini tanıyacakları vurgulanmıştır. Ayrıca taraflar sosyal, kültürel, dini ve siyasi kimliklerine saygılı olacaklardır. Kurucu ülkelerin kendi yetki sınırları içerisinde yetkilerini kullanacakları ve birbirlerine karışmayacakları plan içeriğinde yer almaktadır (Anadolu Ajansı, 2020, 22 Ekim).

Çözüm sürecinde BM hüsnüniyet (iyi niyet) misyonuna mühim bir takvimlendirilmiş kapsam getirilmiştir. Kapsamın kuvvetlenmesine katkı sağlayan durum 1999 yılı Helsinki Zirvesi ile Türkiye’nin AB’ye aday olduğunun (tam üye) duyurulmasıdır. Üyelik süreci Türkiye ile Birleşik Kıbrıs müzakerelerini destekleyen tarafları motive eden ehemmiyetli bir araç olmuştur. Annan hem ABD hem de AB’den tam destek almıştır. Verilen bu desteği/fırsatı kullanmak ve meseleye çözüm getiren genel sekreter olma amacıyla işe koyulmuştur. Yaptığı ilk işte özel temsilcisi olarak Perulu bir diplomat olan Alvaro de Soto’yu atamaktır. 1999 yılında yapılan referandumdan başarı sağlanamamıştır. Süreçte Annan planı 5 defa yenilenmiştir. Perde arkasında planın asıl mimarının De Soto olduğu ortaya çıkmaktadır. Müzakere sürecinin ilk başlarında önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Türk ve Rum toplumlarının geri adım atma konusunda direnmeleri, ödün vermeme yolunda bütün “diplomatik manevra alanlarını” kullanma girişimleri 2002 yılı bitimine kadar devam etmiştir. Dengelerin değişmesine sebep olan gelişme ise 3 Kasım 2002’de yapılan genel seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde AKP’nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) seçimi kazanması ve hükümetin kurulmasıdır. Recep Tayyip Erdoğan, 2003 yılında yapılan Davos Ekonomik Forumu’nda Annan’la bir araya gelmiş ve Kıbrıs meselesini çözmek istediğini ifade etmiştir. Kıbrıs meselesinin AB’ye katılımından yani 1 Mayıs 2004 tarihi öncesi zorunlu olarak çözülmesi gerekmektedir. (BBC News Türkçe, “Kofi Annan: Kıbrıs’ı barışa en çok yaklaştıran diplomat”, 2018, 18 Ağustos).

2.18.2.1. II. Kofi Annan Plan İçeriği (2001-2002)

2001-2002 tarihli Kofi Annan plan içeriğinde Kıbrıs sorunun çözümüyle ilgili şu konulara yer verilmiştir: İki toplum ve ortak kurucu statü, serbestçe müzakere yoluna gidilen tarafların kabul edebileceği bir çözüm, iki toplumu da temsil eden adil ve egemen ülke, iki bölgelilik, iki toplum tarafından ortaya koyulan yeni bir ortaklık sistemi kurulması, kurulacak ortak devletin milli, kültürel, dilsel, dini, ekonomik, sosyal kimliği, bütünlüğü ve güvenliğinin sağlanması yönünde kararlar alınmıştır. Toplumlar kendi taraflarını temsil eder. Toplumlar birbiri üzerinde yargı yetkisi ve egemenlik iddiasında bulunmaz. Ortak devletler kendi anayasa düzeni kapsamında kendi vatandaşları ve toprakları üzerinde egemenlik ve yargı yetkisine sahiptir. Yeni ortaklık kendisine açık şekilde verilen konularda yetkili olacaktır ve uluslararası bir kişiliği bulunacaktır. Dış temsil, yeni ortaklığının iki ortaklı yapısını ortaya koyacaktır. Güven artırıcı önlemler ve ambargoların kaldırılmasıyla toplumların karşılıklı güven, ortaklık ve iş birliği sağlanacaktır. Müzakere sürecini olumsuz etkileyecek her türlü hareketten kaçınılacaktır. Kapsamlı çözüm şekli her iki topluma da ayrı ayrı sunulacaktır. 1960 İttifak ve Garanti Anlaşmaları yürürlükten kaldırılacaktır. Referandumlar sonrası kabul edilen kapsamlı çözüm yolu, ortaklığın kurucu belgesi olacaktır. Ortak Mülkiyet Talepleri Komisyonu aracılığı ile tazminat ya da küresel mülkiyet değişimi gerçekleşecektir. Toplumlar birbirlerine avantaj sağlayan konularda özel ilişkilerine saygı göstereceklerdir. En çok kayırlan ülke Türkiye ile Yunanistan olacaktır. Bu iki devletten biri adada diğerinden daha elverişli bir konumda olmayacaktır. Ortak devletin vatandaşları oluşturulacak yeni yapının da vatandaşları olacaktır. Yeni yapının bütün kurumlarında eşit katılım ve rotasyon gerçekleşecek, uzlaşa temelinde karar alınacaktır. İki toplumda, kendi yetki kapsamlarında yabancı hükümetlerle, bölgesel veya uluslararası ilişki kurma ve anlaşma haklarını koruyacaklardır. Avrupa Birliği üyeliğini, şümüllü şekilde anlaşmanın bir parçası olarak farklı referandumlarda sunmayı planlanmaktadır. Taraflar, diğer devlet ya da Türkiye veya Yunanistan aleyhine uluslararası bir organ nezdinde mevcut olan ve görülmekte olan bütün başvuruları sona erdirecektir (Letter send to the UNGS Annan on 12 November 2001 by the President of the TRNC, H.E. Rauf R. Denktaş regarding the basis parameters of a possible settlement in Cyprus circulated as a UN General Assembly and Security Council Document / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.). (Ek 21’de 2001-2002 tarihli II. Kofi Annan Planı içeriğine yer verilmiştir).

2.18.3. III. BM GENEL SEKRETERİ KOFI ANNAN PLANI (2004)

Recep Tayyip Erdoğan, 2003 yılında yapılan Davos Ekonomik Forumu'nda Annan'la bir araya gelmiş ve Kıbrıs meselesini çözmek istediğini ifade etmiştir. Erdoğan, Annan'ın "Ben üç kez bu işe teşebbüs ettim, başaramadım. Bu sefer istemiyorum" sözlerini aktarmıştır. "Bu defa Türkler her zaman Rumlardan bir adım önde olacak. Bu sözdür" cevabı üzerine Annan tarafından tamam denildiği ifade edilmiştir. Alvaro de Soto 2004 yılına kadar görev yapmıştır (BBC News Türkçe, "Kofi Annan: Kıbrıs'ı barışa en çok yaklaştıran diplomat", 2018, 18 Ağustos).

Kıbrıs konusunda alınacak karar için BM Güvenlik Konseyine sunulan 8. Ek E kapsamı aşağıdaki şekildedir:

Toplumların mutabakatıyla, BM Güvenlik Konseyi kuruluş anlaşmasının eş zamanlı yürürlüğe girmesi yönünde karar alınması talep edilmiştir. Bu kapsamda konseyin yerine getirmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Kuruluş anlaşması onaylanırken, tesis edilmekte olan durumun bilhassa adanın tamamen veya bazı yönlerden farklı bir devletle birleştirilmesinin, bölünmesinin ve ayrılmasının yasaklandığı not edilmiştir. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran iki toplumunda farklı kimliklere sahip oldukları ve siyasi olarak eşit statüde bulundukları kabul edilmektedir. Kıbrıs'ta ithalatçılar ve ihracatçılar için yasal olarak silah temini yasaklanmıştır. Adada Federal Hükümet'in kurucu devletler mutabakatıyla (aksine karar alınmadıkça), BM barış gücünün adanın her yerinde serbest konuşlanmasına, faaliyetlerde bulunmaya yetkili olmasına ve operasyonlarını sürdürmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda Kuruluş Anlaşmasının izlenmesi, uygulanmasının teşvik edilmesi ve güven ortamının devam ettirilmesi yönünde çabalar devam etmiştir. Bilhassa uygulama kapsamında siyasi gelişmelerin takip edilmesi tavsiyesi ve iyi niyet misyonu sunulmuştur. Yedek birlikler dahil Kıbrıs Türk ve Rum kuvvetlerinin lağvedilmesi ve silahların adadan çıkarılması gerekmektedir. Alınacak ortak karar doğrultusunda Türkiye ve Yunanistan kuvvetlerinin silah sayısı seviyelerini belirlemeleri gerekmektedir. Vakıf Anlaşması kapsamında yer alan hem federal hem de kurucu devlet polisiyle ilgili hükümlere uyulup uyulmadığı izlenmelidir. Kurucu ülkeden gelenlere diğer yetkililere yasalar çerçevesinde eşit ve adil muamele yapılması yönünde çaba göstermelidir. Yerel idareye halel getirilmeden, mutabık kalınan alanlarda önceki bölgesel sorumlulukların üstlenilmesi ve düzenleme kapsamındaki alanların devriyle ilgili faaliyetlerin denetlenmesi gerekmektedir. Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki anlaşma uyarınca kurulacak İzleme Komitesi'nin adadaki yeni durumla ilgili mevzularda idari destek

sağlaması ve başkanlık etmesi gerekmektedir. Bu görevi devriye gezerek, barikat ve mevziler kurarak, resmi tavsiyelerde bulunarak, şikayetler alarak ve yetkililere temsillerde bulunarak uygulamalıdır (Security Council, 2004).

Kıbrıs meselesinin çözümü için Annan ve Yardımcısı Sir Kieran Prendergast ve Birleşmiş Milletler ada özel temsilcisi Alvaro de Soto'yla barış planını oylamaya sunulmuştur. Plan, Annan tarafından barışı getirecek bir şans olarak nitelendirilmiştir. 30 yıldır bölünmüş yaşayan adanın bölünmüşlüğü ortadan kaldıracak plan üzerinde liderler anlaşmaya varamamışlardır. Plana yönelik yani devletin geleceğine dair kararı adadaki bölünmüş toplumlar verecektir. Annan yenilenmiş planını İsviçre'de Türk, Rum ve Ada temsilcileriyle görüşmeleri sonrası sunmuştur. Annan Planı, 24 Nisan'da sorunun taraflarına referandumla sunulacaktır. Taraflardan biri plana hayır cevabı verirse, Ada 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye katılırsa AB üyeliği yalnızca Rum tarafı için geçerlilik kazanacaktır. Yunan Başbakan Kostas Karamanlis "Ne yazık ki üzerinde anlaşmaya varılmış bir çözüme ulaşmak mümkün olmadı" ifadelerini kullanmıştır. "Artık bir karara varmak Kıbrıs halkına kalmıştır ve umarım bunu açık bir düşünce ve vizyonla yaparlar." (BBC News, 2004, 1 Nisan).

Annan Planı Kıbrıs için federal çözüm öngörmektedir ve 24 Nisan 2004 tarihinde Referanduma sunulmuştur. Rumların yüzde 75 hayır oyunu almış ve Rum kesimi 1 Mayıs 2004'te AB üyesi olmuştur (Haber Kıbrıs, 2014, 10 Şubat).

Ayrıntıları üzerinde iki yılı aşkın müzakere sürecinin devam ettiği BM Kapsamlı Yerleşim Planı yani diğer adıyla Annan Planı, 2004'te yapılan referandumlarda (ayrı ayrı ve eş zamanlı) Kıbrıslı Rumların %76 gibi yankı bulan yüksek bir oy oranıyla reddedilmiştir. Bu olumsuz sonuç hem Rum liderlerinin hem de Rum halkının ada da eşitlik prensibine dayanacak bir iktidarı Türk toplumuyla paylaşmaya hazır olmadıklarını gözler önüne sermiştir. Ada Türklerinin BM Kapsamlı Çözüm Planına olumlu oy kullanması sonrası AB Kurulu 26 Nisan 2004 tarihli "Konsey, Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonuna son vermeye karardır." şeklinde ifade edilen kararı kabul etmiştir. Yine aynı şekilde AB Konseyi, 29 Nisan 2004 tarihli ve 1376 sayılı kararında "Uluslararası toplum, özellikle de Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği... bunu teşvik etmek için hızlı ve uygun adımlar atmalıdır (daha fazla açıklık). Kıbrıslı Türklerin uluslararası izolasyonu sona ermelidir." Annan, Güvenlik Konseyine sunmuş olduğu 28 Mayıs 2004 (S/2004/437) tarihli raporunda bir çağrı yapmış, "Umarım onlar (Konsey üyeleri) Kıbrıslı Türkleri tecrit etme ve gelişmelerini engelleme etkisine sahip gereksiz kısıtlama ve engellerin ortadan

kaldırılması için devlete hem ikili hem de uluslararası kuruluşlarda iş birliği yapma konusunda güçlü bir yol gösterebilir...” Ayrıca Kofi Annan, raporunda “Kıbrıslı Rumlar, siyasi eşitliğe dayalı federal bir yapıda ada Türkleriyle güç ve refahı paylaşmaya hazırsa, bunun sadece sözle değil eylemle de ortaya konması gerektiğinin” altını çizmiştir. Soruna kapsamlı çözüm sağlanamaması ve planı yüksek bir oy oranıyla reddetmiş olmasına rağmen yasadışı yollarla ve tek taraflı şekilde 2004’te AB üyeliğine alınmıştır. Fakat Annan Planı’na olumlu oy kullanan ada Türkleri yasadışı kısıtlama ve ambargolara maruz bırakılmıştır. Rum tarafının AB’ye tek taraflı üye olması Rum liderinin uzlaşmaz tavrını daha çok artırmış ve süreç 2008 yılına kadar dört yıllık bir süre sekteye uğramıştır (Failed Negotiation Processes | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2023).

Tassos Papadopoulos, 2004’te adada Rum halkının beraberliğini sağlayarak yıllardır devam eden Kıbrıs meselesinin çözümünde tartışmalara sebep olan BM planını reddetmiştir. Tassos Papadopoulos, yarım asır önce Kıbrıs’ta görev yapan en genç bakan ve kurnaz bir avukat olmuş ve genç yaşlarında zirveye ulaşarak 2008 başlarında Cumhurbaşkanlığı görevine gelmiştir. Görev yaptığı dönem adanın çalkantılı sürecinde modern tarihi anlarından birine damga vurarak kendini göstermiştir (The Times, “Tassos Papadopoulos: Greek Cypriot President”, 2008, 13 Aralık).

Rum kesimi AB üyesi olduktan sonra çoğunluk için “çözumsuzlük en iyi çözümdü” düşüncesi önem kazanmıştır. Fakat bu düşünce yalnızca 2013 tarihinde iflasın kıyısına geldikleri iktisadi kriz sürecine kadar devam etmiştir (Haber Kıbrıs, 2014, 10 Şubat).

Çok geniş kapsama sahip olan plan için dönemin siyasi liderlerinden biri “Ben bu planı okumadan imzalarım” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Okusa da anlaması güç olacaktı. Yapılan araştırmalar ve belgeler neticesinde planı Kofi Annan’ın değil Rumların hazırladığı ortaya çıkmaktadır. Peki plana evet denilseydi sonuç ne olurdu? Sorusuna gelindiğinde;

1. KKTC ve Cumhuriyetin tüm devlet kurumları 23 Nisan 2023’te geçersiz kılınacaktı.

2. Kıbrıs adasına planın getireceği barış yapay olacak tıpkı Afganistan, Lübnan ve Irak’a götürülen barış gibi. Planın onaylanması amacıyla baskı yapmaktan çekince duymayan “barışsever dünya” İsrail’in işgali altındaki Filistin vatandaşlarına nasıl anlayış gösteriyorsa ada Türklerine de aynı oranda gösterecektir. Kıbrıs Türklerinin yok olmasının zamanı geldiğinde başlangıcı ve bitişi kanlı olacaktı.

3. Türkiye Cumhuriyeti'nin garantörlük hakları kapsamına sınırlandırma getirilecek ve adaya müdahalesi engellenecekti.

4. Güzelyurt, Bostancı ve Maraş'ında içinde bulunduğu 50 köyün Rum tarafına iadesi gerçekleşecekti.

5. Kıbrıslı 85.000 Rum, hem Kıbrıs Rum Devleti'ne iade ettikleri topraklarda bulunan evlerine dönecek hem de Kıbrıs Türk Devleti toprakları içinde istediği yerlere yerleşeceklerdir. Böylece 60.000 ada Türkü yurtlarını terk etmek zorunda kalacak ve göçmen pozisyonuna düşecekti.

6. Türkler 4 defa göçmen pozisyonuna düşmüş, güneyde bulunan malları yıkılmaya yüz tutmuş ya da istimlak edilmiştir. Bu nedenden dolayı geri dönemeyecekler nereye gidecekleri ne yapacakları endişesiyle kuzeye gelecek olan Rumlarla sürtüşme yaşayacaklardı.

7. Şehit yakınlarına verilmiş arsalar ile mücahitlik puanıyla alınmış olan taşınmaz mallar ellerinden alınarak Rumlara verilecekti.

8. Gelerek adaya yerleşim sağlayan Türkiye vatandaşları ise ellerinde bulunan taşınmazları Rumların geçerli fiyatından satın almaya veya geri dönmeye zorlanacaktı.

9. “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti” Rum idarecileri tarafından adaya gelmek isteyen Türk ziyaretçilerden Shengen vizesi (AB ilkeleri gereğince) istenecek alamayanların adaya girmesi engellenecektir.

10. Üniversiteler, Rumlar tarafından AB'nin arkasına sığınarak sentetik engellerle hem Türkiye hem de diğer devletlerden gelecek öğrencileri engelleyecek kapanma riskiyle karşılaşılacaktı.

11. Son 3 yılda adada konuşlandırılmış Türk erlerinin %95'i Türkiye'ye geri dönecekti. Plan uyarınca 2007 yılı bitiminde Kıbrıs adasında yalnızca altı yüz elli Türk askeri görev alacak onun dışında kışladan çıkmak isteyen on beş gün öncesinde BM izni zorunluluğu olacaktı.

12. Kıbrıs adasının askersizleştirme izlencesi gereği, GKK ile RMMO hükümsüz kılınacak fakat Rum tarafına yasal kılıf bulup yeniden farklı bir isim altında silahlanma yoluna gidecekti.

13. Rum tarafı 2009 yılına kadar Türk tarafında bulunan topraklarının 1/3'ünün tamamını 2 yıl gibi kısa bir süre içinde geri alacaktı.

14. Kıbrıslı Rumların, Kapraz bölgesinde yer alan 4 köye kısıtlamaz şekilde yerleşimi sağlanacak ve Rumlar büyük bir siyasal özerklik kazanacaklardı. Diğer bir ifadeyle özerk/otonom bölge halini alacaktı.

15. Kıbrıslı kamu görevlisi Türklere Türkiye Cumhuriyeti tarafından maaş gönderilmesi adanın iç işlerine müdahalesi şeklinde değerlendirilecekti. Federal Kıbrıs'ta iş bulamayan KKTC'nin eski kamu çalışanı Türkler, işsizlikle ve parasızlıkla karşı karşıya kalacak ve eski günlerini hayal edeceklerdi.

16. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nde tüm önemli görevlerde (üst düzey, müdürlük gibi) AB ilkeleri gereklerine uygun eğitimleri alan Türkler olamayacağı için ada Rumları görev alacak bu sebepte federal yapı Rumların üniter yapıli sistemine dönüşecekti.

17. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Türkleri, daha çok stratejik öneme sahip olmayan sözde görünür olan büyük oranda da müdür yardımcılığı gibi yönetsel kadrolara atanacaklardı.

18. "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" içerisinde yer alan Merkez Bankası, Tapu, Sivil Havacılık, Sahil Koruma, Eski Eserler Dairesi, Hava Limanları, Telekomünikasyon Dairesi, Denizcilik Müdürlüğü, Muhaceret Dairesi, Gümrük, gibi stratejik öneme sahip kurumlar Merkez Hükümete bağılılığından dolayı Rum çoğunluğun idaresinde olacaktı.

Gümrükler, deniz ve hava limanları kontrolü ile stratejik diğer görevleri Rum idaresi gerçekleştirecekti (Atun, "Annan Planı Hakkında Bilmediklerimiz", 2007, 23 Nisan).

(Ek 26'da Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kurucu Devletleri Haritasına (Kıbrıs için Annan Plan Ek 2a, Mart 2004) yer verilmiştir).

2.18.3.1. III. Kofi Annan Plan İçeriği (2004)

31 Mart 2004'te Kıbrıs sorunun çözümüne yönelik kapsamlı Annan Planı nihai hale getirilmiştir. Plan içeriğinde Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Anayasal Nitelikli Yasalar, Federal Yasalar, Federal Hükümet ile Kurucu Devletler Arasındaki İşbirliği Anlaşmaları, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyetini Bağılayan Uluslararası Antlaşmalar ve Hukuki Belgelerin Listesi, Toprak Düzenlemeleri, 1963'ten Günümüze Meydana Gelen Olaylardan Etkilenmiş Mülklerin Ele Alınması, Uzlaştırma Komisyonu, Yeni Durumun Hayata

Geçirilmesi, Ana maddeler: Yeni Durum, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, Federal Hükümeti ve Kurucu Devletleri, Vatandaşlık, İkamet ve Kimlik, Temel Hak ve Özgürlükler, Federal Hükümet, Yüksek Mahkeme, Geçici Federal ve Kurucu Devlet Kurumları, Askersizleştirme, Kurucu Devlet Sınırları ve Toprak Ayarlaması, Mülkiyet, Uzlaştırma Komisyonu, Geçmiş İşlemler, Anlaşmanın Yürürlüğe Girmesi ve Uygulanması ile Ekler yer almıştır. Eklerde Kuruluş Anlaşması, Kuruluş Antlaşmasına Ek Protokol, Garanti Anlaşmasına Ek Protokol, İttifak Anlaşmasının Ek Protokol, Geçiş Dönemi Güvenlik Düzenlemeleri yer almıştır (BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı) / T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-b).

Kofi Annan Kopenhag'dan önce sorunun çözülmesi, hızlanması hem de sona ermesi için harita ve plan sunmuştur. Sunulan haritada kapalı Maraş bölgesi, Güzelyurt'un çoğunluğunun Rumlara verilmesi düşünülmüştür. 2 farklı plan düşünülmüş ilk plana göre 41, ikinci plana göre 46 Türk köyü boşaltılacaktır. Denktaş bu planın “yeni bir göç” yaratacağına dikkat çekmektedir. Altmış bin Rum'u Türk bölgelerine yerleştirerek seçme hakkı verilmesi düşünülmüştür. Göçmen Rum toplumunun ellerindeki koçanlar sayılmış, Türklerin elindekiler ise geçersiz sayılmıştır. En önemli noktalardan biri de Türkiye'nin garantörlük sıfatının sıfıra inmesine sebep olacak bir plandır. Türk varlığını tehdit eden bir plan olarak görülmüş ve hatta KKTC'nin de ortadan kalkabileceği dile getirilmiştir. Yukarıda ifade edilenler Denktaş'ı bu plana karşı çıkmaya iten sebepler olarak görülmüştür (Bayhan, 2003: 173-174). (Ek 22'de 2004 tarihli III. BM Genel Sekreteri Kofi Annan Planı içeriği tam metin kaynak bilgisine yer verilmiştir). (Ek 27'de 2004 Tarihli BM Genel Sekreteri Kofi Annan Kapsamlı Plan haritasına yer verilmiştir).

2.19. CRANS MONTANA GÖRÜŞMELERİ (2017)

1968 yılı haziran ayında Beyrut'ta ilk adımları atılan 54 seneyi arkasında bırakan ve müzakere sürecinin son ayağı olan görüşmeler beşli zirve olarak İsviçre'de (Crans Montana kenti) 28 Haziran'da başlamıştır. Kıbrıs adası stratejik konumu sebebiyle sadece Türkiye ve Yunanistan'ın değil başka ülkelerin de dahil olduğu çözüm gerektiren bir sorun olmuştur. (Mky Gündem, 2022, 1 Ağustos).

Tüm mevzularda anlaşılması durumunda Türkiye Cumhuriyeti tarafından 650 asker hariç bütün diğer askerlerin geri çekilmesi kararını onaylamıştır. (Aksine Türk askerinin adadan çekilmez tezini savunuyorduk. Yapılan anlaşma bile olsa adada en az 5000 asker varlığını savunuyorduk), Garanti Anlaşması kapsamında yer alan “tek yanlı müdahale hakkı” yönündeki kararın kabul edilebileceği öne sürülmüştür. Öne sürülen bu kararın

Türkiye ve Yunanistan Başbakanları arasında Crans Montana’da görüşülebileceği ifade edilmiştir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu garantörlük hakkının iptal edilmesine yönelik öneri sunmuştur. Öncesinde dönüşümlü yapılan Başbakanlık (1 dönem Türk, 2 dönem Rum) anlaşmasının üç seçim döneminde yani on beş yıl problem yaşanmadan devam etmesi haline garantörlük iptali ile 650 askerin geri çekmesinin görüşülmesi yönünde öneri sunulmuştur. Bu şekilde Annan Planı’ndan daha öncesine gidildiği görülmüştür. Annan Planı, Türkiye’nin on sekiz sene sonrasında garantörlüğünün iptal yönündeki kararı kabul etmiştir. Atina ve Rum tarafı garantörlük hakkını pazarlık konusu haline getirerek büyük diplomatik başarının sahibi olmuştur. Rum tarafı aç gözlü bir politika izleyerek anlaşmanın imzalandığı dönemde Sıfır Asker ve Sıfır Garanti konusunda ısrarcı davranmıştır. Çözüme yönelik imzaların atılması sonrası garantörlüğün iptal edilmesi ve tüm askerin geri çekilmesi talebinde bulunmuştur. Ada topraklarının satın alınması planlanmıştır. Garanti Anlaşması orijinal haliyle kalsaydı Mustafa Akıncı tarafından verilmiş olan dehşet verici tavizler sonucunda KKTC Rumların ağırlıklı olduğu bileşik federe bir Kıbrıs eyaleti olacaktı. Türkiye’nin olmadığı bir üç yüz milyonluk AB içine girecek ve 5 yıl gibi bir süre içerisinde eriyecektir. Serbest yerleşim, mülk edinilmesi, dolaşma, çalışma ve iş kurma hürriyeti aracılığıyla Rumlar Yunanlılar ile 27 AB üye devleti yurttaşları, KKTC topraklarını satın alıp kuzeyde çoğunluk durumuna geleceklerdir. Plan şu şekilde devam etmektedir. “Karpaz, Maraş Güzelyurt dahil 40 yerleşim yerini içeren %8 toprak tavizi ilk anda Rumlara verilecek ve Kuzeye en az 100 bin Rum yerleşerek eski mülklerini alacaktı. Özetle Tanrı bir kez daha Kıbrıs Türküne ve Türkiye’ye acıdı”. Yapılan değerlendirmede garantörlük konusunda dehşete düşüren tavizlerin verildiği gizli tutanaklarda gözler önüne serilmektedir. Dikkate değer bir noktada Çavuşoğlu ve Akıncı’nın görüşmeler içinde aynı ahengi yakalamalarıdır. Öneri, Çavuşoğlu tarafından o dönemde “Türkiye’nin garantörlük açılımı” başlığıyla yayınlanmıştır. Son dört senede yapılan çok sayıda konferans ve yazıda öneri sert bir şekilde eleştirilerek protesto edilmiştir. Özellikle garantörlük konusunun ne pazarlık ne de müzakere konusu olamaması gerektiği ifade edilmiştir (Krt Gündem, Birleşmiş Milletler’in Gizli “Kıbrıs” Tutanakları Sızdı, 2021, 23 Kasım).

Güney Kıbrıs ile KKTC 24 Nisan 2004 tarihli referanduma hem hayır cevabı veren hem de daha çoğunu isteyen Kıbrıs Rum kesimidir. Crans Montana görüşmelerinde de Annan Planı’na benzeyen bir tutum sergilemişlerdir. Aktarılan bilgilerde Türkiye’nin sunduğu önerilerin daha çoğunu isteyen Rum tarafı “istemedi de olsa Türkiye’nin ve

KKTC'nin aleyhinde olacak büyük bir felaketin önüne geçmiş oldu.” Mevzu ile ilgili açıklama yapan KKTC'nin eski Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın eski danışmanı olan Sabahattin İsmail, Annan Planı referandumundaki gibi, yeniden Rum/Yunanistan açgözlülüğü sayesinde büyük bir felaketten kurtulduk ifadelerini kullanmıştır (Gerçek Gündem, 2021, 26 Kasım).

Crans Montana toplantısında (forumunda), Rauf R. Denktaş tarafından ifade edilen söz “Eğer Kıbrıs AB'ye girecekse, birleşme iki halktan az sayıda olana, yani Kıbrıslı Türklere koruma sağlanarak gerçekleştirilebilir.” şeklindedir. Ayrıca Denktaş adanın birleşik olarak AB üyeliğinin Kıbrıs Türklerine koruma sağlanması şartıyla onaylanabileceğini ifade etmiştir (Denktaş, 2005: 168).

2008 yılı Eylül ayında yapılan ve aynı BM parametrelerini kapsayan iki toplumlu ve iki bölgeci federasyon müzakereleri uzun yıllar devam eden uyuşmazlık sürecine bir çözüm getirmemiştir. Yapılan müzakereler 2017 yılı temmuz ayında yapılan Kıbrıs Konferansına değin aralıklı şekilde devam etmiştir. İsviçre'nin Crans Montana şehrinde yapılan Garantör Güçler ile BM'nin dahil olduğu ve iki tarafında yer aldığı konferansta başarı sağlanamamıştır. Rum tarafının maksimalist istekleri sebebiyle, ada Rumlarının ada Türkleriyle refahı ve gücü paylaşım noktasında bir isteklerinin olmadığı gözler önüne serilmiştir. Çöken Konferans sonrası BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, tarafları ilerleme yolunda karar vermeleri için düşünmeye çağırarak fakat sonuç alabilmek için yeni düşüncelerin gerekliliğini vurgulamıştır. Süreç sonrası KKTC, sorunun BM parametreleri ışığında müzakere edemeyeceğini açıklamıştır. Esasen Kıbrıs adasındaki “mevcut statükonun” arkasında yatan sebepte budur (Failed Negotiation Processes | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2023).

Aralık ayı sonlarında adanın Rum Başpiskoposu olan II. Hrisostomos (Irodotos Dimitriou), Kıbrıs Cumhuriyeti'nin önderi Nikos Anastasiad'ın kendisine çok defa “iki devletli çözüme olumlu baktığını söylediğini” ifade etmiştir. Fakat tepkilerin yoğunlaşması üzerine bir açıklama yapma gereği duyan Anastasiadis, “Başpiskopos'un kendisini yanlış anlamış olabileceğini” dile getirmiştir. Taraflar arasında son görüşme olan Crans Montana'dan günümüze “Anastasiadis'in iki devletli çözümü düşündüğüne” dair iddialara Rum basınında yer verilirken ona her defasında “Kıbrıs'ta çözümle ilgili görüşünün değişmediği” açıklamasını yapmaktan çekinmemiştir. Ankara tarafından öne sürülen iki ülkeli çözüm yaklaşımına Kıbrıs Hükümeti, “BM öncülüğündeki barış görüşmelerinin altına dinamit yerleştirdiği” yönünde açıklama yapmıştır. Fakat konuyla ilgilenen yetkililer

ise Akdeniz'in doğusunda Avrupa'ya inşası planlanan ve milyonlarca dolar harcanması düşünülen “doğal gaz boru hattı projesinin” ilerleyebilmesi için “gelir kazanma güdüsüyle” süreçteki çözüm yollarının işe yarayacağı ve uzlaşılacağı görüşündedirler (BBC News Türkçe, 2021, 28 Ocak).

Bugün Fileleftheros gazetesinin manşetten verdiği haberde, BM'nin 2017 yılında Crans Montana'da yaptığı Kıbrıs çözümüne yönelik görüşme tutanağını yayınlamıştır. Haberde Crans Montana görüşmelerinde Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun askeri birlikler ile garantiler konularında menfi bir tavır sergilediği vurgulanmıştır. Türkiye'nin kırmızı çizgilerin net olduğunu geçmişte olduğu gibi şimdi de bu tezler üzerinde ısrar edildiği ifade edilmiştir. Gazetede BM Genel Sekreteri Guterres'in tutanaklarda taktik oyunu yaptığının net şekilde görüldüğü belirtilmiştir. Özellikle Guterres'in anlaşma taraflarına karşılıklı düşünceleri hakkında bilgi vermekten kaçındığı vurgulanmıştır. Bu durumun işe yarar bir durum olmayıp kafa karışıklığına sebep olduğu görülmüştür. Resmi tutanaklarda görüşmenin konusuyla ilgili “İttifak Anlaşmaları yeni bir anlaşma olarak yapılandırılabilirdi, ancak Türk askeri birliklerinin daimî varlığına dair bir madde içermelidir. Sıfır asker Türkiye'nin kırmızı çizgisiydi” ifadelerine yer verilmiştir (Bugün Kıbrıs, 2021, 12 Kasım).

Kıbrıs meselesi adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarının geçmişten günümüze çatışma içinde bulunan ekonomik, sosyal, politik, stratejik çıkarları sebebiyle ortaya çıkmıştır. Türk toplumu uzun yıllar Enosis hareketine karşı var olma savaşı vermiştir. Yarım yüzyıldır süre gelen sorunlara çözüm için garantör devletler öncülüğünde iki toplumun eşitliğine dayanan kapsamlı çözüm bağlamında BM gözetiminde arayışlar satranç oyunu halini almıştır. BM Genel Sekreteri Annan Planı'na örnek gösterilecek bir bakış açısıyla “Güvenlik ve Garantiler ile Türk askerlerinin adadan çekilmesi” koşuluna karşılık Türkiye büyük çabayı göstermiş fakat sonuç alınamamıştır (Özkoyuncu ve Asit, “Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Crans Montana Görüşmelerinin Kıbrıs Basınında Haberleştirilmesi”, 2020: 48).

28 Haziran 2017 yılında Crans Montana (İsviçre) şehrinde Kıbrıs sorununa yönelik uluslararası bir konferans düzenlenirken, çok sayıda Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum durumu protesto etmek için Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa'da BM'nin devriye gezdiği tampon bölge olarak nitelendirilen noktalar boyunca toplanmıştır. Sıcak havada davul çalan, şarkılar söyleyen göstericilerin “Hemen çözüm istiyoruz” ve “Artık beklemek yok” çağrıları dikkat çekmiştir (Gorvett, 2017).

Crans Montana görüşmeleri İsviçre'nin aynı isimle anılan kasabasında 28 Haziran 2017'den günümüze kadar süren Kıbrıs müzakereleri bir sonuca ulaşılamadan sonlanmıştır (BBC News Türkçe, 2017, 7 Temmuz).

Rum toplumu Crans Montana görüşmeleri sonrası istedikleri federasyon temelli bir çözümün elde edilemeyeceğinin farkına varmışlardır. Farklı seçenekleri gizli kapılar arkasında görüşme ve müzakere girişimlerine başlamışlardır (Türksam, 2020, 10 Aralık).

Crans Montana sonrası 2020 yılında (Ekim ayı) Ersin Tatar Cumhurbaşkanı olmuş ve müzakere sürecinde paradigma değişimi ortaya çıkmıştır. Türkiye ile KKTC Montana'da federe devlet tezinin çöküyor olduğunu ve farklı bir seçeneğin ortaya konulmasını savunmuştur. Bu süreçte de “egemenlik eşitlik temelinde kurulacak, yan yana iki devlet modeli.” ortaya çıkmıştır. GKRY (Güney Kıbrıs Rum Kesimi) ile Yunanistan Kıbrıs adasında tek çözümün “federasyon” olduğunu savunmaktadır. BM kararlarının dayanak olmadığı bir çözüm planının tartışılmasını kabul etmemektedirler. 27 ile 29 Nisan 2021 tarihinde İsviçre'nin Cenevre şehrinde gerçekleşen, Kıbrıs tarafları ile garantörlerinin yer aldığı masada “5+1” formatı ve gayri resmi yapılan toplantı da resmi müzakerelere başlama noktasında yeterli zemin oluşturulamamıştır (Mky Gündem, 2022, 1 Ağustos).

2.19.1. Crans Montana Görüşmeleri İçeriği

Rum basınında Crans Montana görüşmelerinin gizli BM tutanaklarının yayınlanması garantörlük adı altında verilen tavizlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 2017 yılı temmuz ayında gerçekleşen Crans Montana görüşmeleri mestur (gizli) tutanakları BM diplomatları tarafından tutulmuştur. Tutanaklarda Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından kırmızı çizgimiz olarak ifade edilen, pazarlık mevzusu olamaz denilen garantörlük/güvencecilik süjesinin, aynı Annan Planında olduğu şekliyle tekrar “pazarlık masasına” getirildiğini net şekilde görülmektedir. Crans Montana Anlaşması metin içeriğinde tüm mevzularda anlaşılması halinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 650 asker haricindeki bütün askerlerinin geri çekilmesini onayladığı dikkat çekmektedir. Normal şartlarda Türk tarafının ifadesi Türk askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesinin mümkün olmadığı ve bu ihtimal gerçekleşse bile minimum 5 bin asker kalması şeklindedir. Crans Montana'ya çağırılacak olan Türkiye ve Yunanistan Başbakanlarının görüşmeleri sonrası “tek yanlı müdahale hakkı” iptali gerçekleşebilecektir. Çavuşoğlu'nun önerisi şu şekildedir: ilk olarak dönüşümlü bir başkanlık, iki dönem Rum bir dönemi Türk olacak şekilde yapılacaktır. Anlaşma 15 sene (üç seçim dönemi) problemsiz şekilde uygulanırsa garantörlük konusunun iptal edilmesi ve bırakılan 650 askeri geri çekilme mevzusunun müzakereleri

gerçekleŖecektir (Krt Gündem, BirleŖmiŖ Milletler'in Gizli "Kıbrıs" Tutanakları Sızdı, 2021, 23 Kasım). (Ek 23'te 2017 tarihli Crans Montana görüşmelerinin BM gizli tutanak içeriğine yer verilmiştir).

BÖLÜM III

3. KIBRIS BARIŞINA YÖNELİK YETMİŞ YILLIK PLAN, ÖNERİ VE ÇÖZÜM YOLLARININ ANALİZİ

Kıbrıs barışına yönelik uyuşmazlık çözüm arayışları yetmiş yıllık bir süreci kapsamıştır. 2017 sonrası dönemde de prosesten olumlu bir sonuç alınamamıştır.

3.1. KIBRIS MESELESİNDE 1947'DEN BAŞLAYAN VE 2017'YE KADAR DEVAM EDEN UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI NEDEN BAŞARISIZ OLMUŞTUR

9 Temmuz 1947'de açıklanan ilk planda Lord Winster, azınlık çıkarlarını göz önünde tutularak, Kıbrıs iç işlerine ada halkının tümünün katılımını sağlamak amacıyla “özerk yönetim” konusunda merkezi hükümete tavsiyeler vermiştir. Rum toplumu özerk yönetime karşı çıkmakta ve Enosis konusunda ısrar etmektedir. Rumlar Lord Winster Planı'nı Enosis yolunda risk olarak nitelendirmektedir. Winster'ın Enosis kapısını kapattığı kısıtlı muhtariyet yani otonomi anayasası amacıyla Danışma Meclisi oluşturma kararlılığı ortaya çıkmıştır. Bu durum kilise tarafından yönlendirilen sağcı-milliyetçi Rum toplumu arasında şiddet olaylarına sebep olmuştur (Gazioğlu, 2000: 375-377).

1947'de Lord Winster Planı'nda Rum tarafı, tasarlanmış olan anayasa hakkında negatif bir tavır sergilemiştir. Oylamada 7 Rum üye tarafından oyların aleyhte kullanılması meclis oturumlarının süresiz şekilde ertelenmesine yol açmıştır. Bu durum Kıbrıs'ta yapılan yeni anayasal çabaların sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur. İngiltere'nin adada kurmayı planladığı özerk yönetim ihtimali yok olmuş ve anayasa mevzu yeniden askıya alınmıştır. Rum tarafının tam özerklik sunmayan hiçbir planı kabul etme niyetleri bulunmamaktadır. Her koşulda Rumların Enosis politikası devam etmektedir (Gazioğlu, 2000: 384-387). Kıbrıs sorununa yönelik iki toplumun beraber yaşamasını öngören plan “iki halktan yani Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlardan” meydana gelecektir. Rum tarafı içerisinde Türkler olduğu gerekçesiyle bu planı reddetmişlerdir. Meselenin çözümüne yönelik anayasal girişimlerden istenilen başarı sağlanamamıştır (Atun, 2022, 26 Kasım).

Edward Jackson, 7 Mayıs 1948'de tam özerklik amaçlanan taslak anayasa hazırlamıştır. Türk toplumu planı Enosis'e açılan kapı olarak değerlendirirken Rum toplumu Enosis'i tehir ettiği gerekçesiyle karşı çıkmıştır (Hasgüler, 2018 :319).

1948 tarihli Sir Edward Jackson Planı'nda stratejik bir pozisyona sahip olan

Kıbrıs'ın mülkiyeti İngiltere tarafından az masrafla ve iç işlerine müdahalede bulunmadan korunmaya çalışılmıştır. İngiltere içerisinde adada insan haklarına yönelik yapılan ihlaller protesto edilmiştir. Toplumların hem kendi kaderlerini tayin hem de adanın Yunanistan ile birleşmesi talepleri artış göstermiştir. Bu gelişmeler İngiltere'yi prosesin sürdürülmesi noktasında zorlamıştır. Ada toplumunun tamamını temsil edenleri ortak bir anlaşmaya varma konusunda ikna etme girişimlerinde başarı sağlanamamıştır (Alecou, 2016c).

6 Eylül 1955 tarihinde Dışişleri Bakanı I. Maurice Harold Macmillan Planı ortaya atılmıştır. Kıbrıs'ta İngiliz yönetimi tarafından en geniş özerklik amaçlanan planda stratejik ihtiyaçların karşılık bulabileceği özgürlükçü bir anayasa sunulmuştur. Rum toplumu self determinasyonda ısrarcı olurken, Fatin Rüştü Zorlu, Enosis talep edenleri daha da cesaretlendirecek bir durum ortaya çıkardığı gerekçesiyle sakıncalı görmüştür (Gazioğlu, 1998:94-102). Planda Kıbrıs'a anayasa hakkı veriliyordu fakat Kıbrıs'a bağımsızlık değil muhtariyet, otonomi diğer bir ifadeyle Türklere self government hakkı tanınıyordu. Plan üzerine Zorlu, aşağıdaki soruyu sordu: “Kıbrıs'a yakın bir gelecekte bağımsızlık verilecek mi?” Macmillan'ın cevabı “gözle görülen bir gelecekte bir değişiklik olmayacaktır. Kıbrıs'ın egemenliği İngiltere'de kalacaktır. Self determination ilkesini kayıtsız şartsız, her yerde uygulanacak bir ilke olarak kabul etmiyoruz” şeklindedir. Macmillan'ın yaptığı bu açıklama sonrası Yunanistan tarafı I. Macmillan Planını reddetmiştir. Bu sebepten bu planda da başarı sağlanamamıştır (Erim, t.y.: 10-11).

Kasım 1955'te I. Sir John Harding Planı ortaya atılmıştır. Müzakerelere barışçıl çözüm getirmesi amaçlanmış fakat uzlaşmaya varılamayan iki nokta dikkat çekmiştir. Bu noktalar İngiliz idaresinde siyasi özerklik ve Türkiye'nin Kıbrıs'taki pozisyonudur (Novo, 2023: 90). Bu plan adada özerklik kapısını ardına kadar açmıştır. Self determinasyon konusunda da Yunanistan'ın ısrarı dikkat çekmiştir (Gazioğlu, 1960: 103-106).

Harding Planı'nda Türk toplumu, özerkliği Enosis'e gidecek olan yolun açık bırakması gerekçesiyle eleştirmiştir. Bu noktada güvence verilmesine karşı çıkmıştır. Harding ve Makarios arasında yapılan tüm görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Makarios özerklik yönünde yapılan önerileri kabul etmemiştir. Self determinasyon yoluyla Enosis'in belirlenen bir zamanda ya da verilen süre sonunda gerçekleşmesi yönünde direnç göstermiştir. Uyuşmazlığa getirilecek çözümde Enosis'in tamamen terk edilmesi gerektiği görülmektedir. Türkiye hiçbir şekilde bu durumu kabul etmeyecektir. Adadaki Türk toplumu Kıbrıs meselesiyle alakalı olarak sadece self determinasyon ilkesini kabul etmiştir fakat Türkiye'nin meseleye yönelik kaygıları devam etmektedir. Bu plandan da olumlu

sonuç alınamamıştır (Gazioğlu, 1998: 117-124).

Ocak 1956'da II. Sir John Harding Planı ortaya atılmıştır. Yapılan anayasal düzenlemelerde self determinasyon ve self government'in ada toplumları arasında müzakere edilmesi yönünde kararlar ortaya çıkmıştır (Gazioğlu, 1960: 112-115).

Kıbrıs Valisi Harding, Başpiskopos Makarios'un tutuklanıp sınır dışı edilmesinin barış şartlarına dönülmesinin önünde "büyük bir engel" olduğu için alınmış bir karar olduğunu vurgulamıştır. Bu uzaklaştırmayla birlikte düzen ve barış ortamının yanı sıra iyi yönetiminde teşvik edileceği ve Makarios'un adada etkisinin de kalmayacağını ifade edilmiştir (BBC News, 1956, 9 Mart). Öncesinde Makarios ile Vali John Harding bir dizi müzakere yapmış ve şiddet olaylarına barışçıl çözüm getirme gayesi taşımışlardır. Fakat iki konuda anlaşmaya varılamamış tartışmalar yaşanmıştır. Bunlardan ilki İngiliz idaresinde kurulan Kıbrıs'ın siyasi özerkliğidir. İkincisi ise Türkiye'nin adadaki konumuyla ilgilidir. Resmi ve gayriresmî çevreler müzakere sağlanan bir anlaşmanın yakın bir tarihte olacağını düşünse de Makarios'un sergilediği sert tavır anlaşmayı raydan çıkarmayı başarmıştır. Harding yaşanan gelişmeler sonrası Makarios'un tutuklanmasını emretmiştir. Sonrasında yaşanacak olaylara karşı Rum milliyetçiler için sert tedbirler öne çıkmıştır. Başpiskopos sürgüne gönderilmiş ve adadaki gerginlikte farklı boyutlara tırmanmaya başlamıştır. Çözüm arayışlarında başarı sağlanamamıştır (Novo, 2023: 90).

Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik adaya 1956 yılında Lord Radcliff vali olarak gönderilmiştir. 19 Aralık 1956 tarihinde Anayasa uzmanı Lord Radcliff 5 aylık bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonrası "Özerklik Anayasası" önerilerini Kıbrıs'ta vali, Avam kamarasında da Sömürgeler Bakanı açıklamıştır. Ada da iki cepheden oluşan bir statü tasarlanmıştır. Hazırlanan öneriler çalışma şartlarının sınırları hesaba katılarak yazılmıştır. Anayasanın yürürlükte kalma süresi, adadaki İngiltere egemenliğinin devam etmesi, Kıbrıs'ın bir üs olarak değerlendirileceği, Savunmada Dışişleri ile İç güvenlikte vali ya da İngiliz Hükümeti'nin sorumlu olacağı, liberal demokrasi prensiplerine dayanan anayasa seçilen ada toplumu temsilcilerine çok büyük yetkiler verecektir. Ayrıca adada bulunan halkların din, dil, kültür ve geleneklerini koruyan önlemler ile güvencelerle ilgili önemli noktalar bulunmaktadır. Plana göre kurulması düşünülen yeni Kıbrıs idaresinin iki direksiyonu bulunması ve birinin vali tarafından diğerinin ise teşri meclis hakimiyeti tarafından kontrol edilmesi planlanmaktadır. İngiltere'nin daha yoğun bir varlık gösterdiği plan olarak dikkat çekmektedir (Gazioğlu, 1960: 127-132).

Radcliffe çözüm arayışı adada İngiltere'nin tam egemenliğini öngören bir plan olarak değerlendirilmiştir. Özerklik yetki genişliğiyle sınırlandırılmıştır. Self determinasyon öngörmemesinden dolayı Yunanistan bu planı kabul etmemiştir. Fakat Türkiye taksimi anımsatan bir hava sezmesinden dolayı olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Tüm girişimlere rağmen bu plandan da başarılı bir sonuç alınamamıştır (Olgun, 1992: 11).

1957 tarihinde ortaya atılan Averoff Tossitsas önerisinde Türkiye ve Yunanistan'ı memnun edecek bir siyaset izlenmiştir. Türkiye'ye taksim, Yunanistan'a Enosis kapısı aralanmıştır. Adada İngiltere varlığının devam etmesi ve huzurun sağlanması amaçlanmıştır. Planda kısıtlı bağımsızlık öngörülürken sonrasında self determinasyonun uygulanması fikri ortaya çıkmıştır. Adada süreli bir özerklik düşünülmüştür (Gazioğlu, 1998: 321-325). Kıbrıs sorunu, uluslararası alanda çözilemeyen klasik bir problem haline gelmiştir. Çözüm içinde soruna taraf ülkelerin taleplerinin makulde olsa bir şekilde karşılanması ve tarafların bu konuda ikna edilmesi gerekmektedir. Fakat görülen odur ki Rum toplumunun Enosis'in içinde olmadığı bir çözümü kabul etmesi mümkün değildir. Kıbrıs Türk toplumunun da bu durum karşısı bir çözüm isteyeceği görülmektedir. Bu sebepten dolayı 1956'da yapılan anlaşma geçici ateşkes olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff'un belgeleri de dikkat çekmektedir. Bu plandan da olumlu sonuç alınamamıştır (Book Review, t.y.: 636).

3 Aralık 1957'de adada valiliğe atanan Foot, "Muhtariyet Anayasa" tasarısı hazırlatmıştır. Tasarıda yedi yıl süre ile Türk azınlıklarının haklarının garanti altına alınması öngörülmüştür. Türkiye bu tasarının ada toplumlarının ikisine de uygulanması şartıyla self determinasyon ilkesini onaylayacağını ifade etmiştir. Fakat toplumlarının bir arada yaşamayacak duruma gelmesi Türkiye'nin planı reddetmesine sebep olmuştur. Süreç sonrası Türk toplumu taksim tezinde ısrarlı olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra yedi yıllık sürenin bitiminde İngilizler Türkiye'ye üs verilmesine yönelik öneride bulunmuş fakat Türkiye tutumunda ısrarcı davranmıştır. Yunanistan, Türkiye'ye üs verilmesi yönünde kararın olduğu bu planı reddetmiştir. (Aydoğdu, 2005: 30).

Ada Türklerine de Rumlar gibi kendi geleceklerini tayin etme hakkı verilmelidir. Gelecekteki pozisyonlarını kendileri hazırlamalıdır (Yeşilbursa, 2019: 1985-2002). Foot'un görev süresi zarfında tedhiş hareketlerinin artış göstermesi yaptığı çözüm çabalarının adada bir değişime sebep olmadığını göstermiştir. Yaşanan olumsuz durumlar uyumsuzluk çözüm arayışlarını başarısızlıkla sonuçlandırmıştır (Bozkurt Gazetesi, 1958, 2 Ağustos).

1957’de Selwyn Lloyd Planı öne sürülmüştür. Lloyd tarafından “Garantili Bağımsız” fikri savunulmuştur. İngiltere ise hem bu fikre hem de taksime karşı “Kısıtlı Bağımsızlık” düşüncesini ileri sürmüştür. Adada Türk ve NATO üssü konuları da gündeme gelmiştir. Birgi, adada İngiliz üslerinin bulunmasına Türkiye’nin olumlu yaklaştığı savunulan planın kâğıt üzerindeki görüntüsünün güzel olduğunu fakat içerikte verilen ayrıntılardan dolayı asla uygulanabilecek bir plan olmadığını vurgulamıştır. Öneride Türk üssü kurulmasına yönelik bir maddenin de bulunduğu fakat tatmin edici olmadığı, böyle bir durumun adaya yönelik işgal düşüncesi izlenimi ortaya çıkaracağı ifade edilmiştir. Türk Hükümeti’nin bu tarz bir talebinin olmadığı coğrafi statüsüne göre bir düzenlemenin yapılmasını istediği belirtilmiştir. Güçlükleri artırma ve bayrak gösterme gibi bir amaçlarının olmadığı vurgulanmıştır. Türk tarafının önerilere karşı itirazları olmuştur. Lloyd, taksiminde karmaşık ve zorlayıcı sonuçlar ortaya çıkarabileceğini bu nedenle “egemenliğin paylaşılması şeklinde bir başka görüş daha oluşturdıkları” söylenmiştir. Tüm girişimlere rağmen bu planda başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Gazioğlu, 1998: 329-330).

1957-1958’de NATO Genel Sekreteri Paul Henri Spaak tarafından hazırlanan plan “kısıtlı ve garantili bağımsızlık” öngörmekte ve üç devletin birlikte uzlaşması sonucu uygulanabilecek bir plan olarak değerlendirilmektedir. ABD ve Yunanistan Hükümeti bu plana sıcak bakmıştır. Fakat Türkiye taksim tezi dışında bir tez konusunda ikna edilmeye çalışılmıştır. İngiltere Dışişleri Bakanlığı “Garantili bağımsızlık” mevzusunda Ankara’yı ikna girişimleri sürdürmüştür. ABD, İngiltere ve NATO’nun taksim terkedilmesi ve yerine “garantili bir kısıtlı bağımsızlık” ya da “üçlü condominium” öngörülen çözüm yollarının uygulanması yönünde Türkiye’yi diplomatik baskılar altında bıraktığı görülmüştür. Türkiye taksim üzerinde direnmektedir. Bu plandan da olumlu sonuç alınamamıştır (Gazioğlu, 1998: 325-326). 22 Eylül 1958’de Makarios verdiği bir mülakatta BM garantisi altında bağımsızlık öngörüsünde bulunmuştur. Konuyla ilgili Macmillan’a bir mektup göndermiştir. Yine aynı doğrultuda Yunanistan Cumhurbaşkanı, BM Genel Sekreteri Spaak’a İngiltere projelerinin devam etmesi durumunda Yunanistan’ın NATO üyeliğinin tehlike altında olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Spaak’ın tarafların çok olduğu bir Konferans toplamayı amaçlayan diplomatik misyonu, Yunanlıların direnişi karşısında başarısızlığa uğramıştır (Hoffmeister, 2006: 4).

II. Macmillan Planı 1958 tarihinde ortaya çıkmıştır. Radcliffe Planı’na benzer şekilde otonomi/muhtariyeti (Self government) savunmuştur (Erim, ty: 79). Planda Kıbrıs’ta yaşayanların tümünün haklarının gözetilmesi ve çözümü birlikte benimsemeleri

önemlidir. İngiltere'nin üsleri korunmalıdır. Barışın, güvenliğin temini yanında müttefik devletlerle de iş birliği içinde olmak gereklidir (Erim, ty: 81). Karamanlis, Macmillan'a üçlü görüşme talebinde bulunmuştur. Fakat Makarios, Türkiye'nin dahil olacağı bir üçlü görüşmeyi onaylamadığını tekrarlamıştır. Makarios'un da adadaki durumdan ve Macmillan Planı'ndan endişe duyduğu ortadadır. Bu sebepten dolayı Kıbrıs'ta bulunan 6 kasabadaki Rumların hem Belediye Başkanlarını hem de 15 danışmanını fikir alışverişi için Atina'ya davet etmiştir. Yapılan görüşme sonrası 20 Haziran'da valiye (Foot) gönderdiği cevapta Macmillan Planı'nın kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Self-determinasyona atıfta bulunurken, demokratik anayasanın temel alındığı özerk yönetimin onaylanabileceğini bu sebepten ötürü planın yeniden kontrol edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Farklı çözüm arayışları çalışmaları yapılması yönünde talepte bulunmuştur. Toplumlar arasında güven duygusunun kalmadığı ve düşmanlığın arttığı görülmektedir. Bu sebepten bu planın uygulanma ihtimali bulunmamaktadır. Bu çözüm arayış çabaları da başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Gazioğlu, 1998: 404-405).

1963 yılında I. Dean Acheson Planı ortaya atılmıştır. Türkiye'ye Kapras Yarımadası'nda üs verilmesi planlanmıştır. Bu bölgenin Türkiye egemenlik alanında kalması planlanırken adanın Yunanistan ile birleşmesinin kabul edilmesi istenmiştir. Yani plan Yunanista'a Enosis hedefini gerçekleştirmenin önünü açma düşüncesindedir (İsmail,1992:188-190). Planda, Kıbrıs sorunun NATO üyesi Türkiye ile Yunanistan'ı savaşın eşiğine getirmeden ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Ayrıca adanın ülkeler arasında ikiye bölünmesi şeklinde bir çözüm düşünülmüştür. Böylece Kıbrıs adasına NATO dışında başka bir gücün müdahalesi önlenecektir. Türkiye, meseleye ilişkin ortaya atılan bu planı prensip olarak reddetmiştir. Rumlar ise yani Makarios, Acheson Planı'nı "kayıtsız ve şartsız Enosis öngörmediği için" onaylamamıştır. Rum lideri Makarios "koşulsuz Enosis" içermeyen hiçbir uyuşmazlık çözüm planını onaylanmayacağını tekrar açıklamıştır. Türkiye ve Yunanistan tarafından desteklenmeyen plan sonuç getirmemiş ve başarısız olunmuştur (İlim ve Medeniyet, "Acheson Planı Nedir?", 2018, 19 Kasım).

1964'te yapılan Cenevre Konferansı'nda ortaya çıkan I. Acheson Planı'nın içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Plana göre Kıbrıs'ta Türklere bir üs verilme teklifi yapılmış ve teklifi İnönü kabul etmiştir. Fakat Rum toplumu tarafından bu duruma karşı çıkılmış ve ağustos ayı başlarında Erenköy'de Türk toplumuna yönelik saldırılar baş göstermiştir. Olaylar üzerine İnönü tarafından, Türk jetlerinin adadaki Rum mevzilerini bombalamalarına yönelik saldırı emri verilmiştir. Verilen karardan olumlu sonuç alınmış

ve Türkler üzerindeki ablukayı Rum tarafı zorunlu olarak kaldırmıştır. Cenevre’de yapılan ilk plana karşı çıkan Rumları tatmin amaçlı II. Acheson Planı ortaya çıkmıştır. Bu planda Türklere verilen üs ile otonom bölgelerden vazgeçilmiştir. Bunun üzerine İnönü tarafından ilk plan dışında başka bir metnin onaylanmayacağı duyurulmuştur. (Gülen, 2012: 425-426). Bu planda İngiltere üniter bir Kıbrıs devleti kurmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda adanın farklı yerlerinde Türk ve Rum toplumlarına federe devletler oluşturarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin varlığına son vermeyi amaçlamıştır. Kıbrıs’ın Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşımının öngörüldüğü dikkat çekmektedir. Net olarak Enosis amaçlanırken Türkler içinde adadan ayrılmalara kadar gidecek bir durumun varlığını gözler önüne sermiştir. Tüm planlarda olduğu gibi bu planda Enosis amacından vazgeçilemeyeceğinin göstergesidir. Yapılan çabalardan olumlu bir sonuç elde edilememiş ve bu planda başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Gazioğlu, 2007: 297). Cenevre görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması sonrası ABD, çözüm çabalarını bir müddet ısrarlı şekilde sürdürmüştür. Yeni taktik, dayatma ve çabalarla çıkarına uygun bir sonuç amaçlamış fakat bu sonucu elde edememiştir (Gazioğlu, 2007: 501).

Lemnitzer Planı 31 Ocak 1964 yılında NATO Barış Gücü’yle ilgili İngiliz ve Amerikan ortak planıdır. İçerisinde 10.000 asker altında kalmayacak şekilde NATO kuvvetlerinden oluşacak bir birlik kurulması planlanmıştır. Yalnız bu birlik isteğe bağlı oluşturulacaktır. Ayrıca 1.200 kişiden meydana gelecek olan ABD birlikleri de Londra’da hem ada toplumlari hem de diğer ilgili ülkelerin meydana getireceği heyet idaresinde bulunacaktır (Gazioğlu, 2007: 232). Garantörlerin tek taraflı müdahale hakkı bulunacak NATO üyesi bir ülke arabuluculuk vazifesi üstlenecektir (İsmail, 1992: 319). 1964 senesinde Amerika Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball, adada yaşanan sorunla alakalı diplomatik faaliyetlere ağırlık vermiştir. Diplomasinin odak noktasında bulunan Ball, taraf devletlerle yoğun temas ve müzakerelerde bulunmuştur (Gazioğlu, 2007: 232). Asya – Afrika Dayanışma Teşkilatı Kıbrıs Komitesi Başkanı Rum toplumu Milletvekili Dr. Lissarides, Rusya ve Hindistan ziyareti ardından basın toplantısı yapmıştır. Basın toplantısında hem ziyaretiyle ilgili bilgi vermiş hem de Lemnitzer Planı’nın ileriye taşınması gerektiği için çalışmalar yapıldığını öne sürmüştür. Bu plan Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın başlamasını amaçlamaktadır. Sonrasında ise müttefik olan devletler araya girecek ve ortaya çıkacak fiili durum “bir ikili Enosis” ilanını öngörecektir (Akın Gazetesi, 1967, 22 Kasım). Taraflar Lemnitzer tarafından yatıştırılırken kendi kendilerine hareket etmeyecekleri yönünde söz vermişlerdir. Planı Türkiye ile Yunanistan

kabul ederken Makarios reddetmiştir. Çabalar sonuçsuz kalmış bu plandan da bir başarı sağlanamamıştır (Yenidüzen, 2020, 26 Eylül).

Galo Plaza Lasso, Mart 1965'te sunduğu raporda görev sınırlarını aşarak geleceğe yönelik bir anlaşma çerçevesi sunmuştur. Planda üç nokta önem arz etmektedir. İlki devletin yapısı, ikincisi bağımsızlık ve self determinasyon, üçüncüsü ise dünya barışı yanında kişi ve azınlık haklarının korunmasıdır (Atun, 2021: 209). Lasso, adada iki toplumun da bu kapsamda müzakerelere başlamaları teklifinde bulunmuştur. Fakat Lasso'nun arabuluculuk girişimlerinden olumlu sonuç alınamamıştır. Buna rağmen tarafların siyasi çözüm için iletişim gereksinimleri sürmüştür. Genel Sekreter, 4 Mart 1966'da özel temsilcisine verdiği talimatta anlaşmalı bir siyasi çözümü özendirmek gayesiyle hem ada içinde hem de dışında kendisi adına iyi niyetli çalışmalar yapmasını istemiştir. UNFICYP görevleri askeri personel, polis personel ve sivil personel şeklinde ayrılmaktadır. Bu görevlerini adadaki Türk ve Rum toplumu yetkili kişileriyle iş birliği içerisinde gerçekleştirmiştir. Lefkoşa'da bulunan "Yeşil Hat" boyu gözlemci görevi üstlenerek gerginliğin azaltılması, acıların indirgenmesi, hayatların kurtarılması ve sivil faaliyetlerin tekrar tesisi için geçici önlemler alınmıştır. Fakat bu planda tüm çabalara rağmen başarısız olmuştur (Relations with the United Nations | Turkish Republic of Northern Cyprus, 2014).

1978'de Anglo Sakson Kanada Planı ortaya atılmıştır. Bu plan Kıbrıs meselesine NATO çatısı altında çözüm bulmayı amaçlamaktadır. Müttefik iki devletin bir şekilde kabul etmesi düşünülen en uygun çözüm yolunun Enosis olması öngörülmektedir. Fakat Yunanistan'ın Enosis karşılığında, Türkiye'nin onuru ve itibarını etkilemeyecek şekilde toprak tavizine yoğunlaşması gerekmektedir (Gazioğlu, 2007: 233). Diğer bir adıyla ABC Planı'nda ada sorununa yönelik çözüm esasları ile kapalı Maraş'la ilgili kararlar alınmıştır. Plan iki toplum ile iki kurucu devlete sahip Federe Kıbrıs Cumhuriyeti kurmayı amaçlamaktadır. Kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başka bir ülke ile birleşmesinin yasak olduğu ifade edilmiştir (Atun, 2021: 244-245). Denktaş, Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum toplumlarının geçmişteki sorunlu süreçlerine geri dönmemelerini istemektedir. Denktaş, çözümün bu şekilde sağlanacağını düşündüğü için de "iki devletlilik" tezini savunmuştur. Türkiye'nin desteklediği bu tez hem AB hem de BM'nin uyuşmazlık çözüm yollarıyla çelişki içerisindedir. Uluslararası alanda KKTC'nin tanınması konusunda bir direnç gösterildiği dikkat çekmektedir. Özellikle adada iki toplumlu/iki bölgeyi yeni bir Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesi kurulması bağlamında Rum tarafı desteklenmekte, Türk toplumu ise

Avrupa bütünleşmesinin dışında bırakılmakla tehdit edilmektedir. Bu noktada GKRY arkasına aldığı destekle müzakere yapılan Türk tezlerine karşı çıkmaktadır. Meselenin Türk toplumunun lehine çözülmesi diğer dinamik olan Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan problemlerin çözümüne bağlıdır. Bu süreçte herhangi bir örgüt üyeliği için yapılacak müzakerelerde Rum-Yunanistan tezlerine olumsuz cevap verilmeli ve diplomasi savaşı devam etmelidir. Tüm girişimlere rağmen bu plandan da olumlu bir sonuç alınamamıştır (Doğan, 2002: 102-103).

Kıbrıs meselesinin çözümü için BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim 1974 yılında adaya gelmiş ve toplumlarla görüşmeler yapmıştır. Daha sonra Denktaş ile Klerides insani mevzuları müzakere etmek için Lefkoşa’da haftada bir gün görüşmeye başlamışlardır. Görüşmeler sonrası ekim ayında taraflar karşılıklı esirleri serbest bırakmıştır. Ardından 1975 yılı 13 Şubat’ında ada Türklerinin Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni ilanı Rum tarafının tepkisine yol açmış ve görüşmelere kısa süreliğine karşı çıkmıştır. KTFD ilan edildikten sonra 12 Mart 1975’te BM Güvenlik Konseyi meseleye çözüm bulmak amacıyla 367 sayılı kararı (BM Genel Sekreteri iyi niyet görevi) onaylamıştır. Kesintiye uğrayan görüşmeler 1 yıl sonra tekrar başlamış ve iki görüşme yapılmıştır. Genel Sekreter himayesinde görüşmelerin ikincisinde 4 maddesi bulan ilke anlaşması imzalanmıştır. Taraflar “bağımsız, bağlantısız bir federal cumhuriyet” mevzusunda uzlaşya varsa da Viyana’da devam eden görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. 1979 yılı 18 ve 19 Mayıs’ında başlayan görüşmelerde Denktaş ve Spiros Kipriyanu on maddeden oluşan anlaşmayı imzalamıştır. 1974’te Makarios ile yapılan anlaşmanın daha kapsamlısıdır. 1977-1979 tarihlerinde yapılan “Doruk Anlaşmaları” kalıcı çözümün kapısını aralayamamıştır. Ara verilen görüşmeler 1980 Ağustos ayında yeniden başlamıştır (Kıbrıs Postası, 2018, 2 Haziran). 1980’de açıklanan önerilerde toplumların yaptıkları anlaşmaların geçerliliğinin devam ettiği ifade edilmiştir. Öneride anayasal olarak federal, coğrafi açıdan da iki mntıkali çözüm şekli ortaya atılmıştır. Bu çözümün toplumlar tarafından kabul gördüğü dile getirilmiştir. Güvenlik mevzuunda ise Kıbrıs bir bütün olarak düşünülerek sorunun çözüleceği değerdendirmesi yapılmıştır (Moreket ve Evran’dan aktaran Aydoğdu, 2005: 168). Görüşmeler aralıklı şekilde 1983 Mayıs’ına kadar yani Rum kesiminin BM Genel Kurulu’na başvurularına kadar devam etmiştir. Toplumlar, iki bölgelilik-iki kesimlilik kavramları konusunda anlaşamamışlardır. Ayrıca federe devlet yetkileri, mülk edinilmesi, temsil, yerleşim ile serbest dolaşım mevzularında da uzlaşmaya varamamışlardır (Kıbrıs Postası, 2018, 2 Haziran).

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar tarafından 1983-1986 yılları arasında uyuşmazlık çözümüne yönelik öneriler ortaya atılmıştır. BM Genel Sekreteri kararı kapsamında ortaya atılan önerilerde soruna adil ve kalıcı bir uyuşmazlık çözümünü hedeflenmiştir. Ayrı iki bölgeden ve toplumdan meydana gelecek Federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasını anayasa hükümleriyle onaylamışlardır. Planda kurulması düşünülen devlette yapısı, oluşumu ile ilgili kararlar yer almıştır (İsmail, 1998: 193). Kıbrıs meselesinde İngiliz çözüm planına yönelik Perez de Cuellara teşebbüslerinden sonuç alınması beklenmektedir. İngiltere BM Genel Sekreteri Cuellar'ın yaptığı girişimler eğer sonuçsuz kalırsa bu noktada da gizli bir planın hazırlığının yapıldığını duyurmuştur. Bir gün önce Avam kamarasında sorunla ilgili yapılacaklar tartışılmıştır. İngiliz Parlamento Grup üyesi/Muhafazakâr Partisi Milletvekili Cyril Townsend, oturum esnasında İngiliz Hükümeti'nin adadan kaynaklanan sorumluluklarını ifa etmediğini belirtmiştir. Gerekçe olarak da 1974 yılında Nikos Sampson'un yaptığı darbeye tepkisiz kalmasını göstermiştir. Bu çözüm önerilerinden de olumlu sonuç alınamamıştır (Perez de Cuellar Girişimlerinin Sonucu Bekleniyor Kıbrıs'a İngiliz Planı, 1987).

1992 yılında BM Genel Sekreteri Boutros Gali tarafından Gali Fikirler Dizisi ortaya atılmıştır. Bu plan Kıbrıs sorununa kalıcı ve adil bir çözüm önermektedir. İki toplumlu, iki bölgesi, federal temele dayalı yeni bir anayasa ve ortaklık öngörmektedir (İsmail, 1998: 234-235). 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarının korunması ve Türkiye ile Yunanistan'a sınırsız statü öngörülmektedir (Cyprus (Historical Overview) / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.). Boutros Gali, kendi adıyla anılmakta olan "Gali Haritasını" sunmuştur. Türklere çok az miktarda toprak öngörülmüş ve 30'un üzerinde Türk köyünün Rumlara verilmesi düşünülmüştür. Denktaş, tarafından bu harita reddedilmiştir (İsmail, 1998: 234). 1992'de "Çerçeve Anlaşması" niteliğinde ortaya çıkan Gali Fikirler Dizisi'nin garantör ülkeler açısından barış anlaşması gibi bir niteliği yoktur. Bu anlaşmanın önemi şu noktada ortaya çıkmaktadır. Adada sorunun çözümüne yönelik temel esasların ve prensiplerin tespiti noktasında önem arz etmektedir. Kıbrıs'ta barışın tesisi için bir çatı görevi üstlenmektedir. Bu sebepten dolayı çok defa basmakalıp düşüncelerin çatışmasına ve yargılanmasına sebep olacak şekilde gerilimi yüksek tartışma ortamı yaratmıştır. Yaşanan bu tartışmalar Adada yaşayan Türk ve Rum halklarının siyasi algılama biçimlerine, tutumları ile politik kültürün eleştirisel açıdan tetkikine yüksek oranda katkı sağlamıştır. Bu plandan da olumlu bir sonuç alınamamıştır (Tamçelik, 2015: 391).

1997’de ortaya atılan ilk Kofi Annan Planı’nda iki federe devlet ve ada toplumlarının eşitliğini öngören bir mekanizma amaçlanmıştır. Oluşturulacak anayasanın toplumların onayıyla yürürlüğe girmesi ve değiştirilmesi planlanmıştır. Ayrıca planda laik bir devlet kurulması düşüncesi yer almıştır (Oran, 2013: 473). 1997 tarihli Kofi Annan Planı’nda BM tarafından bir belgenin dayatılması, Türkler tarafından olumsuz karşılanırsa da süreç sekteye uğramadan devam etmiştir. Karar verildiği üzere 11 ile 15 Ağustos 1997’de ikinci görüşme Montreux’a az bir mesafede olan Glion’da gerçekleştirilmiştir. Kurulması düşünülen Cumhuriyet’in hem tek hem de bölünme egemenlik varlığına Denktaş karşı çıkmıştır. Ayrıca Kıbrıs’ın AB üyeliğine alınması durumunun da askıya alınması yönünde talebi bulunmaktadır. Sonuçsuz kalan görüşmelerin ekim ayında yapılması planlanan toplantıları da iptal olmuştur. Görüşmelerin başarısızlığının en önemli sebeplerinden biri aynı süre zarfında yaşanan Türkiye ve AB ilişkilerindeki bozulmadan kaynaklıdır. Yapılan tüm görüşmelere rağmen bu plandan da olumlu sonuç alınamamıştır (Oran, 2013: 473).

2001-2002’de BM Genel Sekreteri tarafından ikinci bir plan ortaya atılmıştır. İki toplumlu ortak kurucu statüye sahip toplumların müzakere edebileceği bir çözüm düşünülmüştür. Toplumların temsil edildiği egemen adil bir devlet, iki bölge ve iki toplumlu bir yapı planlanmıştır. Ortaklıkla ilgili milli, dini, ekonomik, sosyal, kültürel ve güvenlikle ilgili kararlar alınmıştır (Letter send to the UNGS Annan on 12 November 2001 by the President of the TRNC, H.E. Rauf R. Denktaş regarding the basis parameters of a possible settlement in Cyprus circulated as a UN General Assembly and Security Council Document / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.). Kıbrıs adasında ortaya çıkan problemlere yönelik kalıcı çözüm arayışları gerekçesiyle BM baskısı 2000 yılında hem Türk hem de Rum kesimi liderlerini aynı masada bir araya getirmiştir. İki sene süren görüşmelere rağmen iki taraf da farklı fikirler ileri sürmektedir. Ortaya çıkan süreçte "iyi niyet misyonunu aşan bir şekilde" Kofi Annan adı ile ortaya atılan plan taraflara sunulmuştur. Ancak taraflar plandan tatmin olmamıştır. Yetersiz bulunan plan, bilhassa Rum tarafı, temel haklar ve özgürlükler, göçmenlerle alakalı konular ve Türk askerlerinin mevcudiyeti gibi süjelerde eleştirilmektedir. Türk tarafı ise başlangıçta plana ılımlı bakmamıştır. Tüm girişimlere rağmen bu planda olumsuzlukla sonuçlanmıştır (Efegil ve Olcay, 2004: 113).

2004 tarihli Annan Planı’nda Kopenhag öncesi hem sorununun çözülme sürecinin hızlanması hem de bitmesi için plan ve harita sunulmuştur. Haritada Maraş ve

Güzelyurt'un Rum toplumuna verilmesi düşünülmüştür. Türk köylerinin boşaltılmasına yönelik düşünceler kendini göstermiştir (Bayhan, 2003: 173). Bu plan adada federal bir çözüm öngörmektedir (Haber Kıbrıs, 2014, 10 Şubat). İki kesimli bir ortaklık düşünülmüştür. Toplumların birbirlerini karşılıklı tanıyacakları ve her türlü haklarına saygılı davranacaklarının vurgusu yapılmıştır (Anadolu Ajansı, 2020, 22 Ekim). Ortaya atılan üçüncü Annan Planı ile Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulunması mümkün değildir. Kıbrıs'ta yaşayan toplumların soruna bakış açıları farklıdır. Talepler, öncelikler ve varılan sonuçlar bu farklı bakış açılarının bir göstergesidir. Bu sebeple de tarafların ortak noktada buluşma olasılıkları düşüktür. Batılı ülkeler KKTC'yi uzlaşmayan taraf olarak nitelendirmektedir. Sebebi BM Genel Sekreteri ve Rumların uyuşmazlık çözümüne ilişkin yaklaşımlarının birbirine çok yakın olmasıdır. Annan Planı'nın bıraktığı etki AB tam üyeliğinden dolayı tarafları karşılıklı bağımlı hale getirilip, zamanla yaşanan kötü olayları unutup yakınlaştırması şeklindedir (Efegil ve Olcay, 2004: 120-121). Kıbrıs, adada yaşayan toplumlar arasında bölünmüştür. 2004 yılında ortaya atılan raporla meselenin çözümüne hiç olmadığı kadar yakın olduğu görülmüştür. Kofi Annan'ın arabuluculuğunda hazırlanan plan toplumlara eş zamanlı referandumlarla sunulmuştur. Kıbrıslı Türk toplumunun üçte ikisi plana olumlu oy verirken Rum toplumunun dörtte üçü planı reddetmiştir. Sonuç Annan Planı'nın çıkmaza girmesine sebep olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti uluslararası alanda tanınmaktadır. Fakat sadece Kıbrıslı Rumların kontrolü altında olan kesim AB'ye girmiştir (House of Commons Foreign Affairs Committee Cyprus Second Report of Session 2004-05 Volume 1, 2005). İngiltere, Annan Planı ile adadaki üslerin yanı sıra hem varlığını hem de karasularını koruma altına almak istemektedir. Bu durum hükümranlık alanının kalıcılığının gösterilmesi açısından önem arz etmektedir. Tüm çabalara rağmen bu planda başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Türker Çelik, 2016: 545).

2017 yılında Kıbrıs sorununa yönelik Crans Montana görüşmeleri gerçekleşmiştir. Garantörlük adı altında verilen tavizler BM gizli tutanaklarının ortaya çıkmasıyla anlaşılmıştır. Özellikle üstünde durulan kırmızı çizgimiz ve pazarlık süjesi olamaz denilen garantör tıpkı Annan Planı'ndaki gibi pazarlık konusu haline getirilmiştir (Kırt Gündem, Birleşmiş Milletler'in Gizli "Kıbrıs" Tutanakları Sızdı, 2021, 23 Kasım). Türkiye'nin 650 asker dışında kalan tüm askerlerini çekeceğine onay verdiği görülmüştür. Tek yanlı müdahale hakkı iptal edilecektir. Sorunun çözüme en yaklaşılacak süreç olarak değerlendirilen Crans Montana görüşmelerinde Antonio Guterres, "toprak, siyasi eşitlik,

mülkiyet, eşdeğer muamele ile güvenlik ve garantiler” üzerine “paket anlayışı” önerisi sunmuştur. Ada toplumları, beş başlığı garantör devletler de garanti ile güvenlik konu başlıklı önerileri sunmuştur. Rumlar tekrar tekrar çeşitli bahaneler öne sürerek çözüm adımlarını reddederken aynı zamanda kabul edilemeyecek ön koşullar ortaya atmıştır. 5 başlık üzerinde uzlaşmaya yanaşmayan Rum toplumu çözüm için “sıfır asker-sıfır garanti” tavrında kararlılık göstermiştir. Bu sebepten dolayı Türk tarafının yapıcı tavrına rağmen konferanstan olumlu sonuç alınamamıştır. Çözüm için yapılan bu görüşmede başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2020, 22 Ekim).

3.2. TÜM UYUŞMAZLIK ARAYIŞLARININ ORTAK ÖZELLİKLERİ VE FARKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İngiltere stratejistleri ile siyasetçileri “Dışta tek, içte iki devlet” tanımının eski bir kavram olduğunu vurgulamıştır. Vali Lord Winster Planı (1947), Sir Edward Jackson Anayasa Tasarısı (1948), Harold Macmillan Planı (1955) ile Lord Radcliff Anayasası (1956) “Dışta tek olan ama içte iki halkın oluşturduğu, egemenlik, temsiliyet ve yönetimin iki halk tarafından paylaşıldığı” uyumsuzluk çözüm yolu önermektedir (Aydınlık, 2021, 26 Eylül).

1947 sonrası dönemde temel olarak benzer “Self government” ve muhtariyet içeren planlar önerilmiştir. Lord Winster, I. ve II. Harding Planları, Jackson Planı, I.ve II. Macmillan Planları, Lord Radcliffe Planı ve Spaak Planı’nın ortak özelliği Kıbrıs adasında İngiltere hakimiyetinin devam etmesi düşüncesiyle ortaya atılmış olmalarıdır (İsmail, 1998: 48).

Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik Kurt Waldheim, Boutros Gali, U Thant, Ban Ki Moon, Kofi Annan, Perez de Cuellar ile Antonio Guterres gibi görevde olan BM Genel Sekreterleri müzakerelere mesailerinin büyük bölümünü harcamış fakat kalıcı çözümde etkili olamamışlardır (Anadolu Ajansı, 2020, 22 Ekim).

İngiltere 2. Dünya savaşından sonra adada uyguladığı sıkıyönetim politikasından vazgeçmiştir. Fakat otonom bir yönetim kurmak ve adada egemenliğini devam ettirmek amacıyla 1947 Vali Lord Winster Planı’nı, 1948 Edward Jackson Anayasası’nı, 1955-1958 tarihli I. ve II. Macmillan Planlarını, 1956 Radcliff Planı’nı ve son olarak da 1958 Spaak Planı’nı hazırlatmıştır. Rum toplumu Enosis’e hizmet etmeyecek bu planlara olumlu yaklaşmamıştır (Vatansever, 2010: 1498).

Lord Ladcliffe Planı, Averoff Tosistas Önerisi, Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı,

Selwyn Lloyd Planı, Henri Spaak Planı ve II. Macmillan Planı'nın ortak noktası taksim tezinde ısrar edilmiş olmasıdır.

2004 yılı Annan Planı çözüme en çok yaklaşılan süreç olarak değerlendirilmiştir. Adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarının 2017 Crans Montana görüşmeleriyle BM parametreleri kapsamında federasyon çatısı altında birleştirilmesi öngörülmüştür. Fakat Rum toplumunun masadan kalkması süreçten sonuç alınamamasına sebep olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan, BM parametreleri şumulünde ortaya çıkacak yeni çözüm vetiresine ılımlı yaklaşmaktadır (BBC News Türkçe, 2024, 20 Temmuz).

Crans Montana görüşmelerinde aynı Annan Planı'nda olduğu gibi “garantörlük” pazarlık konusu haline getirilmiştir (Krt Gündem, Birleşmiş Milletler'in gizli “Kıbrıs” tutanakları sızdı, 2021, 23 Kasım).

Annan Planı, Gali Planı'ndan ilham alırken Crans Montana görüşmelerinde de aynı Annan Planı'nda olduğu gibi bir tutum sergilemiştir.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ

Türkiye açısından Kıbrıs politikasının belirlenmesi ve mevzunun ülke yönetiminde söz sahibi kişiler tarafından öneminin anlaşılması için Londra Konferansı detaylı şekilde incelenmelidir. Londra Konferansı, Kıbrıs’a taraf devletlerin kamuoyları tarafından yakın markaja alınmıştır. Konferans, yapılan ilk oturumdan başlayarak İngiltere diplomatları stratejileri ile şekillenmiştir. Bu stratejiler doğrultusunda da ilerleme kaydedilmiştir. Yunanistan delegesi tarafından yapılan konuşmadan bir gün sonra kürsüde söz alan Fatin Rüştü Zorlu, beklenmedik kararlı bir duruş sergilemiştir. Türkiye tezlerini öne sürerek Yunanistan’ı şaşırtmıştır. Londra Konferansı ile Türkiye, dünya kamuoyuna ada süjesi bağlamında sergilediği politikadan taviz vermeyeceğini duyurmuştur. Kıbrıs mevzusunun tek taraflı Enosis çözüm önerileri ile çözülemeyecek ölçüde hem çok boyutlu hem de karmaşık bir problem olduğu kendini göstermiştir (Babaoğlu, 2018: 343).

Lan Lusticks tarafından yapılan karşılaştırmalı analizde, adada devam eden çözümsüzlük ile demografik dengelerin yeni bir Kıbrıs problemi ortaya çıkarması muhtemeldir. Bu durumda Avrupa’nın güneydoğu köşesinde istikrarsız ilişkilerin meydana geleceği keskin ikaz niteliğinde görülmektedir (Loizides, 2011: 400).

Avrupa uyum süreci, uyuşmazlık çözüm arayışları için araç şeklinde değerlendirilebilir. Değerlendirmenin asıl varsayımı ada meselesinde siyasal çözüm üretme potansiyeli sadece kazananlara aittir. Fakat çözüm adanın AB üyeliğiyle birleşirse hem Kıbrıs tarafları hem de Doğu Akdeniz’de bulunan güvenlik ve barışla ilgili bütün taraflar için yararlar büyük ölçüde artış gösterecektir (Joseph, 1999).

Kıbrıs adasında meselenin çözümüne yönelik uyuşmazlık arayışları bilhassa 1950 sonrası Türk dış politikasını meşgul eden önemli bir sorun olarak kendini göstermiştir.

Bülent Ecevit, 1954 sonrası yazılarında Demokrat Parti’nin Kıbrıs sorununa yönelik tavır almamasını eleştirmiştir. Üç kelimeden oluşan “Statükonun muhafazanı istiyoruz” politikasının benimsendiğini ifade etmiştir. Türkiye’nin bu meselenin içinde yer aldığını ve hükümet tarafından konuya yönelik tavır alınması gerektiğini vurgulamıştır. 6-8 Eylül 1955 olaylarının yaşandığı sıkıntılı süreçte Ankara ve Atina dostluğunu öne çıkaran yazıları dikkat çekmektedir. Ecevit adada taksimi savunurken bir taraftan da toplumların bir arada yaşayabileceği inancını savunmuştur. Sorunun Türkiye, Yunanistan sorunu değil dış güçlerden kaynaklandığını vurgulamıştır. 6 ve 7 Eylül 1955 olayları sırasında Ecevit,

Osmanlı geleneğinde insanlar arasında din, dil, kültür, ayrımı yapılmadığını ifade etmiştir (Vural, 2019: 289-290).

Türkiye’de DP’nin iktidarı öncesi CHP idaresi döneminde adada İngiltere hakimiyeti devam ediyordu. Bu nedenle Türkiye Kıbrıs meselesine karışmamayı tercih etmiş çünkü süreci İngiltere’nin iç meselesi olarak görmüştür. Fakat 1955’te İngiliz Hükümeti adadan çekilme fikrini yaymaya başlamıştır. Bu durum Türkiye’nin adanın kendisine döneceği tezini benimsemesine sebep olmuştur. Türkiye’nin değişen politikasında konjonktür etkili olmuştur. Kıbrıs politikası her dönem ve yıllarda farklılık göstermiştir. Adnan Menderes Kıbrıs dış politikasının şekillenmesinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Çünkü kalıplaşmış bir yöntem değil, ortama göre şekil alabilen bir metodu dış siyaset yeğlemiştir. Fikirleri hem kendi parti grubu hem de Türkiye tarafından zaman içinde kabul edilmiştir (Sakin, 2014: 481).

Çözüm dışı uyuşmazlık arayışlarının Türkiye ile KKTC aleyhinde olduğu ya da olacağı ortadadır. Türkiye resmi olarak 1955’te sorunla ilgilenmeye başladığında İngiltere’nin adadaki varlığını desteklemiştir. İngiltere’nin adadan ayrılması durumunda Türkiye’ye verilmesini bu da gerçekleşmezse taksim edilmesini istemiştir. Kıbrıs meselesinde uyuşmazlık çözüm arayışlarının sonuçsuz kalmasında en ehemmiyetli süjelerden biri de soruna taraf birçok ülkenin varlığıdır. Türkiye sol partileri Kıbrıs adasına NATO perspektifinden bakmaktadır. NATO üyeliği sonrası Türkiye’nin emperyalist bir baskı altında kalmış olması durumu Kıbrıs’ta da yaşanmıştır. Atatürk’ün “tam bağımsız” ve “antiemperyalist” yaklaşımını Türkiye sol partileri genel kural olarak kabul etmiştir. O dönemin sol partileri Kıbrıs için federasyon ile bağımsızlık önermekteyken günümüz o dönem parti, yayın ve emsal düşünce kuruluşlarında bölünmeler yaşanmıştır. Türk askerleri tarafından korunan bir Kıbrıs çözüm şekli önermeye başlamışlardır. 1956 yılı bitimi ile 1957 başlarında Türkiye’de Kıbrıs sorununa yönelik kamuoyu ilgisi artmıştır. DP döneminde Kıbrıs sorunun çözümünde Nihat Erim görev almıştır. Kıbrıs sorunu AP’nin 1965’te karşılaştığı ilk sorun olarak dikkat çekmektedir. Türk devleti uluslararası alanda büyük bir başarısızlığa uğramıştır. Federe devlet fikri ilk kez ortaya atıp arkasında duran ada Türkleridir.

BM Güvenlik Konseyinin, bilhassa BM Genel Kurulunun Kıbrıs meselesinin incelenmesi sonucu alınan kararlarında Türk tezlerinden uzak bir seyir izlediği görülmüştür. Fakat Rum tezlerine farklı düzeylerde destek verildiğine dikkat çekilmiştir. BM Genel Sekreteri’nin mevzuu inceleme şeklinde belirsiz değil karşılaştırılabilir bir

üstünlük sağlandığı öne çıkmaktadır. 1984 senesi ilk aylarından itibaren Genel Sekreterler tarafından ortaya atılan çözüm arayışlarına Türk toplumu yüksek oranda “evet” demiştir. Süreç Kıbrıs sorununa yönelik son dönemde elde edilen diplomasi başarısının bir göstergesidir (Sönmezoğlu, t.y.: 295-296).

Kıbrıs'ta olgular iç içedir. Çatışmalar ve sonrasında milliyetçilik, sınırlar, ötekilik yanı sıra yapılan aşırı askeri harcamalar bütün yönleriyle cinsiyetleştirilmekte ve hegemonik olarak erkekleştirildiği bir vaka gibi görünmektedir (Charalambous, 2021: 148).

Yapılan toplumlararası görüşmelerde “çözumsuzlük çözümünü” kabullenen Denktaş, nihai olarak çözüm yoluna yaklaştıkça zaman kazanma amacıyla tavır değiştirmiştir. Ada Türklerinin farklı idarelerini örgütleme yoluna giderek statükoyu Ada Rumlarına kabul ettirmeye çalışmıştır (Fırat, 1997:228-229).

Rumların, Enosis (kendi kaderlerini belirleme hakkı) ilan etme hakkı tanıyan Üniter Rum Devleti kurulması haricinde olumlu yanıt verecekleri hiçbir çözüm planı bulunmamaktadır. 2012 yılına değin masaya getirilen 52 farklı uyuşmazlık çözüm planına hayır demişlerdir. Ucu açık şekilde devam eden müzakerelerde Rumların amaçlarının kasıtlı bir şekilde Türklerin, askeri, ekonomik ve politik açıdan zayıf düşeceği ve adaya müdahale edemeyeceği konuma gelene dek süreci devam ettirmek olduğu görülmektedir. Türklere etnik temizliğe kadar devam eden süreçte Enosis'i gerçekleştirme uğruna ne gibi entrikalar çevrildiği gözler önüne serilmiştir. İngiltere, Amerika diğer bir ifadeyle Batı Ülkeleri, Yunanistan Hükümeti ile Makarios'un yanında yer almış ve Enosis'i desteklemiştir. Kıbrıs Türklerinin yaşamsal haklarının ve ulusal varlığının göz ardı edildiği görülmektedir. Siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda müzakere oldubittileri ve şiddet olaylarıyla amaçlarına ulaşma yoluna gitmişlerdir. Süreçleri uzatma gayeleri zaman kazanmak amaçlıdır. Yapılan bazı uyuşmazlık çözüm planlarının, çözümü çok çok eski çözüm süreçlerinin öncesine götürdüğü görülmektedir. Tıpkı Crans Montana görüşmelerinin prosesi Annan Planı öncesine taşıdığı gibi Rum kesimi tarafından kabul edilen hiçbir plan olmamıştır. Fakat plan, öneri ve çözüm yollarına yönelik bakış açısı Kıbrıs Barış Harekâtı (iki devlet olgusu ortaya çıktı) sonrası öncesine oranla daha ılımlı gibi değerlendirilebilmektedir. Ancak Rum kesiminin çözüm arayışlarında asıl tavrı nettir. Kıbrıs Türk kesiminin ekonomi, siyasi, askeri ve sosyal alanlarda zayıf olduğu anı kolladığı net şekilde görülmektedir. AB kanatları altında tüm Kıbrıs adasının Yunanistan'la birleştirilmesi amaçlanmaktadır. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye oynanan oyunlar yolu ile ada

Türklerinin haklarının ellerinden alınmasına adadaki toplumların dengesinin bozulmasına müsaade etmeyecektir. Kıbrıs problemi şu an dünyada dikkat çeken sorunlar arasında “en uzun” süren problem olarak görülmektedir. Süreç için yeni alternatiflerin düşünülmesi bu bağlamda büyük önem arz etmektedir (Işıksal, 2019).

Kıbrıs sorunu hakkında toplum bilgi sahibi değildir. Konu Türk kamuoyunda duyurulmalı ve tepkisiz kalınmamalıdır. Çünkü ulusal sorunların çözülmesinde hükümetler itici güç olarak değerlendirilmektedir. Kıbrıs meselesine ilişkin her şey net bir şekilde yeni nesillere anlatılmalı ve hem Kıbrıs sorunuyla ilgilenilmeli hem de milli çıkarlar korunmalıdır (Cankut, 2021: 386).

Kıbrıs politikasının şekillenmesinde döneme damga vuran DP’nin önemli etkisi olmuştur. Sürecin planlanması, uygulanması ve sonucu bağlamında kendinden sonrakileri etkileyerek siyasi, hukuki ve diplomatik açılardan temel oluşturmuştur (Bağcı, 2007: 136).

Türk medyası, Kıbrıs sorunu ile Yunanistan ilişkilerinin Avrupalılık kavramı üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Problemlerin çözümü için barışçıl bir yol izlenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Aksi takdirde AB’ye aday devlet konumunda olan Türkiye, AB’ye üye olan Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan karşısında sürekli taviz vermek zorunda kalan bir devlet konumunda bulunacaktır (Erdoğan vd., 2008: 80).

Adadaki sorununun kalıcı şekilde çözülmesinin yolu ada da yaşayan toplumların eşit yaşam şartlarına sahip olmalarına bağlıdır. Bu sayede kurulacak devletin toplumlarının karşılıklı üstünlük iddiaları önlenecek ve sorun çözülecektir. Toplumlarının fedakarlıkları sonucu adada birlik sağlanacaktır. Yalnızca Türk toplumu tarafından yapılacak fedakarlıkla sorunun çözülemeyeceği çok defa ispat edilmiştir. Ada dünya haritasında nokta olarak görülmektedir. Fakat stratejik konumu itibarıyla önemli bir noktadadır. Uzun yıllardır çözülemeyen bir sorun olarak hem dünya hem de küresel güç olan Amerika’nın gündeminden düşmemektedir. Amerika’nın sorunun çözümüne yönelik girişimlerini BM gözetiminde yürüttüğü görülmektedir. Bu şekilde ortaya çıkabilecek büyük çaplı sorunlarda Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs’ta yaşayan toplumların tepkisini çekmeyecektir. Ada konumu itibarıyla Amerika’nın Orta Doğu’yu kontrolü altında tutabileceği önemli bir noktadır. Fakat Amerika KKTC’yi uluslararası arenada tanımamıştır. Bu sebepten muhatabı olarak Türkiye’yi görmektedir. Kıbrıs planları ile uygulamaları Türkiye ile Amerika ilişkileri içerisinde. Fakat Amerika’nın en büyük yanılsaması adada yapmayı

düşündüğü çözüm arayışları BM çatısı altında yürütmesidir (Tasam, Türkiye- ABD İlişkilerinde KKTC'nin Rolü ve Annan Planı, 2011, 11 Haziran).

Kıbrıs çözümüne yönelik planlarda özerklik, self determinasyon, self government, iki bölgelilik, iki kesimlilik, muhtariyet, kısıtlı bağımsızlık, garantörlük, adanın bölünmesine yönelik haritalar ve Federal Kıbrıs Cumhuriyeti gibi fikirler ortaya atılmıştır.

Lord Winster Planı, adada özerk yönetim ve kısıtlı muhtariyet anayasası oluşturma fikrindedir. Fakat tam özerklikten bahsetmemesi, Enosis'e engel teşkil etmesi ve içinde Türkler bulunduğu gerekçesiyle Rumlar tarafından kabul edilmemiştir.

Edward Jackson Planı, özerklik amaçlamaktadır. Türk toplumu Enosis kapısının araladığı gerekçesiyle Rum toplumu ise tam tersi Enosis'i geciktirdiği gerekçesiyle karşı çıkmıştır.

I. Harold Macmillan Planı'nda adaya İngiltere tarafından yerel özerklik ve muhtariyet önerilmektedir. Rum toplumu self determinasyonda ısrar etmektedir. Ada toplumuna bağımsızlık değil otonomi, Türk toplumuna ise self government verilmiştir. Süreç içerisinde Enosis hareketleri gerçekleşmiştir. Adada self determinasyon istenmesine Yunanistan tarafından karşı çıkılmış ve plan reddedilmiştir. Fakat kabul edilmesi Türk toplumunun hiçe sayıldığı ve adanın Yunanistan'a ilhak edildiği bir durum yaratacaktı. Türk toplumu bu sebeplerden ötürü bu plana karşı çıkmıştır.

I. John Harding Planı'nda, özerklik ve Türkiye'nin adadaki pozisyonuyla ilgili kararlar yer almıştır. Bu plan Kıbrıs'ta özerklik kapısını ardına kadar açmıştır. Rum toplumuna güvenceler vermiştir. Makarios planda sunulan özerkliği kabul etmemektedir. Yunanistan ise self determinasyon yoluyla Enosis'e ulaşma hayalleri peşindedir. Türk toplumu self determinasyona sıcak bakarken Enosis'e yaklaştırması sebebiyle plana karşı çıkmıştır. Özerkliğin Enosis kapısını açması gerekçesi Türk toplumunun bu planı kabul etmemesinde etkindir.

II. John Harding Planı'nda, self determinasyon ile self government'in ada toplumları tarafından müzakere edilmesi istenmektedir. Artan şiddet olaylarına barışçıl çözüm getirilmesi amaçlanmaktadır. İngiltere idaresinde Kıbrıs'ın siyasi özerkliği ve Türkiye'nin adadaki pozisyonu gibi konularda uzlaşa sağlanamamıştır. Şiddet olayları aratarak devam etmiş ve plandan olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Lord Radcliffe Planı'nda, Adada özerk yönetim önerilmiş ve iki cepheli statü tasarlanmıştır. İngiltere adadaki egemenliğini sürdürmek ve üs olarak kullanmaya devam

etme niyetindedir. Türk toplumu taksim tezini savunurken, Yunanistan self determinasyonda ısrarcıdır. Yunanistan self determinasyon öngörmemesi sebebiyle plana karşı çıkmıştır.

Averoff Tossitsas Planı'nda, belirli süreli bağımsızlık ve özerklik öngörülmektedir. Plan, önce kısıtlı bağımsızlık daha sonra self determinasyon düşüncesinin kendini göstermesine sebep olmuştur. İngiltere adadaki varlığını devam ettirme ve huzur sağlama niyetindedir. Planda Türkiye'ye taksim Yunanistan'a Enosis kapısı aralanmıştır. Fakat Rum toplumu içinde tam Enosis olmayan bir çözümü kabul etmemektedir. Türk toplumu ise tam tersi bir durumda ısrarcıdır. Yapılan anlaşama geçici bir ateşkes gibi değerlendirilmiştir. İzlenecek politikada Türkiye ve Yunanistan'ın memnun edilmesi amaçlanmıştır. Fakat tüm çabalara rağmen plandan olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Vali Hugh Foot, “Muhtariyet Anayasa” tasarısı hazırlanması talebinde bulunmuştur. Bu anayasada Türk azınlık hakları 7 yıl süreyle güvence altına alınmıştır. Bu uyuşmazlık çözüm yolunda self determinasyon önerilmektedir. Türkiye'ye üs verilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu durum sonrası Yunanistan Hugh Foot Anayasa Tasarısına karşı çıkmıştır. Türk toplumu taksimde ısrarcı olurken, self determinasyonu tüm ada toplumları için geçerli olması durumunda kabul edeceğini ifade etmiştir. Fakat ortamın toplumların bir arada yaşamasına uygun olmadığını fark eden Türkiye'de bu planı reddetmiştir.

John Selwyn Llord Planı, “Garantili Bağımsızlık” düşüncesini öne sürmüştür. Fakat İngiltere hem bu düşünceye hem de Türkler tarafından savunulan taksim düşüncesine karşı “Kısıtlı Bağımsızlık” fikrini savunmuştur. İngiliz üslerinin varlığına Türkiye olumlu yaklaşmıştır. Fakat Türk üssü kurulması yönündeki fikri de tatmin edici bulmamıştır. Bu fikir adada istenmeyen durumlar ortaya çıkarabilecektir. Türk Hükümeti'nin bu yönde bir talebi olmadığı vurgulanmıştır. Lolyd, egemenliğin toplumlar arasında paylaşılması yönünde farklı bir görüş daha ileri sürmüştür. Fakat tüm girişimlere rağmen süreçten olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Henri Spaak Planı hem kısıtlı hem de garantili bağımsızlık ya da üçlü condominium öngörmektedir. Garantör üç devletin uzlaşısı ile çözülebilecek bir plan şeklinde değerlendirilmiştir. Türkiye planın uygulanması yönünde diplomatik baskılara uğramış ve taksim tezinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Fakat Türkiye taksim tezinde ısrar etmiştir. Makarios ise BM çatısı altında garantili bir bağımsızlık öngörüsünde bulunmuştur. Farklı

talepler ve ısrarlar sürecin sonuç alınamadan bitmesine sebep olmuştur.

II. Harold Macmillan Planı, self government (otonomi/muhtariyet) öngörmüştür. Planda özerklik ve tri-dominium öne çıkmıştır. 7 yıllık bir özerklik ve üsler konusu gündeme gelmiştir. Plan taksim, Enosis ve self determinasyonu dışarda bırakan özerklik formülü bağlamında çözüme gitmektedir. Yaşanan durum İngiltere'nin katı siyasetinden vazgeçmesinin ilk sinyali olarak değerlendirilmektedir. Türkiye üs ve taksim konusunda ısrar etmiştir. Yunanistan ise Enosis konusunda taviz vermemektedir. Kıbrıs meselesinin çözüm süreci içinde ortaya çıkan bu plana iki toplumda sıcak bakmamıştır.

I. Dean Acheson Planı'nda, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi karşılığında Türkiye'ye imtiyazlar verileceği ifade edilmiştir. Türkiye'ye adada üs verilmesi teklifi yapılmıştır. Türkiye egemenliği altında bir bölgenin planı yapılırken Yunanistan için de Enosis hedefinin önü açılacaktır. Acheson Planı, kayıtsız şartsız Enosis öngörmediğinden Rumlar karşı çıkmış ve planı reddetmiştir. Türkiye Hükümeti adına İsmet İnönü planı kabul etmiştir. Planın kabul edilmesi sonrası adada şiddet olayları artış göstermiştir. Yapılan Acheson Planı, adada yaşayan Rum toplumunu tatmin etmemiştir. I Acheson Planı'ndan olumlu bir sonuç alınamamış ve II. Acheson Planı ortaya atılmıştır.

II. Dean Acheson Planı'nda Türkiye'ye verilen otonom bölge ve üslerden vazgeçilmiştir. Mahalli self government ve mahalli self administration bölgeler önerilmiştir. Türkiye'ye 50 yıllığına kiralanması düşünülen bölge ve Yunanistan'a ilhak edilecek bölge varlığı dikkat çekmektedir. Adanın Türkiye ve Yunanistan arasında ortak paylaşımı öngörülmüştür. Enosis öngörmediği için Makarios ve Rum toplumu planı reddetmiştir. Türk toplumuna verilmesi düşünülen üs ve otonom bölge teklifinden vazgeçilmiştir. Bu plan Türkiye tarafından da kabul görmemiştir. Süreç Türkiye'yi terk edilmişlik duygusu içine sokmuştur.

Llyman Louis Lemnitzer Planı, ABD ve İngiltere'nin ortak planıdır. Bu planda NATO Barış Gücü'nden 10.000 askerin altında kalmayacak şekilde bir birlik oluşturulması planlanmıştır. Garantör devletler tek taraflı müdahalede bulunabilecekken bir NATO ülkesi de arabuluculuk vazifesi üstlenebilecektir. Bu planda, Türkiye ve Yunanistan arasında savaşın başlatılması amaçlamaktadır. Müttefik ülkelerin de araya girmesi sonrası ortamda ikili Enosis ilanını gerçekleştirecektir. Plan Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilirken Makarios tarafından reddedilmiştir. Yapılan tüm girişimlerin sonuçsuz kalması, planın başarısız olmasına sebep olmuştur.

Galo Plaza Planı, çerçeve anlaşması niteliğindedir. Planda devlet yapısı, bağımsızlık ve self determinasyon, dünya barışı yanı sıra birey ve azınlık haklarının korunması gibi 3 önemli başlık öne çıkmaktadır. Toplumlara bu konularda müzakere yapılması teklifi sunulmuştur. Fakat yapılan bu arabuluculuk girişimlerinden de bir sonuç alınamamıştır.

ABC Planı'nda, Kıbrıs sorunu çözüm esasları ile Maraş bölgesi ile ilgili kararlar yer almıştır. Plan iki toplumdan oluşan iki kurucu ülkesi olan Federal Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasını amaçlamaktadır. Adanın başka bir devlet ile birleşmesi yasaklanmıştır. Denktaş, iki devletlilik tezini savunmakta ve Türkiye'nin de bu konuda desteğini almaktadır. Fakat bu tez AB ve BM uyuşmazlık arayışlarıyla çelişki içerisinde bulunmaktadır. KKTC'nin uluslararası alanda tanınması noktasında direnç gösterildiği net şekilde görülmektedir. İki toplumlu/iki bölgeyi yapıyla kurulması düşünülen devlet konusunda Rum toplumu desteklenirken Türk toplumu Avrupa bütünleşmesi dışında kalmakla tehdit edilmiştir. Rum toplumu Türk tezlerine karşı bir duruş sergilemiştir. Tüm girişimlere rağmen bu plan da olumlu bir sonuç getirmemiştir.

Kurt Waldheim Planı'nda anayasal olarak federal ve iki mntıkali bir çözüm şekli planlanmıştır. Bu çözüm şeklinin toplumlar tarafından sıcak karşılandığı ifade edilmiştir. Güvenlik bağlamında ise adanın bir bütün olarak düşünüleceği vurgulanmıştır. Adada yaşayan Rum toplumu 1983 yılı ortalarına kadar aralıklı olarak BM Genel Kurulu'na başvurularda bulunmuştur. İki bölgecilik ve iki kesimlilik konularında anlaşmaya varılamamıştır. Anlaşma sağlanamayan diğer konular federe devlet yetkileri, mülk edinme, yerleşim ve serbest dolaşım konularıdır. Tüm uğraşlara rağmen bu plandan da olumlu bir sonuç elde edilememiştir.

Perez de Cuellar Planı'nda, BM Genel Sekreteri öncülüğünde adil ve kalıcı bir çözüm amaçlanmıştır. İnisiyatif, göstergeler, ölçümler, parametreler ve yardımcı hatırlatmalar şeklinde atıfta bulunulmuş bir öneridir. İki toplumdan ve bölgeden oluşan Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması anayasa maddeleriyle onaylanmıştır. Kurulması düşünülen devletin yapısı ve oluşumu ile ilgili kararlar plan içeriğinde yer almıştır. Ada toplumları ortak paydada buluşamamış ve bu plandan da olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Boutros Gali Planı çerçeve anlaşması niteliğinde ortaya çıkmıştır. Planda adada kalıcı ve adil çözüm hedeflenmiştir. İki bölgeyi ve iki toplumlu federal devlet yapısı anayasa ile öngörülmektedir. Genel Sekreter kendi adıyla anılan Gali Haritası'nı

sunmuştur. Haritada ada Türklerine az miktarda toprak öngörülürken Rumlara 30'un üzerinde Türk köyü verilmesi planlanmıştır. Ayrıca Garanti Anlaşmalarının korunması ve Türkiye ile Yunanistan'a sınırsız statü verilmesi amaçlanmıştır. Plan, Kıbrıs sorunun çözümüne temel oluşturma, esas ve prensiplerin ortaya konulması bağlamında önemlidir. Barışın sağlanması noktasında çatı vazifesi üslenmiştir. Çatışmaların artmasına sebep olan yüksek gerilim ortamı yaratmıştır. Ada toplumlarının algılama biçimleri ve tutumlarını etkileyen bu plandan da olumlu bir sonuç alınamamıştır. Kıbrıs'ın tek uluslararası şahsiyetli ve egemenlik sahibi bir devlet olması gerekmektedir.

1997 tarihli ilk Kofi Annan Planı, iki Federe Devlet ve Kıbrıs toplumlarının eşitliğini öngören bir plandır. Planda oluşturulacak anayasanın toplumların onayı ile yürürlüğe girip değiştirilmesi ve laik bir ülke kurulması düşüncesine yer verilmiştir. Bu plana ada toplumları sıcak bakmamıştır. Sorunun çözümü için yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. 1997 Annan Planı'nın başarısız olmasının en önemli nedeni Türkiye ile AB ilişkilerinde bozulma yaşanmasıdır. Denктаş 1998'de meseleye kalıcı çözüm hedefiyle Kıbrıs'ta iki ülke arasında konfederasyon kurulması önerisinde bulunmuştur.

2001-2002 tarihli II. Kofi Annan Planı'nda iki toplumdan oluşan ortak kurucu statüsü olan müzakere edilerek oluşturulacak bir çözüm şekli düşünülmüştür. İki bölge, iki toplumlu adil bir ülke yapısı tasarlanmıştır. İki toplumu da tatmin edecek bir çözüm planı olmamasına rağmen, ilk başlarda Türk toplumu plana ılımlı yaklaşmıştır. Rumlar, temel haklar ve özgürlükler, göçmenler ve Türk askerlerinin varlığı konularında çözüm planını eleştirmiştir. Bu planda, sorunlara kalıcı bir çözüm getirememiş başarı sağlayamamıştır. Kofi Annan'ın iyi niyet misyonunu aşan bir çözüm sunduğu görülmüştür. 2003'te adadaki toplumları kapsamlı çözüme ulaştırma çabaları 1999 ve öncesi süreçte de yoğun şekilde yürütülmüştür.

2004 tarihli III. Kofi Annan Planı, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yeni bir plan olarak tasarlanmıştır. Planla birlikte bir harita sunulmuş Maraş ve Güzelyurt'un Rumlara verilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Türk köylerinin boşaltılması fikri kendini göstermiştir. Planda adada federal bir çözüm öngörülmektedir. İki kesimli bir yapı ve toplumların birbirlerini tanıması ve haklarına saygı göstermesi düşüncesi kendini göstermiştir. İngiltere bu plan ile addaki varlığını, üslerini ve karasularını korumak istemiştir. İngiltere'nin hükümlanlık alanın kalıcılığını net şekilde göstermesi sebebiyle önem taşımaktadır. Annan Planı, Gali Fikirler Dizisi'nden ilham almaktadır. Garantörlük pazarlık konusu haline getirilmiştir. Fakat bu planda da olumlu bir sonuç ortaya

çıkamamıştır.

2004 tarihli Kofi Annan Planı, Annan Planları içerisinde çözüme en çok yaklaşılandır. Fakat bu plan Denktaş tarafından eleştirilmiştir. Çünkü bu planda taviz verilemez denilen garantörlük konusunda taviz verilmiştir. Denktaş iyi ki Rum tarafı bu planı kabul etmedi yoksa süreç 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi döneme girerdi demiştir. Çünkü harekât öncesi sıkıntılı dönem ile sonrası dönem birbirinden çok farklıdır. Öncesi dönemde çözüm arayışlarına bakış açısı sonraki dönemde farklılık göstermiştir. Harekât sonrası dönemde, Rum toplumu ve Yunanistan çözüm arayışlarında daha ılımlı bir seyir izlemiştir.

2017 tarihli Crans Montana görüşmelerinde garantörlük adı altında tavizler verilmiştir. Bu tavizler BM gizli tutanaklarında ortaya çıkmış ve durum anlaşılmıştır. Özellikle üstünde net şekilde durulan ve kırmızı çizgimiz şeklinde nitelendirilen pazarlığa konu olamaz denilen garantörlük, Annan planında olduğu gibi pazarlık konusu yapılmıştır. Türkiye'nin 650 askeri dışında kalan askerlerini geri çekeceğine onay verdiğine dikkat çekilmiştir. Crans Montana Görüşmeleri, ortaya sürülen tüm çözüm yolları içerisinde meselenin çözümüne en çok yaklaşılan süreç olarak değerlendirilmiş ve Guterres'in "paket anlayışı" önerisi dikkat çekmiştir. Rum toplumu çeşitli bahaneler sunarak çözüm girişimlerine karşı çıkmıştır. Özellikle sıfır asker ve sınırları garanti altına alma tavrını kararlı şekilde sürdürmüştür. Türk tarafının olumlu tavrına rağmen süreçten başarılı bir sonuç alınamamıştır. Crans Montana görüşmelerinde aynı şekilde garantörlük konusunun kırmızı çizgi olduğu unutulmuş bu konuda taviz verildiği gizli belgelerin ortaya çıkmasıyla anlaşılmıştır. Görüşmeler, süreci Annan Planı öncesine götürmüştür.

Lord Winster, Edward Jackson, I. Macmillan Önerisi ve Lord Radcliffe çözüm yolu, dışardan tek görünen fakat içerde 2 toplumun meydana getirdiği, egemenliğin, yönetimin ve temsiliyetin ada halkı tarafından paylaşıldığı bir çözüm yolu sunmaktadır.

Rum toplumu tarafından kabul edilen hiçbir uyumsuzluk çözüm planı bulunmamaktadır. Rum toplumu planların genelinde Enosis talep etmiş ve Enosis kapısını aralamayan hiçbir plana olumlu yaklaşmamıştır. İngiltere stratejik olarak adada varlığını devam ettirmek için üslerden vazgeçmek istememektedir. Türk toplumu İngiltere'nin yönlendirmesi sonucu Taksim tezi konusunda ısrar etmektedir. Rum toplumu Taksim tezine karşı bir tavır alırken, Türk toplumu ise Rumların Enosis hedefine karşı çıkmaktadır. Makarios, Türklerin güçsüz kaldığı zamanları kollamıştır. Ada Türk toplumunun zayıf

olduğu zamanlarda şiddet olayları artış göstermiştir. Kıbrıs sorunun uyuşmazlık çözümüne yönelik yapılan barış çabalarında ilerleme kaydedilememiştir. Mesele dünyanın en uzun problemi olarak değerlendirilmesi ve çözüm için farklı alternatiflerin düşünülmesi bağlamında önemlidir. Sorunun çözümü için yeni alternatifler düşünülmelidir.

Adada yaşayan Rum toplumunun Enosis çabaları, Türk toplumunun Türk cemaatlerinin varlığının korunması ve Türkiye'nin güvenliği gibi konulardan kaynaklı birleşmeye karşı çıkması uyuşmazlığın kaynağını oluşturmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin Kıbrıs adasında özerk bir yönetim ortaya çıkarma gayesi birçok çözüm planının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yine 2. Dünya Savaşı sonrası ada toplumları arasında kutuplaşmalar yaşanmış ve yeni oluşumlar kendini göstermiştir. Yeni siyasi oluşumların (Eoka), kurulması sonrası dönem tam bölünmenin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Çözüm sürecinde yapılan ilk plandan son çözüm planına kadar Rum toplumu ile Yunanistan'ın asıl amacının Enosis'i gerçekleştirmek olduğu görülmüştür. Ada Türkleri Enosis'e karşı çıkmış statükonun devamını ve Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi fikrini desteklemiştir. Türk toplumu tarafından savunulan Taksim tezi İngiltere'nin yönlendirmeleri sonrası ortaya çıkmıştır. Rum toplumu, Kıbrıs sorununun çözümünde sık sık BM'ye başvurmayı tercih etmiştir. Amaçları Türklere aleyhine yönelik kararların çıkması ve adanın yeniden tamamen Rum egemenliğine girmesidir. Britanya stratejik konuma sahip sömürgesi Kıbrıs mevzubahis olduğunda mülkiyetini koruma amacı taşımıştır. Bunu da hem az maliyetle hem de iç işlerine karışarak gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Batı'nın üstünlüğüne karşı tutucu davranışlar sergilenmiştir. Kıbrıs'ın Britanya Hükümeti'nin emperyalist ticaret ağına dahil olması düşüncesi adada Türk ya da Rum toplumlarının yaşamasının bir öneminin olmadığını kanıtlar niteliktedir. Britanya ticari çıkarlarına ters düşeceği gerekçesiyle idarenin devrine katiyen izin vermemektedir. Amaçları İngiliz Kıbrıs'ı yaratmaktır. İngiltere ve Amerika, diğer bir ifadeyle Batı ülkeleri Yunanistan ile Makarios'un yanında yer almış ve Enosis'i desteklemiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin inşa süreci Makarios tarafından, kuruluş süreci ise Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından gerçekleştirilmiştir. Adada cumhuriyetçilik çerçevesinde vatandaşlık sistemi gelişmemiştir. Ortak ülkü, vatan ve çıkar kavramları benimsenememiştir. Bu süreçte toplumu kucaklayacak halkın egemen olduğu bir yapının ortaya çıkması engellenmiştir. Adada kalıcı, adaletli ve sürdürülebilir çözüm amaçlanıyorsa iki toplumunda iradelerinin yansıtılması ve üçüncü tarafların dayatmasının olmaması gerekmektedir. BMGK saha gerçeklerine uzaktır. Bu sebepten, Türk toplumunun

desteklemediği ve başarı sağlanmayan çoğu kez tekrarlanan planlar üzerinde ısrarını sürdürmüştür. Bütün tarafların, federal çözüm amacının Türk toplumunun egemen iradesinin bir sonucu olmadığını anlaması gerekmektedir. BM ve AB'nin meselenin çözümü hakkındaki önerisi Türkiye ve KKTC'nin çözüme yönelik düşüncelerinden tamamen farklıdır. Sorunun çözümü ancak Türkiye ve Yunanistan'ın yakınlaşması sonucu sağlanabilecektir. İngiltere, sorun ile ilgili anlaşmanın milletlerarası topluluklar tarafından tek bir ülke olarak çözümlenmesinde ısrar etmektedir. Batı'nın 300 yıllık yayılmacı politikası, emperyalist emelleri çerçevesinde Kıbrıs meselesinin kayıtsız şartsız kendilerine biat edecek “tek devletli” bir sonuçla çözümlenmesini hedeflemektedir. Kıbrıs meselesinde uyuşmazlık çözümü önündeki en büyük engelin uluslararası kamuoyunda ortaya çıkan yanlı ve adaletli olmayan kararlar olduğu görülmektedir. Yaşanan tüm olayları unutma yolunu seçen dünya kamuoyu Kıbrıs Türklerini çözümsüzlüğün sebebi olarak görmektedir. Kıbrıs sorunu uyuşmazlık çözümü iki toplumun tekelinde ve çözüm iki toplumlu, bölgeyi federasyon veya üniter ülke seçenekleri arasında gidip gelmektedir. Kürt sorunu yanında değerlendirilen ilk süje Kıbrıs olmuştur. Kıbrıs sorunun çözümsüzlüğü, Türkiye'nin AB üyeliği bakımından önemli engel olarak değerlendirilmektedir.

1947 yılında Lord Winster Planı'yla başlayan Kıbrıs üzerine barış planlarının uyuşmazlık çözüm süreci 2017 Crans Montana görüşmeleriyle devam etmiştir. Çözüm arayışları iki kutuplu ve sonrasında tek kutuplu sistemin kendini gösterdiği dönem içerisinde ilerlemiştir. Yapılan çalışma 70 yıllık bir dönemle sınırlandırılmış olsa da konu güncel olması ve sonrasında da güncelleğini korumaya devam edecek olması sebebiyle önemlidir. 70 yıllık bir dönemi kapsayan süreçte bir ilerleme kaydedilememiş ortaya atılan hiçbir uyuşmazlık arayışından olumlu sonuç elde edilememiştir. Kıbrıs meselesinde çözüm arayışlarının sonuçsuz kalmasında Kıbrıs'a taraf olan ülkelerin fazla olması büyük etkindir. Kıbrıs adasında sadece Kıbrıs sorunun çözümüne, sadece Türkler ve Kıbrıslı Rumlar değil; Türkiye, İngiltere, ABD, Yunanistan ve AB devletleri de dahil olmuştur. Günümüzde ise kıta sahanlığı, petrol ve doğalgaz araştırma çalışmaları, mahsus ekonomik bölge gibi sebeplerden ötürü, İsrail'de dahil olmak üzere Akdeniz'in güneyinde yer alan devletlerde meselenin içinde yer almıştır. Yapılan bütün planların, anayasaların ve önerilerin altında yatan ana fikir; adada bağımsız bir ülke olsun, tüm dünya devletleri bu şekilde bilsin. Fakat perdenin arkasında yer alan İngiltere'nin haklarında bir değişiklik olmasın her zamanki gibi ada üzerinde söz hakkı bulunsun şeklindedir. Çözüm, var olan bir sorunun ortadan kaldırılması için kullanılan yol veya yöntemler olarak ele alınabilir. Kıbrıs

sorununda çözüm olarak kastedilen Türk ve Rum toplumları yanında garantör sıfatıyla bulunan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı da memnun edecek geniş kapsamlı bir çözüm şeklidir. Sürecin sonuca ermesi sadece bu ülkelerin memnuniyetiyle kalmayacak farklı ülkelerinde farklı taleplerini ortaya çıkarabilecektir. Kıbrıs mevzusu tek taraflı Enosis önerileri ile çözülemeyecek kadar çok boyutlu ve karmaşık bir problemidir. Türkiye ile KKTC, hem eşit egemen hem de eşit uluslararası bir statü formülünde ısrar etmektedir. BM parametreleri kapsamında Rumlarla ortak devlet kurma gibi bir niyetleri bulunmamaktadır. Ada toplumlarının bir arada yaşamasına izin verecek bir modeli müzakere edeceklerini ilan etmişlerdir. 1947'de başlayan çözüm arayışları günümüze kadar güncelliğini korumuştur ve sonrasında da koruyacaktır. Toplumların ortak paydada buluşma ihtimalleri olmamıştır olması da beklenmemelidir. Kıbrıs sorunun çözümsüzlüğünün kaynağı sadece ortaya atılan uyuşmazlık çözüm planlarının başarısızlığı olarak değerlendirilmemelidir. Süreçte planlar dışında yer alan birçok değişken bulunmaktadır. Bu sebepten Kıbrıs sorununa çözüm bulunması ihtimali çok düşüktür.

KAYNAKÇA

- Adamides, C., & Constantinou, C. M. (2012). Comfortable Conflict and (Il)liberal Peace in Cyprus. https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230354234_13 (Erişim Tarihi 15 Nisan 2023) 242-259.
- Akademik Tarih, (2019, 8 Eylöl). The Times’a Göre Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Meselesi. Akademik Tarih. <https://www.akademiktarihtr.com/thetimeskibris/> (Erişim Tarihi 12 Mayıs 2023).
- Akçali, E. (2007). *The “Other” Cypriots and Their Cyprus Questions. Cyprus Review*, 19(2), <https://www.cyprusreview.org> (Erişim Tarihi 21 Aralık 2022). 57-82.
- Akgöl, Ö. (2020). Methodological Diversity of Research on Leaders and İnternational Conflict: A Review. *International Journal of Social Inquiry*, 13(1), <https://doi.org/10.37093/ijsi.746406> 27-59 (Erişim Tarihi 30 Kasım 2022). 28.
- Akın Gazetesi, (1967, 22 Kasım). Lissarides, Lemnitzer Plânından Bahsediyor. Lefkoşa/Kıbrıs Yıl:6 Sayı:920. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/AKIN/1967/Kas%C4%B1m/22Kas%C4%B1m1967-Ak%C4%B1n.pdf> (Erişim Tarihi 2 Ocak 2023).
- Akis, (1958, 25 Ekim). Kıbrıs Masa Başına. *Akis Dergisi*. S.14. <https://www.gastearsivi.com/gazete/akis/1958-10-25/14> (Erişim Tarihi 23 Kasım 2023).
- Akman, H. (2012). Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964). *Güney-Doğı Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı:22, <https://dergipark.org.tr/en/pub/iugaad/issue/34334/381914> (Erişim Tarihi 3 Nisan 2023). 92.
- Aktaş, Ö., ve Safran, M. (2013). Evrensel Bir Değeri Olarak Barış ve Barış Eğitiminin Tarihçesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 172(172), Article <https://doi.org/10.20296/tsad.21718> (Erişim Tarihi 24 Aralık 2022). 131.
- Albayrak, M. (2000). Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16(46), Article 46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/54908/752536> (Erişim Tarihi 13 Temmuz 2023). 274.
- Alecou, A. (2016a). Communism and Nationalism in Postwar Cyprus, 1945-1955: Politics

- and Ideologies Under British Rule. Springer. 1.
- Alecou, A. (2016b). Safeguarding Through Stability: British Constitutional Proposals in Post-War Cyprus. *Journal of Human Rights in the Commonwealth*, 2(2), Article 2. <https://doi.org/10.14296/jhrc.v2i2.2262> (Erişim Tarihi 30 Ağustos 2023). 50.
- Al Jazeera Türk, (2017, 3 Mayıs). Anastasiadis Çözüm Formülünü Açıkladı. Al Jazeera Turk- Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve Çevresindeki Bölgeden Son Dakika Haberleri ve Analizler. <https://www.aljazeera.com.tr/haber/anastasiadis-cozum-formulunu-acikladi> (Erişim Tarihi 17 Kasım 2023).
- Anadolu Ajansı, (2020, 22 Ekim). 52 Yıldır Çözölemeyen Düğüm: Kıbrıs Meselesi. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/52-yildir-cozulemeyen-dugum-kibris-meselesi/2014857> (Erişim Tarihi 20 Ocak 2023).
- Anadolu Ajansı, (2023, 12 Temmuz). BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ta "Federal Çözüm" önerisini yineledi. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-guvenlik-konseyi-kibrista-federal-cozum-onerisini-yineledi/2944189> (Erişim Tarihi 18 Aralık 2023).
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliğı*. İstanbul: Marmara Kitap Merkezi. 134.
- Armaoğlu, F. (1996). Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu, 1958-1959. *Belleten*, 60(229), <https://doi.org/10.37879/belleten.1996.745> (Erişim Tarihi 23 Mart 2023). 745-782.
- Artam, K. (2009). Britons in Cyprus, 1878-1914. https://www.academia.edu/3147963/Britons_in_Cyprus_1878_1914 (Erişim Tarihi 16 Eylül 2023). 382.
- Aslım, İ. (2020, 26 Eylül). Kıbrıs'a NATO-ABD Askerleri! Yenidüzen. <https://www.yeniduzen.com/kibrisa-nato-abd-askerleri-16317yy.htm> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2023).
- Atun, A. (2012). Rumların Onayladığı Kıbrıs Planları. Kıbrıs Postası. https://www.kibrispostasi.com/c1-Kıbrıs_Postası_Gazetesi/j97/a15925-rumların-onayladığı-kibris-planları (Erişim Tarihi 1 Aralık 2022).
- Atun, A. (2007, 23 Nisan). Annan Planı Hakkında Bilmediklerimiz. <https://www.ataatun.org/annan-planı-hakkında-bilmediklerimiz.html> (Erişim Tarihi 23 Ağustos 2023).

- Atun, A. (2021). Kıbrıs *Anlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020)*. İstanbul: Hiperyayın. 38-247.
- Atun, A. (2022, Kasım 26). Rumların Onayladığı Kıbrıs Planları—Turkish Forum. <https://www.turkishnews.com/tr/content/2012/08/02/rumların-onayladığı-kıbrıs-planları/> (Erişim Tarihi 22 Eylül 2023)
- Atun, A. (2008, Mayıs 28). Hristofyas Çözümüne İstekli mi. Geliş tarihi 28 Eylül 2022, gönderen <http://www.ataatun.org/hristofyas-cozume-istekli-mi.html> (Erişim Tarihi 3 Şubat 2023).
- Aydınlık. (2021, 26 Eylül). İngilizlerin Kıbrıs Tuzağı. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/ingilizlerin-kıbrıs-tuzagi-258758> (Erişim Tarihi 5 Kasım 2023).
- Aydoğdu, A. (2005). *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci”*. Brc Basım ve Matbaacılık. (1.Baskı 2005). Ankara: Asil. 30-168.
- Babaoğlu, R. (2018). Türkiye’nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos-6 Eylül 1955). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36), Article 36. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ctad/issue/39883/473936> (Erişim Tarihi 4 Ekim 2023). 323-343.
- Balyemez, M. (2020, Eylül 29). Kıbrıs Türk’tür Partisi. 423.
- Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar* (3. Baskı, Özkan Matbaacılık Gaz. San. ve Tic. Ltd. Şti.). *Odtü Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A. Ş. Yayınları* Odtü Yayıncılık. 136.
- Bağcı, H., ve Demirel, M. (2023). Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dış Politikasına Dair Bir Değerlendirme: Güvenlik Arayışından Güvenlik Sağlayan Küresel Oyunculuğa. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22 (Cumhuriyet’in 100. Yılı), https://doi.org/10.21547/jss.1361031_514 (Erişim Tarihi 17 Eylül 2023). 500-518.
- Bayhan, F. (2012). “Denктаş” O Plana Neden Karşıydı? (1. Baskı 2003). İstanbul: BSR. 173-174.
- BBC News (1956, 9 Mart). 1956: Britain Deports Cyprus Archbishop. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/march/9/newsid_3745000/374550

[5.stm](#) (Erişim Tarihi 3 Nisan 2023).

BBC News, (2002, 15 Mayıs). Kofi Annan to Revive Cyprus Talks. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1987143.stm> (Erişim Tarihi 2 Kasım 2023).

BBC News, (2004, 1 Nisan). Cyprus Peace Plan Set For Vote. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3588763.stm> (Erişim Tarihi 13 Temmuz 2023).

BBC News Türkçe, (2017, 7 Temmuz). Kıbrıs Müzakereleri Sonuç Çıkmadan Sonlandı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40527744> (Erişim Tarihi 24 Mart 2023).

BBC News Türkçe, (2018, 18 Ağustos). Kofi Annan: Kıbrıs'ı Barışa En Çok Yaklaştıran Diplomat. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45235385> (Erişim Tarihi 18 Aralık 2023).

BBC News Türkçe (2021, 28 Ocak). Kıbrıs'ta Türk Tarafı Hangi Adımları Atacak, İki Devletli Çözüm Mümkün Mü? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55815490> (Erişim Tarihi 22 Aralık 2022).

BBC News Türkçe (2024, 20 Temmuz). Kıbrıs Harekatı'nın 50. Yılı: Sorun Neden Çözülemiyor, Girişimler Hangi Aşamada? <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51y9jm3952o> (Erişim Tarihi 21 Temmuz 2024).

BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı) / T.C. Dışışleri Bakanlığı. (t.y.-a). https://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-plani-_annan-plani_.tr.mfa (Erişim Tarihi 20 Ocak 2023).

Book Review: Great Britain and the Commonwealth: Cyprus: Conflict and Conciliation, 1954–1958- ProQuest. (t.y.). <https://www.proquest.com/openview/d41b3841af6e1a279a58e89547ac48f1/1?pq-origsite=gscholar&cbl=40991> (Erişim Tarihi 27 Şubat 2024). 636.

Bozkurt Gazetesi, (1958, 2 Ağustos). Vali Sir Hugh Foot'un Beyanatı, Cemaatlar Bir Bütün Olarak Tanınmalıymış! <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1958/A%C4%9Fustos/02Agustos1958-Bozkurt.pdf> (Erişim Tarihi 17 Ocak 2023).

Bozkurt Gazetesi, (1960, 23 Ocak). Selwyn Lloyd Kıbrıslı Liderleri Toplantıya Çağırdı. Bozkurt Basımevi, Lefkoşa/Kıbrıs, 1336, Yıl:9.

<https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1960/Ocak/23Ocak1960-Bozkurt.pdf>

(Erişim Tarihi 8 Ocak 2023).

Bozkurt Gazetesi, (1972, 22 Mayıs). Kurt Waldheim Geliyor. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1972/May%C4%B1s/22May%C4%B1s1972-Bozkurt.pdf> (Erişim Tarihi 18 Mart 2023).

Bozkurt Gazetesi, (1972, 24 Mayıs). Waldheim Kıbrıs’a 6 Haziran’da geliyor. Bozkurt Basımevi, Lefkoşa/Kıbrıs, 7366, Yıl:21, 1. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1972/May%C4%B1s/24May%C4%B1s1972-Bozkurt.pdf> (Erişim Tarihi 7 Nisan 2023).

Bozkurt Gazetesi (1972, 26 Mayıs). 6 Haziran’da Kıbrıs’a Gelmesi Beklenen Waldheim “Görüşmeler için şartlar uygundur” dedi. Bozkurt Basımevi, Lefkoşa/Kıbrıs, 7368, Yıl:21, 1. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1972/May%C4%B1s/26May%C4%B1s1972-Bozkurt.pdf> (Erişim Tarihi 12 Ekim 2023).

Bozkurt Gazetesi, (1972, 28 Mayıs). Kıbrıs Sorununa Ağırlığını Koyan Kurd Waldeim Türkiye ve Yunanistan’a da Birer Muhtıra Gönderdi, Beşli Görüşmelerde Kıbrıs’ın Bağımsızlığı Esas Alınmalı. Bozkurt Basımevi, Lefkoşa/Kıbrıs, 7370, Yıl:21, 1. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1972/May%C4%B1s/28May%C4%B1s1972-Bozkurt.pdf> (Erişim Tarihi 24 Temmuz 2023).

Bozkurt Gazetesi, (1974, 27 Ağustos). Kurt Waldheim Denктаş’la Kliridis’i Biraraya Getirdi. 1. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1974/A%C4%9Fustos/27agustos1974-bozkurt.pdf> (Erişim Tarihi 3 Ağustos 2023).

Bozkurt Gazetesi, (1974, 27 Ağustos). Waldheim’in Demeci. 4. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1974/A%C4%9Fustos/27agustos1974-bozkurt.pdf> (Erişim Tarihi 9 Ekim 2023).

Camp, Glen D. (1992). “Lost Opportunities, The Cyprus Question, 1950-1963” by Evangelos Averoff-Tossizza (Book Review) —ProQuest. (Erişim Tarihi 04 Ocak 2024)

- <https://www.proquest.com/openview/354cf112fa841e7b42b542827bc5179c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1817342> (Erişim Tarihi 04 Ocak 2024). 141.
- Cankut, A. (2021). Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözömsüzlüğün Başlangıcı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 8(19), Article 19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/65159/962030> (Erişim Tarihi 22 Ocak 2023). 386.
- Charalambous, G. (2021). Nationalism, Militarism and Masculinity in Post-Conflict Cyprus: Stratis Andreas Efthymiou Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019 pp. 261 ISBN: 978-3-030-14704-4. *Cyprus Review*, 33(2), Article 2. <https://cyprusreview.org> (Erişim Tarihi 7 Haziran 2023). 148.
- Clarke, P. (1989, 30 Mart). Hoylake [Review of Selwyn Lloyd, tanıtım yazarı D. K. Thorpe]. *London Review of Books*, 11(07). <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v11/n07/peter-clarke/hoylake> (Erişim Tarihi 29 Temmuz 2023).
- Committee on the Rights of the Child reviews the report of Cyprus on children in armed conflict. (2017, 26 Eylül). OHCHR. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2017/09/committee-rights-child-reviews-report-cyprus-children-armed-conflict> (Erişim Tarihi 27 Aralık 2023).
- Contributing to a political settlement in Cyprus. (Mart 1964). United Nations Peacekeeping. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unficyp> (Erişim Tarihi 18 Aralık 2023).
- Crawshaw, N. (2022). *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*. Routledge.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi [CSTD], D:1, C:31, T:5, B:28, O:2 (1966, 7 Ocak). https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t05/c031/cs_05031028.pdf (Erişim Tarihi 12 Aralık 2023). 518.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi [CSTD], D:1, C:21, T:3, B:91, O:1. (1964, 4 Eylül). https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t03/c021/cs_03021091.pdf (Erişim Tarihi 21 Eylül 2023). 575-588.
- CVAR | Did you know? Sir Hugh Foot. (t.y.). CVAR | Did You Know? Sir Hugh Foot. <https://cvar.severis.org/en/explore/our-blog/did-you-know/did-you-know-sir-hugh-foot/> (Erişim Tarihi 27 şubat 2024).

Cyprus: Anger Again. (1964, 12 Haziran). *Time*.
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,875871,00.html>

Cyprus Colony. (t.y.). <https://www.britishempire.co.uk/maproom/cyprus/johnharding.htm>
(Erişim Tarihi 20 Eylöl 2023).

Cyprus (Historical Overview) / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (t.y.).
Geliş tarihi 01 Aralık 2023, gönderen <https://www.mfa.gov.tr/cyprus-historical-overview.en.mfa>

Cyprus Republic, (t.y.). House of Representatives—Historical review.
<https://www.parliament.cy/en/general-information/historical-review> (Erişim Tarihi 29 şubat 2024).

Çelik, V., ve Çelebi, İ. (2020). 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 2004 Annan Planına Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Meselesi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEPPİR)* 2020 6(2).
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1405348> (Erişim Tarihi 12 Temmuz 2024). 168.

Demir, Nesrin. (2005). Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15, 1
<https://app.trdizin.gov.tr/makale/TkRBd05qYzM/avrupa-birligi-turkiye-iliskilerinde-kibris-sorunu>. 347-367.

Denktaş, R. R. (2005). *Yeniden 12'ye 5 Kala*. (1. Baskı). İstanbul: Remzi. 168.

Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1964, 20 Ağustos).
<http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 30 Mayıs 2022). 7-8.

Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1964, Ekim). 2 <http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 30 Mayıs 2022). 61-70.

Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1964, Ekim-Aralık). 3,
<http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 30 Mayıs 2022). 9.

Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1965, 24 şubat). 5,
<http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 13 Haziran 2022). 46.

Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1965, Mart). 6, <http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 25 Mayıs 2023). 5-35.

- Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1965, 23 Kasım). 14, B:15, <http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 21 Mayıs 2022). 40-74.
- Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1984, 7 Temmuz). 7, <http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 24 Mayıs 2023). 25-26.
- Dışışleri Belleteni / Dışışleri Bakanlığı Arşivi. (1984, 9 Eylül). 9, <http://diad.mfa.gov.tr/db-belleteni.tr.mfa> (Erişim Tarihi 8 Temmuz 2023). 38-39.
- Dodd, D. C. (t.y.). The “Annan Plan” And The Cyprus Conflict. University of London. oad/article-file/2148173, Londra Üniversitesi. 99-100.
- Doğan, N. (2002). Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2(4), Article 4. <http://search/yayin/detay/1392> 84-103.
- Duman, M (2019). Kıbrıs Cumhuriyeti’ne Gidilen Süreçte Nihat Erim ve Kıbrıs (1956-1960). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2912-2916.
- Efegil, E., ve Olcay, A. M. (2004). Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 1, Article 1. <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkiyat/issue/16660/329792> 113-121.
- eKathimerini Gazetesi, (2004, 25 Eylül). Un General Assembly. September 25, 1954 | eKathimerini.com. <https://www.ekathimerini.com/opinion/26090/september-25-1954/>
- Eleftheria Gazetesi, (2016, 14 Haziran). Σε λύση ελπίζουν Αναστασιάδης—Ακιντζί. <https://www.eleftheria.gr/%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/item/116410-%CF%83%CE%B5-%CE%BB%CF%8D%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CF%80%CE%AF%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CF%84%CE%B6%CE%AF.html> (Erişim Tarihi 21 Kasım 2022).
- Ekinci, O. (2018). *Soğuk Savaş Sonrasında Savaşı Değişen Yapısı: Asimetrik Savaş*. (Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/238309/yokAcikBilim_10196460.pdf?sequence=-1&isAllowed=y İİİ-İV.

Erdoğan, M. M., Bağcı, H., ve Kundakçı, F. S. (2008). *Türk Medyasında Türk-Yunan İlişkileri ve “Avrupalılaşıma”: 1994-2006* (TBMM Basımevi). Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu. No:130. 80.

Erim, N. (t.y.). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii. 9-552.

Eroğlu, H. (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(54), Article 54. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/61103/907280> 735-793.

European Union, (t.y.). Paul-Henri Spaak – EU https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers/paul-henri-spaak_en (Erişim Tarihi 10 Mart 2024).

Evriviades, M. L. (1979). Greece After Dictatorship. *Current History*, 77(451), <https://www.jstor.org/stable/45314759> , 162-185.

Failed Negotiation Processes | Turkish Republic of Northern Cyprus. (2023, 11 Nisan). <https://mfa.gov.ct.tr/cyprus-negotiation-process/failed-negotiation-processes/>

Fırat, M. M. (t.y.). Kıbrıs Sorunu ve İnönü. *İnönü Vakfı*. <https://www.ismetinonu.org.tr/kibris-sorunu-ve-inonu/> (Erişim Tarihi 16 Aralık 2023).

Fırat, M. M. (1997). *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Siyasal. 137-229.

Fırat, M. M. (2004). Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 4(1), Article 1. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000082 47-79.

Foreign Relations of the United States, 1948, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV- Office of the Historian. (t.y.). <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d92> (Erişim Tarihi 26 Aralık 2023).

Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern

- Mediterranean, Volume VIII- Office of the Historian. (t.y.).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d380> (Erişim Tarihi 26 Aralık 2023).
- Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV- Office of the Historian. (t.y.-a).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d308> (Erişim Tarihi 26 Aralık 2023). 589.
- Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV- Office of the Historian. (t.y.-b).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d270> (Erişim Tarihi 26 Aralık 2023). 518-519.
- Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus—Office of the Historian. (t.y.-a).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d193> (Erişim Tarihi 04 Mart 2024). 1.
- Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus—Office of the Historian. (t.y.-b).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d345> (Erişim Tarihi 04 Mart 2024).
- Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey—Office of the Historian. (t.y.).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d3> (Erişim Tarihi 29 şubat 2024). 7.
- Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976—Office of the Historian. (t.y.-a).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v30/d30> (Erişim Tarihi 04 Ocak 2024).
- Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976—Office of the Historian. (t.y.-b).
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v30/d177> (Erişim Tarihi 04 Ocak 2024).

- Gagatek, W. (2010). The 2009 elections to the European Parliament: Country reports. Publications Office of the European Union. European University Institute <https://data.europa.eu/doi/10.2870/13513> 59.
- Gazioğlu, A. C. (1960). *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960) Statü ve Anayasa Meseleleri* (C. 1). İstanbul: Ekin. 66-144.
- Gazioğlu, A. C. (1998). *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III. (1951-1959), Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*. Ankara: Özyurt. 94-405.
- Gazioğlu, A. C. (2000). *Enosis Çemberinde Türkler: Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (1)* (İkinci Baskı). Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (Cyrep). Ankara: Özyurt. 9-429.
- Gazioğlu, A. C. (2007). *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis Ayak Sesleri, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (5)* Ankara: Özyurt. 232-588.
- Gerçek Gündem, (2021, 26 Kasım). İddia: Kıbrıs Görüşmelerinin Tutanakları Sızdı: Türkiye'den Askerleri Azaltma Teklifi. <https://www.gercekgundem.com/dunya/314751/iddia-kibris-gorusmelerinin-tutanaklari-sizdi-turkiyeden-askerleri-azaltma-teklifi> (Erişim Tarihi 4 Şubat 2023)
- Gorvett, J. (2017, 3 Temmuz). Low Hopes in Cyprus. Foreign Affairs. <https://www.foreignaffairs.com/articles/cyprus/2017-07-03/low-hopes-cyprus>
- Göktepe, C. (2012). Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%C3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%C4%B0%E2%80%99NDE-KR%C4%B0Z-S%C3%9CREC%C4%B0-VE-T%C3%9CRK%C4%B0YE-1964-1974.pdf> (Erişim Tarihi 16 Aralık 2023). 1397.
- Göktürk, T. B. (2014). Türkiye'nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları. Gazimagusa: Güneş. <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11129/5300> IX.
- Gülen, A. (2012). İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/20483> 389-428.
- Güler, G. (2020, 10 Aralık). Kıbrıs'ta Neden İki Devletli Çözüm?

<https://www.turksam.org/detay-kibris-ta-neden-iki-devletli-cozum>

Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi. Gazi Üniversitesi, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 110.

Gerçek Gündem, (2021, 26 Kasım). İddia: Kıbrıs Görüşmelerinin Tutanakları Sızdı: Türkiye'den Askerleri Azaltma Teklifi. [\[https://www.gercekgundem.com/dunya/314751/iddia-kibris-gorusmelerinin-tutanaklari-sizdi-turkiyeden-askerleri-azaltma-teklifi\]](https://www.gercekgundem.com/dunya/314751/iddia-kibris-gorusmelerinin-tutanaklari-sizdi-turkiyeden-askerleri-azaltma-teklifi) (Erişim Tarihi 4 Şubat 2023).

Haber Kıbrıs. (2012, 20 Temmuz). “Gizli oturum” tutanakları gün ışığına çıktı! <https://haberkibris.com/gizli-oturum-tutanaklari-gun-isigina-cikti-2012-07-20.html> (Erişim Tarihi 28 Aralık 2023).

Hasgüler, M. (2018). *Kıbrıs Siyasi El Kitabı ve Sözlüğü: Kavramlar, Kurumlar, Aktörler*. İstanbul: Alfa. 286-553.

Havadis Gazetesi, (2015, 25 Aralık). Self Determinasyon Hakkımız: (“Katılma” ve “Ayrılma” Hakkımız Vardır.). Kıbrıs Haber. <https://www.havadiskibris.com/self-determinasyon-hakkimiz-katilma-ve-ayrilma-hakkimizla-vardir/> (Erişim Tarihi 10 Kasım 2023).

Hoffmeister, F. (2006). *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan And EU Accession*. Martinus Nijhoff Publishers. 4.

Holland, R. (1998). *Britain and the Revolt in Cyprus, 1954-1959*. Clarendon Press. 15.

Holsti, K. J. (1974) *International politics, a framework for analysis, 2nd ed.* London: Prentice/Hall International. Akt. Tayyar Arı, “Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği- Tayyar Arı- Google Kitaplar”. İstanbul: Marmara Geliş tarihi 17 Mayıs 2022, gönderen https://books.google.com.tr/books?id=HqzFYgEACAAJ&dq=uluslararası%C4%B1+ili%C5%9Fkiler+teorileri+tayyar+ar%C4%B1&hl=tr&sa=X&redir_esc=y. S.120.

House of Commons Foreign Affairs Committee Cyprus Second Report of Session 2004-05 Volume 1. (2005).

<https://publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmfaaff/113/113.pdf>

Howe, M. (1990, 3 Ocak). Evangelos Averoff, Ex-Official of Greece And a Politician, 79.

The New York Times.

<https://www.nytimes.com/1990/01/03/obituaries/evangelos-averoff-ex-official-of-greece-and-a-politician-79.html>

Hürriyet Gazetesi, (1964, 31 Ağustos) Acheson Planı, Türkiye'ye Tam Garanti Veriyormuş | Nadir Kitap. <https://www.nadirkitap.com/hurriyet-gazetesi-31-agustos-1964-acheson-plani-turkiye-ye-tam-garanti-veriyormus-kitap23878396.html> (Erişim Tarihi 22 Aralık 2023).

Hür Söz, (1947, 28 Mart). Ekselans Vali Tarafından İrad Edilen Nutuk. Hür Söz, 216.

Institution, R. N. L. (1961, Eylül). The Right Hon. The Lord Winster, P.C., K.C.M.G. <https://lifeboatmagazinearchive.rnli.org/volume/36/397/the-right-hon-the-lord-winster-pc-kcmg?searchterm=Yacht+Gan&page=2342> (Erişim Tarihi 24 Mayıs 2023).

İrkcatal, E. (2012). İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde “Taksim” Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere’nin “Çifte Self Determinasyon” Teklifi. https://www.academia.edu/2516285/%C4%B0ngiliz_Belgelerine_G%C3%B6re_K%C4%B1br%C4%B1s_Meselesinde_Taksim_Fikrinin_Ortaya_%C3%87%C4%B1kmas%C4%B1_ve_%C4%B0ngiltere_nin_%C3%87ifte_Self_Determinasyon_Teklifi (Erişim Tarihi 01 Ağustos 2022). 198.

İşıklar, K. İ. (t.y.). Rauf Raif Denктаş. https://www.academia.edu/39288382/Rauf_Raif_Denкта%C5%9F (Erişim Tarihi 27 Aralık 2023). 179.

İşıksal, H. (2019). Kıbrıs’ın Dünyü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Çözüm Önerileri. https://www.researchgate.net/publication/337111043_Kıbrıs'ın_Dunu_Bugunu_ve_Geleceğine_İlişkin_Cozum_Onerileri_Iki_Devletli_Cozum_En_Uygunu (Erişim Tarihi 27 Aralık 2023).

İlyas, A. (2015). Johnson Mektubu ve Türk Dış Politikasında Eksen Kayması 1965-1980. <http://earsiv.batman.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12402/3562>

İlim ve Medeniyet (2018, 19 Kasım). Acheson Planı Nedir? - Kıbrıs Sorunu Tarihi <https://www.ilimvemedeniyyet.com/acheson-plani-nedir.html>

İsmail, S. (1992). *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin doğuşu-çöküşü ve KKTC’nin kuruluşu, 1960-1983*. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı. 188-320.

- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. C. Kardeşler Ciltevi (Birinci). İstanbul: Kastaş.
<https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=601338&materialType=KT&query=%C4%B0smail%2C+Sabahattin>. 48-248.
- Joseph, J. S. (1999). Cyprus and the E.U.: Searching for a Settlement in the Light of the Accession. *Cyprus Review*, 11(1),
<https://www.cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/460> 33-57.
- Kamm, H., & Times, S. T. the N. Y. (1986, 17 Nisan). Greek Cypriot Is Called Cool To The Latest U.N. Unity Plan. The New York Times.
<https://www.nytimes.com/1986/04/17/world/greek-cypriot-is-called-cool-to-the-latest-un-unity-plan.html>
- Kimon, J. (2020, 25 Temmuz). Hellenic Antidote: The Acheson Plan for The Partition of Cyprus. Hellenic Antidote.
<https://hellenicantidote.blogspot.com/2009/07/acheson-plan-for-partition-of-cyprus.html>
- Kapucu, D. (2020). 1974 Kıbrıs Hava Harekâtı. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(2), <https://doi.org/10.47088/utad.837878> 82-104.
- Karakoc, E., ve Olkun, M. (2020). Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Dönemi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1962-1965). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(4),
https://www.academia.edu/44897154/D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri_Bakan%C4%B1_Feridun_Cemal_Erkin_D%C3%B6nemi_T%C3%BCrkiye_nin_K%C4%B1br%C4%B1s_Politikas%C4%B1_1962_1965 2328.
- Kasapsaraçoğlu, İ. M. (2021). İki darbe arasındaki dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikası ve muhalefet (1960-1980). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*.
<http://acikerisim.antalya.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12566/1190> 285.
- Kaya, Y., ve Yeter, B. (2018). Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2),
<https://doi.org/10.32709/akusosbil.407564> 215-229.
- Keefe, E. K. (1971). *Area Handbook for Cyprus*. U.S. Government Printing Office. 37-39.
- Ker-Lindsay, J. (2011). *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know*. Oxford

University Press, USA. XI-XII.

Kıbrıs—Derleme, (2009, 20 Temmuz). <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=43867> (Erişim Tarihi 08 Mayıs 2022).

Kıbrıs Haber (2014, 10 Şubat). Al Jazeera'den Kıbrıs Analizi—Haber Kıbrıs. <https://haberkibris.com/al-jazeeraden-kibris-analizi-2014-02-10.html> (Erişim Tarihi 18 Aralık 2023).

Kıbrıs Postası, (2018, 2 Haziran). Diplomasi tarihinin en uzun müzakere süreci. 3 Haziran 1968'de Beyrut. https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n253151-diplomasi-tarihinin-enuzun-muzakere-sureci-3-haziran-1968de (Erişim Tarihi 25 Ocak 2024).

KKTC Enformasyon Dairesi, (2016, 23 Şubat). Kıbrıs'ta İngiltere Dönemi (1878-1960) | KKTC Enformasyon Dairesi- TRNC Public Information Office- KKTC Enformasyon Dairesi. <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>

Krt Gündem, (2021, 23 Kasım) Birleşmiş Milletler' in Gizli “Kıbrıs” Tutanakları Sızdı. <https://www.krttv.com.tr/birlesmis-milletlerin-gizli-kibris-tutanaklari-sizdi> (Erişim Tarihi 02 Ekim 2023).

Letter send to the UNGS Annan on 12 November 2001 by the President of the TRNC, H.E. Rauf R. Denktaş regarding the basis parameters of a possible settlement in Cyprus circulated as a UN General Assembly and Security Council Document / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (t.y.). <https://www.mfa.gov.tr/letter-send-to-the-ungs-annan-on-12-november-2001-by-the-president-of-the-trnc -h e -rauf-r -denktas-regarding-the-basis.en.mfa> (Erişim Tarihi 31 Ekim 2023).

Letter to the Speaker of the House of Representatives and the Chairman of the Senate Foreign Relations Committee Reporting on the Cyprus Conflict. (t.y.). Ronald Reagan. Tarihi <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/letter-speaker-house-representatives-and-chairman-senate-foreign-relations-0> (Erişim Tarihi 26 Aralık 2023).

Loizides, N. (2011). Contested migration and settler politics in Cyprus. *Political Geography - Polit Geogr*, 30, <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2011.08.004> 391-401.

- Lord Caradon (8 October 1907-5 September 1990), (1997). Proceedings of the American Philosophical Society, 141(4), <https://www.jstor.org/stable/987222> 467-470.
- Luksha, P. (2023). The Ultimate Condition and the Goal of Human Security. 5(2).
- Millî Devlet Gazetesi, (2021, 21 Ağustos). İngilizlerin Kıbrıs Tuzağı. <https://www.millidevletgazetesi.net/KoseYazisi/ingilizlerin-kibris-tuzagi-4520> (Erişim Tarihi 28 Eylül 2022).
- Modiano, M. (2009, 5 Haziran). A Long, Happy Summer Night 30 Years Ago. https://web.archive.org/web/20090605043730/http://www.athensnews.gr/athweb/nathens.print_unique?e=C&f=13076&m=A06&aa=1&eidos=A
- Myk Gündem, (2022, 1 Ağustos). Crans Montana'nın "Kayıp Tutanağı" Rum Basınında: Toprak ve Yerleşikler İçin Neler Diyor? <https://www.mykibris.com/gundem/haber/crans-montaninin-kayip-tutanagi-rum-basininda-toprak-ve-yerlesikler-icin-neler-diyor-19197> (Erişim Tarihi 02 Ekim 2023).
- NATO, (t.y.). Paul-Henri Spaak, 1957-1961. NATO. http://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137963.htm (Erişim Tarihi 10 Mart 2024).
- Nedjatigil, Z. M. (1999). *Cyprus Constitutional Proposals And Developments*. Kıbrıs: Kıbrıs Türk Federe Devleti Basımevi. 111-50.
- No: 172, 13 July 2023, Press Release Regarding the United Nations Security Council's Press Statement on Cyprus / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (t.y.). https://www.mfa.gov.tr/no_-172_-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-nin-kibris-konusundaki-basin-aciklamasi-hk.en.mfa (Erişim Tarihi 18 Aralık 2023).
- Novo, A. R. (2023). An Insoluble Problem: The Harding-Makarios Negotiations, Turkey, and the Cause of Cypriot Enosis. 2(1). <https://doi.org/10.17265/2578-4269/2023.01.007> 90.
- Olgun, A. (1992). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*. Demircioğlu Matbaacılık. Ankara. 11-12.
- On All Fronts: EOKA and the Cyprus Insurgency, 1955-1959. (t.y.). <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:9fcd14f8-f60d-49b3-82b4-411e3370e890/files/m0fa9d78584218efb2433e6251c3ea91a> (Erişim Tarihi 14 Şubat 2024). 34.

- Oran, B. (Ed.) (2008). *Türk Dış Politikası 1. Cilt: 1919-1980 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim. 689.
- Oran, B. (Ed.) (2013). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II:1980-2001* (14. Baskı). İstanbul: İletişim 107-473.
- Özkoyuncu, H., ve Asit, G. (2020). Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Crans Montana Görüşmelerinin Kıbrıs Basınında Haberleştirilmesi. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*. <https://www.acarindex.com/uluslararasi-medya-ve-iletisim-arastirmalari-hakemli-dergisi/kibris-sorunu-cozum-surecinde-crans-montana-gorusmelerinin-kibris-basininda-haberlestirilmesi-1138476> (Erişim Tarihi 22 Şubat 2023). 26-52.
- Pennsylvania Center for the Book. (t.y.). https://pabook.libraries.psu.edu/literary-cultural-heritage-map-pa/bios/Lemnitzer_Lyman (Erişim Tarihi 04 Mart 2024).
- Perez de Cuellar Girişimlerinin Sonucu Bekleniyor Kıbrıs'a İngiliz Planı. (1987). <https://openaccess.marmara.edu.tr/server/api/core/bitstreams/c8487eca-4dd4-4b99-8889-769bc3c88637/content>
- Questions relating to the organs and membership of the United Nations. (t.y.). https://cdn.un.org/unyearbook/yun/pdf/1976/1976_324.pdf 313. (Erişim Tarihi 09 Mart 2024).
- Relations with the United Nations | Turkish Republic of Northern Cyprus. (2014, 25 Şubat). <https://mfa.gov.ct.tr/foreign-policy/international-organisations/bm-ile-iliskiler/>
- Reuters, (2021, 21 Temmuz). Erdogan unveils plans for Turkish Cypriot government complex. Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/erdogan-unveils-plans-turkish-cypriot-government-complex-2021-07-19/>
- Sakin, S. (2014). Kıbrıs'ın Geleceği Konusunda Menderes-Boyd Görüşmeleri. *Turkish Studies (Elektronik)*, 9(1), Article 1. <http://search.yayin/detay/265125> 461-481.
- Sarıca, M., Teziç, E., ve Eskiurt, Ö. (1975). *Kıbrıs Sorunu 1963 Olayları*. İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi. 81-82.
- SASAM, (2019, 3 Mayıs). Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi*- <https://sahipkiran.org/2019/05/03/kibris-sorunu-ve-cozum->

[onerileri/](#)

- Shah, R. (t.y.). British Diplomatic Mission Seeks Peace in Middle East, SEATO Stren.... Mart <https://bnnbreaking.com/politics/british-diplomatic-mission-seeks-peace-in-middle-east-seato-strengthening> (Erişim Tarihi 01 Mart 2024).
- Sönmezoğlu, F. (1992). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Sorunun Çözümüne İlişkin Çabaları:1974-1986. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213166> (Erişim Tarihi 27 Aralık 2023). 295-296.
- Stearns, M. (1992). Entangled Allies: U.S. Policy Toward Greece, Turkey, and Cyprus. Council on Foreign Relations. 78-124.
- Şahin, İ., ve Parlakay Topbaş, S. (2016). Türkiye'nin Kıbrıs'ta Statükoyu Koruma Çabaları ve Makarios'un Ankara Ziyareti. *Journal of International Social Research*, 9, <https://doi.org/10.17719/jisr.20164216189> 779-794.
- Şahin, M., ve Bağcı, H. (2009). Doğu- Batı Arasında Demokrat Parti Dış Politikası Görünümü. <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi/article/view/153/149> (Erişim Tarihi 13 Aralık 2023). 201.
- Şahoğlu, H. V. (2023). Başarısız Bir Birleşmiş Milletler Misyonu: Kıbrıs. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3026459> 1.
- Tepav, (2006). Kıbrıs Çıkmazı: Bundan Sonrası 171. Avrupa Raporu-8 Mart 2006. Tepav. <https://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/KibrisCikmaziBundanSonrasi.pdf> 31.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (t.y.). Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (Erişim Tarihi 08 Mayıs 2022).
- Tamçelik, S. (2013). BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirme. *Journal of Turkish Studies*, 8, <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6041> 1229-1268.
- Tamçelik, S. (Ed.). (2014). 2013 Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması. B:1 Ankara: Eko Avrasya. 376.
- Tamçelik, S. (2015). Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri. *Journal of International Social Research*, 8(36),

<https://doi.org/10.17719/jisr.2015369515> 391.

- Tasam, (2011, 21 Haziran). Türkiye- ABD İlişkilerinde KKTC'nin Rolü ve Annan Planı. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/2231/turkiye - abd iliskilerinde kkctn rolü ve annan planı>
- Tassos Papadopoulos: Greek Cypriot President. (2023, 18 Aralık). <https://www.thetimes.co.uk/article/tassos-papadopoulos-greek-cypriot-president-wqfchsbvv2l>
- The New York Times, (1964, 19 Ekim). Man in the News; Laborites' U.N. Choice Hugh Mackintosh Foot. <https://www.nytimes.com/1964/10/19/archives/man-in-the-news-laborites-un-choice-hugh-mackintosh-foot.html>
- The UN as an Instrument of National Policy: The Case of Cyprus- ProQuest. (t.y.). <https://www.proquest.com/openview/0db2b2d9bc67ab120670558b1a4a9068/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1817342> (Erişim Tarihi 22 Aralık 2023). 46.
- Thompson, S., St. Karayanni, S., & Vassiliadou, M. (2004). Cyprus after history. *Interventions*, 6(2), <https://doi.org/10.1080/1369801042000238373> 282-299.
- TILLERS2214. (2018, 13 Haziran). The Foreign Secretaries (15): Selwyn Lloyd. *RGS History*. <https://rgshistory.com/2018/06/13/the-foreign-secretaries-14-selwyn-lloyd/>
- Tocci, N., Heisbourg, F., & European Security Forum (Ed.). (2003). *Turkey's Strategic Future*. 7-8.
- Tossizza, E. A. (1978). *By Fire and Axe: The Communist Party and the Civil War in Greece, 1944-1949* (1-1. s/Modern Greek History Series). Caratzas Brothers.
- Turkish News, (2012, 2 Ağustos). Rumların Onayladığı Kıbrıs Planları <https://www.turkishnews.com/tr/content/2012/08/02/rumların-onayladığı-kıbrıs-planları/>
- Türkay, O. (1958). Basiret Politikası. Bozkurt Gazetesi, Bozkurt Basımevi, Lefkoşa/Kıbrıs. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1958/Aral%C4%B1k/22Aralik1958-Bozkurt.pdf>
- Türker Çelik, D. (2016). Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu. 11-13 Aralık 2014/Gazimağusa. 545.

- Uluçevik, T. (2021, 19 Şubat). Kıbrıs Sorunu İçin Doğal Çözüm- 18.02.2021. <https://avim.org.tr/Blog/Kıbrıs-Sorunu-İçin-Doğal-çözüm-18-02-2021> (Erişim Tarihi 17 Aralık 2023).
- United Nations, (1976, 8 Aralık). United Nations General Assembly Thirty-First Session. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl7/703/95/pdf/nl770395.pdf?token=JxIMvSsU5TYQt2TVDN&fe=true> 1404.
- United Nations, (1992, 3 Nisan). Report of the Secretary-General On His Mission Of Good Offices In Cyprus, S/23780. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S23780.pdf>
- United Nations, (2003, S/ /398). Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S2003398.pdf>
- United Nations, (2004, S). Report of the Secretary-General on Cyprus. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S2004302.pdf>
- United Nations Secretary-General, (t.y.). Kurt Waldheim. <https://www.un.org/sg/en/formersg/kurt.shtml> (Erişim Tarihi 08 Mart 2024).
- Vatansever, M. (2010). Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, Özel Sayı, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46934/588952> 1487-1530.
- Vural, M. K. (2019). Gazeteci Bülent Ecevit'in Kaleminden Kıbrıs Meselesine Bakmak. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/38. <https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/08/10.mithat-vural.pdf> 267-292.
- Where can I find statements made by Cyprus during the General Debate of the United Nations General Assembly? - Ask DAG! (t.y.). <https://ask.un.org/faq/75016> (Erişim Tarihi 01 Aralık 2023). 11.
- X'te Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Kulübü: "Uluslararası İlişkiler Sözlüğünde bugün: Acheson Planı/ Acheson Plan #medipolui #medipolünivertesi <https://t.co/omfDSkuzXM>" / X. (2022, 6 Ocak). X (formerly Twitter).

<https://twitter.com/medipolui/status/1479127579357552645>

Xydis: Cyprus: Conflict and Conciliation, 1954-1958 (Book Review)- ProQuest. (t.y.).
<https://www.proquest.com/openview/5f9937956b7f549154d272a2f9caf1be/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1821138> (Erişim Tarihi 26 şubat 2024). 636.

Yalçın, E. (2005). Rauf R. Denктаř'ın Kıbrıs'ta Bitmeyen Mücadelesi. *Atatürk Dergisi*, 4(4) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/26146> (Erişim Tarihi 17 Aralık 2023). 111-148.

Yalçın, O. (2023, 5 Mayıs). Doğu Akdeniz'in Kilidi Kıbrıs Meselesinde Türk Hava Kuvvetleri'nin Katkıları. *Global Savunma*. <https://globalsavunma.com/dogu-akdenizin-kilidi-kibris-meselesinde-turk-hava-kuvvetlerinin-katkilari> 141.

Yazgan, ř. (2009). Sistem ve Kriz: "Sistemsel Kriz" Ve uluslararası Sistemin Yeniden kurgulanması. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
<https://www.proquest.com/openview/97a567100d05c06069dbcac2cb1db15d/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y> İ.

Yellice, G. (2018). Enosis mi Tam Bağımsızlık mı? Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasından "İlk Bölünmeye" Atina-Lefkoşa İlişkileri (1960-1964). Tarihin Peşinde. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. :19
https://www.academia.edu/36491951/ENOS%C4%B0S_M%C4%B0_TAM_BA%C4%9EIMSIZLIK_MI_KIBRIS_CUMHUR%C4%B0YET%C4%B0N%C4%B0N_KURULMASINDAN_%C4%B0LK_B%C3%96L%C3%9CNMEYE_AT%C4%B0NA_LEFKO%C5%9EA_%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0_1960_1964_THE_PURSUIT_OF_HISTORY (Erişim Tarihi 18 Aralık 2023). 315-356.

Yenidüzen (2018, 5 Temmuz). 50 Yılda 7 Genel Sekreter, 22 Temsilci.
<https://www.yeniduzen.com/50-yilda-7-genel-sekreter-22-temsilci-104328h.htm>

Yeşilbursa, B. K. (2019). Proposals for a Settlement of the Cyprus Problem according to British Documents (1954-1974). *History Studies International Journal of History*, 11(6), Article 6. <https://doi.org/10.9737/hist.2019.796> 1985-2002.

Yiangou, A. (2020). Decolonization in the Eastern Mediterranean: Britain and the Cyprus Question, 1945-1960. *Cahiers Du Centre d'Études Chypriotes*, 50, Article 50.
<https://doi.org/10.4000/cchyp.494> 61.

Yüksel, E. (2021, 12 Kasım). Crans Montana tutanağı sızdı: Garantiler ve Askeri Birlikler Türkiye'nin kırmızıçizgisi. Bugün Kıbrıs.
<https://bugunkibris.com/2021/11/12/crans-montana-tutanaklari-sizdi-garantiler-ve-askeri-birlikler-turkiyenin-kirmizicizgisi/>

EKLER

EK 1: 2.1.1. 1947 TARİHLİ VALİ LORD WINSTER PLAN İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1960:71-81).

“Meclisin yetkileri kapsamında, Kıbrıs'ta uygulanmasının mümkün olduğunu tahmin ettiği” bir anayasa şeklini ana hatlarıyla üyelere açıkladı.

Meclis tutanaklarında yer alan ana hatlar aşağıdaki şekildedir:

2.1.1.1. I-YASAMA (KAVANİN) MECLİSİ:

Kavanin Meclisi'nde gerçek bir seçilmiş çoğunluk bulunacak.

- a. Bu meclis 1930'daki teşri meclisinden tamamıyla farklı olacak.
- b. Çoğunluk cemaatin oylarına karşı azınlık temsilcilerine resmi üyeler de katarak bir oy denkliği (eşitliği) yaratılmayacak.
- c. Mecliste, azınlıkların uygun (yeter) sayıda temsilcileri bulunacak, fakat buna mukabil seçilmiş bir çoğunluk olacağı muhakkaktır.
- d. Resmi üyelerin sayısı 1930'daki 9 kişiye nispetle çok daha az olacaktır.
- e. Meclisin bir başkanı bulunacak (Vali, meclis başkanlığı yapmayacak) meclis başkanlığına meclis üyelerinden gayri bir kimsenin getirilmesi düşünülmektedir. Bu husus, meclis üyelerinin görüşlerine göre tespit edilecektir.

2.1.1.2. II- İCRA MECLİSİ:

- a. Kavanin Meclis üyeleri, İcra Meclisi'nin de üyesi olabilecek.
- b. Bu şekilde çoğunlukta olan parti, Kavanin Meclisi'nde de çoğunluğu elde etmiş olacak.
- c. İcra Meclisi'ndeki resmî üyeler, bakan olarak değil, Councillors (meclis azası) veya buna benzer başka bir rütbe ile çalışacak.
- d. Kıbrıs Hükümeti adına bir konuyu meclise bu resmî üyeler getirecek.
- e. Genel icra mesuliyetleri, Kral'ın temsilcisi olarak valiye ait olacak.
- f. Valinin, bazı hususlarda özel yetkileri bulunacak. Vali, halkın menfaatleri gerektirdiği takdirde, bu yetkilerini kullanacak. Meselâ, meclis bütçeyi reddettiği takdirde, hükümet mekanizmasının yürümesi için gerekli parayı sağlayacak yetkilere sahip bir kimsenin olması şarttır. Sonra Müstemlekeler Bakanlığı'nın tasvibini almadan valinin imza edemeyeceği bazı kanun tasarıları olabilir. Nitekim, azınlıkların aleyhine olabilecek bir

kanun tasarısı bunlardan biridir.

g. Meclisin vaz' etmediği bir kanunu da çıkarması valinin yetkileri dahilinde olacaktır.

Mecliste Türk temsilcilerin sayısı ada, nüfus nispetine göre olacaktır. Türk azınlık haklarının seçilmiş bir meclis çoğunluğu karşısında nasıl korunacağı sorusuna, istişare meclisi başkanı, Türklerin nüfus nispetine göre mecliste temsil edileceklerini ve valinin Türkleri ilgilendiren meselelerde yetkileri olacağını ve azınlıkları ilgilendiren kanun tasarılarının İngiliz hükümetinin tasvibinden geçmesinin icabet ettiği şeklinde cevaplandırdı.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi yeni anayasa içerisinde valinin korunmuş özel hakları ve vetosu olacaktır.

13 Kasım tarihinde yapılan toplantıda Rum üyelerin ileri gelenleri açıklanan bu anayasayı şiddetle tenkit ettiler ve tatminkâr olmadığını ifade ettiler.

Azınlık haklarını da tam bir muhtariyet içinde korumak vaadinde bulundular. Rum sözcüler, SEYLÂN ve MALTA'nın muhtar idare şekillerini misal vererek, Kıbrıs halkının bu memleketlerdeki insanlardan daha aşağı ve geri olmadığını belirttiler. Meclisteki Rum üyeleri, mesuliyetli bir hükümet kurulmasını, teşrii yetkileri haiz ve üyelerinin hepsi de halk tarafından seçilen bir tek parlamento kurulmasını; bu parlamentoda hükümetin tayin edeceği veya seçeceği hiçbir resmi üyenin bulunmamasını, azınlıkların mecliste, nüfus nispetlerine göre temsil edilmesini ve temsilcilerinin kendi halkları tarafından seçilmesini, kanunları parlamentonun çıkarmasını, valinin, kralın temsilcisi olarak, dış ve savunma meseleleri ile bütün muhtar kolonilerdeki gibi korunmuş maddeler hakkındaki yetkilerini kullanabileceğini, başvekilin, çoğunluk partiden olmak üzere vali tarafından seçilebileceğini ve vekillerin de başvekilin tavsiyesi ile vali tarafından tayin edilebileceğini ileri sürüyorlardı. Yeni anayasa bu ileri sürdükleri hususlara uygun olmalıydı. Bu esaslar dışında anayasa ile ilgili herhangi bir meseleyi görüşmeyi de lüzumsuz gördüklerini belirtmişlerdi.

Türk üyeler ise hükümetin ileri sürdüğü muhtariyet esasları üzerinden gidilmesine taraftar idiler. Türk üyelere göre, Türk topluluğunun Rum çoğunluğunun eline teslim edilmemesi gerekmekte idi. Bundan dolayı "otonomy" veya "full self government"i reddediyorlardı.

Daha sonra Rum üyeler bit takdir hazırlayarak Sömürgeler Bakanına gönderdiler.

Başkan da bu takrire bir cevap gelinceye kadar meclisi tehir etti.

Takirde şu hususlar ileri sürülüyordu:

1. Bu takirde imzası bulunan istişare meclisi Rum üyeleri tasarlanan anayasanın, teşrii bütün otoriteyi seçilmiş parlamentoya vermesi icabet ettiğine inanırlar. Parlamentoda Exofficio veya tayin edilmiş üye olmamalıdır.

2. Seçim hakkı umumi olmalıdır ve azınlıklar mecliste, sayılarının nispetine göre temsil edilmelidir.

3. Bu şekilde seçilecek olan meclis adanın iç işlerini ilgilendiren her meselede kanun yapma hakkına haiz olmalıdır.

4. 5. Maddede belirtilen konularda meclisçe kabul edilecek olan bir tasarı, valinin rızası alınmadan kanuniyet kesp etmeyecek. Vali seçmenlere arz edilmesi kanaatinde olduğu meseleler hariç bu gibi konularda bakanlarının tavsiyesine tabi olmalıdır.

5. Muayyen sınıflara mahsus tasarılar, meclis tarafından tasvip edildikten sonra valinin, rızası olmadan kanunlaşmayacaktır. Bu gibi tasarılar arasında, valinin kanaatine göre herhangi bir azınlık cemaate haksızlık getirecek olanlarda vardır.

6. Rum üyeler, iç meselelerden mesul bir hükümet kurulması hakkını talep ederler. Fakat bu devirde dış işleri ile savunma konularını bu mesuliyetin dışında bırakmaktadırlar. Dışişleri ve savunma meseleleri teşrii meclisin yetkileri dışında kalacak ve bu meselelerdeki teşrii yetki, Majeste Kraliçe hükümetince muhafaza edilecek.

2.1.1.3. II-İCRAİ YETKİ:

1. İcrai otorite, meclisin çoğunluğu tarafından desteklenen kabine veya bakanlar konseyi tarafından tatbik olunacak.

2. En büyük azınlığın haklarını korumak için kabine veya bakanlar konseyinde bir Türk İşleri Bakanı bulunacak. Bu bakan, meclisteki Türk üyeler arasından ve bu üyeler tarafında seçilecek.

3. Rum üyeler şuna inanmaktadırlar ki istişare meclisinin de herhangi bir anayasanın teferruatını müzakereye başlamadan önce, Majeste Kraliçe hükümetinin, yukarıda belirtilen esaslara uygun bir anayasayı Kıbrıs'a derhal bahşetmeyi müzakereye ve böylece halkın seçtiği ve halka karşı mesul olacak bir hükümetin kurulmasına hazır olup olmadığını bilmeleri gerekmektedir. Bu takriri imzalayan Rum üyeler buna kat'i cevap

verilmesini, böylece istişare meclisi yetkilerinin tebellür etmesini istediler.

2.1.1.4. 1948'DE TEKLİF EDİLEN ANAYASA

Britanya devlet vekili adına Lord Listowel'in Kıbrıs valisi Lord WİNSTER'e gönderdiği bir mektupla, adaya verilmesi tasarlanan yeni anayasa izah edilmişti. İstişare meclisi başkanı JACKSON, 10 Mayıs 1948'de üyelere birer mektupla birlikte bu anayasa tasarısını da göndermiş ve müzakere edilmesi için 20 Mayıs'ta toplantı yapılmasını istemişti. Anayasa tasarısının birer sureti de basına verilmiş, böylece efkârı Umumiyeeye duyurulmuştu.

1948 de Sömürge Bakanlığının Kıbrıs için teklif ettiği bu anayasanın mahiyeti aşağıdadır:

2.1.1.4.1. TEŞRİİ MECLİS

I. a) 21 yaşını doldurmuş olan ve Kıbrıs'ın yerlisi bulunan her erkek bir oy sahibi olacak.

1931'den önceki gibi, Kıbrıs'ta 5 yıl oturmuş olup İngiliz tabiiyetinde olmayanlar da oy sahibi olabilir.

b) İstişare meclisi uygun bulduğu takdirde kadınlarında oy sahibi olmasını Majeste Kraliçe hükümeti kabul eder.

II. Türkler teşrii meclisteki üyelerini kendileri seçerler. İki ayrı seçmen listesi olacaktır. Türk cemaati seçmenleri için ayrı ve diğer genel nüfus için de yine ayrı birer seçmen listesi hazırlanacak. Türklerden de isteyen genel seçmen listesine kaydolunabilir.

III. a) Teşrii Mecliste kat'i bir ekseriyet bulunacak. İşin yürütülmesi bakımından lüzumlu olanlardan ancak en az sayıda memur teşrii meclis üyesi olacak.

b) Seçilmiş üye adedinin 22 olması tasarlanmaktadır. Bu üyelerin nüfus nispetine göre, 18'i genel seçmen listesi ve 4'ü de Türk seçmenler listesindekiler tarafından seçilecek.

c) Meclis bu üye sayısını artırmak isterse Türk üye sayısının nüfus oranına göre olması şarttır. 22 de 4 nispetinde olduğu gibi.

IV. Mecliste 4 resmî, yani hükümetçe tayin edilmiş üye bulunacak. Bunlar sömürge müsteşarı, başsavcı, kıdemli komiser ve defterdardan ibaret olabilir.

V. a) Meclis başkanı, valinin, üyeler dışından tayin edeceği biri olacaktır.

b) Başkanın teşri konularda oy hakkı olmayacaktır. Oyların eşit olması halinde başkana ayırıcı bir oy hakkı verilip verilmemesi üzerinde istişare meclisi tavsiyelerde bulunabilecektir.

2.1.1.4.2. TEŞRİ MECLİSİN YETKİ VE FONKSİYONLARI

a) Majeste Kraliçe hükümeti meclisin teşri yetkilerini mümkün olduğu kadar az tahdit etmek ister. Kıbrıs'ın Britanya milletler camiası içindeki statüsünden gayri diğer konularda müzakereler yapabilir.

b) Valinin görüşüne göre, dış işlerini, savunmayı ve özel azınlık menfaatlerini ilgilendiren yahut anayasayı tadile matuf olan herhangi bir tasarı ve karar sureti meclise sunulmadan önce meclis başkanı kanalıyla valinin rızasının alınması icap ettirmektedir.

c) Valiye mutad mahfuz teşrii yetkileri tanımak gerekir. Mesela eğer vali, bir kanun tasarısının kabulünün halkın menfaati ve iyiliği icabı olduğu veyahut iyi bir idare için tesirli olacağı kanaatinde ise ve bu gibi tasarı ve tekliflerin meclisçe reddedilmesi durumu hasıl olursa valinin bu gibi kanun tasarı ve tekliflerini meclis tarafından aynen kabul edilmiş gibi tesirli kılmaya yetkisi vardır:

Valinin ayrıca, kanun tasarılarını, tadil teklifleri ve tavsiyeleriyle birlikte meclise iadeye hakkı olacaktır.

d) Valinin mahfuz yetkileri çok mahdut olacaktır.

VI. Teşrii Meclis üyeleri, oturumlarda hazır bulunacak olan icra meclisi üyelerine sorular sorabilecek.

VII. Meclisin müzakere usulü vali tarafından tespit edilecek. Meclis, müzakere usulünde değişiklik yaparsa bunu, valinin tasdiki gerekecek

2.1.1.4.3. İCRAAT MECLİSİ

Vali: Genel icra yetkisi, kralın temsilcisi olarak valinin üzerinde kalacaktır. Bir icra meclisi bu işte ona yardımcı olacaktır. Vali bu meclisin tavsiyesini dinlemek, tatbik etmekle mükellef olmayacak fakat bu tavsiyeler dışında hareket ettiği takdirde Sömürgeler Bakanlığını haberdar etmesi istenecek.

2.1.1.4.4. İCRAAT MECLİSİNİN TEŞKİLİ

a. Valinin emrinde olup da memleket politikasının formüle edilmesinden ve icra olunmasından mesul olacak olan icraat meclisi üyeleri ile teşrii meclis üyeleri arasında sıkı

bir iş birliği esas olacaktır. Bunu temin edecek olan esaslardan biri, belirtildiği gibi, teşrii meclise 4 resmi (official) üye göndermek tasavvurudur.

Majeste Kral hükümeti, halkın seçtiği üyelerden (teşrii meclisteki) bazılarının da icra meclisi üyeliğine tayinini düşünmektedir.

b. Bundan dolayı icraat meclisi, halihazırda açıklanmış olan 4 resmi (teşrii meclis üyesi ile teşrii meclisin seçilmiş üyelerinden veya memurin kadrosundan seçilecek üyelerden meydana gelecektir.

c. İcraat meclisi üyelerinin sayısı kat'i olarak anayasada tespit olunmayacaktır. Tayin edilen üyelerin adedi, lüzumu halinde değiştirilecektir.

d. Majeste Kral hükümetinin niyeti, ilk nazarda, icraat meclisine, teşrii meclisin halk tarafından seçilmiş üyelerinden 4 kişi tayin etmektir. Bunları 3'ü çoğunluk partisi Rum üyelerinden diğer 1 tanesi de meclisin Türk üyelerinin kendi aralarından seçtikleri bir kimse olacaktır.

2.1.1.4.5. İCRAAT MECLİSİNİN FONKSİYONLARI

İcraat bulunan ve teşrii meclisinde bir üyesi olan 4 kişiyle -ki bu sayı ileride artırılabilir- bazı dairelerin birleştirilmelerini sağlamak niyeti vardır. Bu üyeler kendilerine tabi olan dairelerin bir müsteşarı olarak bilinecekler. Bu üyelere hangi dairelerin bağlanacağı ve bunlarla daireler arasında kurulacak münasebetin derecesi vali tarafından tespit edilecek. Bu üyeler, hükümetin icra meclisindeki politikasının tayini işine de katılacaklardır. Hususiyetle kendilerine bağlı dairelerin politikasını şekillendirmekte rol oynayacaklardır.

2.1.1.4.6. ÜYELERİN ÖDENMESİ

Birçok ülkelerde olduğu gibi, Kıbrıs'ta da meclis üyelerinin ödenmesi normaldir ve bu hususu istişare meclisi müzakere edebilecektir.

Teşrii Meclis üyeliği yanında icraat meclisi üyeliğini de yapacak olanlara daha yüksek bir miktar ödenmesini de müzakere etmeyi istişare meclisi isteyebilir.

2.1.1.4.7. BU ANAYASA TEKLİFİ DE REDDELİYOR

Lord Listowel'in mektubu ile izah edilen bu anayasa teklifi istişare meclisi üyeleri tarafından tetkik edildikten sonra, 20 Mayıs 1948'de, istişare meclisi toplandı. Başkan Jackson, teklif edilen anayasanın kabulü ve tatbiki lehinde uzun bir konuşma yaptı ve

bütün üyeler bu konuda fikirlerini ifade ettikten sonra oylamaya geçileceğini bildirdi. Daha sonra söz alan CLERİDES ve SERVAS, teklif edilen anayasayı niçin kabul edemeyeceklerinin sebeplerini izah ettiler ve tam muhtariyet bahsetmeyen hiçbir anayasa kabul etmek niyetinde olmadıklarını ve bu şartlar altında mecliste hizmet etmeye devam edemeyeceklerini belirttiler.

HOURY ise teklif edilen anayasanın kabulünü istedi. Tam bir muhtariyetin, bu safhada, Kıbrıs'ın en iyi menfaatlerine hizmet edeceğini tahmin etmediğini bildirdi.

Teklif edilen anayasa tasarısı aleyhinde konuşan Rum üyelerin belli başlı itiraz noktaları şunlardı:

1. Halkın bir politika takibinde gerçek nüfuzu olmayacak olan temsilciler seçmesi bir kıymet ifade etmez.
2. Mutasavver anayasa seçmenlere politikasını beğenmediklerini uzaklaştırma şansı vermiyor.
3. Anayasa tam bir muhtariyet bahsetmiyor.

Ertesi günü de müzakereler devam etti. Türk üyelerden R. DENKTAŞ, H. ŞAŞMAZ, H İRFAN VE KENAN, teklif edilen anayasanın Türk cemaatinin menfaatlerine uygun ve bu safhada, ideal bir anayasa olduğunu ve Türk azınlığının hukukunu korudukça kendileri için kabule şayan olduğunu söylediler. Fakat buna rağmen Türklerin haklarını koruyucu bazı tadilatın yapılmasını da teklif ettiler.

Ayrıca, Türk üyelerden biri, H. İRFAN, “Meclisteki arkadaşları ve temsil etmekte olduğu Türk cemaati adına” başkan vasıtasıyla hükümete müracaat ederek, Rumlar reddetse bile, Türk temsilcilerinin seçilerek teşrii meclise iştirak etmelerini ve bu seçilmiş üyelerin halihazır anayasa şeklinde Türk işlerinin gerçek ve otoriter temsilcileri olarak tanınmalarını talep etti.

İstişare meclisindeki Türk üyelerin genel sekreteri R. DENKTAŞ ise, teklif edilen anayasayı, “Kıbrıs için ideal” olarak tasvip etmişti. Türk üyelerden KENAN da prensip olarak teklif edilen anayasanın Türkler tarafından kabul edildiğini fakat Türklerin mukadderatını Rum çoğunluğun eline teslim etmeye asla razı olmadıklarını ifade etti. Netice meclis başkanı şu teklifi oya sundu: “Meclis fikrinde, Majeste Kral hükümeti tarafından teklif edilen anayasanın, mümkün olan en az tehirle tesisi Kıbrıs ahalisinin en iyi menfaatleri icabıdır.” 7 üye aleyhte ve 11 üye ise lehte oy kullandılar.

Aleyhte oy kullananların meclisi terk edecekleri ve müzakerelere katılmayacakları anlaşılıyordu. Bunun üzerine başkan oturumları müddetsiz olarak tehir etti.

Ertesi günü başkan, valiye gönderdiği bir mektupla, “çekilen 7 üyenin gaybubetine rağmen” müzakerelere devam etmeyi valinin arzu edip etmediğini öğrenmek istediğini bildiriyordu.

Daha sonra Jackson, anayasanın tatbikini isteyen üyelerin istişare meclisinde kalmalarının doğru olmadığını, zira meclisin devam ettirilmeyeceğinin kuvvetle muhtemel olduğunu Türk üyelere Denктаş vasıtasıyla duyurmuştur. Bunun üzerine 19 Haziran’da bir toplantı yapan Türk üyeler aldıkları bir kararla, istişare meclisinin devam ettirilmesinin adanın menfaatleri icabı olduğunu ve 7 Rum üyenin çekilmesinin meclisi sona erdirmek için tatminkâr bir sebep olmadığını ve bu kararların valiye duyurulmasını başkandan istediler.

Vali, Lord Winster, Türk üyelerin bu isteklerine cevap olmak üzere başkana gönderdiği 24 Haziran ve S. 72/46/4 numaralı mektubunda şu hususun Türk üyelere duyurulmasını istiyordu. “...Majeste Kral hükümetinin bu politika üzerinde varacağı her karar, Türk cemaatinin statüsünü daima nazarı dikkate alacaktır.”

2.1.1.4.8. TÜRK HEYETİNİN ANAYASA RAPORU

İstişare meclisi Türk üyeleri, başkanın isteği üzerine, bir müşavir heyetle birlikte, teklif edilen anayasa hakkındaki görüşlerini aksettiren bir rapor hazırlayarak 1 Haziran 1948 tarihinde başkana sundular. Ehemmiyetine binaen bu raporun esas noktalarını aşağıya alıyoruz.

I. “Teklif edilen anayasa bugünkü şartlar altında teklif edilebilecek adil bir anayasadır. Bu arada, azınlık haklarının, yalnız kâğıt üzerinde değil, tatbikatta da sıkı bir surette gözetilmesi ve korunmasını görmek isteriz. Bu görüş iktizasından olarak aşağıdaki fikirleri teklif etmeyi karar altına aldık.”

a. Adadaki resmi dilin, İngilizce, Türkçe ve Rumca olarak devamı.

b. Meclis üyelerinin 5 yılda bir seçilmesi.

c. Türklerle Rumlar arasında korunması icap eden dil, din ve gelenek bakımından geniş ayrılıklar vardır. Bundan dolayı cemaatlerin ayrı ayrı mülahaza edilmesi lazımdır. Türklerin genel seçmen listesine katılmaları, Türk azınlığını Rum çoğunluğun insafına terk etmek olur. Bundan dolayı böyle bir fırsatın yaratılmasına muhalifiz.

d. Cemaatin daha iyi temsil edilebilmesi için her kazadan bir olmak üzere, 4 yerine, Türk üye adedinin 6'ya yükseltilmesi.

e. Meclis başkanının hiçbir zaman Kıbrıslı olmaması ve bir İngiliz olması.

f. Başkanın hiçbir zaman oy hakkı olmaması, buna mukabil meclis başkanlığı yetkilerinin tümünü haiz bulması.

g. Türklerle ilgili meselelerin (Evkaf, Müftülük, Türk Ortaokulları vs. meselelerin) mecliste müzakere konusu edilmesi, fakat Türklerin müracaat ve hareketlerine göre valinin çıkaracağı nizamlarla (emirlerle) (By his Majesty's Order in Council) idare edilmesi.

h. Councillors olarak kendilerine bazı dairelerin (bakanlığın) idaresi verilecek olan Rum icraat meclisi üyelerinin Türk ve Türklerin Rum yardımcılarının olması.

1. Üyelerin asgari yaş haddinin 25 olması.

II. Rum üyelerden bir kısmının istişare meclisini terk etmeleriyle sevgili adımıza çok faydalı olacak bir işi aksattıklarından dolayı Türk üyeler büyük esef duymaktadır. Eğer bu vaziyet karşısında Kıbrıs beliren fırsatlardan mahrum edilecek ve şimdiki rejimi devam ettirilecekse, bu fırsattan ve kendi üyelerini seçmek hakkından mahrum edilmemesi Türk azınlığının bütün kalbiyle ve çok samimi olarak arzu ettiği bir dilediğidir. Böylece, hükümetin Türk işlerinde, kendileriyle istişare edebileceği seçilmiş temsilcileri olacaktır.

Rumların mutasavver anayasa hakkında takındıkları menfi tavır ve oylamada 7 Rum üyenin aleyhte oy kullanması meclis oturumlarının müddetsiz olarak tehirine vesile oldu.

Bu şekilde adaya yeni bir anayasa verme teşebbüsü akim kaldı. Lord WİNSTER' in gayretleri de boşa çıkmış, Kıbrıs'ta İngilizlerin istediği şekilde muhtar bir idare kurulması ihtimali zayıflamıştı. Nitekim 1947-1948 yıllarındaki bu çalışmalardan ve teşebbüslerden sonra anayasa meselesi tekrar askıda kalmıştır. Vali ise kendi seçtiği bir meşveret meclisi ile, adayı istediği şekilde ve merkezden aldığı talimatlara göre idareye devam etmiştir.

İstişare meclisinin kuruluşunu zaten başlangıçta başpiskopos MAKARİOS II ve Rum Milli Partisi adına Dr. DERVİS protesto etmiş ve Kıbrıs Rum halkının tek emelinin ENOSİS olduğunu belirtmişlerdir.

EK 2: 2.1.2 1948 TARİHLİ DİPLOMAT SIR EDWARD JACKSON ANAYASA İÇERİĞİ (Atun, 2021:40-42).

1948’de Sömürgeler Bakanlığının Kıbrıs için teklif ettiği anayasanın esasları şöyleydi:

2.2.1.1. YASAMA MECLİSİ

I. a) 21 yaşını olan ve Kıbrıs’ın yerlisi bulunan her erkek bir oy sahibi olacak.

1931’den önceki gibi, Kıbrıs’ta 5 yıl oturmuş olup İngiliz tabiiyetinde olmayanlar da oy sahibi olabilecek.

b) Danışma Meclisi, uygun bulduğu takdirde, kadınların da oy sahibi olmasını Majeste Kraliçe Hükümeti kabul etmektedir.

II. Türkler, Yasama Meclisindeki üyelerini kendileri seçecekler. İki ayrı seçmen listesi olacak. Türk toplumu seçmenleri için ayrı ve diğer genel nüfus için de ayrı olmak üzere iki seçmen listesi hazırlanacak. Türklerden de isteyenler genel seçmen listesine kaydolabilecek.

III. a) Yasama Meclisinde kesin bir çoğunluk bulunacak, işin yürütülmesi için, gerekli olan en az sayıda memur, Yasama Meclisi üyesi olarak atanacak.

b) Seçilmiş üye adedinin 22 olması tasarlanmaktadır. Bu üyelerin nüfus oranlarına göre, 18’i genel seçmen listesi ve 4’ü Türk seçmen listesindeki seçmenler tarafından seçilecek.

c) Meclis, bu üye sayısını artırmak isterse, Türk üye sayısının, nüfus oranına göre olması şarttır.

IV. Mecliste 4 resmi, yani hükümetçe atanmış üye bulunacak. Bunlar Sömürge Müsteşarı, Başsavcı, Kıdemli Komiser (Kaymakam) ve Defterdar’dan oluşacak.

V. a) Meclis Başkanı, valinin üyeler dışından atayacağı bir kişi olacak.

b) Başkanın, yasama konularında oy hakkı olmayacak. Oyların eşit olması halinde Başkana ayırt edici bir oy hakkı verilip verilmemesi üzerinde Danışma Meclisi tavsiyelerde bulunabilecek.

2.2.1.2. YASAMA MECLİSİNİN YETKİ VE İŞLEVİ

a) Majeste Kraliçe Hükümeti, meclisin yasama yetkilerini mümkün olduğu kadar az kısıtlamak ister. Örneğin, Meclis, Kıbrıs’ın Britanya Milletler Topluluğu (Common

Wealth) içindeki statüsünden gayri diğer konularda müzakereler yapabilir.

b) Valinin görüşüne göre, dışişlerini, savunmayı veya özel azınlık menfaatlerini ilgilendiren yahut anayasayı değiştirmeyi öngören herhangi bir tasarı ve karar sureti, Meclise sunulmadan önce Meclis Başkanı aracılığı ile valinin izninin alınmasını gerektirmektedir.

c) Valiye belirli konularda teşrii yetkiler tanımak gerekir. Örneğin, eğer vali, bir yasa tasarısının kabulünün halkın yararı ve iyiliği gereği olduğu veya iyi bir yönetim için etkili olacağı inancında ise ve bu gibi tasarı ve önerilerin Meclisçe reddedilmesi durumu olursa, valinin, bu gibi yasa tasarı ve önerilerini meclis tarafından aynen kabul edilmiş gibi yürürlüğe koymaya yetkisi vardır. Valinin, ayrıca yasa tasarılarını ve değişiklik önerilerini tavsiyeleriyle birlikte Meclise geri göndermeye hakkı olacaktır.

d) Valinin korunmuş yetkileri çok kısıtlı olacaktır.

VI. Yasama Meclisi üyeleri, oturumlarda hazır bulunacak olan İcra Meclisi üyelerine sorular sorabilecektir.

VII. Meclisin müzakere yöntemi, vali tarafından saptanacaktır. Meclis, müzakere yönteminde değişiklik yaparsa bunu, valinin onayı gerekecektir.

2.2.1.3. İCRAAT MECLİSİ (YÜRÜTME KURULU)

Vali: Genel Yürütme yetkisi, Kralın temsilcisi olarak valinin olacaktır. Bu işte ona İcra Meclisi yardımcı olacaktır. Vali, bu meclisin tavsiyesini dinlemek ve uygulamakla yükümlü olamayacak, fakat bu tavsiyeler dışında hareket ettiği takdirde, Sömürgeler Bakanlığını durumdan haberdar etmesi istenecektir.

2.2.1.4. İCRAAT MECLİSİNİN OLUŞUMU

a. Valinin emrinde olup da memleket politikasının formüle edilmesinden ve uygulanmasından sorumlu olacak olan İcraat Meclisi üyeleri ile Yasama Meclisi üyeleri arasında sıkı bir iş birliği esas olacaktır. Bunu temin edecek olan esaslardan biri, belirtildiği gibi Yasama Meclisine 4 resmi üye göndermek düşüncesidir.

Majeste Kral Hükümeti, halkın seçtiği Yasama Meclisi üyelerinden bazılarının da İcra Meclisi üyeliğine atanmasını düşünmektedir.

b. Bundan dolayı, İcra Meclisi, halihazırda açıklandığı gibi 4 resmi (atanmış) Yasama Meclisi üyesi ile, Yasama Meclisinin seçilmiş üyelerinden veya memur

kadrosundan seçilecek üyelerden oluşacaktır.

c. İcra Meclisinin üyelerinin sayısı, kesin olarak anayasada belirtilmeyecektir. Böylece atanan üyelerin sayısı, gerek görüldüğünde değiştirilecektir.

d. Majeste Kral Hükümetinin niyeti, ilk bakışta, İcra Meclisine, Yasama Meclisine halk tarafından seçilmiş üyelerden 4 kişi atamaktır. Bunların 3'ü çoğunluk partisi Rum üyelerinden, diğer bir tanesi de Meclisin Türk üyelerinin kendi aralarından seçtikleri bir kimse olacaktır.

EK 3: 2.3.1. I. HAROLD MACMILLAN PLAN İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1998:94-102).

Harold Macmillan tarafından konferansta açıklanan Kıbrıs adasına yönelik özerklik önerileri aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

- * Bu önerilerin amacı, Kıbrıs'ta demokratik gelişmeyi normal seyrine sokmaktır.
- * İngiliz Hükümeti, adaya en geniş özerkliği getiren, fakat aynı zamanda stratejik gereksinimleri de karşılayabilecek yeni ve liberal bir anayasa sunmayı düşünmektedir.
- * Bu anayasa, Türk toplumuna nispi bir pay sağlayacak, fakat çoğunluğa dayalı bir meclis öngörmektedir.
- * Valinin kendi yetki ve sorumluluğu içinde kalacak olan dışişleri, savunma ve iç güvenlik dışındaki tüm hükümet işlevi ve hükümet daireleri, tedrici bir gelişme ile meclise karşı sorumlu olacak Kıbrıslı bakanlara devredilecektir.
- * Kamu hizmetlerinin doğruluk ve serbesti içinde yapılması için kabul edilebilir güvenceler olacaktır.
- * Bu güvenceler kapsamında, bakanlıklardan bazıları bir orantı ölçüsünde Türk toplumuna ayrılmış olacaktır.
- * Anayasaya uygun olarak oluşacak yeni yönetimin başında Meclis tarafından seçilen ve valinin de onayı ile atanan bir Başbakan (Chief Minister) bulunacaktır.
- * Türk, Yunan ve İngiliz Hükümetlerinin temsilcilerinden oluşacak üçlü *ÖZEL BİR KOMİTE*, bu anayasa önerilerini konferans adına incelemekle görevlendirilecektir.

Bu üçlü Komite, Kıbrıs toplumlarının çıkar ve yararlarını garanti etmek için uygun

ve uygulanabilir bir yöntem düşünmelidir.

Üçlü komite, bu işi tamamladıktan sonra da Kıbrıs'ta özgür yönetimin gelişmesi için yapılan önerileri, hazırlanan raporları incelemek, yerel yönetsel uyuşmazlıkların çözümüne yardımcı olmak ve anayasanın uygulanmasından doğacak sorunlarla görüş ayrılıklarını tartışmak amacıyla varlığını sürdürebilir.

Kıbrıs'ın geleceğiyle ilgili olarak, konferansta açıkça ortaya çıkan 3 taraf arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle, bu konuda şimdilik bir uzlaşmaya varılması olanağının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

- * Kıbrıs sorununu çözümlenmekte uğranılan başarısızlığın, adada iç özerklik yönetiminin oluşturulmasını önlemesine izin verilmemelidir.
- * Önerdiğimiz yeni anayasa Kıbrıs'ta işler duruma gelince, Majeste Kraliçe Hükümeti, Kıbrıs'ın durumu da dahil, Doğu Akdeniz'in askerî ve siyasi sorunları üzerinde tekrar bir konferans düzenlemek için hazırlıklı olacaktır.
- * Bu esnada adada oluşacak yeni statü sonucu seçimle iş başına gelen Kıbrıslı temsilcilerin de konferansa katılmaları ümit edilmektedir.

Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos, Kıbrıs adasına yönelik İngiliz önerilerini kabul etmemiş ve Yunanistan'ın esas görüşlerinin aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

a) Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınmalıdır.

b) Bu hakkın tanınması halinde İngiltere Kıbrıs'taki üslerine sahip olmaya devam edebileceği gibi, Yunanistan'da da üs edinmesine olanak tanınacaktır.

c) Kıbrıs'ta "Türk azınlığına" din, eğitim, ekonomik haklar gibi toplumsal konularda özerk haklar verilecek ve Türkiye istediği takdirde, "tabiiyet (uyruklu) ve askerlik hizmeti" konularında Yunanistan özel bir rejim de kabul edilebilecektir.

d) Kıbrıs sorununun İngiltere'nin bir iç sorunu olduğu görüşü kabul edilemez.

1 Eylül günü, I. Oturumda Türkiye adına Dışişleri Bakan vekili ve heyet başkanı Fatin Rüştü Zorlu yaptığı konuşmasında belirttiği resmi Türk görüşleri;

"Kıbrıs, Türkiye'nin savunma ve güvenliği için yaşamsal bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, eğer bir gün İngiltere adadan ayrılmaya karar verirse, Türkiye'nin güvenliği meselesi diğer bütün ilkelerden hatta self-determinasyon ilkesinden daha önemli sayılmalıdır. Ayrıca tarihi, ekonomik ve askeri yönden Kıbrıs'ın adanın

Türkiye'ye bağlı bulunduğu dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, adanın Türkiye'ye geri verilmesi gerekmektedir." şeklindedir.

Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere'nin önerilerini 2 sebepten dolayı hem hatalı hem de sakıncalı olarak değerlendirmiştir.

1) Adada, kışkırtmalar ve olaylar sonucu, iki toplum arasında büyük ayrılıklar yaratılmıştır. Özerklik ise, ilişkileri iyi olan, iyi geçinen toplumlara uygulanabilir. Bu nedenle, açıklanan özerklik önerilerinin Kıbrıs'ta uygulanmasına şimdilik olanak yoktur.

2) Rumlar ilhak fikrinden vazgeçmedikçe, özerk yönetim, Enosisçileri daha da cesaretlendirecek ve onlara bu yoldaki faaliyetleri için daha uygun bir zemin hazırlayacaktır.

3.3.1.1. KONFERANS SONUÇLARI VE TEPKİLER

* Üçlü Londra Konferansı, Türkiye'nin Kıbrıs sorununda birinci derecede ilgili bir devlet olduğu ve onun onayı olmadan, adanın statüsünde bir değişiklik yapılamayacağı gerçeğini ortaya çıkardı.

* Kıbrıs'ın geleceğinin belirlenmesinde, Rum-Yunan ikilisinin istediği yanlı self-determinasyon uygulamasının ve bu yoldan Enosis'in gerçekleştirilmesinin olanak dışı olduğu en kesin şekilde vurgulandı.

* Kıbrıs'ın geleceğini, gelecekteki yönetim şekli ve statüsünü kimlerin saptayacağını belirlemiş oldu.

* Türkiye ve Yunanistan'ın, Kıbrıs konusunda çok derin görüş ayrılıkları içinde olduğunu açığa çıkardı ve İngiltere'nin bu sorunu sadece Yunanistan'la müzakere edip sonuçlandırmasının düşünülemeyeceği görüşünü pekiştirdi.

* Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili haklı gerekçelerini, endişe ve görüşlerini dünya kamuoyunun öğrenmesi olanağını yarattı. Nitekim İngiliz ve ABD basınında, Türk görüşlerine yer veren yazılar, yorumlar yayımlanmasına vesile oldu. Örneğin, Daily Express gazetesi, Zorlu'nun konuşmasına ve Türk görüşlerine geniş yer verdi; İngiltere, adayı terk edecekse Türkiye'ye geri verilmesi görüşünü öne çıkardı ve şöyle dedi:

Gerek coğrafya gerekse tarih, bu konuda Türk tezini desteklemektedir. Kıbrıs Türkiye'ye sadece 40 mil, Yunanistan'a ise 400 mil uzaktadır ve aslında bu ada hiçbir zaman Yunanistan'ın olmamıştır.

Yunanistan ada üzerinde mantıksız istemlerde bulunurken iyice anlamalıdır ki, Büyük Britanya Kıbrıs'tadır ve orada kalmak azmindedir.

EK 4: 2.4.1.1. 1955-1956 TARİHLİ İ. VALİ FIELD MARSHAL SIR JOHN HARDING PLAN İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1998:116-135).

Radyo Harding tarafından sunulan ve Makarios'un ikna edilemediği önerileri hakkındaki açıklama aşağıdaki şekildedir:

“İngiliz önerileri özerklik kapısını ardına kadar açmış ve o kapıdan giriş yolu tam bir güvence altına alınmıştır. Bundan öteye gidiş, yani geleceğe giden yolda açık bırakılmıştır.

...Geleceğe giden yol, bu iki kapıdan geçen yoldur. Bunlardan birincisi şimdiden açılmıştır; ikincisi ise kapanmış değildir ve yarı açıktır. O halde, neden birinci kapıyı kapatıp, ikincisine geçilmesini önleyelim? Bana kalırsa, böyle bir hareket anlamsızdır.”

Konuşma sonrası vali tedhişe karşı halkı uyarmış, Türk toplumu ise konuşmanın Rum halkına seslenildiği ve yalvaran nitelik taşıdığı için eleştirmiştir.

Dr. Küçük yalvarır nitelikte konuşma sonrası Halkın sesi gazetesinde “iptida (ilkin), muhtariyeti (özerkliği) kabul etmelerini, ondan sonra da Kraliçe Hükümetiyle pazarlığa girişerek ilhaka kadar kapıların açık bulunacağını beyan, Biz Türkleri son derece müteessir etmiş (üzmüş) ve büyük ümitsizliğe düşürmüştür.”

Ada Türk halkı “Türkiyesiz herhangi bir anlaşmaya taraf değildir ve muhtar (özerk) idarede Türk halkına eşit haklar tanımadığı takdirde, böyle bir idare şeklinin adada kökleşmesine fırsat vermeyecektir.”

Kıbrıs Türktür Partisi Başkanı Dr. Küçük hem valiye hem de “Sömürgeler Bakanı” A.L. Boyd’a telgraf göndermiştir. Telgrafta;

Türk toplumunun, “Her şeyden önce, adada hüküm süren tedhiş hareketlerinin ortadan kaldırılmasını, sulh ve sükûnun iadesini ve idarede EŞİT HAKLARIN verilmesi suretiyle statükonun devamını istediklerini; self-determinasyon ve Yunanistan’a ilhak’a şiddetle karşı olduklarını” belirtmiştir.

Türk toplumu, özerkliği Enosis giden yolu açık bırakması ve bu noktada güvence verilmesine karşı çıkmıştır.

Harding ve Makarios arasında yapılan tüm görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Görüşmelerde;

Adada kurulması düşünülen özerk yönetim sistemi ile Makarios Enosis emellerinden vaz geçmeyeceği, self-determinasyonu kabul ederek bunun ne zaman uygulanacağı noktasında güvence vermemiştir. İngiliz Hükümeti “self-determinasyon hakkının, adadaki iki toplum için de geçerli olduğu ve ayrı ayrı uygulanması gerektiği” düşüncesini benimsemektedir.

Plan içeriği şu şekilde özetlenebilir;

1. Self-determinasyon İlkesi (Toplumların kendi geleceklerini kendilerinin tayin etmesi)
2. Özerk (Muhtariyet) Yönetim (Toplumların kendi kendini yönetmesi)
3. Yeni Anayasa

EK 5: 2.4.1.2. 1955-1956 TARİHLİ II. VALİ FIELD MARSHAL SIR JOHN HARDING PLAN İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1960:112-115).

Makarios 1955 sonbaharında vali ile yaptığı görüşmelerde şu üç nokta üzerinde ısrar ediyordu.

- 1- Self Determination’ın tanınması
- 2- Self Government ve
- 3- Self Government’in tatbik şeklinin Britanya ile seçilmiş Kıbrıslı temsilciler arasında müzakere edilmesi

Anayasanın aşağıdaki umumi esasları açıklanmalıdır.

1- Sarih surette muaf tutulanlar hariç, bilumum teşrii, idari ve adli selâhiyetler, Kıbrıs halkından gelecek ve seçilmiş temsilcileri ve diğer organları vasıtasıyla Kıbrıs halkı tarafından istimal edilecektir.

2- Adanın müdafaa ve dış siyasi münasebetlerine dair mesuliyet yukarıdaki kaideden hariç tutulacak ve Majeste Kraliçe hükümetinin temsilcisi sıfatıyla valiye verilecektir.

3- Vali, evvelki (2. paragrafta) zikredilen yetkilere ilaveten, bir devletin meşrutî

başkanına ait normal ödevleri de ifa edecektir. Böylece VETO hakkına malik olmaksızın bütçe de dahil, anayasa çerçevesi dahilinde meclis tarafından geçirilen kanunları imza edeceği gibi, hükümet tarafından meşru surette isdar edilen emirnameleri de imza edecektir. Hükümeti teşkil etme ödevini meclisin itimadına mazhar olan şahsa tevdi edecek ve onun tavsiyesi üzerine meclisi feshedecektir.

4- Bakanlar Başbakan tarafından seçilecek ve onun gibi yalnız meclise karşı sorumlu olacaktır.

5- Mecliste temsil, nüfus nispetinde olacaktır. Diğer cihetlerde, bütün vatandaşlar arasında mutlak bir eşitlik olacak ve herhangi bir şahsın bir amme mevkiini işgale hakkı olacaktır. Bu kaideye istisna, ancak ada cemaatlerinin münhasıran dini ve maarif haklarıyla ilgili özel vazifelerde olabilecektir. O gibi haklar, anayasa ile hakkıyla himaye ve muhafaza edilecektir.

6- Bilhassa bir taraftan vali, diğer taraftan meclis veya hükümet arasında münazaralı yetki meselelerinde, anayasa hükümlerinin tefsirinden doğan herhangi bir ihtilafın tarafsızca halli için bir usul tayin edilecektir.

Baş papaz yukarıda madde madde belirtilen şartları “geniş ölçüde bir muhtariyet tabiri için kabul ediyor.

“Herhangi bir anayasa şeklinin, bütün cemaatlerin temsilcileri ile tam müzakerelerden meydana gelmesi icap ettiğini tavzih etmeliyim.”

“Böyle olmakla beraber aşağıdaki noktaların müzakere için bir zemin ittihaz edilmesinin Majeste Kraliçe hükümetince muvafık addedildiğini beyan etmeğe salahiyyetiarım:

a) Majeste Kraliçe hükümeti şimdi geniş ölçüde demokratik bir muhtariyet teklif etmektedir. Bu maksatla her sınıf halk ile bil istişare yeni ve liberal bir anayasa hazırlanmalıdır.

b) Valiye bırakılacak olan dışişleri ve savunma ve lüzumlu addettiği müddetçe valiye bırakılacak umumi emniyete ait olan daireler müstesna, bu anayasa, Kıbrıs halkının münasip merhalelere tabi bir usulle, mesul Kıbrıslı vekiller vasıtasıyla bütün hükümet dairelerinin kontrolünü üzerine almasına imkân verecektir.

c) Anayasa, ekseriyetini seçilmiş azalar teşkil eden bir meclis için hükümler ihtiva edecektir.

d) Yeni hükümete başkanlık etmek üzere, valinin tasvibi ile meclis tarafından bir Kıbrıslı Başvekil seçilecektir. Vekiller aşağıdaki (e) maddesine tabi olmak üzere Başvekil tarafından tahsis edilecektir.

e) Anayasa vekiller heyetinde, Türk azaların bulunması için hükümler ihtiva edecektir.

f) Ferden vatandaşların hakları, her sınıf halkın menfaatleri ve amme hizmetinin masumiyeti ve bağımsızlığı hakkında münasip emniyet tedbirleri olacaktır.”

Vali ayrıca şu hususları teyit ediyordu:

a) Kıbrıslı vekiller meclise sorumlu olacaklar.

b) Kıbrıslı vekiller sorumlu oldukları hükümet dairelerine ait teşrii, icrai ve adli yetkileri kullanacaktır.

c) Genel emniyete dair sorumluluğun ne kadar müddet valide kalacağı hususundaki kararın valiye ait kalması zaruridir.

d) Başvekilin tayini hususunda validen istenen tasvibin mahiyeti anayasa KOMİSERİ ile bahis konusu edilmesi gereken bir meseledir.

Bu izahattan sonra, Makarios, Harding’e son mektubunu yazdı. Muayyen noktalar üzerinde şiddetle ısrar ediyor, arzularına uygun kati teminatlar istiyordu. Şöyle ki:

“Anayasanın genel esaslarının özeti ile ilgili birtakım noktalar el’ an vazih değildir.” Mesela:

a) (Müdafaa ve dışişleri alanlarında sarih surette valiye ayrılan yetkiler hariç) icrai, teşrii ve adli bütün yetkilerin halktan geleceği ve seçilmiş temsilcileri ve diğer meşruti organları vasıtasıyla münhasıran halk tarafından istimal edileceği tavzih edilmemiştir.

b) Mecliste temsilin, nüfus nispetinde olacağı tavzih edilmemiştir.

c) Başvekilin şahsı hakkında valinin tasvibinin tamamen resmiyetten ibaret olacağına dair teminat verilmemiştir.

EK 6: 2.5.1. 1956 TARİHLİ ANAYASA UZMANI LORD CYRIL JOHN RADCLIFFE ANAYASA (RT HON.) İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1960:131-144).

Radcliffe tarafından hazırlanan anayasaya göre adada iki cepheden oluşan bir statü düşünülmektedir. Düşünülen iki statü biri valinin yönetiminde olacak mahfuz cephesi diğeri ise yönetimin muhtariyet cephesidir. Hem muhtar cephesi teşrii meclisi hem de mahfuz cepheleri sevk ve idaresi Majeste Kraliçe'nin tayin ettiği vali tarafından gerçekleştirilecektir. Taraflar kendilerini ilgilendiren konularda sorumlulukları dahilinde yasa yapma hakları bulunmaktadır. Vali tarafından kanun teklifinin maksadı:

“Anayasanın maksadı Kıbrıs adasına, Majeste Kraliçe'nin hükümranlılığı altında bir ülke olarak, siyasi yetki vermek ve bu yetkilerin kullanılmasını tanzim etmektir.” Özellikle ifade etmek gerekirse Radcliffe öne sürülen anayasanın bizzat Kraliçe'nin hakimiyetinde olan bir devletin anayasası olduğunu üstüne basa basa belirtmektedir. “Bunun için Kıbrıs'ın milletlerarası durumunu değiştirmesi ihtimalini önlemek veya sağlamak için tedbirler almak veya böyle bir hal vukuunda şartlar veya garantiler koşmak böyle bir anayasanın çerçevesi dahilinde değildir.” demektir.

12 Eylül 1956'da Kıbrıs'ta bir anayasa yapılması için görevlendirilen Radcliffe'e yetkiler ve şartlar tebliğ edilmiş ve bunlar değerlendirildiğinde anayasanın özü ve alandaki İngiltere fikri ortaya çıkmaktadır. Kendisinden aşağıdaki şartlara uygun bir yasa tasarısı tavsiyesinde bulunması talep edilmiştir:

1. Anayasanın devamı müddetince Kıbrıs'ın İngiliz hakimiyetinde altında kalması.
2. Kıbrıs'ın bir üs olarak kullanılması, Majeste Kraliçe hükümetinin beynelmilel taahhütlerinin ve Orta Doğu'daki İngiliz menfaatlerinin korunması ve Birleşik Krallık ile müttefik olan ve ona bağlı bulunan diğer devletlerin menfaatleri iktizasıdır.
3. Dışişleri, savunma ve iç güvenliği teşkil eden bütün mevzuat ya Majeste Kraliçe hükümetinin veyahut da valinin yetkisinde bırakılmıştır.
4. Bu şartlara tabi olmak suretiyle anayasa, Liberal Demokrasi prensiplerine dayanacak ve Kıbrıs halkının seçilmiş temsilcilerine geniş bir şekilde salahiyyetli bir muhtariyet verilecektir. Aynı zamanda adadaki muhtelif cemaatlerin, dinlerin ve ırkların hususi menfaatlerini hakkıyla korumak için lazım gelen istisnai tahditler, tedbirler ve garantileri ihtiva edecektir.

Radcliffe bu esaslar çerçevesi içerisinde bir anayasanın ana hatlarını çizmeye çalışmıştır. Bu ana hatlar toplu olarak aşağıdadır:

Radcliffe anayasa tekliflerine göre iki direksiyonlu bir yeni Kıbrıs idaresi kurulacak ve bu idarenin bir direksiyonunda vali, diğer direksiyonunda ise teşri meclis bulunacaktır.

2.5.1.1. A. VALİ:

Vali, Başkumandan vazifesini de görecek ve Majeste Kraliçe hükümeti tarafından tayin olunacaktır. Vali kendisine bir muavin tayin edecek; anayasanın tayin ettiği yetki ve ödevlere sahip olacak. Yetkilerini, zaman zaman Majeste Kraliçenin emirnamelerine veya devlet vekillerinden biri vasıtasıyla vereceği talimatlara göre kullanacaktır.

2.5.1.2. B. TEŞRİİ MECLİS:

Teşrii meclis iki çeşit üyeden meydana gelecektir.

1. Halk tarafından seçilen üyeler
2. Hükümet tarafından tayin edilen üyeler

Teşrii meclis üyelerinden bir kabine kurulacaktır.

2.5.1.2.1. GENEL YETKİLER:

1. Aşağıdaki meselelerde kanun yapma ve her husustaki icraat valiye hasredilmiştir:

a) Harici meseleler:

b) Majeste Kraliçe hükümetinin beynelmilel taahhütlerini icra etmesi ve Orta Şark'ta İngiliz menfaatlerini korumasını veya Birleşik Krallık ile müttefik olan veya ona bağlı bulunan herhangi bir diğer milletin menfaatlerini korumasını doğrudan doğruya veya bilvasıta ilgilendirdiği şekilde Kıbrıs'ın müdafaasına ait olan meseleler;

c) İç emniyet;

Bu a, b ve c meseleleri valiye ait meseleler diye tesmiye edilecektir.

2. Valiye ait meseleleri muhafaza etmek şartı ile Kıbrıs'ın iyi idaresi hususunda kanun yapmak için genel salahiyyet Kavanin Meclisi tarafından kullanılacaktır. Vali tasdik etmedikçe böyle bir kanun meriyete giremeyecektir. Fakat anayasada zikredilen hususi meseleler hariç, eğer bir lâyiha Kavanin Meclisi tarafından uygun bir şekilde geçirilmişse vali tasdik ettiğini tebliğ etmekle mükelleftir.

Anayasa mucibince Kavanin Meclisinin ehliyeti dahilinde giren meseleler “Muhtar Meseleler” diye tesmiye edilmiştir.

Kavanin Meclisin muhtar meseleler hakkında kanun vazetme salahiyyeti daima

a) Anayasanın Kıbrıs'taki muhtelif cemaatlerin, dinlerin ve ırkların hususi menfaatlerini koruyan ve Kıbrıs'ta herkesin esas haklarını garanti altına alan maddelerine;

b) Anayasanın radyo ile yayını ve karma maarifi muaf tutan ve bunlara, Kıbrıs'taki muhtelif cemaatlerin menfaati icabı hususi muamele usulü tayin eden maddelerine;

c) Anayasanın valiye bir lâiyhayı, daha sonra açıklanacağı gibi, muayyen bir sınıfa girdiği veyahut da muayyen meseleleri ilgilendirdiği sebebine istinaden, tasdik etmemesi için veyahut da Dış işleri müdafaa veya iç emniyetin menfaati icabı olduğu fikrinde bulunduğu meselelerde diğer kanunlar fevkinde nizamname yapması için salahiyyet veren maddelerine;

d) Anayasada, umumi bir fevkalade ahval esnasında fevkalade kanunlar yapmasını sağlayan maddelerine tabi olacaktır.

1. İlgili olduğu müddetçe aynı tahdidata tabi olmak şartıyla, hükümetin idaresi ve muhtar meselelerde icraat salahiyyeti Kavanin Meclisinde seçilmiş vekiller vasıtasıyla vali tarafından istimal edilecektir. Vali anayasanın kendi takdirine bıraktığı veyahut da tespit ettiği bir şekilde istişare veya tavsiye üzerine hareket etmesini sağladığı meseleler hariç, bunlara muadil diğer meselelerde vekillerin tavsiyesi üzerine hareket etmek vazifesi ile mükelleftir.

2. Aşağıdaki mevzuat haricinde anayasanın maddeleri valinin nizamnamesi veyahut da Kavanin Meclisi'nin kanunları ile değiştirilemez:

a) Muayyen bir meselenin Kavanin Meclisi tarafından ele alınabileceği veya tadil edilebileceğini anayasanın açıkça mümkün kıldığı meseleler, tayin edilen şeraite riayet edildiği müddetçe ele alınıp tadil edilebilir;

b) “a” maddesine hâlel gelmeksizin, Kavanin Meclisi'nin teşekkülü, salahiyyetleri ve idare usulünü ilgilendiren meseleler bu maksat için geçirilen kanun;

i) Umumi seçim listesindeki vekillerin

ii) Türk Kıbrıslı cemaat listesindeki vekillerin

iii) Tayin olunan vekillerin

Çoğunluk reyi ile tasvip edildiği takdirde tadil edilebilir.

2.5.1.2.2. MUHTAR MESELELER

1. A. Tahditler ve Garantiler

a- “Hiçbir kanun, niza mat veya resmi muamele aşağıdaki hususların aleyhinde olamaz, bunlara müdahale edemez ve bunların fevkinde hüküm iddia edemez.”

a. Din: Herkes gerek ahlak ve asayişe uygun olmak şartıyla herhangi bir din, itikat veya iman takip etmekte serbesttir.

b. Müessese ve Okullar: Kültüre ait müessese ve okul kurmak, idame, idare ve kontrol etmek genel ahlak ve asayişe uygun olmak şartıyla herkesin hakkıdır.

c. Dil: Herkes herhangi bir dili kullanmakta serbest olacak.

d. Farksız Muamele: Hiçbir kimse, doğuşu, dini, milliyeti, dili ve ırkı yüzünden farklı muameleye tabi tutulmayacak.

e. İstimlak: Amme yararı dışında hiçbir kimsenin menkul veya gayri menkul malı istimlak edilemez. Amme yararına yapılacak istimlak için tazminat ödenecek ve miktarı hususunda alıcının Yüksek Mahkemeye müracaat hakkı olacaktır.

f. Mahkemelere Müracaat: Adli mahkemelere müracaat hakkında herkes eşittir.

g. Türk Kıbrıslılarının İşleri: Türk seçmenler tarafından seçilen ve mecliste bulunan millet vekillerinin üçte ikisinin oyu alınmadan, Kavanin Meclisi’nin,

(i) Türk aile (Evlenme-boşanma) kanunları 1951, 1954; Türk, Din Reisi (Müftü) kanunu, 1953; Türk Aile Mahkemeleri kanunun 1954, Evkaf ve Vakıflar kanunlarının (1955) herhangi birini ilga veya tadil eden kanunlara yapmaya veya;

(ii) Türk Kıbrıslıların (bundan böyle müştereken Türk Kıbrıslı meseleleri tesmiye olunan) maarifine, dinine, hayat veya kültürel müessese veya çalışmalarına dair veyahut da tamamen Türk Kıbrıslıları alakadar eden herhangi bir meselede kanun yapmak hakkı olmayacaktır.

2. B. Kavanin Meclisi

a. (36 Mebus, bir reis ve bir reis yardımcısı) Türk seçmenlerinin seçeceği 6 milletvekili, valinin seçeceği 6 milletvekili, umumi seçim listesindekilerin (Türklerden gayri her seçmen) seçeceği 24 milletvekili.

b. Meclis reisi ve reis yardımcısı: Milletvekillerinin çoğunluk oyu ile seçilir. Bunların milletvekili olması şart değildir. Reis Rum ise, yardımcısı Türk veya bunun aksi olmalıdır. Hiçbir Kıbrıslı Türk, Türk milletvekillerinin üçte iki oy çoğunluğunu alamadan reis veya reis yardımcısı olamaz.

Reisin ödevler: Oturumlara başkanlık etmek. Oturumun işlemlerini tanzim ve idare etmek ve meclisin asayiş ve itibarını korumak.

Reis yardımcısı: Reisin gaybubetinde ona vekalet etmek.

Not: Reis veya yardımcısının oy hakkı yoktur. Vazifeleri dışında oturumlarda yer alamazlar.

c. Dil: Milletvekilleri üç dilden (Türkçe, İngilizce, Rumca) herhangi birini kullanabilecek, herhangi bir milletvekilinin isteği ile söylevler resmen ve şifahen diğer dillere tercüme edilecek.

d. Nizamât: Meclisin ilk oturumundan önce, vali, meclisin işleme tarzını tanzim eden bir nizamât hazırlatacaktır. Bu tadil edilinceye kadar meclisin nizamâtı olarak yürürlükte kalacaktır. Meclis bunu iptal veya tadil ederken lehte oy veren çoğunlukta Türk Kıbrıslı milletvekilleri ile tayin edilen milletvekillerinin müşterek rey çoğunluğu olmadıkça nizamât tadil veya iptal edilemeyecektir.

e. Oturumlar: Meclisin yılda en az bir oturum yapması şarttır.

f. Nisap: Meclis nisabı en az 10 milletvekilinin hazır olması ile sağlanır.

Meclis kararları, anayasada aksine bir madde olmadıkça çoğunluk oyu ile alınacaktır.

g. Seçimler: 4 yılda bir yapılacaktır. Meclis, bu müddet dolmadan önce de vali tarafından dağıtılabılır. Meclisin süresi 4 yıldır.

2.5.1.3. 1. C. İCRAAT:

a. Başbakan: Muhtar meselelerde hükümet reisliği icraatında bulunacak olan Başbakan, mecliste en çok desteklenen bir kimse olmasına dikkat edilerek, vali tarafından seçilecektir.

b. Bakanlar: Vali, Başbakanın tavsiyesi üzerine milletvekilleri arasından bakanları tayin edecektir.

c. Türk İşleri Bakanı: Türk Kıbrıslıların işleri ile ilgili bir daireden mesul bir bakan bulunacaktır. Bu bakan, vali tarafından, kendi takdirine göre meclisteki Türk milletvekilleri arasından tayin olunacaktır.

d. Kabine: Başbakan, Türk işleri bakanı ve valinin seçeceği diğer bakanlardan teşekkül edecektir.

e. Bakanlar:

1. Başbakanlık, 2 Türk İşleri Bakanlığı, 3 İç ve Mahalli Hükümet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, 5 Ulaştırma ve Bayındırlık Bakanlığı, 6 Sosyal Servisler Bakanlığı, 7 Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 8 İnkişaf Bakanlığı.

Not: Bakanlıkların sayısını azaltmak veya çoğaltmak meclisin yetkisi dahilinde olacaktır.

f. Bakanları azli: Vali, herhangi bir zaman, başbakanı vazifesinden azledebilir. Fakat bunu, başbakanın meclisteki milletvekillerinin çoğunluk oyuna mazhar olmadığına yahut da bunun acil bir amme menfaati icabı olduğuna kani olmadıkça yapmayacaktır.

Vali, başvekil ile istişareden sonra, Türk Kıbrıslılar bakanından başka herhangi bir bakanı azledip yerine başbakanın tavsiye edeceği bir bakan tayin edebilir.

Başbakan mevkiinin inhilali üzerine Türk işleri bakanından başka diğer bütün bakanlar istifa etmiş addolunacaktır. Vali, yine kendi takdirine göre, herhangi bir zaman Türk işleri bakanını da azledip Türk milletvekillerinden ehliyetli olan başka birini bu mevkie tayin edebilir.

2.5.1.4. 2. VALİYE AİT MESELELER:

a. Kanun vaz' etme hakkı: Vali lüzumlu gördüğü zaman valiye ait meseleler hakkında kanun vaz' etme hakkına maliktir. Bu kanunlar nizamname diye bilinecektir. Valinin vaz' ettiği her nizamname başka herhangi bir kanun veya nizamata aykırı olsa bile tam bir kanun hükmünü haiz olacak ve diğer kanunlara uymadığı hususlarda onların fevkinde sayılacaktır.

Valinin böyle bir kanun yapma yetkisi veya bu kanunun muteber olup olmadığı hiçbir adli mahkemede incelenmeyecektir.

b. Valiye ait meselelerde valiye tavsiyelerde bulunmak üzere, valinin başkanlığı altında bir savunma encümeni kurulacaktır. Encümen, vali yardımcısı, adli sekreter, Kıbrıs'taki deniz-kara ve hava kuvvetleri mümessilleri ve valinin davet edeceği başka üyelerden meydana gelecektir.

c. Vali Majeste Kraliçe'nin bir emirnamesi veya bir devlet nazırı vasıtasıyla aldığı talimat gereğince yapmayı düşündüğü herhangi bir kanunu, yapılmazdan önce Kraliçe'nin tasdikine arz edecektir. Buna ilaveten, valinin yaptığı herhangi bir kanun, Majeste namına bir devlet nazırı tarafından reddolunabilir ve bu ret halka ilan edilir edilmez böyle bir kanunun hükmü kalmaz.

d. Valinin kanun vazetme yetkilerinin vergi tarh ederek para toplamasına şümulü yoktur.

2.5.1.5. 3. KIBRIS'IN MÜŞTEREK MECLİSİ

a. Gayesi, mahfuz cephe ile muhtar cepheyi müştereken ilgilendiren meseleleri müzakere etmektir.

b. Meclis, valinin çağıracağı zamanlarda toplanacak ve toplantılara vali veya onun gaybubetinde de vali yardımcısı başkanlık edecektir.

c. Meclis; vali yardımcısı, başvekil, başvekilin tavsiyesi ile tayin edilmiş başka bir kabine üyesi, Türk işleri vekili, savunma encümeninden valinin seçtiği bir üye, baş savcı ve adli sekreterden müteşekkil olacaktır.

2.5.1.6. 4. A- KANUNLARI TASDİK:

a. Vali tasdik etmedikçe Kavanin Meclisi'nin kabul ettiği hiçbir lâyiha kanunlaşmayacaktır.

b. Vali bir lâihayı anayasaya aykırı olup olmadığı hakkında karar vermesi için Yüksek Mahkemeye havale edebilir.

c. Yüksek Mahkemenin kararından Majeste Kraliçe'nin özel meclisine (PRIVY COUNCIL) istinaf edilebilir.

d. Vali, bir devlet nazırı vasıtasıyla Majeste Kraliçe'nin talimatı alınmaksızın aşağıdaki sınıfların herhangi birine giren bir lâihayı tasdik etmeyecektir.

i. Anayasa ve Kavanin Meclisi'nin yetki ve idare usulünü tadil eden bir lâyiha;

ii. Kıbrıs'ın tedavülde bulunan parasına, döviz veya bunun kontrolüne tesir eden bir lâyiha;

iii. Majeste Kraliçeye ait imtiyazlara tesir eden bir lâyiha

iv. Kıbrıs Hükümet eshamının mutemet durumuna tesir eden bir lâyiha. Böyle herhangi bir lâyiha kanun olsa bile Majeste Kraliçe tarafından hükümsüz kılınabilir.

e. Türk Kıbrıslılarının işlerine tesir eden herhangi bir lâyiha, Türk milletvekillerinin üçte ikisi tarafından tasvip edilerek geçirilmezse, tasdik olunması için valiye arz olunmayacaktır.

2.5.1.7. 4. B-ADLİYE:

Kıbrıs'ta bir Yüksek Mahkeme olacaktır.

a. Bu mahkeme adanın baş hâkimi olan bir reis ile diğer iki hakiminden müteşekkil olacaktır. İcap ettikçe hakimlerin sayısını Kavanin Meclisi çoğaltabilir. Sadece bu sayının tek olması şarttır. Mahkemede Türk ve Rum hâkim sayısı eşit olacak ve baş hâkim Kıbrıs'ın yerlisi olmayan ve tayini tarihinde Kıbrıs'ta oturmayan birisi olacaktır.

b. Baş hâkim, başbakanla ve hakimler, baş hakimle istişareden sonra, kendi takdirine göre, vali tarafından tayin edilecektir.

c. Hakimler, yalnız vali tarafından azledilebileceklerdir.

d. Yüksek Mahkeme, Kavanin Meclisi'nin vaz' etmiş olduğu bir kanunun muteber olup olmadığı mevzubahis olan bütün meselelerde karar verecektir. Bu hususta Yüksek Mahkeme'nin asli selâhiyesi olacaktır.

2.5.1.8. 4. C- ADLİ HİZMETLER

a. Yüksek Mahkeme hakimlerinden gayri hakimlerin ve adli memurların tayin, terfi ve azilleri hususunda valiye tavsiyelerde bulunmak üzere bir adli hizmetler meclisi olacaktır.

b. Bu meclis, baş hâkim, baş müddeiumumi, hükümet hizmetleri meclisinin reisi ve vali tarafından tayin edilen iki kişiden teşekkül edecektir.

2.5.1.9. 5. RADYO İLE YAYIN:

a. Radyo ve televizyonla yayın bir amme inhisarı olacak ve Kıbrıs radyo korperasyonu diye anılacak bir korperasyon tarafından idare edilecektir. Korperasyon bütün cemaatlerin hissiyatına dikkat gösterecek, haklarını göz önünde bulunduracak bağımsız bir teşekkül olacaktır.

b. Korperasyon 2'si Rum, 2'si Türk üye ve Türk veya Rum olmayan bir reisten teşekkül edecek bir heyet tarafından idare edilecektir.

c. Bu heyet, başvekil ile istişareden sonra, kendi takdirine göre, vali tarafından seçilecektir.

2.5.1.10. 6. KARMA MAARİF:

a. Adadaki karma maarifi idare edecek olan bir maarif encümeni kurulacak.

b. Encümende, valinin kendi takdirine göre tayin edeceği 3 üye bulunacak: Münasip kimseler bulunduğu takdirde, bunlardan biri Türk Kıbrıslı, diğeri Rum Kıbrıslı, reis ise ne Türk Kıbrıslı ne de Rum Kıbrıslı olacaktır.

c. Encümen yalnız valiye karşı sorumlu olacaktır.

d. Anayasa yürürlüğe girdikten sonra en kısa müddet zarfında encümen aşağıdaki müesseselerin kontrol ve idaresi mesuliyetlerini teslim alacaktır.

i) Kıbrıs Teknik Enstitüsü

ii) Öğretmen Talim Okulu

iii) Lefkoşa'da İngiliz Okulu ve o zaman hükümet idaresinde bulunan herhangi bir diğer teknik veya ticari orta dereceli okul.

2.5.1.11. 7. HÜKÜMET HİZMETİ VE HÜKÜMET HİZMETLERİ ENCÜMENİ:

a. Hükümet memurlarının tayin, terfi, maaşın artmasını istilzam eden becayışlık, tayinlerin sona erdirilmesi azil ve disiplin bakımından kontrollerini tezekkür edip tavsiyelerde bulunmak maksadıyla bir hükümet hizmetleri encümeni bulunacaktır.

b. Bu encümen, başbakan ile istişarelerden sonra vali tarafından tayin olunacaktır. Vali üyeler arasından bir de reis seçecektir.

2.5.1.12. 8. GENEL MÜFETTİŞ VE BAŞ SAVCI:

a. Genel müfettiş, başbakan ile istişareden sonra vali tarafından tayin olunacaktır.

b. Valiye ait meselelerden başka, bütün hükümet bakanlıklarının ve dairelerinin hesapları genel müfettiş tarafından teftiş edilecek ve bu hususla ilgili bütün evrak kendisine ve asistanlarına açık bulundurulacak.

c. Başsavcı, başbakanın tavsiyesi üzerine vali tarafından tayin ve azledilebilecektir.

d. Başsavcı, Kavanin Meclisi'nin üyesi olabilir. Yetkileri, muhtar işleri ilgilendiren bütün hukuki meselelerde kabineye ve vekillere tavsiyede bulunmak ve bu meseleleri ilgilendiren adli tatbikatı başlatmak, idare etmek ve icap ederse durdurmaaktır. Talep vuku bulduğunda valiye de tavsiyelerde bulunacaktır.

2.5.1.13. 9. GARANTİLER MAHKEMESİ

a. Farklı muamele yapıldığı veya anayasanın teminat altına aldığı esas hakların ihlal edildiği hakkında şikayetleri incelemek için *Garantiler Mahkemesi* olacaktır. Mahkeme herhangi bir hakkın ihlaline sebebiyet verdiği iddia olunan herhangi bir hükümet faaliyetini incelemek yetkisine haizdir.

b. Bu mahkemenin yetkileri, Kavanin Meclisi'nin vaz' etmiş olduğu ve meriyeti sadece Yüksek Mahkeme tarafından karara bağlanabilen kanunları veya vali tarafından vaz' edilen nizamnameleri kaplamayacak, fakat kanun kuvveti olan emirnamelere ve nizamnamelere olduğu kadar icrai fiiliyata da şümulü olacaktır.

c. Garantiler Mahkemesine, şahıslar, birlikle ve şirketler şikâyetinde bulunabilir. Mahkemenin, kendi muhakeme usulünü tayin etmek yetkisi de olacaktır.

d. Mahkemenin yetkisi, hükümetin valiye ait meselelerdeki icraatını da kaplayacaktır. Ancak eğer vali mahkemeye ibraz edeceği bir istida ile şikâyetin, savunma veya genel emniyeti haleldar etmeksizin incelenemeyeceği bir konu ile ilgili olduğu hakkında ihbarda bulunursa, böyle bir beyannamenin dosya edilmesi ile mahkemenin yetkisi düşecektir.

e. Garantiler Mahkemesi üyeleri, başbakan ve baş hâkim ile istişarelerden sonra vali tarafından tayin edilecektir.

f. Bu mahkemedeki Türk ve Rum üye sayısı eşit olacaktır. Başkan ise ne Türk ne de Rum olacaktır.

2.5.1.14. 10. ÖZEL TÜRK KANUNLARININ TÂDİLİ:

a. Eğer herhangi bir zamanda Türk milletvekillerinin en az üçte ikisi ile Evkaf Meclisi üyelerinin yine en az üçte ikisi;

i) Türk aile (Evlenme-Boşanma) kanunları (1951-1953)

ii) Türk din reisi (Müftü) kanunu (1953)

iii) Türk aile mahkemeleri kanunu (1954)

iv) Evkaf ve vakıflar kanunundan (1955) herhangi birinin tadil edilmesi veya herhangi birine ilave yapılması hakkında valiye dilekçe sunarlarsa vali bu istenilenlerin yalnız Türkleri ilgilendiren meseleler olduğuna ve bu lâyiha'nın kanunlaşması için mecliste icap eden desteği görmediğine kani olursa, bir nizamât ile mezkûr tadilat veya ilaveyi yapabilecek ve böyle bir nizamât Kavanin Meclisi'nde geçirilmiş ve vali tarafından tasdik edilmiş bir kanun gibi muteber olacaktır.

2.5.1.15. 11. VALİNİN AFFETME YETKİSİ:

a. Vali, herhangi bir suçtan dolayı mahkûm olanların cezasını kısmen veya tamamen affedebilir.

b. Ölüm cezalarını affetme yetkisini kullanıp kullanmayacağını kararlaştırmadan önce vali, davada başkanlık etmiş olan hâkimden yazılı bir rapor isteyecek ve bu raporun müşterek meclisin bir toplantısında tezekkür edilmesini sağlayacaktır.

2.5.1.16. 12. A-MALİYE: ÖZEL TEDBİRLER.

3.5.1.16.1. a. Kıbrıs Radyo Korperasyonu:

i. Korperasyon, radyo ruhsatlarından aldığı parayı ve reklamlardan aldığı geliri yatıracığı bir sandık idame ettirecektir.

ii. Korperasyon valinin tasvibi ile borçlanabilecektir.

iii. Korperasyon her yıl, gelecek yıl için tahmini bir bütçe hazırlayıp valiye sunacaktır. Bu bütçe tasarısı valinin tasdikine tabi olacaktır. Bütçeyi müzakere etmek için vali, maliye vekili ile Türk işleri vekilinin yardım ve fikirlerine müracaat edecektir. Tasdik ettiği vaziyette eğer bütçe bir açık gösteriyorsa, maliye vekiline vali bir tezkere göndererek lazım gelen miktarı tasdik edecektir. Bunun üzerine bu miktar, genel Kıbrıs sandığına masraf yazılacaktır.

2.5.1.16.2. b. Karma Maarif Encümeni:

i. Karma Maarif Encümeni, faaliyetleri dolayısıyla aldığı bütün gelir ile Majeste Kraliçe hükümeti veya başka kaynaklardan iane suretiyle eklenen paraları yatıracığı bir sandık idame ettirecektir. Bu gelire karşı, encümenin yıllık gideri masraf yazılacaktır.

ii. Encümenin hesapları, genel müfettiş tarafından her yıl teftiş edilecek ve valiye bildirilecektir.

2.5.1.16.3. c. Polis Kuvveti ve Hapishane:

i. Bu hususta yapılacak masraf, muhtar cephe ile valinin cephesi arasında paylaşılacaktır.

ii. Muhtar cephenin 1954 sarfiyatına uygun olarak temin edeceği 750.000£ genel Kıbrıs sandığına masraf yazılacaktır. Masrafın geriye kalanını valinin tarafı temin edecektir.

iii. Her 5 yılda muhtar cephenin ödeyeceği para miktarı gözden geçirilerek, vali ile başbakan mutabık kaldıkları takdirde, yerine daha fazla veya daha az bir meblağ ikame olunabilir.

2.5.1.16.4. d. Türk Kıbrıslıların İşleri:

i. Her yıl Türk Kıbrıslıların işleri dairesinin teşkilat ve maksatlarının icrasına kâfi gelecek bir meblağ toplanıp temin edilecektir. Bu meblağ 3 ayrı başlık altında tespit edilecektir:

a. Daire Teşkilatı (Memurin)

b. Türk Kıbrıs Maarifi

c. Diğer vazifeler

ii. Herhangi bir yılda Türk Kıbrıslıların orta dereceli tahsili için toplanıp sarf olunacak olan meblağ anayasa yürürlüğe girmezden önceki tamamlanmış yıl zarfında bu tahsil için sarfedilmiş olan meblağdan az olmayacaktır.

iii. Herhangi bir yılda Türk Kıbrıslıların ilkokul tahsili için toplanıp temin edilen meblağın nispeti aynı yıl zarfında Rum Kıbrıslıların ilkokulları için toplanıp temin edilen meblağın nispetinden ancak geçmiş yıl zarfında Türk Kıbrıslıların ilkokullarında tahsil gören öğrenci sayısının münasebeti nispetinde azaltılabilir.

iv. Türk Kıbrıslılar için temin edilecek meblağ evvela başbakan ile Türk işleri bakanı arasında müzakere olunacaktır. Bunlar kendi aralarında uyuşmadıkları takdirde, mesele valiye havale olunacak ve valinin bu hususta vereceği karar kat'i olacaktır. Karar verildikten sonra vali, maliye vekiline bir müzekkere göndererek lazım gelen meblağı

tespit edecektir. Bu şekilde tespit olunan meblağ, genel Kıbrıs sandığına masraf yazılacaktır.

2.5.1.17. 12. B- MALİYE: MUHTAR MESELELER

a. Radyo ruhsatları ve karma maarif encümenin faaliyetlerinden toplanan gelir dışında, muhtar meseleler dolayısıyla toplanan bütün tahsilat ve gelir ile Kavanin Meclisi'nin tahsis edebilmesi için münasip bir şekilde elde edilen sair paraların yatırıldığı bir Genel Kıbrıs Sandığı olacaktır.

b. Maliye vekili muhtar meseleler hakkında yıllık gelir gideri gösteren bir tahmini bütçe hazırlatacaktır. Kabine tahmini bütçeyi tasdik edince bunu meclise arz edecektir.

c. Aşağıda tespit edilmiş kalemler Genel Kıbrıs bütçesine yıllık daimî masraf yazılacaktır.

1- i. Başhâkim ve diğer hâkimlerin

ii. Garantiler mahkemesi üyelerinin

iii. Hükümet hizmetleri meclisi üyelerinin

iv. Başsavcının

v. Genel müfettişin

vi. Kavanin Meclisi kâtip ve yardımcı kâtibin

vii. Garantiler mahkemesi mukayyidinin aylık ve ücretleri;

2- Vali ile vali muavininin maaşları ve resmi hizmetkarlarının masrafını ödemek için lazım gelen meblâğ;

3- Kıbrıs'ın imparatorluk savunması için yaptığı bağış olan 10.000 ₺

4- Kıbrıs radyo korporasyonu, polis ve hapisane ve Türk işlerini ilgilendiren özel maddelerde tespit edilen meblağ;

5- Polis ve hapisane hizmetinde ve valinin katipler heyetinde (müsteşarlıkta) ve dairelerinde çalışan kimseler hariç, diğer hükümet memurlarına karşı mukavele dolayısıyla alınan taahhütleri karşılamak aylık ve tahsisatlarını ve tekaüt alan memurlara ve ailelerine tekaüdiyelerini ödemek için lazım gelen meblağ;

d. Genel Kıbrıs bütçesine masraf yazılan yukarıda bahsi geçen meblağdan herhangi biri, bir ihtiyaç karşısında, valinin bir müzekkeresi ile ödenebilir.

2.5.1.18. 12. C- MALİYE: VALİYE AİT MESELELER

a. Bir savunma sandığı olacak ve valiye ait meselelerde ilgili olarak toplanan paralar ve vali tarafından emirname ile tahsis edilmek için usulü dairesinde alınabilen bütün diğer paralar bu sandığa yatırılacaktır.

b. Yıllık masraf için vali bir tahsisat emirnamesi vaz' etmeden önce bir devlet vekilinin talimatı ile tahmini bir bütçe hazırlayacak ve bunu devlet vekilinin tasdikine arz edecektir.

c. Bu sandıkta hiçbir meblağ bir devlet vekilinin talimatı olmadan ödenmeyecektir.

2.5.1.19. 13. FEVKALÂDE AHVAL KANUNLARI:

a. Majeste Kraliçe'nin herhangi bir zaman bir emirname ile adada fevkalade ahval ilan etmeye ve bu hususta lazım gelen her şeyi yapmaya yetkisi olacaktır.

b. Bu durum esnasında bir emirname ile anayasa kısmen veya tamamen durdurulabilir; muhtar meselelerde kanun yapmak ve bu meselelere müteallik icraatta bulunmak yetkisi valiye verilebilir.

EK 7: 2.6.1. 1957 TARİHLİ YUNANİSTAN DIŞİŞLERİ BAKANI EVANGELOS AVEROFF TOSSITSAS ÖNERİ İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1998:321-325).

İngiliz Hükümeti, Enosis için Yunanistan'a, taksim içinde Türkiye'ye göz kırpması siyaseti izlemektedir.

Averoff'a göre, İngilizler Konferansta şu konuların görüşülmesini istiyordu:

- a) Adada üsler üzerinde İngiliz egemenliğinin devamı,
- b) Tüm Kıbrıs'ta nizam ve asayişin yeniden sağlanması,
- c) Komünistlerin adaya sızmalarının önlenmesi

Averoff ayrıca İngiliz Hükümeti'nin, konferansta bir Türk-İngiliz cephesiyle karşılaşmayacaklarına; aksine Türkiye'yi, taksim tezini terk etmesi için ikna etmenin yollarının aranacağına ve konferansın amacının geçici değil, kalıcı bir çözüm bulmak olduğuna ilişkin kendilerine güvence verdiğini açıklamaktadır.

Yine de İngilizlerin tüm bu uğraşları sonuçsuz kaldı ve Yunan Hükümeti, üçlü konferansı reddetmeyi sürdürdü. Gerekçesi de eğer böyle bir konferansa katılırlarsa, Kıbrıs sorununun üç devlet arasında çözümünü kabul etmiş sayılacakları şeklindeydi. Averoff, aşağıdaki koşullardan birinin görüşme esası (zemini) olarak kabul edilmesi halinde tasarlanan konferansa katılabileceklerini belirtmiştir:

a) Belirli bir süre için bağımsızlık. Bu sürenin sonunda, Kıbrıs Hükümeti'nin istemesi ve BM'nin bunu kabul etmesi sonucu self determinasyonun uygulanması.

b) Daha uzun süreli (örneğin 20 yıl için) bağımsızlık ve bu sürenin sonunda, Kıbrıs halkının self determinasyon hakkını kullanması.

c) 10 yılı geçmeyecek bir süre için özerk yönetim ve bu sürenin sonunda, hiçbir kısıtlama olmadan, self-determinasyonun uygulanması.

Averoff'a göre Makarios, bu üçlü koşulu kabul etmiş ve dördüncü bir koşul da kendisi önermişti. O da şuydu.

d) Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi ve 20 yılı geçmeyen bir süre esnasında adanın Commonwealth üyesi kalması; bu sürenin sonunda, hiçbir koşula bağlı olmadan self-determinasyon hakkının uygulanmaya konulması.

Belge içeriği Averoff ve Zorlu'nun 1958'de başladığı ikili görüşmelerinin zeminini oluşturmuştur. Bu belgeyi İngilizler yüksek ihtimalle Türk ve Yunan hükümetlerine sızdırmıştır. Belgenin geniş özeti ana hatları ile aşağıdaki şekildedir:

* Statükonun devamına ve bugüne kadar tasarlanan planlara karşı çıkıldığı için 'Garantili Bağımsızlık' olasılığına yeniden bakmakta yarar vardır. Aslında bu bir Yunan çözümdür. Çünkü garantiler ne olursa olsun, Kıbrıs'ta çok kuvvetli (yetkili) bir Rum Hükümeti kurulmasına yol açacak ve adanın yönetiminde pay sahibi olmayı öngören Türk istemini karşılamayacaktır. Türklere göre, Kıbrıs'ta bir Rum Hükümeti'nin kurulması, Enosis'e kadar, hatta ondan daha kötü olacaktır. Kıbrıs Rum Hükümeti'nin komünist yanlısı olması veya Batı aleyhtarı bir gruba katılması tehlikesi karşısında biz de Türklerin bu endişelerine katılmaktayız.

* Bu nedenle gerek bize gerekse Türklere güvence sağlamak ve bağımsızlığın risklerini azaltmak için aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

2.6.1.1. a) EGEMEN İNGİLİZ ÜSLERİ

İngiliz Hükümetinin 30 Temmuz'da aldığı karara uygun olarak iki enklavda egemen üslerimiz olmalıdır. Savunma yetkililerimiz bundan geri adım atılmasına kesinlikle karşıdır.

2.6.1.2. b) KOMÜNİZM FESADINA KARŞI GÜVENCELER

Bağımsız Kıbrıs'ın komünist veya tarafsız (neutral) olmasını, kazasız, belasız önlemenin yolu yoktur. Kıbrıs'ın bağımsızlığını eğer İngiltere, Yunanistan, Türkiye, ABD ve belki başka NATO ülkeleri garanti ederlerse, bu risk belirli bir oranda azaltılabilir. Kıbrıs Hükümeti, bu garantör ülkelerin izni olmadan, herhangi bir anlaşma imzalamayacağına ilişkin güvence vermelidir.

2.6.1.3. c) NATO ÜYELİĞİ

Kıbrıs, NATO'ya üye olmalı ve adanın savunması NATO'nun sorumluluğu altına girmelidir. Bu amaçla adada, İngiliz üsleri dışında, uluslararası bir gücün konuşlandırılmasını Kıbrıs Hükümeti kabul etmelidir.

2.6.1.4. d) GARANTÖR DEVLETLERİN SORUMLULUĞU

Garantör devletler, Kıbrıs'ın bağımsızlığının devamının sağlanması için tanımı dikkatlice yapılan sorumluluklar yüklenmelidir. Bu yapılmazsa üslerimizin savunulması zor olacaktır. Türkler, eğer bağımsızlığı kabul ederlerse, iç güvenliğin garantör ülkelerin denetimi altında bulundurulmasında ısrar edeceklerdir.

2.6.1.5. e) COMMONWEALTH ÜYELİĞİ

Bunun, bizim açımızdan fazla bir önemi ve avantajı yoktur; fakat Kıbrıslılar için ekonomik yönden cazip olabilir; ayrıca bağımsız kalmaları eğilimini güçlendirebilir.

2.6.1.6. f) GARANTİ ANLAŞMASI DAİMÎ OLMALIDIR

Garantörlüğün belirli bir zaman süresince sınırlandırılması, bu sürenin kısaltılması için tahriklere yol açabilir. Spaak'a göre, bu konuda herhangi bir zaman sınırlaması olmamalıdır. Ayrıca, Kıbrıs eğer Commonwealth'den çıkarsa, o takdirde statüsü, yeniden uluslararası bir anlaşmanın konusu olmalıdır.

31 Ekim 1957 tarihli bu İngiliz belgesi, kısıtlı bağımsızlığın avantaj ve dezavantajlarını da gözden geçirmekte ve şu hususları belirtmektedir:

2.6.1.6.1. DEZAVANTAJLARI:

- 1) Kısıtlı bir bağımsızlığı Makarios ve Yunanistan kabul etmeyebilir.
- 2) Kabul ettikleri takdirde de bu kısıtlamaları kaldırmak için sürekli tahrik ve kışkırtmalara başvurabilirler. Böylece toplumlararası huzursuzluk olabilir.

3) Bağımsız Kıbrıs, ya Makarios'un veya komünistlerin tahakkümü altına girecektir. Her iki durumda da Kıbrıs Hükümeti, Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olmayacaktır.

Türkler, bu nedenle, bu tür garantili şekliyle bile bağımsızlığa karşı çıkmaktadır ve onları ikna etmek zor olacaktır. Türklerin izni alınmadan böyle bir çözümün empoze edilmesi halinde ise, tepkileri çok sert olacaktır.

Eğer biz niyetimizi açıklayarak adadaki enklavlarımıza (iki üs bölgesi) çekilsek, büyük bir olasılıkla Türkler, sorumluluğumuzdan kaçtığımızı ileri sürerek ve oradaki çıkarlarını korumaları gerekçesiyle Kıbrıs'a asker göndereceklerdir. Halbuki hükümeti dikkatli ve ihtiyatlı bir şekilde Kıbrıslı Rumlara devredersek, Türkler böyle bir harekette bulunmaktan ve İngiliz askerleriyle çatışmaya girmekten kaçınabilirler.

4) Her hâlükârda Türkler, Lozan Anlaşmasını yeniden gündeme getirecekler ve Batı Trakya, Ege Adaları ve On iki Adalar'da yeniden toprak ayarlamaları yapılmasını isteyeceklerdir. Ayrıca, İstanbul'daki Rum Patrikhanesi ile Rum toplumunu da pekâlâ sınır dışı edebilirler.

5) Bunlardan başka, Türkler, İngilizlerin Ortadoğu'da direkt bir rol oynamasına önem vermekten vazgeçebilirler. Bu nedenle, onların izni olmadan bir çözüme varmak, Türkiye'nin İngiltere'ye karşı olan tavrını ve Orta Doğu'daki İngiliz çıkarlarına destek vermeleri durumunu değiştirecektir. Böylece hem İngiliz çıkarları zedeleneyecektir hem de Türkiye hava sahasını kullanma kolaylıklarını yitirmiş olacağız.

6) Kıbrıs'ta, Türkiye'nin veya Yunanistan'ın lehine ve diğerinin aleyhine bir çözüm, bu iki ülkenin ilişkilerini daha da bozacak ve NATO'nun Doğu Akdeniz'deki pozisyonunu, sıkıntı verecek şekilde etkileyecektir.

2.6.1.6.2. AVANTAJLARI:

1) Eğer Rumlar, garantili bağımsızlığı kabul ederlerse, Kıbrıs sorununun özü ortadan kalkmış olacaktır.

2) Böyle bir çözüm, İngiliz sömürge geleneğinin bir sonucu olarak görülecektir.

3) Enosis dışlanacaktır.

4) Bu çözüm şekli, aslında Yunanlılarla Spaak'ın da benimsediği bir çözümdür.

5) ABD yönetimi de bu çözüme destek vermektedir.

6) Dünya kamuoyu tarafından da memnuniyetler karşılanacaktır.

Bu belgenin bir ekinde ise, Averoff ve Spaak'ın kısıtlı ve garantili bağımsızlık hakkındaki görüşlerine değinilmekte ve eleştirisi yapılmaktadır.

Averoff'un, 20 yıl süreyle Commonwealth üyesi kalacak bağımsız bir Kıbrıs'ın, bu süre sonunda statüsünün yeniden gözden geçirilmesine ilişkin önerisinin kabul edilebilir olduğu, fakat

a) İngiliz üsleri

b) Komünist fesadının denetimi

c) İç güvenliğin de uluslararası garanti altına alınması

d) Kıbrıs'ta uluslararası bir güç konuşlandırılması konularına değinmediği; Kıbrıs'ın NATO üyeliğini ve 20 yıl süreyle Commonwealth üyesi olmasını kabul ettiği belirtilmektedir

EK 8: 2.7.1. 1957 TARİHLİ SIR HUGH MACTINTOSH FOOT MUHTARİYET ANAYASA TASARI İÇERİĞİ (Yeşilbursa, 2019:1985-2002). (İlk Kaynak: FCO51/353/RR5/15, "A History of proposals for a settlement of the Cyprus problem, 1955-1974", Research Department Memorandum, 14.12.1974.)

Hugh Foot Muhtariyet Anayasa içeriği aşağıdaki şekildedir:

a) The reaffirmation of the British Government's acceptance of the principle of selfdetermination, and an announcement of the British Government's intention to achieve a settlement of the Cyprus problem on the basis of that principle, 7 years after the end of the state of emergency.

b) During the seven-year period the people of Cyprus should show that they were ready to work and maintain a representative constitution. Discussions as to the form of that constitution would be undertaken in the first instance with the Governor in Cyprus.

c) The Turkish Cypriots, no less than the Greek Cypriots should be given the right of selfdetermination as a community, and should decide their own future status.

d) If at any time a solution for the future of the island was reached which was approved by the Greek and Turkish Governments and the Greek and Turkish communities in Cyprus, the British Government would accept it, provided that it did not affect the retention by the British Government of such bases and installation as might be required to meet the strategic requirements of Britain and its allies.

e) Abolition of the State of Emergency within 3 months, and return to the island of Archbishop Makarios.

EK 9: 2.8.1. 1957 TARİHLİ İNGİLTERE DIŞİŞLERİ BAKANI JOHN SELWY LLOYD PLAN İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1998:329).

ABD ile Spaak “Garantili Bağımsızlık” öneri üzerinde dururken buna karşılık İngiliz tarafı taksime karşı bir alternatif oluşturur ve özellikle ABD ile Spaak’a karşı 6 Aralık 1957 tarihli “Kısıtlı Bağımsızlık” planı ortaya atılmıştır.

Selwyn Lloyd tarafından açıklanan “Kısıtlı Bağımsızlık” planı aşağıdaki şekildedir:

- a. Adada egemen İngiliz üsleri olacak.
- b. Aynı şekilde bir Türk üssü veya Türkiye’nin yöneteceği bir NATO üssü kurulacak.
- c. Kıbrıs anayasası, bir anlaşma ile uluslararası garanti altına alınacak ve azınlık hakları, garantör ülkelere karşı sorumlu bir yerli Yüksek Komiser’in denetiminde olacak.
- d. Adanın dış statüsü de içte güvenlikten ve komünist sızmalarının önlenmesinden sorumlu ve dışişleri ile savunma konularında yetkili kılınacak aynı Yüksek Komiserin denetiminde bulunacak.
- e. Yukarıdaki koşullara bağlı olmak üzere adanın geriye kalan bölümünde bağımsız bir devlet oluşturulacak.

EK 10: 2.9.1 1957-1958 TARİHLİ NATO GENEL SEKRETERİ PAUL HENRI CHARLES SPAAK PLAN İÇERİĞİ (Gazioğlu, 1998:322-323).

Paul Henri Spaak tarafından Kıbrıs sorununa çözüm getirme amaçlı bir plan hazırlanmıştır. Hazırlanan plan üç devletin temsilcilerine ekim ayında sunulmuştur.

Spaak'ın Averoff ile görüşerek onun isteklerinin de bulunduğu plan İngiliz arşivi belgelerine göre şu şekildedir:

a) Kıbrıs'a anayasal bağımsızlık verilsin.

b) Yani Kıbrıs anayasası, bu anayasaya imza koyan devletler tarafından garanti edilsin. Bu devletler arasında İngiltere, Yunanistan, Türkiye ve ABD bulunsun. (Bu anayasa imzası olan ülkelerin [signatory powers] anlaşma gereği anayasayı onayladıkları ve bu anayasaya göre oluşan Kıbrıs'ın statüsüne saygılı olmayı taahhüt ettikleri anlamına gelsin.)

c) Kıbrıs bağımsızlığına kavuşunca, Commonwealth ve NATO üyesi olmak için başvuruda bulunsun.

d) Kıbrıs, ileride Commonwealth'den ayrılmak isterse, bu durumda statüsünün, imza sahibi ülkeler tarafından tekrar kararlaştırılacağı anayasaya yazılsın.

EK 11: 2.10.1 1958 TARİHLİ II. DÖNEMİN BÜYÜK BRİTANYA BAŞBAKANI MAURICE HAROLD MACMILLAN PLAN İÇERİĞİ (Nedjatigil, 1999:51-52).

APPENDIX 2

THE MACMILLAN PLAN

(As Explained by Mr. Harold Macmillan, the then Prime Minister of Great Britain, to Parliament-Hansard, 19 June 1958)

Cyprus should enjoy the advantages of association not only with the United Kingdom, and, therefore, with the British Commonwealth, but also with Greece and Turkey.

Since the there Governments of the United Kindom, Greece and Turkey all have an interest in Cyprus, Her Majesty's Governments will welcome the co-operation and participation of the two other Governments in a joint effort to achieve the peace, progress and prosperity of the Island.

The Greek and Turkish Governments will each be invited to appoint a representative to co-operate with the Governor in carrying out this policy.

The Island will have a system of representative Government with each Community exercising autonomy in its own communal affairs.

In order to satisfy the desire of the Greek and Turkish Cypriots to be recognised as Greeks and Turks, Her Majesty's Government will welcome an arrangement which gives them Greek or Turkish nationality while enabling them to retain British nationality.

To allow time for the new principle of partnership to be fully worked out and brought into operation under this plan in the necessary atmosphere of stability, the international status of the island will remain unchanged for seven years.

A system of representative government and communal autonomy will be worked out by consultation with representatives of the two communities and with the representatives of the Greek and Turkish Governments.

The essential provisions of the new constitution will be:

a) There will be a separate House of Representatives for each of the two communities, and these Houses will have final legislative authority in communal affairs.

b) Authority for internal administration, other than communal and internal security, will be undertaken by a Council presided over by the Governor and including the representatives of the Greek and Turkish Governments and six elected Ministers drawn from the House of Representatives, four being Greek Cypriots and two Turkish Cypriots.

c) The Governor, acting after consultation with the representatives of the Greek and Turkish Governments, will have reserve powers to ensure that the interests of both communities are protected.

d) External affairs, defence and internal security will be matters specifically reserved to the Governor acting after consultation with the representatives of the Greek and Turkish Governments.

e) The representatives of the Greek and Turkish Governments will have the right to require any legislation which they consider to be discriminatory to be reserved for consideration by an impartial tribunal.

EK 12: 2.11.1. 1963 TARİHLİ ABD ÖZEL TEMSİLCİSİ I. DEAN ACHESON PLAN İÇERİĞİ (İsmail, 1992:188-190).

Dean Acheson tarafından sunulan ilk planın esasları şu şekildedir:

“Kıbrıs’ın Karpaz Yarımadası’nda Türkiye’nin egemenliğinde olacak ve Ada yüzölçümünün %5’ini oluşturan bir üst Türkiye’ye verilecekti. Türkiye buna karşılık Ada’nın Yunanistan’la birleşmesine razı olacaktır. Yani Enosis gerçekleşecekti. Kıbrıs’ın yerel yönetim açısından ayrıldığı 6 bölgesinden iki tanesinde denetim Kıbrıslı Türklere verilecekti. Türkiye’nin güvenliği bakımından olan kaygılarını karşılamak üzere, (Kastellarizon), MEİS Adası Türkiye’ye verilecekti. Ada Türklerine Lozan Anlaşmalarında öngörülen Azınlık Hakları tanınacaktı”. Makarios, Acheson planını reddetmiş ve “Bu adı konmamış bir Taksim Planı’dır. Asla kabul edilemez demiştir. Acheson’u “Kıbrıs sorunu için kabul edilemez çözümler getiren kendi kendine bir arabulucu” olarak niteler.

Yunanistan karşı teklifler sundu El-Greco burnunda 32 kilometrekare bir sahayı Türklere 25 ile 30 yıllık bir süreyle vermeyi ve azınlık hakların teklifi yapılmış fakat Türkler tarafından reddedilmişti.

Oysaki adaya gizli bir şekilde giren askerlerin Kıbrıslı Türklere yönelik saldırı girişimleri olacaktır. Bu bağlamda da Yunanistan ve Amerika’nın Türkleri yeniden aldatmayı başardığı görülmektedir. Türklerin Kasım 1967’de kesin tavrını ortaya koyması sonrası bu askerler geri çekilmiştir. Fakat ABD ile Yunanistan, Türkiye’nin kesin tavrına kadar saldırılara yönelik hiçbir önlem alınmamış ve tepki gösterilmemiştir.

EK 13: 2.11.2. 1964 TARİHLİ ABD ÖZEL TEMSİLCİSİ II. DEAN ACHESON PLAN İÇERİĞİ (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, 20 Ağustos 1964:7-8). (Gazioğlu, 2007: 297).

Mr. Acheson, 20 Ağustos’ta Amerikan Hükümeti arabulucusu olarak Cenevre’ye yeni bir teklif sunmuştur. Kısaca aşağıdaki şekildedir:

1 ____ Karpas yarımadasında Batı sınırı Komi- Kebir’in iki mil batısından Kuzey-Güney istikametinde çekilecek bir hattın doğusunda kalan bölgede, Türkiye 50 yıl süre ile, bir askerî üs bulundurma hakkına sahip olacaktır. Ayrıca Türkiye Magosa limanından serbest istifade edebilecektir.

2 ____ Yunan Hükümeti, Kıbrıs Cemaatine, Lozan Muahedesinde ve Avrupa insan Hakları sözleşmesindekiler de dahil olmak üzere, kabul edilmiş insan ve azınlık hakları için sağlam teminat verecektir. Kıbrıs sekiz kaymakamlık bölgesine ayrılacak ve kaymakamlardan ikisi daima Türk olacaktır.

3 ____ Bu bölgelerin idare memurları arasında Türklere de ehemmiyetli miktarda yer ayrılacaktır. Fazlaca Türk nüfusu olan yerlerde muhtelit Yunan ve Türk polis memurları, karakolları ve kontrolleri kullanılmalıdır.

4 ____ Lefkoşa’da Kıbrıs umumî valisinin yanında, yüksek derecede bir Kıbrıslı Türk memur ve ona bağlı kâfi miktarda büro memurları bulunacak, bu yüksek dereceli memur (Türk işleri idarecisi) sıfatı gibi bir unvan taşıyacak ve bu memur bütün Adada Türklerin haklarına ve refahlarına riayet edilip edilmediğini müşahade edecek. Bu konuda umumî valiye, Atina Hükümeti’ne veya lüzum olursa m milletlerarası komiser başvurulabilecektir.

5 ____ Yunan ve Türk Hükümetlerinin muvafakati ile, Birleşmiş Milletler veya başka milletlerarası bir merci, Kıbrıs’ta bir yüksek komiser bulundurabilecektir. Bu zatın vazifesi, Kıbrıslı Türklerin haklarına riayeti müşahade ve temin etmeye çalışmak olacaktır, ihlalleri Yunan otoritelerine, onlar çare bulmazsa m milletlerarası bir kaza merciine aksettirecektir.

6 ____ Kıbrıslı Türklerin ahvali şahsiyetleri için, ayrı bir medenî kanun olacaktır. Bu konudaki dâvalara ilk mahkeme olarak Türk hâkimler bakacaklardır (Dışişleri Belleteni / Dışişleri Bakanlığı Arşivi, 20 Ağustos 1964: 7-8).

Kıbrıs’la sorunun da İngiliz görüşlerine gelindiğinde konuyla ilgili 4 çözüm biçimi şu şeklide ifade edilmektedir:

1. Anayasanın yenilenmesi sonrası Ada Türklerinin özel güvencelerinin çoğunun yitirileceği “üniter bir Kıbrıs devleti oluşturmak.”
2. Hem Kıbrıslı Türkler hem de Kıbrıslı Rumların farklı bölgelerde yönetiminin çoğunun kendi ellerinde olacağı “bir federal devlet kurmak.”
3. Kıbrıs Cumhuriyeti varlığının sona erdirilmesi ve “adanın Türkiye ile Yunanistan arasında bölünmesi (Taksim).”

4. “Enosis” diğerk bir ifadeyle Kıbrıs Cumhuriyeti varlığının sona erdirilmesi ve Kıbrıs adasının Yunanistan ile birleştirilmesi

Ortaya atılan çözüm şeklinde bir miktar Kıbrıs Türkünün adadan ayrılmasının sonucunun da ortaya çıkacağı ifade edilmiştir.² (Gazioğlu, 2007: 297).

EK 14: 2.12.1. 1964 TARİHLİ NATO BAŞKOMUTANI LYMAN LOUIS LEMNITZER PLAN İÇERİĞİ (İsmail, 1992:319-320).

NATO Başkomutanı Lemnitzer tarafından yoğun temaları sonucu hazırlanan bu plan uyarınca 10.000 kişiden az olmamak üzere isteyen NATO devletleri kuvvetlerinden oluşacak bir kuvvet ve 1200 kişilik bir ABD birliği Adadaki Türk ve Yunan Birlikleri ile beraber, İngiliz generalin kumandası altında bulunacak ve siyasi bakımdan Londra’da ilgili tarafların temsilcilerinden kurulacak bir heyet tarafından yönetilecektir. Bu süre içinde garantör devletler yani üç NATO üyesi ülke tek taraflı müdahale etme yükümünü yüklenecekler ve ayrıca garanti eden devletler dışında bir NATO devletinden bir arabulucunun seçilmesini kabul edeceklerdir. 1 Şubat tarihinde Türkiye ve Yunanistan, 2 Şubat tarihinde Kıbrıs Türk toplumu tarafından kabul edilen bu plan, 4 Şubat tarihinde Makarios tarafından reddedilmiştir.

Bundan sonra gönderilecek kuvvetlerin yalnız NATO gücünden oluşmaması, BM tarafından uygun bulunması ve NATO tekeli kurmayan bir biçimde değiştirilerek ABD Dışışleri Bakanı George Ball tarafından sunulan bu plan yeniden Makarios tarafından reddedilir.

NATO girişiminin sonuçsuz kalmasından sonra çabalar yoğunlaştırılır. Türkiye’nin Kıbrıs görüşmelerindeki temsilcisi ve CHP Milletvekili Nihat Erim görüşünü CHP ileri gelenlerine şöyle telkin etmektedir.

“...Vakit kazanalım ve hazırlanalım. Taksim’i Kıbrıs Türkleri fiilen gerçekleştirir hale gelsin.”

Nihat Erim bundan sonra ABD tarafından TAKSİM’in telkin edildiğini de iddia etmekte ve şöyle yazmaktadır:

² NOT: PREM 11/4710-29042, 9 Haziran tarihli gizli tutanak notu.

“8 Şubat 1964; Amerikalı Lawrance Sh. More (Christian Science Monitor) gazetesinin muhabiri telefonla beni aramış. Bulamayınca akşam eve kadar habersizce gelip, Kıbrıs’a dair düşüncelerini ve aynı konuda kitap bıraktı. Mektupta, ayrı Türk bölgelerinde ayrı bir Türk devleti kurulması, hak ve lüzumu üzerinde telkin yapıyordu.

Necdet (bacanağım) bugün ilginç bir haber getirdi. Evinde kiracısı olan Amerikan Büyükelçiliği telsiz memuru Roland adındaki kimse, bir vesile yaratarak Necdet’e kendi kişisel düşüncesi olduğu kaydı ile Kıbrıs’a asker çıkarmayı telkin etmiş. Necdet’in öne sürdüğü sakıncalı olasılıkların hepsini cevaplamış. “Rusya bir şey yapamaz. Yaparsa cihan savaşı olur. Amerika sizin asker çıkarmanıza itiraz etmez. Çünkü haklısınız. Gidin işgal edin. Sonra Amerika işleri yoluna koyar.” demiş.

Öte yandan Sami Kırdar (Rahmetli AP Senatörü) anlattı. Ona da Amiral Senatör Rifat Özdeş söylemiş, Deniz Kuvvetleri Komutanı Necdet Uran’a Amerikalı yüksek rütbeli bir komutan “Ne zaman Kıbrıs’a çıkartma yapacaksınız? Bize haber verin” demiş.

Bu sırada Ada’daki durum gerginliğini korumaktadır. Rum saldırıları sonucu Türkler köylerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Ve Nihat Erim’in, “ABD’nin taksimi telkin ettiği, Türk müdahalesini desteklediği veya Türk Devleti ilanını istediği” şeklinde izlenimlerine karşın, Ada’ya müdahale etmek isteyen Türkiye’nin karşısına ABD 6. Filosu çıkmaktadır.

Ve Nihat Erim’in kitabında belirttiği görüşleri sıfırla çarparcasına, meşhur “Johnson mektubu” ile Türkiye’nin adaya müdahalesi önlenmektedir.

Bu arada “Taksim” iddiasına karşın, 4 Mart 1964 tarihli kararla Rum yönetimi yasal hükümet olarak tanınmakta ve ABD bu kararı desteklemektedir. Hatta daha da ileri giderek, ACHESON planı ile Enosis önerilmekte ve Ada’ya müdahale etmek isteyen İNÖNÜ, iktidardan düşürülmektedir.³

Bu arada 4 Nisan 1964’te Makarios İttifak Antlaşmalarını feshettiğini açıklar

³ NOT: Amerika’nın Türkiye tarafından yapılacak müdahaleyi engellemesi, Rum İdaresinin yasal şekilde tanınması ve Johnson mektubu, Nihat Erim’in kaleme aldığı kitabında ileri sürmekte olduğu iddialarını temelinden çürütmektedir. Yani Erim’in kitabında kaleme aldığı ifadeler kişisel düşüncelerin bir yansımasıdır.

EK 15: 2.13.1. 1965 TARİHLİ EKVATOR ESKİ CUMHURBAŞKANI DR. GALO PLAZA LASSO PLAN İÇERİĞİ (Atun, 2021:209-211).

Galo Plaza'nın gözlemlerinin 26 Mart 1965 tarihinde ortaya çıkan raporda 3 noktada toplandığı gözlemlenmiştir:

1. Bağımsızlık, self-determinasyon ve dünya barışı.

2. Devletin Yapısı.

3. Bireyin ve azınlıkların korunması

* 1963 öncesi duruma dönülmesi olanaksızdır. Yeni çözüm yolları aranmalıdır.

* 1960 Anlaşmalarının yükümlülüklerinden sıyrılmalıdır.

* Self determinasyon hakkı tanınmalıdır.

* Bulunacak çözüm çoğunluk ilkelerine uygun olmalıdır.

* Coğrafi ayrılık ve federatif sistem önlenmelidir.

BM tarafından atanan arabulucu Galo Plaza, görev alanını epey aşmış Rumlar tarafından ortaya atılan talep ve tezleri çözüm prensipleri şeklinde sunmuştur. Ada tarafları arasında temaslar gerçekleştiren Plaza, Rum tarafının bazı talepleriyle karşılaşmıştır. Kıbrıs'ta üniter devlet yapılanması, garanti ve ittifak anlaşmalarının sonlandırılması, Türk toplumuna azınlık statüsü ile muhtariyet verilmesi talep edilmiştir. Kendilerine ise Enosis yolunu açacak olan self determinasyon hakkı talep etmektedirler.

Türkler bu süreçte 1960 yılında yapılan anlaşmalarla ortaya çıkan düzene coğrafi temel sağlama gerekçesiyle resmi olarak ilk defa coğrafi federasyon teklifinde bulunmuşlardır.

Türk önerileri aşağıdaki şekildedir:

1. Yayla köyünden Lefkoşa'nın merkezine ve oradan da Mağusa'ya çekilecek bir hatla ayrılan ve ada yüzölçümünün yüzde 38'ine eşit olan 1084 mil karelik Kuzey kesimi Türk toplumuna bırakılacak.

2. Bu çözüm, her bir taraftan 10 bin ailenin göç etmesi ile sağlanacak

3. İki toplum kendi bölgelerinde federal devletin yetkilerine girmeyen bütün konularda muhtariyete haiz olmalı ve anavatanları ile doğrudan ilişki kurabilmeli.

4. Dış işleri, Savunma, federal bütçe, gümrük, ticaret, bankacılık, para basımı ölçü ve standartlarının saptanması, vatandaşlık, pasaport, posta telekomünikasyon ve ceza işlerinde yasama ve yargı yetkisi federal devletin yetki alanına girecek.

5. Federal Yasama organı; üyelerinin yüzde 30'u Türk ve yüzde 70'i Rum olan bir Temsilciler Meclisi ile toplumların eşit sayıda üyelerle temsil edilecekleri Senato'dan meydana gelmeli.

6. Bakanlar Kurulunda 70-30, ordu ve poliste 60-40 oranı saklı tutulmalı.

7. Federal devletin bir başka devlet ile birleşmesi ve taksimi yasaklanmalıdır, ittifak ve garanti anlaşması anayasanın ayrılmaz bir parçası olmalıdır.

26 Mart 1965 tarihinde Plaza'nın görüşlerinin bulunduğu raporu taraflara sunmuştur. Plaza Rumların görüşlerini kabullenmiş Türkler ise tam tersi bir yaklaşım sergilemiştir. Türk toplumuna yönelik azınlık statüsünün yeterli olduğunu beğenmedikleri takdirde Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye göç ettirilmesi teklifinde bulunmuştur. Hem Türkiye hem de Ada Türkleri karşı çıkmış yetki sınırlarını aştığını, rapor olarak kabul edilmediğini görüş ve öneri sunduğunu hatta arabuluculuk yetkisinin son bulduğunu ilan etmiştir.

EK 16: 2.14.1. 1978 TARİHLİ ANGLO-SAKSON KANADA (AMERİKAN, İNGİLİZ VE KANADA) PLANI İÇERİĞİ (Atun, 2021:244-247).

1978 Tarihli Amerikan, İngiliz ve Kanada plan içeriği aşağıdaki şekilde verilmiştir:

2.14.1.1. KIBRIS SORUNU ÇÖZÜMÜ ESASLARI

Toplumlararası görüşmelerde taraflar, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri himayesinde, aşağıdaki kavramsal çözüm esasları temelinde Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmak amacı ile iyi niyetli ve kabul edilebilir tavırla görüşme yapacaklardır.

(1) Kıbrıs Cumhuriyeti iki halklı ve iki kurucu devletten oluşan Federal bir devlet olacaktır. Kurucu devletlerden bir tanesinde çoğunlukla ikamet edenler Kıbrıs Rumlar diğ erinde de Kıbrıslı Türkler olacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, hükümr anlığı ve toprak bütünlüğü ile uygun görüldüğü takdirde, bağımsızlık politikası sürdürme hakkı da sağlama bağlanacaktır. Cumhuriyetin tümü ile veya bir parçasının bir başka devletle bütü nleşmesi kesinlikle yasaklanacaktır.

(2) Burada ortaya konan koşullar esas alınarak, çalışabilir federal yapıdaki bir hükümeti kapsayacak şekilde, Kıbrıs Cumhuriyeti için yeni bir anayasal yapı görüşmeleri

yapılacaktır. Görüşmeciler, Şubat 1997’de mutabakata varılan Makarios-Denktaş direktifleri rehberliğinde, 1960 Anayasasının uygun maddeleri dikkate alınarak ve Birleşmiş Milletler kararlarını hatırd tutarak plan yapacaklardır.

(3) Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü ve mülk edinme haklarını içeren temel haklar ve esaslar, Federal Anayasanın içine somut olarak konacaktır. Sadece her kurucu bölgenin kendine özgü karakterini koruyabilmek amacı ile gerektiği vakit temel haklar ve esaslarda değişiklik yapılabilir.

(4) Aşağıda belirtilen erkler ve görevler Kıbrıs Federal Hükümeti uhdesinde kalacaktır; Dış işleri, Savunma, Merkez Bankası ile para basımı, Ticaret, İletişim, Federal finans, Gümrük ile Muhaceret ve Sivil Havacılık. Kesin olarak federal hükümete verilmemiş erkler ve görevler iki kurucu bölge devletlerine aktarılacaktır. Başlangıçta kurucu bölgeler tarafından gerçekleştirilen erkler ve görevler, iki bölge devletinin mutabakatı ile federal hükümetin yetkisine verilebilir.

(5) Federal hükümet aşağıda belirtildiği şekilde yapılandırılacaktır.

(a) Yasama yetkisi iki meclisli parlamentoya verilecektir. Üst Meclis eşitlik esasına göre, Alt Meclis ise nüfus oranına göre iki halktan oluşacaktır.

(b) Alt Mecliste kabul edilen bir yasa tasarısının üst mecliste çoğunlukla kabul edilmemesi durumunda, yasanın kabul edilebilmesi için Alt Mecliste tekrar yapılan oylamada, her iki halkın temsilcilerinin asgari üçte sekizinin onayının yer aldığı, üçte iki kabul oyları yasalaşma için yeterli olacaktır.

(c) Her biri diğer halktan olmak üzere, demokratik yollarla seçilmiş bir Başkan ve bir Başkan Yardımcısı bulunacaktır. Başkanın geçici yokluğunda veya kişisel yetersizliği durumunda Başkan Yardımcısı onun yerine görevi devralıp sürdürecektir. Başkan ve Yardımcısı ortaklaşa Bakanlar Kurulunu atayacaklardır. Halklardan herhangi birisinin Bakanlar Kurulundaki temsiliyeti yüzde otuzdan az olmayacaktır. Başkan ve Yardımcısı, birlikte Federal yasaları veto edebilirler. Bu durumda veto edilen yasanın yasallaşması için her iki, meclisin en az üçte iki çoğunluk oyları gerekli olacaktır.

(d) Federal Yüksek Mahkeme, bir Kıbrıslı Rum ve Bir Kıbrıslı Türk ve Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı tarafından ortaklaşa atanmış Kıbrıslı olmayan bir kişiden oluşacaktır. Mahkemenin anayasayı yorumlamak yetkisi bulunacak ve Federal yasaların uygulanmasında en yüksek temyiz makamı olacaktır.

(e) Federal memuriyet görevlerinde, her iki halktan hakça sayıda görevlendirme yapılabilmesi ile ilgili koşul olacaktır. Üst düzey görevlendirmeler, Üst meclisin onayına tabi olacaktır.

(6) İki kurucu bölge, Anayasaya göre kendilerine verilmiş veya ayrılmış erk ve görevleri yerine getirmek için bölgesel yönetim kurumlarını oluşturacaktır. Her bölgenin Yürütme ve Yasama kurumları demokratik yollardan seçilecektir. Toplumlararası görüşmelerdeki taraflar, iki bölgenin yönetsel kurumları arasında gerekli uyumu sağlamanın yollarını müzakere edeceklerdir.

(7) Bölgesel iş birliği ve koordinasyon için bir daire kurulacaktır. Dairenin başkanlığını ortaklaşa bir Kıbrıslı Rum ile Kıbrıslı Türk yapacak ve memurları da her iki kurucu bölgeden eşit sayıda oluşturulacaktır. Daire, iki bölge yönetimleri arasında özellikler ekonomik ve ticari konularda pratik ortak çalışmayı teşvik edecektir. İki bölge arasında olası en yüksek uyumu sağlamanın yollarını arayacak ve devletin bütünlüğünü teşvik edecektir.

(8) Her kurucu devletin yönetimi altındaki bölge sınırları, ekonomik var olma ve verimlilik, toprak sahipliği, güvenlik, nüfus dağılımı ve tarihsel faktörler gibi kıstaslar esas alınarak müzakere edilecektir. Bu konu ile ilgili olarak, Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs Rum tarafı lehine önemli bir coğrafi düzenleme yapılmasını kabul edecektir.

(9) Taraflar, göçmenlerin mülklerine geri dönmesi ve geri dönemeyenlerin veya geri dönmeyi seçmeyenlerin taleplerini çözümlenmesine yönelik, Cumhuriyetin iki halklılığı hareketlerinin uygulanabilir ve sürekli olmasına uygun olacak tedbirler alacaktır.

(10) Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarından, üzerinde mutabakata varılmış olanların dışındaki tüm Kıbrıslı olmayan silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, çözümün tamamlayıcı bir parçası olacaktır. Kesin çözümde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve onun vatandaşlarının en iyi şekilde güvenliğini sağlayacak şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askersizleştirilmesi için olası aşamalı bir uygulama dikkate alınabilir. Askersizleştirmenin, kurucu bölgelerde yasaları ve düzeni korumak için hafif silahlanmış bölgesel polis kuvvetlerinin kurulmasının önüne geçmeyeceği kabul edilecektir.

(11) Esasen federal hükümet tarafından finanse edilecek ve ortaklaşa kurucu iki devlet tarafından yönetilecek bir uzlaşma fonu kurulacaktır. Bu fon, Cumhuriyetin büyük çapta ekonomik ve sosyal gereksinimleri içinde olan bölgelerine yardımcı olmak ve

yerleşimden sonra gerekli olacak yeniden düzenleme uygulamaları için kalkınma projelerine parasal kaynak sağlayacaktır. Diğer hükümetler ve uluslararası kuruluşlar bu fona katkıda bulunmaya davet edileceklerdir.

(12) İvedi insani sorunların çözülmesi ve iyi niyet havasını geliştirmek amacı ile ekteki düzenlemelere uygun olarak Maraş (Varosha) bölgesi BM'nin himayesinde tekrar yerleşime açılacaktır. Bu yerleşim, kapsamlı bir çözüm antlaşması amaçlı, tam yetkili toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması ile başlayacaktır.

2.14.1.2. EK: MARAŞ (VAROSHA) BÖLGESİ

Toplumlararası görüşmelerin tarafları, Maraş Bölgesinin erken bir zamanda yerleşime açılması ile ilgili olarak izlenecek yöntem konusunda Birleşmiş Milletlerin Genel Sekreteri veya onun temsilcileri ile iş birliği yapacaklardır. Aşağıdaki yönlendirici maddeler geçerli olacaktır.

A. Yerleşime açılacak bölge, Ayios Nikalaos köyünün doğusunu ve eski Lefkoşa-Mağusa yolunun güneyini kapsayacaktır. Yerleşime açılacak bölgeyi kesin olarak tanımlarken, Kıbrıslı Türkler Mağusa Kaleiçi'nin ve Mağusa limanının güvenliği konusundaki endişeleri dikkate alınacaktır.

B. Yerleşim bölgesi Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında yönetilecek ve mevcut Birleşmiş Milletler tampon bölgesinin uzantısı olarak addedilecektir. Bu amaçla, Birleşmiş Milletlerde bir Kıbrıslı Türk ve bir Kıbrıslı Rum, irtibat görevlisi bulunacaktır. Yerleşim bölgesinde Kıbrıs Cumhuriyeti yasaları ve kuralları geçerli olacaktır.

C. Geri dönmeyi tercih eden yerleşim bölgesinin her eski sakininin geri dönebileceği konusunda mutabakata varılmıştır. Belirlenmiş bir sayıda herhangi bir kısıtlama olmayacaktır.

D. Yerleşim için bölgeye geri dönenler, arzu etmedikleri yeni bir yerinden edilmeye tabi olmayacaklardır.

Kıbrıs (Rum) Cumhuriyeti Hükümeti, plandaki birçok noktaya itiraz edip, planın bu denli detaya girmesini tercih etmediklerini açıklarken, Rum Ortodoks Kilisesi ve bazı siyasi partiler plana tamamen karşı çıktı. Rum tarafından sadece Glafkos Klerides, görüşmelere zemin hazırlamak üzere planı kabul edebileceğini belirtiyordu. 1978 yılında önerilen bu Amerikan, İngiliz ve Kanada Üçlü Planı (ABC Planı), Yunanistan tarafından kabul edilirken, Kıbrıs Rum yönetimi tarafından “Görüşme Çerçeve Belgesi” olarak kabul

edilmedi.

EK 17: 2.15.1. 1981 TARİHLİ BM GENEL SEKRETERİ KURD JOSEF WALDHEIM ÖNERİ İÇERİĞİ (Moreket ve Evran'dan aktaran Aydoğdu, 2005:168).

Toplumlararası görüşmelerin esas konusu bir süre sonra 23 Ağustos 1980'de açıklanan Kurt Waldheim önerileri hazırlık maddeleridir. Ana hatları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir

A) Denктаş-Makarios ve Denктаş-Kipriyanu anlaşmalarının geçerliliğinin her iki tarafça kabul edildiğini belirten Genel Sekreterin demeci.

B) Kıbrıs Sorunu'nun anayasal yönünün federal, coğrafi yönünün ise iki mntıkalı (bi-zonal) çözüme bağlanmasını desteklediklerini her iki tarafta teyit etmişlerdir.

C) Güvenlik konuları toplumlararası görüşmelerde öne sürülebilir ve görüşülebilir. Bu konunun Kıbrıs Türk toplumu açısından ortaya çıkabilecek birtakım pratik zorluklar ve aynı zamanda Kıbrıs'ın bir bütün olarak güvenliği göz önünde tutularak görüşüleceği anlaşılmaktadır.

D) Görüşmeciler aşağıdaki konuları görüşeceklerdir:

1- 19 Mayıs Anlaşması'nın beşinci maddesinde belirtildiği gibi Maraş'ın Birleşmiş Milletler gözetiminde yeniden yerleşime açılması.

2- 19 Mayıs Anlaşması'nın altıncı maddesine uygun olarak alınacak pratik önlemler.

3- Anayasal konular

4- Toprak konuları

Yukarıda belirtilen konuların hep birlikte ele alınacağı ve erken bir aşamada uygun bir anda görüşmeciler tarafından çalışma grupları veya komiteler oluşturulacağı anlaşılmaktadır.

Komitelerin veya çalışma gruplarının kurulmasına kadar Genel Sekreterin temsilcisi, yukarıdaki konuların her birini görüşmek için görüşmecilere bir dizi ziyaretler yapacaktır.

EK 18: 2.16.1. 1983-1986 TARİHLİ BM GENEL SEKRETERİ PEREZ DE CUELLAR ÖNERİ İÇERİĞİ (İsmail, 1998:193-198).

BM Genel Sekreteri'nin 1984 Ağustos ayında Viyana'da başlayan ve 1984 Eylül ayından aralık ayına kadar süren üst düzeyde dolaylı görüşmeler ve 1985 Ocak ayında New York'ta yapılan ortak Üst Düzey Toplantısıyla devam eden BM kararlarına dayalı girişiminin, Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulunması yönünde önemli bir adım olduğunu memnurlukla kabul eden taraflar, bir bütün olarak saydıkları aşağıdaki konularda anlaşırlar:

Taraflar;

a) 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmalarına bağlı olduklarını yeniden teyit ederler,

b) Aşağıdaki 15.1 paragrafta belirtilen tarihte bağımsız ve bağlantısız, federal anayasa açısından iki toplumlu, toprak bakımından iki bölge (bi-zonal) olacak Federal Cumhuriyeti kurma yönüne gideceklerini beyan ederler,

c) 1981-1982 yıllarında yapılan toplumlararası görüşmelerde üzerinde anlaşmaya varılan aşağıdaki anayasa hükümlerini kabul ettiklerini yeniden teyit ederler.

I) FEDERAL KIBRIS CUMHURİYETİ Uluslararası bir şahsiyete sahip olacaktır. Federal anayasaya uygun olarak Federe hükümetler özel uluslararası şahsiyete sahip olacaklardır. Eyaletler veya Federe Devletler, kendi yetkileri altında bulunan bölgelerde, Federal Hükümetin Federal Anayasada öngörülen görev ve yetkilerinin yerini almayacak şekilde faaliyet göstereceklerdir.

II) Federal Cumhuriyetin nüfusu Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarından oluşacaktır. Federal Cumhuriyetin, Federal Yasalarla belirlenen tek bir vatandaşlığı olacaktır.

III) Federal Cumhuriyetin toprağı iki eyalet veya federe devletten oluşacaktır.

IV) Federal Cumhuriyetin resmi dili Rumca ve Türkçe olacaktır. Ancak İngilizce de kullanılabilecektir.

V) Federal Cumhuriyetin yansız bir bayrağı ve yansız bir ulusal marşı olacaktır. Bu konuda tarafların anlaşması gerekir.

Her eyalet veya federe devlet, Federal bayrağın ana unsurlarını içeren kendi özgür bayrağına sahip olabilecektir. Federal binalara ve mülke federal bayrak çekilebilecek, başka herhangi bir bayrak çekilmeyecek.

VI) Federal Cumhuriyetin turistik yerleri Federal Hükümetin denetimi altında olacaktır. Her eyalet federe turistik yerlerle kendisine ayrılan turistik yerleri idame ettirecektir.

VII) Taraflar, toplumlararası görüşmelerde üzerinde anlaşmaya varılan ve 18 Mayıs 1982 tarihli derlemede (revision) belirtilen diğer hükümleri, 1. Bölüm temel hak ve özgürlükler ve 2,3. ve 4. Bölümleri yeniden teyit ederler.

2. (1) Federal Cumhuriyetin Federal hükümlerine teyit edilecek görev ve yetkileri şunları da içerecektir.:

- a) Dışişleri
- b) Federal ekonomik meseleler (Federal bütçe, vergileme, gümrük vergileri dahil)
- c) Para ve bankacılık meseleleri
- d) Federal ekonomik konular (ticaret ve turizm dahil)
- e) Posta ve Telekomünikasyon
- f) Uluslararası taşımacılık
- g) Doğal kaynaklar (sular ve çevre dahil)
- h) Federal sağlık ve veteriner hizmetleri
- i) Standartları, ölçü ve tartıları tayin etme ve marka ve ticari alameti farikaları ve telif haklarını koruma işleri
- j) Federal yargı
- k) Federal görevlileri atama

2. (2) İki tarafın anlaşmasıyla Federal Hükümete ek görev ve yetkiler verebilir. Bunların dışında kalan görev ve yetkiler Federe eyaletlere veya Federe devletlere ait olur. Federal yasalar ya Federal Hükümetin yetkilileri tarafından ya da Federal hükümetin yetkilileri ile iki eyalet veya Federe devlet yetkililerinin koordinasyonu ile uygulanır.

3. (1) Federal Cumhuriyetin Yasama organı iki meclisten oluşur:

Alt Meclisin 70:30 Üst Meclisin ise 50:50 temsiliyeti olur. Federal yasama organı, yukarıda 2 (1) maddede gösterilen konularla ilgili yasaları yapar. Önemli konularda, örneğin yukarıda gösterilen 12 konudan 10'u ile ilgili yasaların oylanması, her iki mecliste ayrı çoğunluğu gerektirir. Diğer konulardaki yasalar her iki mecliste de üyelerin çoğunluğunun oyu ile geçer.

3. (2) Federal Anayasa, çıkmazların çözülmesi ve özellikle Federal hükümetin normal çalışmasını sağlamak için kaçınılmaz olan (örneğin bütçe) uygun koruyucu hükümler veya mekanizma içerecek.

Yasama konusunda çıkmaza girildiği takdirde, önerilen yasa önce Yasama Organının Uzlaşma Komitesi'ne gönderilir. Üç Rum ve iki Türk'ten oluşacak bu komitenin kararları, üyelerin çoğunun oylarıyla alınır. Ancak kararın geçerli olabilmesi için en az bir Türk üyenin de oyuyla alınması gerekir.

Çıkmazın devam etmesi halinde Federal Cumhuriyetin Başkanı ile Başkan yardımcısı "ad-hoc" esası üzerine birer kişi atar. Bu şahıslar, çıkmaza yol açan konularda tanınmış kişiler arasından seçilir. Seçilen bu iki kişi, uzmanların da yardımcıları ile, çıkmazın nasıl çözümlenebileceği konusunda Yasama Organı'na tavsiyelerde bulunur. Bu amaçla gerekirse Federal Cumhuriyetin dışından uzmanlar istihdam edebilir. Konu, teklif edilen yasaya karşı çıkan nüfus arasında halkoylamasına da sunulabilir. Yasama Organı tarafından geçirilen yasa, Anayasa Mahkemesi'ne de havale edilebilir ve Mahkeme, yasanın anayasayı ihlal edip etmediği veya diğer taraf aleyhine ayrımcı olup olmadığı hakkında karar verir.

4. (1) Federal Cumhuriyetin idare şekli Başkanlık sistemidir. Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı devletin bütünlüğünü ve iki toplumun siyasal statülerinin eşitliğini simgeler. Buna ek olarak Yürütme Organı, sonuç alıcı Federal bir hükümetin işlerlik gereklerini yansıtacak şekilde çalışır.

4. (2) Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısı Kıbrıslı Türk olur. Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Yasama Organının yaptığı herhangi bir yasa veya aldığı karar ile Bakanlar Kurulunun herhangi bir kararı hakkında ortak veya ayrı ayrı veto hakkına sahip olur. Bu konular, 1960 Anayasası'nın kapsadığı konularda ve üstünde de olabileceği dikkate alınarak taraflar arasında kararlaştırılır.

Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yasama Organının yaptığı herhangi bir yasayı veya aldığı kararı veya Bakanlar Kurulunun herhangi bir kararını, ortak olarak veya ayrı ayrı, yeniden görüşmek üzere iade etmek hakkına sahiptir.

4. (3) Bakanlar Kurulu 7:3 oranına göre Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerden oluşur. Önemli bakanlıklardan biri Kıbrıslı Türklere verilir ve taraflar Dışişleri Bakanının Kıbrıslı Türk olması konusunu görüşmeyi kabul eder.

Bakanlar Kurulu, kararlarını, “takviye edilmiş çoğunluk” usulüyle, yani Türk Bakanlardan en az birinin oyunu da içeren basit çoğunlukla alır. Taraflar “takviye edilmiş çoğunluk” yönetiminin taraflar arasında üzerinde anlaşmaya varılacak özel olarak Kıbrıslı Türkleri ilgilendiren konularda uygulanması konusunu görüşmeyi kabul eder.

4. (4) Federal Anayasa, Bakanlar Kurulu kararlarından kaynaklanan çıkmazların çözümü için uygun koruyucu hükümler ve mekanizma öngörür ve Federal Cumhuriyet hükümetinin normal çalışmasını kolaylaştıracak eylemler için özel hükümler içerir. Çıkmaz yaratılması hâlinde Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ilgili konuda tanınmış birer kişi atar. Bu şahıslar, gerekli görülmesi halinde Federal Cumhuriyet’in dışından uzmanlar da çağırarak çalışma yapar ve çıkmazın nasıl çözümlenebileceği hakkında Bakanlar Kuruluna tavsiyelerde bulunur. Konu karara karşı çıkan toplumun halkı arasında halkoylamasına da sunulabilir. Bakanlar Kurulu kararları Anayasa Mahkemesine de havale edilebilir ve Mahkeme, kararın anayasaya aykırı olup olmadığı ve toplumlardan biri veya diğeri aleyhine ayrımcı olup olmadığına karar verir.

5. (1) Federal Hükümetle eyaletlerin veya Federe Devletlerin yetkileri arasında çıkan görev ve yetki dağılımına ilişkin anlaşmazlıklarla tarafların havale edecekleri diğer anlaşmazlık konularında karar verecek olan Anayasa Mahkemesi, Kıbrıslı bir Rum ve bir Türk ile, oy hakkına sahip bir yabancından (Kıbrıslı olmayan) oluşur.

6. (1) Dolaşma ve yerleşme özgürlükleri ile mülk edinme hakkında uygulanması, takvimlenmesi, gerekli pratik tedbirler ve tazminat için gerekli düzenlemeler, 1977 anlaşmasının 3. Maddesi dikkate alınarak bir Çalışma Grubu tarafından görüşülür.

7 (1) Kıbrıslı Türklerin Ağustos 1981 önerilerinde belirtilen toprak ayarlamalarına ek olarak toprak ayarlaması taraflar arasında belirlenir. Bu toprak ayarlamaları sonucu, Kıbrıs Türk Eyaleti veya Federe Devletine %29 ve...(%)29 plus) oranında toprak kalır. Şöyle ki, taraflar gerçek toprak ayarlaması konusunu görüşürken, “Kıbrıslı Türkler için

meydana gelebilecek bazı pratik güçlükler de dahil olmak üzere” 1977 tarihli Doruk Anlaşması’nın 3. maddesini ve yeniden iskân ile ilgili meseleleri dikkate alırlar.

İki taraf da taraflar arasında güveni güçlendirmek amacıyla, özel statüye sahip olacak birbirine yakın bölgeler önermeyi kabul eder. Bu bölgeler, öneren tarafların sivil idaresi altında kalacaktır.

8. (1) Kıbrıslı olmayan askerlerin ve diğer unsurların adadan çekilmesine ilişkin takvim ve tatmin edici garantiler konusunda, Geçici Federal Hükümet kurulmadan taraflar arasında anlaşmaya varılacaktır.

Bu arada iki tarafta Barış Gücü’nün iyi niyet hizmetlerini ve yardımını kullanarak temas hattı boyundaki askerlerin uzaklaştırılmalarını sağlamaya çalışacaktır.

8. (2) iki taraf da bu konuları iyi niyetle ve bu konularda karşılıklı duydukları endişeyi dikkate alarak görüşmeyi kabul eder.

9. (1) İki eyalet veya federe devlet arasında ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla Kıbrıs Türk eyaletini veya federe devletini kalkındırmak için özel bir fon kurulur. Yer değiştirmiş Kıbrıslı Türkleri yeniden iskân etmek için de bir fon kurulur. Federal Hükümet bu fonlara katkıda bulunur ve yabancı hükümetlerle Uluslararası kuruluşlara katkıda bulunma çağrısında bulunulur.

10. (1) Maraş bölgesi ile Kıbrıs Türk tarafının 5 Ağustos 1981 tarihli haritasında belirlenen diğer altı bölge...tarihine kadar iskân edilmek üzere “Barış Gücü’nün ölü bölgesi olarak” geçici bir süre için Birleşmiş Milletler’ in yönetimine verilir.

11 (1) İki taraf da bu anlaşmada öngörülen prosedürü olumsuz yönde etkileyecek, Kıbrıs içinde veya dışında herhangi bir eylemde bulunmamayı kabul eder.

12. (1) Lefkoşa hava alanı Birleşmiş Milletler’ in geçici yönetimi altında işletmeye açılır ve alana her iki taraftan da serbest giriş çıkış olur. Birleşmiş Milletler, bu konudaki hazırlıkları.... tarihine kadar tamamlar.

13. (1) Güven ortamının yaratılmasına ilişkin tedbirlerin uygulanmadığına ilişkin şikayetleri incelemek üzere uygun bir mekanizma konusunda anlaşmaya varılır. Genel Sekreter bu konuda iki tarafa da uygun önerilerde bulunur.

14. (1) Taraflar, bu anlaşmada temas edilen ve birbirleriyle bağlantılı olan ve bir bütün teşkil eden konularda ayrıntılı anlaşma hazırlamak için Çalışma Grupları oluşturmayı kabul ederler.

Grup çalışmalarını, yapılacak ortak üst düzey toplantılarının yol göstericiliği altında yürütür. Bu ortak üst düzey toplantıları her 3-4 ayda bir Genel Sekreterin hazırlayacağı gündemle yapılır. Gündem, bu anlaşmanın kapsamında olan ve görüşülmemiş konuları içerir. Bu toplantılarda Grupların yaptıkları çalışmalar incelenir ve onlara yol gösterici talimat verilir. Ortak üst düzey toplantıları, tatmin edici hazırlıklar yapıldıktan sonra Genel Sekreterce çağrılır.

14. (2) Her Çalışma Grubu, tarafların temsilcilerinden oluşacak ve başkanlığını Genel Sekreterin temsilcisi yapacak. Gruplar çalışmalarına... tarihinde Birleşmiş Milletler' in Lefkoşa'daki ofisinde başlayacak. Her Çalışma Grubu bir çalışma programı hazırlayacak ve Tarihin de Birleşmiş Milletler' in Lefkoşa'daki ofisinde yapılacak üst düzey toplantısında onaylanmak üzere sunacak.

14. (3) Her Çalışma Grubuna başkanlık eden Genel Sekreter'in temsilcisi, her üç ayda bir, başkanlık ettiği grubun çalışmasında kaydedilen gelişmeleri, değerlendiren bir rapor hazırlayacak ve Genel Sekreter'in görüşleri ile birlikte, bir sonraki üst düzey toplantısına sunacak.

15. (1) Taraflar, Çalışma Grupların çalışmalarını tamamlamasından ve her iki tarafın onayından sonra.... Tarihinde Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Geçici Federal Hükümeti'nin kurulmasını kabul eder.

16. (1) Genel Sekreter, bu anlaşmanın uygulanması ve gerekli olması halinde yorumlanmasına yardımcı olmak için tarafların emrinde olmaya devam edecektir”

EK 19: 2.17.1. 1992 TARİHLİ BM GENEL SEKRETERİ BOUTROS GALI (FİKİRLER DİZİSİ) ÇÖZÜM PLAN “GALI HARİTASI” İÇERİĞİ (İsmail, 1998:234-248).

Boutros Gali'nin 15 Temmuz'da başlayan ve 2. turda BM Genel Sekreteri Fikirler Dizisi (Set of Ideas) olarak öne sürülen çözüm planı aşağıdaki şekildedir:

2.17.1.1. KIBRIS'TA BÜTÜNLÜKLÜ BİR ANLAŞMA ÇERÇEVESİNE İLİŞKİN FİKİRLER DEMETİ

Kıbrıs Rum toplumu ile Kıbrıs Türk toplumu lideri (iyi niyet misyonu üstlenen) Genel Sekreter'in gözetiminde eşit şartlar altında, Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması yönünde önemli bir adım oluşturan Kıbrıs'ta Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması üzerinde görüşmüşlerdir. Çerçeve Anlaşması, üst düzey bir uluslararası toplantıda, iki lider tarafından tamamlanmasını izleyen 30 gün içerisinde aynı referandumlarla iki toplumun onayına sunulacaktır.

2.17.1.2. BÜTÜNLÜK HEDEFLERİ

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması entegre bir bütün olup, her iki toplum tarafından ayrı referandumlarla onaylanıp Geçici Düzenlemeler adı altında yer alan hükümlerin yerine getirilmesinden sonra, iki toplum ilişkilerine hükmedecek, anayasal açıdan iki toplumlu, toprak yönünden iki kesimli federal bir temele dayalı yeni bir ortaklık ve yeni bir anayasa ile sonuçlanacaktır.

Çerçeve Anlaşması, 1977 ve 1979 üst düzey anlaşmalarına dayalı olup, BM Güvenlik Konseyi'nin özellikle 367 (1975), 649 (1990), 716 (1991), 750 (1992) kararları ile uyumludur.

Bütünlük Çerçeve Anlaşması, Kıbrıs'ın Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğu ve iki toplum arasındaki ilişkilerin azınlık-çoğunluk ilişkileri değil Federal Kıbrıs Hükümeti'nin iki toplum arasındaki ilişkisi olduğunu teslim eder.

Bütünlük Çerçeve Anlaşması, Kıbrıs Anlaşması'nın tek uluslararası kimliğe sahip bağımsızlık ve toprak bütünlüğü korunan Genel Sekreter'in 3 Nisan 1992 (S/23780) tarihi raporunun 11. paragrafında tarif edildiği şekilde siyasi eşitliğe sahip iki toplumlu, iki kesimli federasyona dayalı bir Kıbrıs devleti olmasını ve bu devletin kısmen veya tamamen bir başka ülke ile birleşmesini veya ayrılma ve bölünmesinin yasaklanmasını, güvence altına alır.

Bütünlük Çerçeve Anlaşması, iki toplumun siyasi eşitliğini teslim eder ve güvence altına alır. Siyasi eşitlik, Federal Hükümet'in tüm dallarına ve idaresine eşit sayıda katılım anlamına gelmemekle birlikte; Federal Anayasa'nın onaylanması ve değiştirilmesinin her iki toplum tarafından kabulünün gerekliliğini, Federal Hükümet'in her organı ile kararında her iki toplumun etkin katılımını, Federal Hükümette, toplumlardan birinin çıkarlarına ters

düşen önlemler alınmasına fırsat vermeyecek şekilde güç dağılımı yapılmasını ve iki federe devletin eşit ve benzer güçlere ve işlevlere sahip olmasını güvence altına alır.

Bütünlük Çerçeve Anlaşması Federal Hükümet'in işlev ve yetkileri ile, 3 organın oluşum ve işlevini de içine alan, her iki toplumun etkin katılımını (uygun bir çıkmaz açıcı mekanizmaya gereksinim duyacak) Federal Hükümet'in etkin çalışmasını güvence altına alan hükümler içerir.

Her iki toplum, kimlik ve bütünlüğünü kabul ederek; karşılıklı saygı, dostluk ve iş birliğine dayalı yeni bir ilişki için çaba harcamayı taahhüt edecektir.

Bu amaçla, iki toplum bu taahhüde ters düşecek her türlü davranışı değiştirmeyi kabul eder ve uzlaşılan çözüme yönelik uğraşlara ters düşecek herhangi bir davranışta bulunmaz.

2.17.1.3. YÖNLENDİRİCİ İLKELER

İki toplumlu ve iki kesimli federasyon, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları tarafından özgürce kurulacaktır. İki toplum tarafından Federal Hükümet'e bırakılmamış olan tüm yetkiler, iki federe devlete ait olacaktır.

Federal Anayasa, ayrı referandumlarla iki toplum tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek ve yalnızca her iki federe devletin onayı ile değiştirilebilecektir.

Federal Cumhuriyet, siyasal açıdan eşit, iki federe devletin tek toprağı olacaktır. Federal Cumhuriyet, her iki topluma ait bölünmez tek egemenliğe sahip olacaktır. Toplumlardan biri, diğeri üzerinde egemenlik talep edemeyecektir.

Federal Cumhuriyet, Federal Anayasaya uygun federal yasalarla düzenlenecek tek uluslararası kimlik ve vatandaşlığa sahip olacaktır.

Federal Anayasa, her toplumun kimlik, bütünlük ve güvenliğinin yanı sıra, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, dilsel ve dinsel haklarını koruyacaktır. Bütün vatandaşlar yasalar karşısında eşit olacaktır.

Federal Cumhuriyet laik olacak, dini fonksiyona sahip kişilerin Federal Hükümet veya federe devletlerde siyasi bir görev almak üzere seçilmesi veya tayini yasaklanacaktır.

Cumhuriyetin resmi dilleri Rumca ve Türkçe olacaktır. İngilizce dili de kullanılabilir.

Federal Cumhuriyet, tarafların üzerinde anlaşacağı bir bayrağa sahip olacaktır. Federal bayrak, federal bina ve noktalarda tüm diğer bayrakların yerine asılacaktır. Her federe devlet, kendi bayrağına sahip olacaktır.

Federal Hükümet'in uygulayacağı tatiller üzerinde anlaşılacak ve bunlar federal anayasada yer alacaktır.

İki federe devlet, eşit ve benzer yetki ve işlevlere sahip olacaktır.

Her federe devlet, tek toplum tarafından yönetilecektir.

Her federe devlet, kendi yönetimi hususunda kendi kararını verecektir. Karar Federal Anayasa ile uyumlu olacaktır.

Federal Hükümet'in yetkileri, iki federe devletin yetki ve işlevleri üzerinde uzanmayacaktır.

Güvenlik, asayiş ve düzen, her federe devletin kendi sorumluluğunda ve federal anayasaya uygun tarzda olacaktır.

Geçici dönemde, her iki dinin kutsal saydığı mabetler ile tarihi binaların kullanımı ve korunması hususunda iş birliği yapacaktır.

2.17.1.4. Federasyonun Anayasal Yönleri:

Federal hükümetin yetkileri, işlevleri ve yapısı, yukarıda belirtilen bütünlüklü hedefler ve rehber ilkeler ile uyum içinde olacaktır.

(a) Federal Hükümetin Sahip Olacağı Yetki ve İşlevler:

Federal Hükümet, aşağıda belirtilen güç ve işlevlere sahip olacaktır. Federal hükümette bulunmayan tüm yetki ve işlevler, iki federe devlete ait olacaktır. İki federe devlet, federal hükümete ek yetki ve işlevler devretmeye veya federal hükümetten yetki ve işlev devralmaya ortaklaşa karar verecektir.

2.17.1.5. Federal Hükümetin Yetki ve İşlevleri:

* Dışişleri, (Federe devletler, yabancı hükümetler veya uluslararası örgütlerle, kendi yeterlik alanlarında anlaşmalar yapabilirler. Dış işlerde temsiliyet, federal cumhuriyetin iki toplumlu yapısını yansıtabilir.

* Merkez Bankası (para basımı işlevleri dahil)

- * Gümrük ve uluslararası ticaretin koordinesi,
- * Havaalanı ve limanların uluslararası kullanımı,
- * Federal bütçe ve federal vergi,
- * Muhaceret ve vatandaşlık,
- * Savunma (bu husus, Garanti ve İttifak Anlaşmaları bağlamında g r   lecektir),
- * Federal adliye ve federal polis,
- * Federal posta ve telekomünikasyon hizmetleri,
- * Patent ve ticari markalar,
- * Federal yetkilerin ve memurların tayini (%70 Rum, %30 Türk oranına göre),
- * Halk sağlığı,  evre, doğal kaynakların korunması ve kullanımı, ağırlık ve  l  ler
- * Turizm ve endüstri faaliyetlerinin koordinesi.

Federal yetki ve işlevler federal hükümet veya anlaşmalar uyarınca federe devletlerin delegasyonları tarafından yürütülecektir.

(b) Federal Hükümetin Yapısı, Oluşumu ve İşlevi:

(i) Yasama:

Yasama, bir Alt, bir de  st Meclis'ten oluşacaktır. Her iki Meclis'in başkanları, aynı toplumdan olmayacaktır. Bir meclisin başkan ve başbakan yardımcısı da aynı toplumdan olmayacaktır. Bütün yasaların, her iki meclisten geçmesi zorunludur.

Alt Meclis, 70:30 oranında Rum ve Türklerin oluşturduğu iki toplumlu karaktere sahip olacaktır.

Üst Meclis, İki federe devletin 50:50 oranında katılımı ile oluşacaktır.

Bütün yasalar, her iki Meclis'te çoğunlukla geçirilecektir.

Alt Meclis'teki Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk temsilcilerin çoğunluğu, dı ı leri, savunma, güvenlik, bütçe, vergilendirme, muhaceret ve vatandaşlık alanına giren meselelerde, Alt Meclis'teki iki toplum temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğuna gereksinim olduğuna karar verilebilir.

Ayrı Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk çoğunlukları, her mecliste bir toplantı yeter sayısı oluşturmak durumundadır.

Arka arkaya iki toplantıda Meclislerin herhangi birinde, toplumlardan biri veya ikisinin çoğunlukta olmamasından dolayı yeter sayı elde edilemediği hallerde söz konusu meclisin başkanı, 5 günden az, 10 günden fazla olmayan bir süre içinde toplantı isteyebilir.

Toplantıda, Üst Meclis'in çoğunluğu yeter sayısı teşkil eder.

Alt Meclis'te toplam üyelerin yüzde 30'u Quorum teşkil eder.

İki Meclis bir karar ya da bir tasarıyı onaylayamaması halinde, federal hükümetin işlevlerinin devamını güvence altında tutarak, konsensus için gerekli işlemleri başlatır.

Bunun için bir 'Conference' Komitesi oluşturulur. Bu Komite federal yasama organının her iki meclisin üyeleri arasından, Rum ve Türk gruplarının eşit bir biçimde seçtiği iki kişiden oluşur.

'Conference' Komitesi'nin üzerinde uzlaştığı yasa veya karar metni, her iki meclise onay için sunulur.

Federal bütçenin bir veya her iki mecliste onaylanmaması halinde, "Conference" Komitesi'nin görevini tamamlaması ve her iki meclisin kabul etmesi sürecinde, en son federal bütçe ve enflasyon hükümleri yürürlükte kalır.

(ii) Yürütme:

Federal yürütme organı, federal cumhurbaşkanı, federal cumhurbaşkanı yardımcısı ve federal bir bakanlar kurulundan oluşur.

Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ülkenin üniter yapısını ve iki toplumun siyasi eşitliğini sembolize eder.

(Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçimleri konusunda iki taraf farklı tutumlar sergilemiştir. Kıbrıs Rum tarafı, Cumhurbaşkanının genel halk oylaması ile seçilmesini, Kıbrıs Türk tarafı ise Cumhurbaşkanlığının iki toplum arasında rotasyonunu öngören bir sistemi tercih etmektedir).

Federal Hükümetin etkili bir başlangıç yapmasını sağlamak amacıyla, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının her biri ilk sekiz yılı kapsayan bir süre için, kendi federe devletlerinin başkanlığını yapar. Bakanlar kurulu, Kıbrıslı Rum ve

Kıbrıslı Türklerin 7:3 oranında katılımıyla oluşur. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, bakanları kendi toplumlarından seçerler ve her ikisinin imzasını taşıyan bir enstrümanla atarlar.

Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıklarından biri, Kıbrıs Türklerine tahsis edilir. Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı, aynı toplumdan olmaz.

Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Bakanlar Kurulu gündeminin hazırlanışını tartışır ve herhangi biri istediği konuları ekler.

Bakanlar Kurulu kararları, çoğunluk oyuyla alınır. Ancak Bakanlar Kurulu'nun dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergilendirme, muhaceret ve vatandaşlık konularındaki kararları hem Cumhurbaşkanı hem de Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından onaylanmalıdır.

Dışişleri ve dışişleri örgütünün oluşumuna ilişkin düzenlemeler, federal anayasada tarif edilir.

Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı ayrı ayrı veya ortaklaşa dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergilendirme ve vatandaşlık konularına ilişkin yasama kararını veto etme hakkına sahiptir.

Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı ayrı ayrı veya ortaklaşa, yasama ve Bakanlar Kurulu kararlarını veya yasalarını, yeniden görüşülmek üzere iade etme hakkına sahiptir.

(iii) Adli Organ:

Federal Adli Organ, Üst Meclis'in rızası ile Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından atanan eşit sayıda Türk ve Rum hakimlerden oluşan Yüksek Mahkeme'dir.

Yüksek Mahkeme, Federal Anayasa Mahkemesi ve Federasyonun en yüksek mahkemesi yerini alır. Yüksek Mahkeme Başkanlığı, Yüksek Mahkeme'nin Rum ve Türk üyeleri arasında rotasyon usulüyle atanır.

Her iki federe devlet, federe alt mahkemeler kurulabilir.

Yüksek Mahkeme, federal anayasa ve federal yasaların karşısındaki konularla ilgilenir ve federal anayasa ile federal yasaların kendisine yetkili kıldığı diğer adli işlevleri de yerine getirir.

Federe devletlerin her biri federal anayasa tarafından federal adliyenin ilgi alanı dışında meselelerle ilgilenecek adliyeye sahip olur.

Federal Anayasa, federal yasalar ve icraatın anayasaya uygunluğunu güvence altına almak için gerekli prosedürü tayin eder ve aynı zamanda federe devletlerin yasama, yürütme ve adliyeyle ilişkin icraatlarının federal anayasaya uygunluğunu temin için tatmin edici bir mekanizma kurar.

(b) Temel Haklar- Özgürlükler Dahil-Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Haklar:

Evrensel ölçüde tanınan temel haklar ve özgürlükler, federal anayasada yer alacaktır.

Dolaşım, yerleşim ve mülkiyet özgürlükleri federal anayasa ile korunacaktır. Bu hakların uygulanmasında 1977 üst düzey anlaşması ve yukarıda belirtilen rehber ilkeler dikkate alınacaktır.

Dolaşım özgürlüğü Federal Cumhuriyetin kurulması ile normal polis işlevleri dışında herhangi bir kısıtlama olmaksızın derhal yürürlüğe girecektir.

Yerleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkının uygulanmasına, toprak düzenlemeleri ile ortaya çıkacak olan yerleşim sürecinden sonra geçilecektir. Federe devletler bu hakları, federal anayasa uyarınca, geçici dönemde kararlaştırılan tarzda düzenleyeceklerdir.

Diğer toplumdaki şahıslara yönelik şiddet olaylarında yer aldığı veya şiddete yol açtığı veya nefret duyduğu bilinen kişilerin, yasa hükümleri uyarınca, diğer toplumun yönettiği federe devlete girmesi engellenebilir.

2.17.1.6. GÜVENLİK VE GARANTİ

Federal Cumhuriyet ile Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk Federe Devletlerinin güvenliği garanti edilecektir.

Federal Cumhuriyetin askerden arındırılması bir hedef olarak durmaktadır.

1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarının geçerliliği devam edecek ve aşağıda belirlenen ve ilavelerle tamamlanacak bir belgeyle takviye edeceklerdir.

Garanti Anlaşması, Federal Cumhuriyetin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü güvence altına alacak ve herhangi başka bir ülkeyle tümüyle veya kısmen birleşmeyi ve herhangi bir taksim veya ayrılmayı (kopmayı) dışlayacak, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk Federe Devletlerinin güvenliğini sağlayacak ve federal cumhuriyetin yeni anayasal düzeninin toplumlardan herhangi biri tarafından tek taraflı değiştirilmesine karşı güvence oluşturacaktır.

Bir yandan, Yunan ve Kıbrıslı Rum birliklerinin asker ve teçhizatı, öte yandan da Türk ve Kıbrıslı Türk birliklerinin asker ve teçhizatına ilişkin sayısal bir denge, Kapsamlı Çerçeve Antlaşmasının iki toplum tarafından, ayrı referandumlarda onaylanmasından sonra ay içinde sağlanacaktır.

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk birliklerinin, üzerinde mutabık kalınacak daha düşük bir düzeye indirilmesine ve İttifak Anlaşması tahtında öngörülme­yen tüm Kıbrıslı olmayan gençlerin çekilmesine ilişkin bir takvim oluşturulacaktır. Bu takvim federal cumhuriyetin oluşturulmasından önce tümüyle ve ilavede belirtilen, eylem programının uygulanmasına ilişkin aşamalara paralel olarak uygulanacaktır.

İttifak Antlaşması, Kıbrıs'ta eşit büyüklükte ve teçhizatla Yunan ve Türk alaylarının konuşlandırılmasını öngörecektir; alaylardan her birinin sayısı ...geçmeyecektir. Yunan Alayı, Kıbrıs Rum toplumunca yönetilecek federe devlette konuşlandırılacak ve Türk toplumunca yönetilen federe devlete giremeyecektir. Türk Alayı, Kıbrıs Türk toplumunca yönetilen federe devlette konuşlandırılacak ve Kıbrıs Rum tarafınca yönetilen federe devlete girmeyecektir.

Federe Cumhuriyet, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının ortak ve genel komutasında olacak, eşit büyüklük ve teçhizatla bir Kıbrıs Rum, bir de Kıbrıs Türk birliğinden oluşan, federal bir güç bulunduracaktır. Kıbrıs Rum Birliği, Kıbrıs Rum toplumunca yönetilen federe devlette konuşlandırılacaktır. Kıbrıs Türk birliği Kıbrıs Türk toplumunca yönetilen federe devlette konuşlandırılacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, birliklerin yerleri hakkında müştereken karar vereceklerdir.

Herhangi bir ihtiyat gücü ve sivil grupların herhangi bir askeri veya paramiliter eğitimi olmayacaktır.

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk birlikleri iki toplum arasında karşılıklı saygıyı, dostluğu ve yakın ilişkiler geliştirecek ve Federal Cumhuriyetin her yerinde ortak sosyal hizmet faaliyetlerini yerine getirerek (toplumların) refahını (mutluluğunu) teşvik edeceklerdir.

Her bir federe devlet ile federal cumhuriyetin bir polis gücü olacaktır.

Tüm Federal Cumhuriyet çapında, tüm paramiliter faaliyetler ve avlanmak için izin verilenlerin dışındaki silahların tasarrufu yasaklanacak ve bu yasağın ihlali federal suç sayılacaktır. Federal Hükümetin uygun bir şekilde onayladığının dışında, silahların ve öteki askeri teçhizatın ithali veya transit geçişi yasaklanacaktır.

Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın iki toplum tarafından ayrı referandumlarda onaylanmasından hemen sonra üç garantör devletten, iki toplumdan ve UNIFICYP (Kıbrıs'ta BM Barış Gücü)'ten oluşacak, geçici bir izleme komitesi oluşturulacak ve şu görevlerden sorumlu olacaktır:

- Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın iki toplum tarafından ayrı referandumlardan onaylanmasından... ay içinde, bir yandan, Yunan ve Rum birliklerinin asker ve teçhizatı, öte yandan da Türk ve Kıbrıslı Türk asker ve teçhizatına ilişkin, üzerinde mutabık kalınan sayısal dengenin sağlanmasının izlenmesi;

- Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk birliklerinin üzerinde mutabık kalınan düzeye indirilmesinin ve İttifak Antlaşması tahtında öngörülmeven tüm Kıbrıslı olmayan güçlerin çekilmesine ilişkin, üzerinde mutabık kalınmış takvimin sağlanmasının izlenmesi.

Garanti Antlaşması; Federal Cumhuriyet'in bağlılığını teyit edeceği AGİK ilkelerine tutarlı olacak bir şekilde, garantör devletlerin ve federal Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının temsilcilerinden oluşacak, bir teftiş ve teyit komitesi öngörecektir. Birleşmiş Milletler, bir teftiş ve teyit komitesine, işlevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olacak destek personelinin sağlayacaktır.

Teftiş ve Teyit Komitesi, Federal Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı veya herhangi bir garantör devlete göre, herhangi bir toplumun ya da Federal Cumhuriyet'in güvenliğine tehdit oluşturacak herhangi bir gelişmeyi, yerine tetkik için Teftiş ve Teyit Komitesi'nin uyum göreceği öteki yöntemlerle soruşturmaktan sorumlu olacaktır. Teftiş ve Teyit komitesi, Garanti ve İttifak Anlaşmalarınca kapsanan düzenlemeler aykırı olarak kabul ettiği herhangi bir durumun düzeltilmesi için tavsiyelerde

bulunacaktır. Taraflar bu tavsiyeleri derhal ve iyi niyetle uygulamak mecburiyetinde olacaklardır.

Birleşmiş Milletler Güvenli Konseyinden, Teftiş ve Teyit Komitesi'nin desteklenmesi konusu dahil, UNFICYP'in yetkisini gözden geçirmesi istenecektir.

2.17.1.7. TOPRAK AYARLAMALARI

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları, 1977 Üst Düzey Anlaşması'nı göz önünde bulundurarak, her biri tarafında yönetilecek federe devletlerin toprakları üzerinde mutabakata varırlar.

Metne ilave edilen harita, iki federe devletin topraklarını belirlemektedir. Toprak Anlaşması'na saygı gösterecek ve federal anayasaya dahil edilecektir.

Toprak ayarlamalarından etkilenen kişiler, ilgili bölgede kalmak ya da kendi toplumlarınca yönetilecek federe devlete yeniden yerleşmek seçeneğine sahip olacaklardır.

Toprak ayarlamalarından etkilenen kişilerin yeniden yerleşimine ilişkin tüm gerekli düzenlemeler, yeniden iskanların yerine getirilmesinden önce, tatmin edici bir şekilde uygulanacaktır. Yer değiştirmiş kişilerle ilgili olarak oluşturulacak fon bu amaç için mevcut olacaktır.

2.17.1.8. YER DEĞİŞTİRMİŞ KİŞİLER

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk yer değiştirmiş kişilerin mülk iddiaları kabul edilmekte olup, bunlarla belli bir zaman çerçevesi ve 1977 üst düzey anlaşmasının pratik düzenlemeleri temelinde, sosyal barış ve uyumun sağlanması ihtiyacına ve aşağıda belirlenen düzenlemeler temelinde, adil bir şekilde meşgul olunacaktır.

Kıbrıs Rum Yönetimi Altına Gececek Bölgeler:

İlk öncelik, Kıbrıs Rum yönetimi altına geçecek bölgede yaşayan Kıbrıslı Türklerin tatmin edici bir şekilde yeniden yerleşimine ve desteklenmesine ve bu bölgeye dönecek, yer değiştirmiş kişilere verilecektir.

1974'te Kıbrıs Rum yönetimi altına geçecek bölgede ikamet etmiş Kıbrıs Türkleri mülklerinde kalmak veya Kıbrıs Türk yönetimi altına geçecek bölgede benzer bir ikametgâh alma isteminde bulunmak seçeneğine sahip olacaktır. Halen, Kıbrıs Rum

yönetimi altına geçecek olan bölgede yaşayan yer değiştirmiş Kıbrıslı Türk kişiler, o bölgede benzer bir ikametgâh almak seçeneğine sahip olacaktır.

Referandumlar sonucu Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından hemen sonra, toprak ayarlamalarından etkilenen kişiler için uygun konut düzenlemek üzere iki toplumlu bir komite oluşturulacaktır.

Kıbrıslı Rum ve Kıbrıs Türk Yönetimleri Altındaki Öteki Bölgeler:

Her bir toplum, yer değiştirmiş kişilerin sorunlarıyla ilgilenecek bir daire oluşturacaktır.

Yer değiştirmiş kişilerin mülk edinmesi (ki buna göre bu kişiler tazminat talep edecekler), mülkün bulunduğu topluma devredilecektir. Bu amaç doğrultusunda, mülklerin tüm koçanları, her iki daire arasında, global toplumsal bir temele göre, 1974 değeri artı enflasyon kriterinde takas (mübadele) edecektir. Yer değiştirmiş kişiler, kendi toplumlarının dairesi tarafından, daireye devredilen mülklerin satışından elde edilen fonlardan veya mülk takası vasıtasıyla tazmin edeceklerdir. Tazminat için gerekli fonların eksilen kısımları, kapsamlı anlaşmanın ardından devredilen mülklerin artan değeri üzerinden alınan “beklenen miras” vergileri ve savunma harcamalarından elde edilen tasarruf gibi çeşitli olası kaynaklardan karşılanacaktır. Hükümetler ve uluslararası örgütlere de tazminat fonuna katkıda bulunmaları için çağrıda bulunacaklardır. Bu bağlamda uzun vadeli kiralama seçeneği ve öteki ticari düzenlemeler de düşünülebilir.

Öteki toplum tarafından yönetilen federe devlette, 1974'te ikamet etmiş ve/veya mülk edinmiş, her iki her iki topluma mensup kişiler veya onların mirasçıları tazminat iddiasında bulunabilirler. Aralık 1963'ten sonra yer değiştirmiş, Kıbrıs Türk toplumuna mensup kişiler de tazminat iddiasında bulunabilirler.

Yer değiştirme zamanında, öteki toplum tarafında yönetilen federe devlette kendi daimî ikametgahlarına sahip olmuş ve o yerde yeniden daimî olarak ikamet etmek isteyen, Kıbrıs'ın mevcut daimî sakinleri de geri dönme seçeneğini de seçebilirler.

Yer değiştirme zamanında, öteki toplum tarafından yönetilen federe devlette daimî ikametgahları kiralamış ve o yerde yeniden daimî olarak ikamet etmek isteyen, Kıbrıs'ın mevcut daimî sakinlerine, yerleşim özgürlüğü düzenlemeleri tahtında öncelik verilecektir.

Tüm iddialarla ilgili başvurular, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından sonra altı ay içinde yapılmalıdır.

Önceki daimî ikametgahına dönmeye karar veren...bir yer değiştirmiş kişi, her yıl...yıl boyunca, ilgili federe devlet tarafından işleme tabi tutulacaktır. Ayrıca, 1974'te, Kıbrıs Türk toplumunun yönetimindeki federe devlette daimî ikametgahı olan Maronitler de mülklerine dönmeye karar verebilirler. İki federe devlet durumu yukarıda sözü edilen dönem sonunda, edinilen deneyim ışığında gözden geçireceklerdir.

Bu dönem, toprak ayarlamalarından kaynaklanan yeniden iskân ve rehabilitasyon köklü bir şekilde tamamlanmasından sonra başlayacaktır.

Dönmeyi seçenlerin yerleşimi, etkilenecek kişilerin tatmin edici bir şekilde yeniden iskanından sonra yer alacaktır. Eğer mevcut mukim bir yer değiştirmiş kişiye ve kalmayı arzu ediyorsa veya mülk büyük ölçüde değiştirilmişse veya kamu kullanımına dönüştürülmüşse, önceki daimî sakin tazmin edilecek veya kendisine benzer değerde bir konut sağlanacaktır.

Şiddet eylemlerine aktif bir şekilde katıldığı veya katılmakta olduğu veya öteki toplum aleyhine şiddet veya nefret kışkırtıcılığı yaptığı biline kişiler, yasanın uygun işlemine tabi olmak koşuluyla, öteki toplumun yönettiği federe devlete geri dönmesi menedilecektir.

2.17.1.9. EKONOMİK GELİŞME (KALKINMA) VE GÜVENCELER

Federal Cumhuriyet'in öncelikli hedeflerinden biri, her iki federal devlete de eşit yarar sağlayacak, dengeli bir ekonominin geliştirilmesi olacaktır. Ekonomik dengesizliği düzeltmek ve Kıbrıs Türk toplumunca yönetilen federe devletin kalkınmasının sağlanmasına yönelik özel tedbirlerle ekonomik dengeyi temin edecek, büyük bir eylem programı oluşturacaktır. Bu amaçla özel bir fon oluşturulacaktır. Yabancı hükümetler ve uluslararası örgütlere, Güvenlik Konseyi'nce bu fona katkıda bulunmaları çağrısında bulunulacaktır.

Dengeli bir ekonomi geliştirmek için, Federal Cumhuriyet çapında, kişiler eşit ücretle istihdam edilebilir.

Özellikle Kıbrıs Türk tarafınca yönetilecek federe devleti korumak için, Federal Cumhuriyet'in oluşturulmasından kaynaklanacak olumsuz ekonomik etkilerden kaçınmak üzere tedbir ve güvenceler benimsenecektir. Bir para biriminin benimsenmesi ve gümrük duvarının oluşturulması bu tür bir etki yaratabilir.

Federal vergilendirmeye ek olarak, her bir federe devlet, kendi vergi rejimini kurup yönetebilir ve kendi ekonomik hedef ve ihtiyaçları doğrultusunda vergi oranlarını belirleyebilir.

Kuruluş Anlaşması (F) ekinin II. Kısmı doğrultusunda, Yunanistan ve Türkiye'ye, özü ne olursa olsun tüm anlaşmalarda, en fazla kayırılan ulus muamelesi gösterilecektir.

Geçici düzenlemelerin bir parçası olarak, Federal Cumhuriyet'in oluşturulmasından önce, yukarıda öngörülen özel programları ve tedbirleri hazırlayacak iki toplumlu bir komite kurulacaktır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) komiteye destek temin edecektir. Komite başka türde uzman yardımı da talep edebilir.

Federal Cumhuriyet'in Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyeliğiyle ilgili konular tartışılıp, üzerinde mutabakat sağlanacak ve ayrı referandumlarda iki toplumun onayına sunulacaktır.

2.17.1.10. GEÇİCİ DÜZENLEMELER

Kıbrıs'a ilişkin Kapsamlı Çerçeve Antlaşma'nın ayrı referandumlarda onaylanmasının hemen ardından, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nı uygulamak için, aşağıdaki geçici düzenlemeler yürütülecektir. Bunlar arasında federal anayasayı hazırlayıp yürürlüğe sokmak da vardır. Tüm geçici düzenlemeler, tümüyle 18 aylık bir sürede uygulanacaktır.

Bu Kapsamlı Çerçeve Antlaşma doğrultusunda ve seçim yasasının federal anayasanın hazırlanması ve yürürlüğe konması, kamu hizmetinin oluşturulması, mülk yerleşim iddiaları, ekonomik kalkınma ve güvenceler federal cumhuriyetin oluşturulmasıyla geçerli olacak toprak ayarlamalarına ilişkin düzenlemeler ve ilavede sözü edilen eylem programına ilişkin hükümleri uygulamak için derhal iki toplumlu komiteler kurulacaktır. Ayrıca, Garanti ve İttifak Antlaşmalarını takviye etmek üzere garantör devletlerden ve iki toplumdan temsilcilerin oluşturacağı bir komite oluşturulacaktır. Birleşmiş Milletler her bir komiteye, işlevlerini yerine getirmede yardımcı olacaktır. Her bir taraf, yabancı uzman görevlendirebilir.

Bunlara ek olarak, daha önce görülen geçici düzenlemeleri formüle etmek ve yukarıda sözü edilen komitelerin işlevlerinin etkin ve zamanında uygulandığından emin olmak için derhal, iki toplumun liderlerinden ve Genel Sekreter'in bir temsilcisinden oluşan bir komite kurulacaktır. Komite ayrıca, iki lider tarafından bir üst düzey uluslararası

toplantıda anlaşmanın tamamlanmasından sonra 30 gün içinde, kapsamlı çerçeve anlaşmasının onaylanması için ayrı referandumlar organize edecektir; ayrıca, geçici dönemin uygun bir zamanda, Birleşmiş Milletler'in yardımı ve teyidiyle, Federal Anayasa'nın ve federal görevlerin seçimlerinin onaylanması için ayrı referandumlar organize edecektir.

Geçici dönem sırasında, her bir tarafın mevcut günlük işlerinin yönetimi, Kapsamlı Çerçeve Antlaşma tarafından değişikliğe uğratılmadığı oranda devam edecektir. Kıbrıs'ı bir bütün olarak etkileyen konularda, örneğin, uluslararası ticaret ve turizmde, bu konuların ortak çıkar doğrultusunda geçici bir temele göre yönetileceği anlayışına ilişkin ilke geçerliliğini koruyacaktır. Bu amaçla, iki toplum geçici işlemler üzerinde mutabık kalacaktır.

Geçici dönem sırasında dışişleri Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'ndaki ilkelerle uyum içinde olacak şekilde ve iki toplumun liderinin muvafakatiyle yürütecektir. Özellikle uluslararası toplantılarda, ortak heyetler oluşturulmasına ilişkin düzenlemeler yapılacaktır.

Her iki tarafta halen geçerli olan tüzük, yasa, yönetmelik, kural ve sözleşmeler, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması ile tutarsızlık arz etmedikleri oranda geçerli sayılacaklardır. Federal Hükümet, üzerinde herhangi bir adım atılıp, atılmayacağını belirlemek için önceki uluslararası anlaşmalar gözden geçirilmelidir.

Her bir toplum, kendi federe devlet anayasası ile seçim yasasını, federal anayasa ve seçim yasası doğrultusunda hazırlayacak ve federal cumhuriyetin kurulmasıyla vücuda gelecek, kendi federe devlet hükümet düzenlemelerini organize edecektir.

Federal anayasanın yürürlüğe girişi tarihi belirlenecek ve bu tarihi federal cumhuriyetin doğduğu tarih olacaktır.

2.17.1.11. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERE BİLDİRİM

Kapsamlı Çerçeve Antlaşması ayrı referandumlarda iki toplum tarafından onaylanır onaylanmaz, BM Genel Sekreteri'ne bir mektup göndererek, ona, bu mektubu ve Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nı Güvenlik Konseyi'ne sunması ricasıyla Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın metnini iletirler; böylece Güvenlik Konseyi, iki toplumun, Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nda anlatıldığı şekilde federal bir cumhuriyet kurma kararlarını not edebilecektir.

2.17.1.12. İLAVE

Kapsamlı Çerçeve Antlaşma iki toplum tarafından ayrı referandumlarda onaylanır onaylanmaz, iki toplum arasında iyi niyet ve yakın ilişkileri geliştirecek şu program uygulanacaktır:

* Kıbrıs'ta ve/veya Kıbrıs'a kişi, mal, hizmet, kapital, iletişim ve uluslararası yardım akışı, Kıbrıs çapında eşit temelde yer alacak ve bunun aksi kısıtlamalar kaldırılacaktır.

* Kıbrıs Türk toplumu mensupları üzerindeki tüm seyahat kısıtlamaları kaldırılacaktır. İki toplum geçici yöntemler üzerinde anlaşacaktır.

* Turistlerin dolaşımı üzerindeki kısıtlamalar kaldırılacak.

* Uluslararası spor ve kültür faaliyetlerine ilişkin itirazlar kaldırılacaktır.

* Dolaşım özgürlüğü kolaylaştırılacak ve iki toplum arasında varılacak anlaşma sadece sonucu mümkün olan en az işleme tabi tutulacaktır.

* Federal Cumhuriyet'in oluşturulması esnasında, Maraş, Birleşmiş Milletler yönetimine devredilecek ve restorasyonu için bir eylem planı hazırlanıp uygulanacaktır.

* Tüm askeri modernizasyon programları ve pozisyonların (tesislerin) güçlendirilmesi çabaları durdurulacaktır. İki taraf, ara bölge boyunca askersizleştirilen mevzilerin, her iki taraf askerinin birbirine çok yakın bulunduğu tüm bölgelere yayılması konusunda UNFICYP ile iş birliği yapacaklardır. UNFICYP'in tüm Kıbrıs'ta serbestçe dolaşması sağlanacaktır.

* Her bir taraftaki okullarda kullanılan ders kitaplarını gözden geçirmek ve iki toplum arasında iyi niyet ve yakın ilişkilerin geliştirilmesine aykırı malzemenin çıkarılmasını tavsiye etmek için bir iki toplumlu komite oluşturacaktır. Komite ayrıca bu amacı ileri götürmek için olumlu tedbirler de tavsiye edebilir.

* Her iki toplum kendi aralarında iyi niyet ve yakın ilişkiler, Yunanistan ve Türkiye ile de dostça ilişkiler geliştirecektir.

* Her iki toplum, kendi otoritelerinin kapsamı dahilinde, öteki toplum veya Yunanistan veya Türkiye aleyhine, uluslararası bir kuruluşa yaptığı ve yapmak üzere olduğu başvuruyu sonlandırmalıdır.

* Kıbrıs'taki su durumunu araştırmak ve dış kaynaklardan da dahil, Kıbrıs'ın su ihtiyaçlarını karşılamak çareleri hakkında tavsiyelerde bulunmak için iki toplumlu bir komite oluşturulacaktır. Komite gerekirse uzman yardımı isteyebilecektir.

* Kıbrıs çapında, tarihi ve dini yerlerin restorasyonuna ilişkin bir eylem planı hazırlamak ve yürürlüğe koymak için iki toplumlu bir komite kurulacaktır. Komite gerekirse uzman yardımı isteyebilir.

* Her iki toplum da bir nüfus sayımı gerçekleştirecek, iki toplumlu bir komite oluşturacaktır. Komite gerekirse uzman yardımı isteyebilir.

İki toplum, nerede olursa olsun, kayıp kişilerin akıbeti konusunda erken sonuçlara varmak için Kayıp Kişiler Komitesi'nin çabalarını desteklemeyi üstlenecektir. Bu amaçla, komitede gecikmeksizin, kayıp kişilere ilişkin tüm varlıkların soruşturmasını üstlenmesini ve bu amaçla kayıpların akıbetine ilişkin sonuçlara varmak için kullanılan kriterlerin yeniden değerlendirilmesini istemektedir.

EK 20: 1997 TARİHLİ I. BM GENEL SEKRETERİ KOFI A. ANNAN PLAN İÇERİĞİ (Oran, 2013:473).

Plan içeriği aşağıdaki şekildedir:

a) Oluşturulacak iki federe devlet siyasal açıdan eşit sayılacak ve bir toplum diğeri aleyhine karar alamayacaktı.

b) Çıkabilecek anlaşmazlıkları çözümleyebilmek amacıyla bir mekanizma kurulacaktı.

c) Federasyonda, iki toplumdan kaynaklanan tek egemenlik geçerli olacaktı.

ç) Yapılacak anayasa, iki toplum tarafından ayrı ayrı onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek ve iki federe devletin mutabakatı olmadan değiştirilemeyecekti.

d) Kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti laik bir devlet olacak ve dini sıfatı bulunan hiç kimse devlet görevine getirilemeyecekti.

e) İki federe devletin Türkiye ve Yunanistan'la özel ilişki kurmasına izin verilecekti.

f) Cumhuriyetin tek bayrağı olacak ama federe devletler kendi bayraklarını

kullanmaya devam edeceklerdi.

g) Resmi diller Türkçe ve Yunanca olacaktı.

EK 21: 2001-2002 TARİHLİ II. BM GENEL SEKRETERİ KOFI A. ANNAN PLAN İÇERİĞİ (Letter send to the UNGS Annan on 12 November 2001 by the President of the TRNC, H.E. Rauf R. Denktaş regarding the basis parameters of a possible settlement in Cyprus circulated as a UN General Assembly and Security Council Document / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.).

Letter send to the UNGS Annan on 12 November 2001 by the President of the TRNC, H.E. Rauf R. Denktaş regarding the basis parameters of a possible settlement in Cyprus circulated as a UN General Assembly and Security Council Document

A/56/622-

United Nations

S/2001/1077

General

Distr: General 14

Assembly

November 2001

Security Council

Original:English

General

Assembly

Fifty-sixth

Security Council

Session

Fifty-sixth

Agenda item 62

Question of

Cyprus

Letter dated 14 November 2001 from the Permanent Representative
of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General

I have the honour to transmit herewith a letter dated 14 November 2001, addressed to you by His Excellency Mr. Aytuğ Plümer, Representative of the Turkish Republic of Northern Cyprus (see annex), which contains in its enclosure the letter dated 12 November 2001, also addressed to you, by His Excellency Mr. Rauf R. Denktaş, President of the Turkish Republic of Northern Cyprus.

I should be grateful if the text of the present letter and its annex would be circulated as a document of the General Assembly, under agenda item 62, and of the Security Council.

(Signed) Ümit Pamir

Ambassador

Permanent Representative

Annex to the letter dated 14 November 2001 from the Permanent Representative of
Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General

I have the honour to convey herewith a copy of the letter dated 12 November 2001 addressed to you by His Excellency Mr. Rauf R. Denktaş, President of the Turkish Republic of Northern Cyprus, concerning your good offices mission (see appendix).

I should be grateful if the present letter and its enclosures could be circulated as a document of the General Assembly, under agenda item 62, and of the Security Council.

(Signed) Aytuğ Plümer

Representative

Turkish Republic of Northern Cyprus

Appendix

Turkish Republic of Northern Cyprus

President's Office

12 November 2001

I am enclosing the paper titled "Objectives and basic parameters of a Cyprus settlement", which formed the basis of our position in our meeting of 28 August 2001 in Salzburg (see attachment).

These parameters are, in fact, in line with the ideas and principles that have emerged from your good offices mission and reflect the realities of the island, as well as the objective of establishing a new partnership between the two parties of equal status in Cyprus, as set out in your statement of 12 September 2000.

I thought I should draw your attention to our continued commitment to the establishment of a new partnership in Cyprus in line with the objectives and parameters contained in the enclosed paper.

(Signed) Rauf R. Denktaş

President

Attachment

Objectives and basic parameters of a Cyprus settlement

- Two co-owner peoples and their co-founding status.
- Freely negotiated and mutually acceptable settlement. Integrated whole principle.
- Two equal and sovereign Partner States representing two distinct peoples respectively.
- Bi-zonality which has actually been brought by the 1975 Voluntary Population Exchange Agreement under the auspices of the United Nations.
- Establishment of a new partnership structure by the two Partner States.
- National, cultural, religious, linguistic, political, economic and social identity as

well as integrity and security of each Partner State will be safeguarded with the settlement.

- Each party represents its own side and no one else.
- One party cannot claim jurisdiction and sovereignty over the other party.
- Each Partner State has its sovereignty and jurisdiction over its own people and territory within its constitutional order.
- The new partnership structure shall be competent in matters which are explicitly assigned to it by the Partner States.
- The new partnership will have one international personality as per the competencies assigned by the Partner States to the partnership. The external representation of the new structure will reflect the bi-national nature of the new partnership.
- Creating an environment of mutual confidence, cooperation and partnership through confidence-building measures and removal of the embargoes. Removal of the embargoes will contribute to the process.
- Refrain from any action which could impair the negotiation process.
- The comprehensive settlement will be submitted to separate referendums in both sides.
- 1960 Treaties of Guarantee and of Alliance shall remain in force.
- The comprehensive settlement following its adoption after separate referendums will serve as the founding document of the new partnership.
- Global exchange of property and/or compensation through a Joint Property Claims Commission.
- The two Partner States will respect each other's special relationship with their motherlands.
- Most-favoured-national treatment to be accorded to Turkey and Greece.
- Neither Greece nor Turkey will have a more favourable position in Cyprus than the other.
- The nationals of each Partner State will also be citizens of the new structure.
- Equal participation and rotation in all institutions of the new structure; decision-making on the basis of consensus.

- The two Partner States will retain their right to enter into agreements and relations with foreign Governments and regional or international organizations in their areas of competence.

- European Union membership will be decided as part of the comprehensive agreement and be submitted to separate referendums.

- The parties shall terminate all current or pending recourse before an international body against the other State or Greece or Turkey.

EK 22: 2004 TARİHLİ III. BM GENEL SEKRETERİ KAPSAMLI KOFİ A. ANNAN PLAN İÇERİĞİ (BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı) / T.C. Dışışleri Bakanlığı, t.y.-b)

2004 tarihli Kapsamlı Annan Planı içeriğine çok ayrıntılı (100 sayfa üzeri) olması sebebiyle yer verilememiştir. Planın tam metnine atıf verilen kaynaktan bakınız.

EK 23: 2017 TARİHLİ CRANS MONTANA GÖRÜŞMELERİNİN BM GİZLİ TUTANAK İÇERİĞİ

(Birleşmiş Milletler'in gizli "Kıbrıs" tutanakları sızdı, t.y.).

Strictly Confidential

Note of the Secretary-General's dinner with heads of delegation, Conference on Cyprus, Crans-Montana, 6 July, 9:15 p.m.

The Secretary-General	Mr. Anastasiades, Head of Delegation
Mr. Eide	Mr. Mavroyiannis
Ms. Spchar	
Ms. Hett	Mr. Akıncı, Head of Delegation
Ms. Warne Smith, Note taker	Mr. Nami
Ms. Richardson, Note taker	
	Mr. Kotzias, Head of Delegation
	Mr. Paraskevopoulos
	Mr. Çavuşoğlu, Head of Delegation
	Mr. Özügergin
	Mr. Duncan, Head of Delegation
	Mr. Allan
	Ms. Mogherini, Head of Delegation
	Mr. Maarten Verwey

Key points raised:

- The discussions were the culmination of the entire day of consultations and bilateral meetings between the Secretary-General and all delegations. The delegations focused on the issues of the future of the Treaty of Guarantees as well as presence of foreign troops. At the end, the Secretary-General gave his assessment it was probably best to close the conference saying that essential parts of an agreement could not be reached. Taking note of the concurrence around the table, the Secretary-General stated that a short statement would need to be issued stating that the conference was closed after no agreement was reached. No further comments would be given.

Follow-up action:

None.

Summary of the discussion:

1. By way of introduction, the Secretary-General noted that, despite the day's difficulties, it was important to acknowledge the hard work done and the many achievements made in this process, including the fact that, here in Crans-Montana, the sides had managed to reach consensus or near-consensus on many issues. The remaining issues were such, however, that the parties had come to voice clearly contradictory interests. His assessment had therefore been that the time had come to move to a packaging approach around 6 issues: territory, power-sharing, property, the rights of Turkish citizens, guarantees, and foreign troops. He proceeded with giving an overview of the state of play on each issue.

2. On territory, the Secretary-General outlined the latest proposals tabled by the sides as follows: the Greek Cypriots proposed to use the Annan Plan map, while the Turkish Cypriots proposed to use the map which they had tabled on 11 January in Geneva, but with the adjustment that was expected of them by the Greek Cypriot side as an additional element.

3. On governance and power-sharing, the Secretary-General said that the sides were "practically in full agreement". There would be a system of rotating presidency on a 2:1 basis, on the understanding that "nothing is agreed until everything is agreed" and that rotating presidency was linked to the outcome of discussions on territory and security and guarantees. On equivalent treatment of Turkish nationals, despite increased convergence, the Secretary-General pointed to lingering disagreements with regards to quotas for agricultural products and persons. On persons, the disagreement was about newcomers from Turkey after a settlement, for which the Greek Cypriots proposed a 4:1 ratio (one Turk for every four Greeks) whereas the Turkish Cypriots insisted on a 1:1 ratio (one Turk for every incoming Greek).

4. On property, the Secretary-General noted a "general agreement on philosophy", with solutions in the future Turkish Cypriot Constituent State favouring current users and solutions in territorially adjusted areas favouring dispossessed owners. In cases favouring current users, positions continued to differ as regards the issue of "emotional attachment" and references to the case law of the European Court of Human Rights, with the Turkish Cypriots insisting on explicitly defined criteria and the Greek Cypriots favouring a general reference. Some differences also remained in regards to the 1/3 rule and, more specifically, the issue of small plots, with Turkish Cypriots proposing a regime favouring current users and Greek Cypriots proposing a regime favouring dispossessed owners.

5. Moving to security and guarantees, the Secretary-General addressed first the issue of guarantees. Recalling his suggestion the previous week that it would be difficult to maintain the Treaty of Guarantee and the unilateral right of intervention contained within it, he took note of Turkey's position whereby the Treaty of Guarantee should be preserved. The Secretary-General noted that, in addition, Turkey had submitted a non-paper in which it suggested replacing the Treaty of Guarantee with a Treaty of Implementation. Having asked if Turkey could consider scrapping the Treaty of Guarantee immediately if it was replaced with a credible monitoring mechanism, Mr. Çavuşoğlu had responded to the Secretary-General that Turkey was open to dialogue on this issue, but that its flexibility would depend on progress made on the four other domestic issues.

6. The Secretary-General noted that the Greek Cypriot side had tabled a proposal for an implementation monitoring mechanism. He said that that he himself had prepared a non-paper, which he circulated to the participants (attached), describing an implementation monitoring mechanism in which the UN and he personally would play an important role.

7. On the issue of troops, the Secretary-General noted that "zero troops, zero guarantees" was a red line for Turkey, whereas a long-lasting Turkish military presence remained a red line for the Greek Cypriots. He did not see prospect for further movement on this from either side and concluded that this was a discussion that needed to be held at a higher level (i.e. involving the Prime Ministers of Greece and Turkey). The Secretary-General had asked if Turkey would consider a review of its troop presence, to which Mr. Çavuşoğlu had responded that Turkey had no objections to this being discussed at the Prime Ministerial level. The Secretary-General's assessment was that this issue could indeed be discussed at the level of

Prime Ministers, although there were no guarantee of a particular outcome. He had raised two possibilities with the sides: (a) he could convene the Prime Ministers in New York in the coming days; or (b) the Prime Ministers could come to Crans-Montana in the next few days to try and overcome the deadlock. He reiterated that both these options were presently on the table. The UN had no agenda, its only purpose was to serve and follow the lead of the two leaders.

8. The Secretary-General opened the floor for comments on his assessment.

9. Mr. Anastasiades asked if the non-paper distributed by the Secretary-General amounted to a proposal to replace the Treaty of Guarantee and the right of intervention. The Secretary-General responded that the two issues were separate. His assessment was that there was regardless a need for an implementation monitoring mechanism which gave high level responsibility to the UN.

10. Mr. Kotzias took the floor, saying that although much work had been done, preparations had been insufficient for discussing the core of the problem. One side was presenting positions based on international law and had tabled proposals for an implementation monitoring mechanism. Bearing in mind that there would be a Treaty on the New State of Affairs, Greece was not in favour of having another treaty [i.e. a Treaty of Implementation, proposed by Turkey]. He would be prepared to discuss the implementation monitoring mechanism only if this was intended as a replacement for the Treaty of Guarantee, not as a mere supplement to it.

11. Mr. Kotzias provided some comments on the Secretary-General's non-paper, saying that the mechanism proposed appeared over-complicated, with "too many levels" and a lack of clarity on what each level would do. More clarity was needed in particular in relation to the second level, the "Committee of the Parties". What would be the role of this committee and how would this be differentiated from "level 1" [ground-level operational monitoring and reporting]? The exact role of the [current] guarantors would need to be defined. He himself would not consider any role other than observation and reiterated that the parties could not monitor themselves. Turning to the third level, the group of eminent personalities, Mr. Kotzias deemed this as unnecessary. Finally, he welcomed the role foreseen for the Secretary-General (level 4) and the Security Council (level 5) in the mechanism, as well as acknowledgment that the EU would play a role in monitoring implementation of the *acquis*.

12. Turning to troops, Mr. Kotzias suggested that a distinction be made between those troops that arrived in 1974 and the 650 foreseen under the Treaty of Alliance. The first category would be expected to leave immediately on the pretext of "mission accomplished". Troops under the second category would also have to leave, though perhaps not immediately and through a different withdrawal "methodology". Mr. Kotzias was open to discussing a review process for those troops, although this would need to be done at Prime Ministers' level. He suggested that each delegation return to their capitals to prepare for final discussions and that technical work meanwhile continue to finalize the implementation monitoring framework. It was important to build on the achievements of Crans-Montana and keep the discussions going.

13. Speaking directly in response to Mr. Kotzias, Mr. Duncan said that, while the Greek Foreign Minister had stated that the parties should not waste an opportunity, that was exactly what he [Mr. Kotzias] was doing. He acknowledged that all were governed by their

constituencies but insisted that, at some point, the parties needed to "take risks". This problem had gone on for too long. His sense was that "there may be movement". The Secretary-General had stated that the unilateral right of intervention had to go. If the parties were ignoring this movement, were they not missing a historic opportunity? Mr. Duncan proposed that the parties focus on the achievements made and "banked them", returning to the details at a later stage. If, indeed, there was "movement", he urged the parties to acknowledge it. Hearing no response, he said that the prevailing silence perhaps suggested that there was.

14. Mr. Çavuşoğlu said that the Secretary-General's statement whereby the unilateral right of intervention was "not sustainable" was well noted. Also noted was the Secretary-General's statements that troops might stay. He reiterated that "zero troops zero guarantees" was a non-starter for Turkey. He had shared proposals with the Secretary-General concerning both the Treaties of Guarantee and Alliance. He had showed further flexibility by adding an additional element, suggesting that the unilateral right of intervention could be reviewed subject to agreement on other issues. It was important to focus first on the comprehensive settlement, to establish how this would be monitored, and then certain things could be discussed. Mr. Çavuşoğlu added that, although he was committed to doing his best to be more flexible, he did not trust that his proposals would remain confidential. The Greek Cypriots' leaking of Turkey's proposals had made him hesitant. He added that, although he had shown flexibility on guarantees, full troop withdrawal was a red line for Turkey and yet, Greece and the Greek Cypriots continued to insist on it. Mr. Akinci confirmed that there was a proposal for a significant troop reduction immediately after the settlement.

15. Recalling that the Conference on Cyprus was not only about security and guarantees, Mr. Çavuşoğlu noted that there were still some outstanding issues in the five chapters and asked the leaders if they thought they would be able to resolve them. Noting that this was "the last conference", he asked the Secretary-General if there was any prospect of bringing the Prime Ministers to Crans-Montana in a few days. If so, he personally could stay. What he could not agree to was for the delegations to leave with no decisions being made.

16. Emphasizing that he had not been afraid to put his proposals in writing, Mr. Anastasiades asked why the Greek Cypriot side did not know the proposals of Turkey. He needed to know what Mr. Çavuşoğlu meant by "flexibility", as well as what would be the role of the guarantors in the monitoring mechanism. How could he be sure that the proposal being tabled was not just the Treaty of Guarantee under a different name? He repeated that he had not, until now, heard that the Secretary-General's proposal for a monitoring mechanism was in any way connected to the unilateral right of intervention or the end of guarantees. He deplored the absence of moves from Turkey to meet the Greek Cypriots' concerns and insisted he needed clarity.

17. Mr. Çavuşoğlu responded that the parties had made a deal not to disclose each others' proposals and yet, Turkey's paper had been leaked. He also pointed to the fact that, in the version of its own paper it leaked to the press, the Greek Cypriot side had included a reference to "rejecting the notion of rotating presidency". He could not trust Mr. Anastasiades. Mr. Anastasiades interjected, saying that the best way to occupy a country was "the peaceful way". Unless he had clarity, flexibility meant nothing.

18. Mr. Akinci noted that the two sides were not at the same level of urgency. Some delegations thought that it was high time to solve the problem and that the parties were at risk

where all the necessary elements were in place. Mr. Cavusoglu said that the Secretary-General had "just said it" but that, unfortunately, Mr. Kotzias and Mr. Anastasiades did not believe it.

26. Returning to his non-paper, the Secretary-General drew the delegations' attention to three elements in particular: (i) the central role given to the Secretary-General; (ii) the inclusive nature of the mechanism; and (iii) the fact that Turkey, Greece and the UK did not have any executive power. On that basis, he did not think that the proposed mechanism could be understood as a "Treaty of Guarantee in all but in name". To Mr. Anastasiades' suggestion that the proposal was "ambiguous", the Secretary-General responded that "it was not ambiguous. It could be rejected, but it was not ambiguous".

27. Taking the floor for the first time, SASG Eide said that, in his understanding, there could be significant change on security and guarantees; there was also a potential breakthrough on governance and powersharing; Mr. Akinci had moved on territory; property was slightly more complicated but, with work, the sides could get there. He therefore could not understand why the deal was "slipping away" from their hands. He reminded the delegations that people were protesting at Ledra Street and that "the whole world" was ready to support this process and the sides; the EU had said that it would be prepared to "accommodate anything". He asked if there was something he was missing? Why was this dinner a sad occasion? The leaders would have a lot to answer to.

28. Mr. Anastasiades reacted angrily, saying that SASG Eide refused to understand the people who would have to vote in a referendum, to which SASG Eide responded that, thanks to their efforts, the leaders had achieved an agreement that was better than the Annan Plan. He confirmed that the Greek Cypriots had made some significant moves on governance and power-sharing. Mr. Anastasiades insisted that he was not sure how the new state would function. Mr. Mavvoviannis asked if a solution was possible with a requirement for one positive vote for every decision.

29. Mr. Akinci noted that effective participation in federal institutions was mostly there and that the Turkish Cypriots had made a move in not requesting one favourable vote in all institutions; property should be finalized according to the principles laid out by the Secretary-General. He asked Mr. Anastasiades to compare the deal at hand with the status quo. Was it not better to have a deal where the Greek Cypriots would be mostly satisfied on the unilateral right of intervention and on troops? Mr. Nami added that Mr. Anastasiades should think about what he would tell his people when he returned to Cyprus [without a deal]. He insisted that, with respect to guarantees and troops, it was not Turkey that was asking, it was the Turkish Cypriots. Turkey could, in dialogue with the Turkish Cypriots, sacrifice certain rights not for itself but for the Turkish Cypriots. Turkey had indicated in private that it would be prepared to make further moves.

30. Mr. Anastasiades insisted that, in order to know how to proceed, he would need to see written proposals from Turkey and have more clarity on the implementation framework. Mr. Kotzias echoed the Greek Cypriot leader's message, saying that his Prime Minister would need to see a written text from Turkey saying that it was prepared to relinquish the Treaty of Guarantee and intervention rights, and get further clarity on the implementation monitoring mechanism. He would also require a concrete orientation on the question of troops. How could Turkey point to a "historic opportunity" or expect Greece to "sign anything" without putting anything in writing?

31 The Secretary-General proposed that, to break the deadlock and assuming he secured the approval of the parties, he produce a small text outlining his clear understanding from the day's discussions that the Government of Turkey was prepared to relinquish the Treaty of Guarantee (and, therefore, the right of intervention) in the context of a solution, and in which it would be possible to give adequate consideration to some of the remaining concerns of the Turkish Cypriot community in relation to effective participation and property. Another sentence could be added saying that there was also a willingness on the part of all parties to discuss the question of troops, in the presence of the Prime Ministers of the guarantor powers.

32 Mr. Cavusoglu insisted that there would need to be clarity on all issues of concern to the Turkish Cypriots, including primary law and satisfaction on implementation – such as three terms of the rotating presidency. He deplored the fact that some parties had not moved from “zero troops zero guarantees”. He was fully authorized to reduce troop numbers to an agreed level. Mr. Anastasiades asked if primary law was a new precondition in Turkey's view to which the Secretary-General responded that, although it was important, it was not part of his “package”.

33 The Secretary-General repeated that his proposal was to put something in writing himself with the objective of bringing the Greek Prime Minister to the conference. Mr. Kotzias insisted that what Prime Minister Tsipras wanted was a written commitment on the part of Turkey ending the Treaty of Guarantee upon entry into force of the settlement. Mr. Cavusoglu insisted that he would not put anything in writing. The Secretary-General reiterated that his understanding was that, in the event of 100% satisfaction for the Turkish Cypriots, there would be a willingness on the part of Turkey to reconsider the Treaty of Guarantee and intervention rights. Mr. Cavusoglu said that, in his first proposal, the Treaty of Guarantee and the Treaty of Alliance would apply mutatis mutandis. He had then suggested that this could be reviewed – perhaps after 10 to 15 years – once the Turkish Cypriots' requests were met and an implementation mechanism was put in place. Without seeing successful implementation, how could anyone expect Turkey to renounce its rights?

34 Mr. Kotzias argued that there was a mistaken understanding that Turkey had changed its positions [on guarantees]. His assessment was that there was no change. He could not, therefore, recommend to his Prime Minister that he come to Crans-Montana or that he travel to New York [to meet the Secretary-General].

35 Mr. Akinci recalled what he had told the Secretary-General earlier that day: that the unilateral right of intervention was not sustainable. Sustainability was a long-term concept. If the current system was to fade away, he would need to have clarity on what would be put in its place. He suggested that it might be worth the Secretary-General putting what he had understood in writing; otherwise, this could be the end. Recalling the 4 June 2017 statement of the Secretary-General, Mr. Anastasiades reiterated that, without a solution on security and guarantees, there could not be a solution. Could we really say a solution was at hand when Turkey was speaking of a 10-15 year review of the right of intervention?

36 The Secretary-General said that there had clearly been a misunderstanding on his part. His assessment was that there was no realistic chance of an agreement and that it was probably best to close the conference saying that essential parts of an agreement could not be reached. Based on what the parties were saying, he did not think either that the conditions were there to convene the Prime Ministers. Taking note of the concurrence around the table.

the Secretary-General stated that a short statement would need to be issued stating that the conference was closed after no agreement was reached. No further comments would be given.

37. In response to the Secretary-General's comments, Mr. Anastasiades said that his proposals were "null and void". Mr. Akinci lamented that this outcome would be a huge disappointment and that his sense was that the sides had been within reach. Mr. Nami said that the Turkish Cypriots' proposals, including the map, were also "off the table". Mr. Akinci added that he was at peace with himself, but that there clearly was a different sense of urgency to solve the problem.

38. Mr. Kotzias, for his part, said that he would continue to try. He said that the methodology adopted – whereby security and guarantees would be discussed at the end of the process – had failed. The process had not been well prepared. It was not realistic to expect these difficult questions to be solved within 10 days-time.

39. Ms. Mogherini said that, unlike that of the other delegations, the proposals of the EU remained squarely on the table. The EU remained fully committed and prepared to accommodate and support in any way possible.

40. Mr. Çavuşoğlu said that now he saw why this could not be solved "for fifteen years". For the first time, Turkey had tabled proposals on security and guarantees departing from the concept of "mutatis mutandis". That said, the parties would not be enemies, they would part "as friends"; Turkish troops would not pose a threat to Greek Cypriots; there would be no negative impact on Turkey's relations with Greece; it was clear that the UN Good Offices could not fulfil its mandate under these circumstances. He thanked the UK for proposing new ideas with respect to the monitoring mechanism and for being prepared to relinquish territory in the context of a solution. He thanked the EU as well, which had pleasantly surprised him throughout the conference.

41. In closing, SASG Eide said that a few hours ago, the parties had come closer to a solution than maybe they could even understand. The lesson, however, was that "if we push too much, we lose things".

42. The Secretary-General thanked the delegations and concluded the dinner.

Celia Richardson
OSASG Cyprus
12 July 2017

NON PAPER - implementation monitoring framework

Implementation by the parties of the following elements of the agreement, based on their respective responsibilities:

1. Constitutional aspects of settlement
2. Territorial adjustment
3. Policing provisions
4. Withdrawal of foreign troops, demobilization of domestic forces
5. Implementation of the property settlement
6. EU acquis compliance (monitoring by EU)

LEVEL 1: ground-level operational monitoring, including of troop withdrawal and demobilization

Performed by the UN mission; reports to the UN Security Council every three months on all aspects of the agreement.

(Other actors may also play a role – e.g. EU for acquis compliance related issues, etc.)

LEVEL 2: Committee of the Parties (COP)

Composition: 2 Representatives from the Federal Government (1 GC, 1 TC), 1 representative from each of the constituent states, 1 representative from Turkey, 1 representative from Greece, 1 representative from the UK, 1 representative from the UN acting as chair.

Role:

- Non-executive body, but with responsibility for:
- Assessing overall implementation by reviewing draft reports prepared the UN mission
- Providing input over content of reports, where relevant, but with no editorial role (chance to explain etc)
- Addressing any issues in implementation through consultation, problem-solving.

LEVEL 3 (OPTIONAL): group of eminent persons

Eminent and trusted Cypriot and/or international personalities

Role: provide advice, support, recommendations in relation to implementation; receive input from implementing parties present on the Committee of the Parties (COP); advising the UN Secretary-General and/or the implementing parties on progress made in implementation.

LEVEL 4: Impartial certification of implementation by the UN Secretary-General

Based on reports prepared by the UN mission, the UN Secretary-general pronounces himself or herself on whether or not implementation of the settlement is on track. He/she could also receive inputs directly from the implementing parties.

Strictly Confidential

Note of the Secretary-General's meeting with H.E. Mr. Nicos Anastasiades
Crans-Montana, Switzerland,
6 July 2017 (6:15 p.m.)

Present:

The Secretary-General
Mr. Eide
Ms. Spchar
Ms. Bargellini
Ms. Hett
Ms. Mari Warne-Smith
Mr. Liu, Note Taker

Mr. Anastasiades
Mr. Mavroyiannis
Mr. Christodoulides
Ms. Ioannou

Key points raised:

- The Secretary-General shared in confidence with Mr. Anastasiades Turkey's proposal to abolish the Treaty of Guarantees and to end the unilateral rights of intervention.

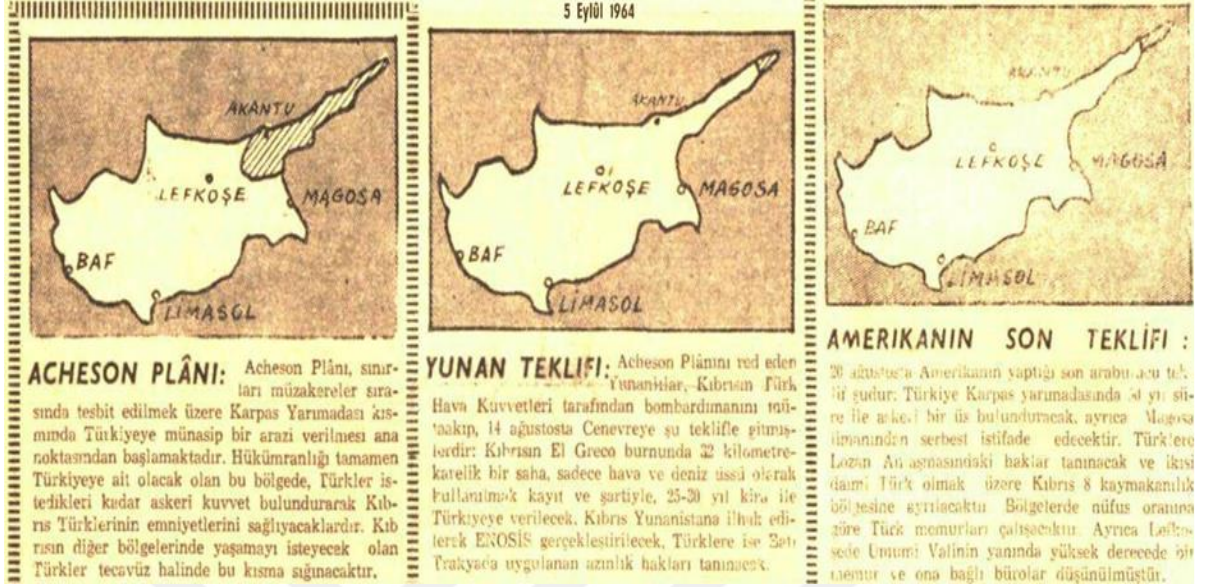
Follow-up action:

None.

Summary of Discussion:

1. The Secretary-General informed that Turkey had presented to him some ideas confidentially. Based on the confidential paper from Turkey, the Secretary-General was of the view that there was an opening on the issue of security and guarantees. Turkey indicated its intention to abolish the 1960 Treaty of Guarantees, and to end the unilateral rights of intervention. The Treaty of Guarantees could be replaced by an implementation and monitoring mechanism. Although Turkey was not in a position today to accept the complete withdrawal of all its troops from Cyprus, it might happen at a later date.
2. Mr. Anastasiades demanded clarity about Turkey's proposal whether indeed the Treaty of Guarantees would end.
3. The Secretary-General confirmed that the Treaty of Guarantees would end, and that the issue of the troops could be resolved at a later date. An implementation and monitoring mechanism would follow.

EK 24: ABD ÖZEL TEMSİLCİSİ DEAN ACHESON TARAFINDAN SUNULAN KIBRIS HARİTASI

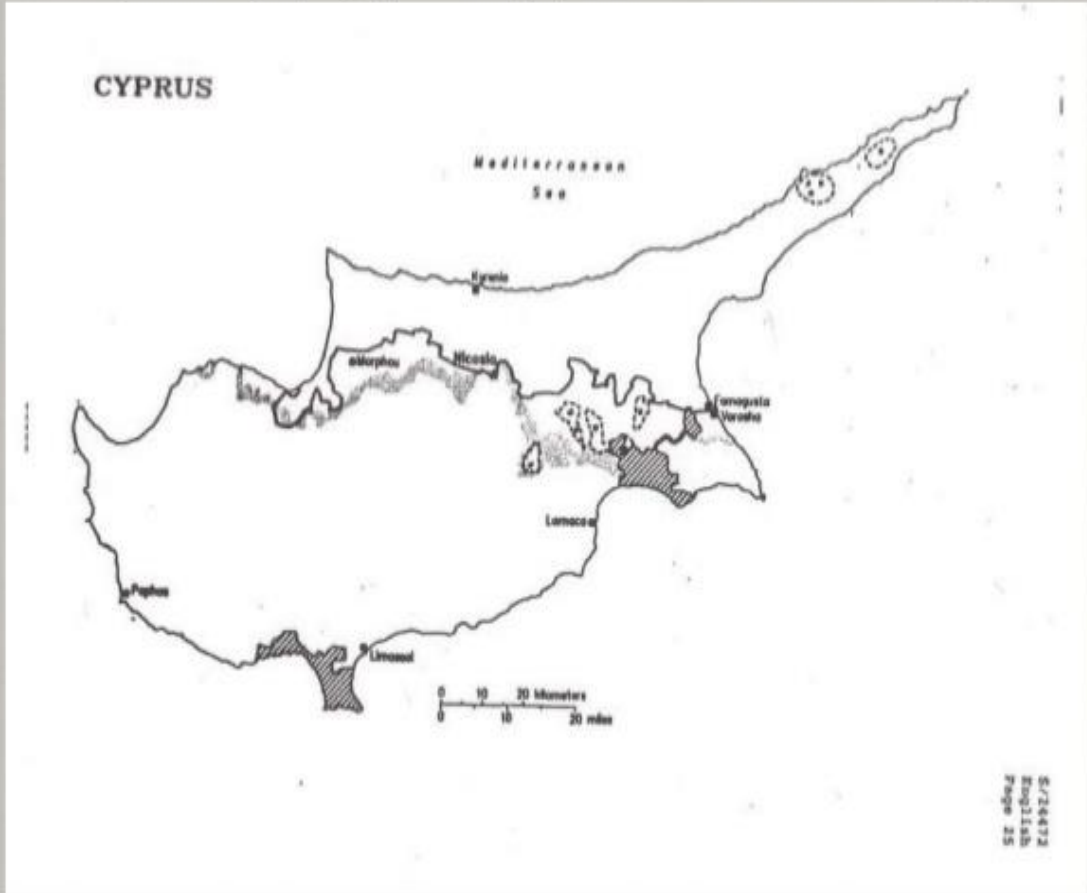

Harita 1: ABD Özel Temsilcisi Dean Acheson Tarafından Sunulan Harita.

<https://www.ykp.org.cy/wp-content/uploads/2023/07/acheson.jpeg>

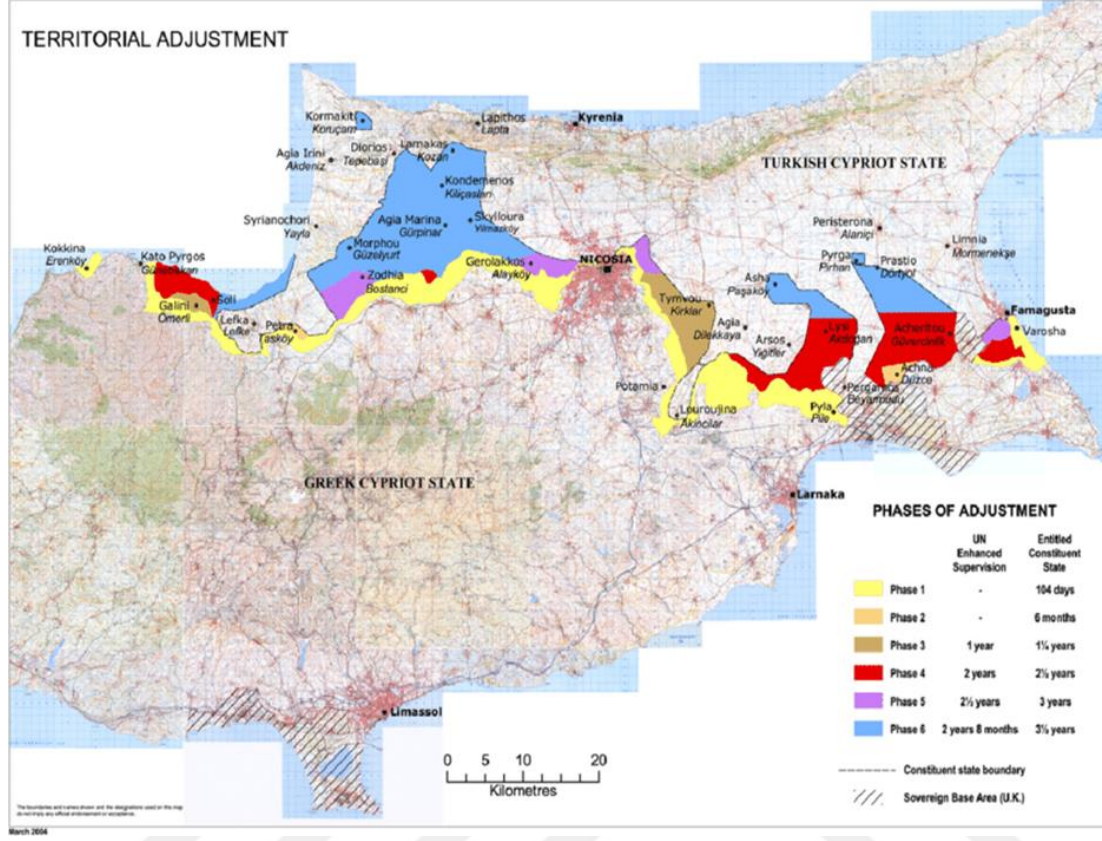
EK 25: 1992 TARİHLİ BM GENEL SEKRETERİ BOUTROS GALİ HARİTASI

Αύγουστος 1992 Χάρτης Γκάλι (ΕΚ διοίκηση 72,1%-ΤΚ διοίκηση 27,9 %)
υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας ως βάση για λύση. Η Αμμόχωστος
και άλλες περιοχές θα επιστρέφονταν κάτω από ΕΚ Διοίκηση

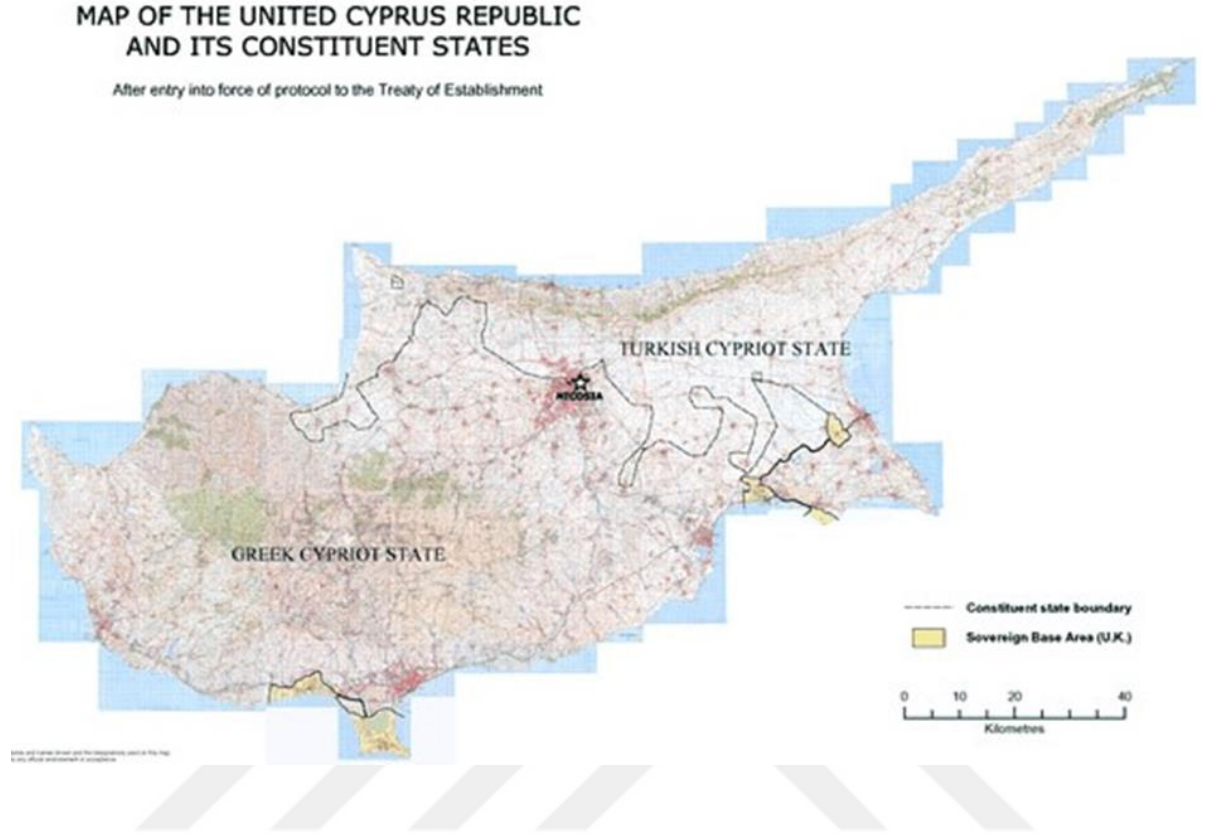
Harita 2 :1992 Tarihli Boutros Gali Haritası, <https://www.havadiskibris.com/kibris-muzakereleri-haritalar/>

**EK 26: BİRLEŞİK KIBRIS VE KURUCU DEVLETLER HARİTASI KIBRIS İÇİN
EK 2A MART 2004)**

Harita 3: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kurucu Devletleri Haritası (Kıbrıs için Annan Plan Ek 2a, Mart 2004). Kaynak: Birleşmiş Milletler Kartografik Bölümü <https://www.researchgate.net/profile/Neophytos-Loizides/publication/251629164/figure/fig2/AS:971952441274368@1608742928162/Map-of-the-United-Cyprus-Republic-and-its-Constituent-States-Attachment-2a-to-The-Annan.png>

EK 27: 2004 TARİHLİ III. BM GENEL SEKRETERİ KOFI A. ANNAN PLANI HARİTASI

Harita 4: 2004 Annan Kapsamlı Planı Haritası

<https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/KIBRIS/Cyprusmaxi.jpg>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Pınar YURT

Eğitim Durumu

Lisans: Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans: KAEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD

Yayınlar:

Yurt, Pınar ve Süleymanoğlu, Büşra. (2022). PKK Terör Örgütünün İsveç Yapılanması: NATO Üyelik Süreci Üzerinden Bir Değerlendirme. *Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi*. <https://www.teram.org/Icerik/pkk-teror-orgutunun-isvec-yapilanmasi-nato-uyelik-sureci-uzerinden-bir-degerlendirme-216>.

Yurt, Pınar. (2022). NATO'nun Güvenlik Anlayışındaki Üç Ana Dönüşüm Sürecinden Biri: 11 Eylül Sonrası Dönüşümü Afganistan Örneği. *Uluslararası Güvenlik Kongresi*. İnönü Üniversitesi. Tam Metin Bildiri Kitabı. S.100-125.

Yurt, Pınar. (2023). SSCB Sonrası Azerbaycan'ın Ekonomik Dönüşümü; Haydar Aliyev ve Yüzyılın Anlaşması. *Doğumunun 100. Yılında Azerbaycan'ın Mimarı Haydar Aliyev 3. Uluslararası Kongresi*. Bakü Avrasya Üniversitesi. Tam Metin Bildiri Kitabı. S. 264-278.